GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ VE BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ

Merve ALTUNTAŞ

Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU
2023
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

Merve ALTUNTAŞ

GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ VE BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU

ERZURUM- 2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ VE BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ"** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

X Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

29.12.2023

Merve ALTUNTAŞ

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU danışmanlığında, Merve ALTUNTAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 29/12/2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Cevat BAŞARAN İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VI**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **VII**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **VIII**
RESİMLER DİZİNİ ..... **IX**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **XXI**
GRAFİKLER DİZİNİ ..... **XXII**
ÖNSÖZ ..... **XXIII**
GİRİŞ **1**
I. AMAÇ ve KAPSAM **2**
II. YÖNTEM **2**

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ANA HATLARIYLA ANTİK ÇAĞ ANADOLU'SUNDA ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ **4**
1.1.1. Ölüm ve Ölü Gömme 4
1.1.2. Tunç Çağ Ölü Gömme Gelenekleri 6
1.1.3. Demir Çağ Ölü Gömme Gelenekleri 11
1.1.3.1. Urartu Ölü Gömme Gelenekleri 13
1.1.3.2. Phrygia Ölü Gömme Gelenekleri 15
1.1.3.3. Lydia Ölü Gömme Gelenekleri 18
1.1.3.4. Yunan Ölü Gömme Gelenekleri 21
1.1.3.5. Roma Ölü Gömme Gelenekleri 27

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ VE BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ **35**
2.1.1. Anıt Mezar 35
2.1.2. Thrakia Bölgesi Anıt Mezarları 38
2.1.2.1. Ainos (Enez)- Taşaltı Nekropolisi Anıt Mezarları 38
2.1.2.2. Thrakia Tümülüsleri ve Vize A Tümülüsü Örneği 39

2.1.3. Bithynia Bölgesi Anıt Mezarları 42
2.1.3.1. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezar 42
2.1.3.2. Herakleia Pontika-Krispos'un Anıt Mezarı 43
2.1.3.3. Bacıköy - Akçakaya - Bursa Arkeoloji Müzesinde Bulunan Anıt Mezarlar 45
2.1.3.4. Müşküle Anıt Mezarı 45
2.1.3.5. Değirmenkaya Anıt Mezarı 45
2.1.3.6. Berberkaya Anıt Mezarı 47
2.1.4. Troas Bölgesi Anıt Mezarları 48
2.1.4.1. Antandros 49 No'lu Mezar 48
2.1.4.2. Antandros 2 No'lu Mezar 49
2.1.4.3. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı 50
2.1.4.4. Parion AM1 Mezarı 51
2.1.4.5. Parion AM6 Mezarı 52
2.1.4.6. Assos Heroon 53
2.1.4.7. Gümüşçay- Kızöldün Tümülüsü 54
2.1.4.8. Gümüşçay – Dedetepe Tümülüsü 55
2.1.4.9. Çingene Tepe Tümülüsü – Çan Lahdi 56
2.1.4.10. Dardanos Tümülüsü 57
2.1.4.11. Beyoba Tümülüsü 59
2.1.5. Mysia Bölgesi Anıt Mezarları 62
2.1.5.1. Kyzikos Taş Örgü Mezar 63
2.1.5.2. Daskyleion Kaya Mezarı II 64
2.1.5.3. Koru Tümülüsü 65
2.1.6. Aeolis Bölgesi Anıt Mezarları 66
2.1.6.1. Smyrna Tantalos Anıt Mezarı 66
2.1.6.2. Aigai Diaphenes Anıt Mezarı 67
2.1.7. Lydia Bölgesi Anıt Mezarları 68
2.1.7.1. Sardis - Piramit Mezar 68
2.1.7.2. Sardis - Mezar 813 70
2.1.7.3. Sardis - Mausoleum (Tapınak Mezar) 71
2.1.7.4. Sardis Claudia Antonia Sabina Anıt Mezarı 71

2.1.7.5. Karnıyarıktepe Tümülüsü 73
2.1.7.6. Alyattes Tümülüsü 75
2.1.8. Phrygia Bölgesi Anıt Mezarları 75
2.1.8.1. Laodikeia-Tapınak Tipli Mezarlar 76
2.1.8.2. Laodikeia İki Katlı Tonozlu Mezar 76
2.1.8.3. Gordion Büyük Tümülüs 77
2.1.8.4. Tümülüs X 79
2.1.8.5. Tümülüs Y 80
2.1.8.6. Hierapolis 159D No'lu (Kasnaklı) Tümülüs 80
2.1.9. Ionia Bölgesi Anıt Mezarları 81
2.1.9.1. Phokaia- Pers Anıt Mezarı (Taş Kule) 81
2.1.9.2. Belevi Anıt Mezarı 83
2.1.9.3. Ephesos-Androklos Heroonu 86
2.1.9.4. Ephesos-Oktagon Anıt Mezarı 87
2.1.9.5. Ephesos-Lukas'ın Anıt Mezarı 88
2.1.9.5. Ephesos-Celsus Anıt Mezarı 90
2.1.10. Karia Bölgesi Anıt Mezarları 91
2.1.10.1. Hekatomnos Anıt Mezarı 92
2.1.10.2. Knidos Aslanlı Anıt Mezar 94
2.1.10.3. Halikarnassos Mausoleumu 95
2.1.10.4. Kaunos – Mezargediği Heroonu 97
2.1.10.5. Ta Marmara Anıt Mezarı 98
2.1.10.6. Mylasa-Tapınak Planlı Mezar (Ptolemaion) 99
2.1.10.7. Mylasa-Gümüşkesen Anıt Mezarı 100
2.1.10.8. Iasos-Balık Pazarı Anıt Mezarı (Mausoleum) 101
2.1.10.9. Pedasa-Taş Tümülüsleri 102
2.1.10.10. Mutaf Tepe Tümülüsü 104
2.1.11. Lykia Bölgesi Anıt Mezarları 106
2.1.11.1. Ksanthos-Aslanlı Mezar 107
2.1.11.2. Isinda Anıt Mezar 108
2.1.11.3. Kadyanda – Salas Anıt Mezarı 109
2.1.11.4. Harpy Dikme Mezar 111

2.1.11.5. Ksanthos-Yazıtlı Dikme Mezar 112
2.1.10.6. Myra-69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezarı 114
2.1.10.7. Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı 114
2.1.11.8. Nereidler Anıtı 115
2.1.11.9. Limyra Perikle Heroonu 117
2.1.11.10. Kızılbel Tümülüsü 118
2.1.11.11. Karaburun II Tümülüsü 121
2.1.12. Pisidia Bölgesi Anıt Mezarları 122
2.1.12.1.Termessos-Alketas Anıt Mezarı 122
2.1.12.2. Sagalassos Heroon 123
2.1.12.3. Melli Anıt Mezarları (TT1-TT2-TT3) 125
2.1.12.4. Ariassos N8 Mausoleumu 126
2.1.12.5. Sia-Nanne'nin Anıt Mezarı 127
2.1.12. Pamphylia Bölgesi Anıt Mezarları 127
2.1.13.1. Side- Anıt Mezarı 128
2.1.13.2. Perge M9 Anıt Mezarı 128
2.1.13. Kilikia Bölgesi Anıt Mezarları 129
2.1.14.1.Olba Tapınak Cepheli Kaya Anıtı 130
2.1.14.2. Olba-Diocaesarea Anıt Mezarı 131
2.1.14.3. Olba-Tapınak Planlı Anıt Mezar 133
2.1.14.4. Elaiussa Sebaste T1 Anıt Mezarı 134
2.1.14.5. Elaiussa Sebaste T11 Anıt Mezarı 134

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 136
EKLER 171
EK 1. HARİTALAR 171
EK 2. RESİMLER 187
EK 3. TABLOLAR 352
EK 4. GRAFİKLER 357
ÖZGEÇMİŞ 364

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ ve BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ

Merve ALTUNTAŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU

2023, 364 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU (Danışman)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ

Antik Çağ Anadolu'sunda Anıt mezarlar Arkeoloji disiplini ve mezar tipolojisi için önemli bir yere sahiptir. Kentin refah düzeyini, etnik durumunu, geleneklerini, sanatını anlamamızda önemli bilgiler oluşturan nekropolislerdeki mezar tiplerinden biri olan anıt mezarları tanıtmaya ve aynı zamanda İç ve Batı Anadolu'daki antik kentlerde bulunan örnekleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anıt mezarların yapılmasındaki amaç ve günümüzde dahi önemini yitirmeden yapılmaya devam etmesi belli bir süreçte kullanılıp bitmediğini, her dönemde belli kişiler için yapıldığını ve yapılan kişinin toplumsal konumunu göstermesi açısından önemini ortaya koymaktadır. Güncel verilerle, Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da ihtişamını koruyan anıt mezar geleneği gelişimini inceleyerek özverili bir çalışma ortaya çıkarılması bilim dünyasına önemli bir katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, Anadolu, İç Anadolu, Batı Anadolu, Anıt, Anıt Mezar.

ABSTRACT

MASTER THESIS

CENTRAL AND WESTERN ANATOLIA MONUMENTAL TOMB TRADITION AND DEVELOPMENT IN ANCIENT TIMES WITH CURRENT DATA

Merve ALTUNTAŞ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan KASAPOĞLU

2023, 364 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Hasan KASAPOĞLU (Advisor)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
Assoc. Prof. Dr. Kahraman YAĞIZ

Monumental Tombs in Ancient Anatolia have an important place for the dicipline of Archaeology and tomb typology. In this study, these Monumental graves which are one of the grave types in necropolises that provide important information for understanding the welfare level, ethnic status, traditions and art of the city are explained and an evaluation is done with examples found in ancient cities in Central and Western Anatolia.

The purpose of building the Monumental Tombs and the fact that they are continued to be built even today without losing their importance reveal that they were not used only in certain periods. They were also built for certain periods in regards to show their social positions. Carrying out a devoted study by examining the development of the Monumental tomb tradition, which preserved its magnificence in Central and Western Anatolia in Ancient Age, with current data, will make a significant contribution to the world of science.

Keywords: Ancient Age, Anatolia, Central Anatolia, West Anatolia, Monument, Monument Tomb.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz. : Bakınız

cm. : Santimetre

Çev. : Çeviren

Çiz. : Çizim

Düz. : Düzenleyen

DTCF : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

Fig. : Figür

İmp. : İmparator

km. : Kilometre

Lev. : Levha

m. : Metre

MÖ. : Milattan Önce

MS. : Milattan Sonra

TDK. : Türk Dil Kurumu

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

şek. : Şekil

yy. : Yüzyıl

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Batı Anadolu'da Bilinen Belli Başlı ETÇ Mezarlıkları 171
Harita 2. Geç Hitit Şehir Devletleri 171
Harita 3. Doğu Anadolu'da Tek Odalı ve Çok Odalı Kaya Mezarların Dağılımı 172
Harita 4. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu Bölgelerinde yer alan Anıt Mezarları Gösteren Harita 173
Harita 5. Thrakia Bölgesi Haritası 174
Harita 6. Bithynia Bölgesi Haritası. 175
Harita 7. Troas Bölgesi Haritası 176
Harita 8. Mysia Bölgesi Haritası 177
Harita 9. Aeolis Bölgesi Haritası 178
Harita 10. Lydia Bölgesi Haritası 179
Harita 11. Phrygia Bölgesi Haritası 180
Harita 12. Ionia Bölgesi Haritası 181
Harita 13. Karia Bölgesi Haritası 182
Harita 14. Lykia Bölgesi Haritası 183
Harita 15. Pisidia Bölgesi Haritası 184
Harita 16. Pamphylia Bölgesi Haritası 185
Harita 17. Kilikia Bölgesi Haritası 186

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Alacahöyük'te bir kral mezarı 187
Resim 2. Alacahöyük Krali Mezarlardan ele geçen buluntulara örnekler (MÖ 2300-2000) Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara. 187
Resim 3. Metal kapların kullanılmaz hale getirildikten sonra cesetlerin sağ göğüs üzerine bırakılması 188
Resim 4. Karataş, güneydoğu mezarlık açması. 188
Resim 5. Karataş, açma 98, mezar 342 189
Resim 6. Delikli Urartu Urnesi 189
Resim 7. Altıntepe Ölü Kültü Alanı. 190
Resim 8. Aslantaş Kaya Mezarı 190
Resim 9. Gordion, Tümülüs MM mezar odası, 1957 kazısı, buluntular. 191
Resim 10. Alyattes Tümülüsünün Görünümü 191
Resim 11. Ölünün çenesinin bir şeritle bağlanması, Loutrophoros, Louvre Müzesi ... 192
Resim 12. Siyah figür pyxis, Aktaion'un yıkanması 192
Resim 13. Prothesis Sahnesi. Attika Kırmızı Figür Tekniği, Loutrophoros, Bologna 228 Ressamı; MÖ 470-460, Atina Ulusal Müzesi 1170; Morris 1987,51 . 193
Resim 14. Prothesis Sahnesi. MÖ 6.yüzyılın 2.yarısı, dikdörtgen mezarların duvarlarına yerleştirilmiş cenaze levhası. 193
Resim 15. Ölü ağıtı ile prothesis sahnesi. Siyah figürlü kil levha, Paris Louvre, Schreiber 194
Resim 16. Ekphora sahnesi, krater, Hirschfeld Atölyesi, Geometrik dönem. 194
Resim 17. Cenaze alayı 195
Resim 18. Attika Mezar Stelleri, MÖ 6.yy. 195
Resim 19. Roma Vigno Codini, yeraltı oda mezarı, Columbarium 196
Resim 20. Roma Vigno Codini, yeraltı oda mezarı, Columbarium 196
Resim 21. Yedi yüz kişi kapasiteli columbarium 197
Resim 22. Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları Genel Görünüm 197
Resim 23. C1 Columbarium Mezarı İçi, Akbin Deresi, Öküz İni Mevkii 198
Resim 24. T6 Tapınak Planlı Mezar 198
Resim 25. T11 Tapınak Planlı Mezar, alt ve üst odaların planı 199
Resim 26. Mylasa- Gümüşkesen Anıtı. 199

Resim 27. Adamkayalar mezarları. 200
Resim 28. Lucius Antistius Sarculo ve karısı Antistia Plutia'nın mermer mezar rölyefi, MÖ 30- MS 10, British Müzesi 200
Resim 29. Mezarlara yiyecek sunularının gönderildiği borular 201
Resim 30. Hateri Mezarı'ndan örnek. 201
Resim 31. Paris'te bulunmuş bir mermer kabartma. 202
Resim 32. Aquilia'daki Roma cenaze törenini betimleyen mermer kabartma 202
Resim 33. Ainos, Taşaltı Nekropolü Anıt Mezar 203
Resim 34. Ainos, Taşaltı Nekropolü. 203
Resim 35. Ainos, Taşaltı Nekropolü. 204
Resim 36. Ainos, Taşaltı Nekropolü. 204
Resim 37. Ainos, Taşaltı Nekropolü. 205
Resim 38. Vize A Tümülüsü, tümülüs ve mezarın enine kesiti. 205
Resim 39. Vize A Tümülüsü, tümülüs ve mezarın genel planı 206
Resim 40. Vize A Tümülüsü, mezar odası. 206
Resim 41. Vize A Tümülüsü, mezar odası içerisinde bulunan lahit 207
Resim 42. Vize A Tümülüsü, mezar odası, lahdin uzun cephesi, restorasyon sonrası. 207
Resim 43. Vize A Tümülüsü, mezar odası, maskeli miğfer 208
Resim 44. Vize A Tümülüsü, mezar odası, odadaki buluntuların ve fresklerin restorasyon sonrası görünümü. 208
Resim 45. Dikilitaş (Obelisk). 209
Resim 46. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezarı 209
Resim 47. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezar üzerinde bulunan yazıt 210
Resim 48. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, ön yüz 210
Resim 49. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, arka yüz. 211
Resim 50. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, arka yüzündeki kül yeri 211
Resim 51. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, korinth düzenindeki sütun 212
Resim 52. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, tapınak formundaki aedikula 212
Resim 53. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, omuz ve boyun kısmından oluşan büst 213
Resim 54. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, işlenmemiş yan yüzleri 213
Resim 55. Bacıköy, Akçakaya ve Bursa Arkeoloji Müzesinde bulunan anıt mezarlar 214

Resim 56. Müşküle Anıt Mezarı genel görünüm.....214
Resim 57. Değirmenkaya Anıt Mezarı.....214
Resim 58. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar.....215
Resim 59. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar.....215
Resim 60. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar.....216
Resim 61. Değirmenkaya, alınlık içerisinde kadın büstü.....216
Resim 62. Değirmenkaya, alınlık içerisinde kadın büstü.....217
Resim 63. Değirmenkaya, kanal.....217
Resim 64. Berberkaya Anıt Mezarı.....218
Resim 65. Berberkaya Anıt Mezarı.....218
Resim 66. Antandros 49 No'lu Mezar.....219
Resim 67. Antandros 49 No'lu Mezarın yapısına dair öneri çizimi.....219
Resim 68. Antandros 2 No'lu mezar ve buluntuları, Antandros kazı arşivi.....220
Resim 69. Antandros 2 No'lu Mezarın yapısına dair öneri çizimi.....220
Resim 70. Antandros 2 ve 49 No'lu mezarların restitüsyonu.....221
Resim 71. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı, restitüsyon.....221
Resim 72. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan 1902 tarihli raporda getirilen restitüsyon önerisine ait plan çizimi.....222
Resim 73. Assos, Pablius Varius Anıt Mezar kalıntıları.....222
Resim 74. Parion AM1 olarak adlandırılan Podyumlu Anıt Mezar.....223
Resim 75. Parion AM1 mezarı, restitüsyon.....223
Resim 76. Parion AM6 mezarı.....224
Resim 77. Parion AM6 mezarı üst bölümü ve mezar steli.....224
Resim 78. Parion AM6 mezarı, restitüsyon.....225
Resim 79. Parion AM6 mezarı üzeri kapalı şekilde restitüsyon.....225
Resim 80. Parion AM6 mezarı, 1. Gömü evresi.....226
Resim 81. Parion AM6 mezarı, 1. Gömü evresinde kullanılan ahşap tabut ve konumunu gösteren restitüsyon.....226
Resim 82. Parion AM6 mezarı, 2. Gömü evresi.....227
Resim 83. Parion AM6 mezarı, 3. Gömü evresi.....227
Resim 84. Assos Agoradaki Heroon.....228

Resim 85. Assos Heroon'a ait yazıt. 228
Resim 86. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, Troya Müzesi. 229
Resim 87. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, birinci uzun yüz, Troya Müzesi. 229
Resim 88. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, birinci kısa yüz, Troya Müzesi. 230
Resim 89. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, ikinci kısa yüz, Troya Müzesi. 230
Resim 90. Kızöldün Tümülüsü, küçük lahit 231
Resim 91. Dedetepe Tümülüsü gene görünüm. 231
Resim 92. Dedetepe Tümülüsü mezar odası planı (Çiz.Kate Clayton) 232
Resim 93. Dedetepe Tümülüs, mezarın ön cephesi (Çiz.Kate Clayton) 232
Resim 94. Dedetepe Tümülüsü. 233
Resim 95. Dedetepe Tümülüsü, mezar odasındaki klineler ve ayaklarındaki ayrıntı. 233
Resim 96. Dedetepe Tümülüsü, mezar odasının iç planı (Kate Clayton) 234
Resim 97. A. Çan lahdi, mezar odası temelleri, B. Mezar odası planı, C. Mezar odası rekonstrüksiyonu 234
Resim 98. Çan lahdi üzerindeki av ve savaş sahnelerinin genel görünümü. 235
Resim 99. Çan lahdi. 235
Resim 100. Çan lahdi, ön yüzü, solda geyik avı ve sağda domuz avı. 236
Resim 101. Çan Lahdi, yaban domuzu avı, detay. 236
Resim 102. Dardanos Tümülüsü planı 237
Resim 103. Dardanos Tümülüsü kesiti 237
Resim 104. Dardanos Tümülüsü, dromos 238
Resim 105. Dardanos tümülüsü çatı ve yan duvarlar 238
Resim 106. Dardanos tümülüsü mezar odasında bulunan klineler 239
Resim 107. Dardanos tümülüsü ,Venüs heykelciği (MÖ 1.yy). 239
Resim 108. Dardanos tümülüsü, kandiller 240
Resim 109. Beyobası Tümülüsü. 240
Resim 110. Beyobası Tümülüsü, plan, Çiz. Kaba 240
Resim 111. Beyobası Tümülüsü, sırtın ve mezarın kesiti (Hazar Kaba) 241
Resim 112. Beyobası Tümülüsü, mezar odasında bulunan 2 lahit 241
Resim 113. Beyobası Tümülüsü, mezar odasında lahitlerin çizimi 242
Resim 114. Beyobası Tümülüsü, Dromos, ön odadan görünüm (a), ön oda ve odaya doğru görünüm (b). 242

Resim 115. Beyobası Tümülüsü, mezar odası kesiti 243
Resim 116. Beyobası Tümülüsü, mezar odasındaki kapının ray sistemi 243
Resim 117. Kyzikos, mezar steli ve altlığı 244
Resim 118. Kyzikos, mezar üzerindeki 6 adet mermer blok ve üstünü kapatan 2 adet blok. 244
Resim 119. Kyzikos, üstte yer alan 2 adet blok 245
Resim 120. Kyzikos, yazıtlı silindirik mezar steli çizimi. 245
Resim 121. Kyzikos, mezarın olası rekonstrüksiyon önerisi. 246
Resim 122. Daskyleion Kaya Mezar II, dromostan mezar odasına bakış 246
Resim 123. Daskyleion, kline ve hançerin in situ görünümü (a) (Daskyleion kazı arşivi) ile hançerin mekanik temizlik sonrası görünümü (b) 247
Resim 124. Daskyleion, Hançer (a) ve olası otantik görünümünün restitüsyonu (b-c) 247
Resim 125. Daskyleion, Kaya Mezarı II'de ele geçen mezar hediyelerinden unguentarium, Daskyleion. 248
Resim 126. Koru Tümülüsü 248
Resim 127. Koru tümülüsü ana mezar odasında yer alan klineler 249
Resim 128. Koru tümülüsü buluntularından örnekler 249
Resim 129. Tantalos Mezarı planı. 250
Resim 130. Tantalos Mezarı Görünüm 250
Resim 131. Tantalos Mezarı, mezar odası 251
Resim 133. Diaphenes Anıt Mezarı. 252
Resim 134. Diaphenes'in ölümünden sonra onurlandırıldığını kaydeden Aiol yazıtı . 252
Resim 135. Sardis, Piramit Mezar genel görünüm. 253
Resim 136. Pasargadae, İran, Kyros Mezarı 253
Resim 137. Sardis, Piramit Mezar, varsayımsal rekonstrüksiyon 254
Resim 138. Sardis, Piramit Mezar. 254
Resim 139. Sardis, Mezar 813. 255
Resim 140. Sardis, Mezar 813 plan ve restorasyonu. 255
Resim 141. Sardis, Mezar 813, plan. 256
Resim 142. Sardis, Mausoleum, alınlık. 256
Resim 143. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı 256
Resim 144. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı plan ve restorasyonu 257

Resim 145. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı ele geçen mimari parçalar ...257
Resim 146. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı ele geçen mimari parçalar ...258
Resim 147. Sardis, Claudia Sabina Antonia lahdi kapağı. 258
Resim 148. Sardis, Claudia Sabina Antonia lahdi. 259
Resim 149. Karnıyarık Tepe (Gyges) Tümülüsü. 259
Resim 150. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, tünellerin planı 260
Resim 151. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, kuzey- güney kesiti 260
Resim 152. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisinin dikey kesit çizimi. 261
Resim 153. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisi. 261
Resim 154. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisin izometrik çizimi. 262
Resim 155. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, GuGu olarak okunan izler. 262
Resim 156. Alyattes Tümülüsü mezar odası görünümü 263
Resim 157. Alyattes Tümülüsü mezar odası, rekonstrükse edilmiş izometrik görünümü. 263
Resim 158. Alyattes Tümülüsü, mezar odası buluntuları. 264
Resim 159. Laodikeia, Kuzey Nekropolünde tapınak tipli mezara ait olması gereken MS 2.yy'a ait geison-sima blogu. 264
Resim 160. Laodikeia, Batı Nekropolde bulunan tonozlu ve iki katlı kompleks mezar L.9.BN.M3A-M3D. 265
Resim 161. Laodikeia, Batı Nekropolünde yer alan iki katlı tonozlu mezar kompleksi plan ve kesiti, L.09.BN.M3. 265
Resim 162. Gordion Büyük Tümülüs. 266
Resim 163. Gordion Büyük Tümülüs, Mezarın içinden kuzeye bakan bölüm. 266
Resim 164. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odasında bulunan tabut,1957 267
Resim 165. Gordion, bulunduğu şekliyle mezarın planı ve içindekiler, Doroty Cox'un çizimi. 267
Resim 166. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odasının zeminine çökmüş halde bulunan 268
Resim 167. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odası içi ve bronz kaplar, 1957. 268
Resim 168. Gordion Büyük Tümülüs'te bulunan kakmalı ahşap masanın sergilenmek üzere yeniden oluşturulmuş hali,1989 269
Resim 169. Gordion Büyük Tümülüs, bulunduğu haliyle mezarın doğu duvarına 269

Resim 170. Tümülüs X mezar odası planı. 270
Resim 171. Tümülüs Y mezar odası planı 270
Resim 172. Tümülüs Y, köşe harcı. 271
Resim 173. Hierapolis, 159 Nolu üç basamaklı anıt mezar, önden podyum görünümü 271
Resim 174. Hierapolis, 159 No'lu üç basamaklı anıt mezar, arkadan podyum görünümü 272
Resim 175. Hierapolis, mezar odasının girişi, duvar ve dromosu 272
Resim 176. Hierapolis, girişin karşısındaki kline üzerindeki kemikler ve niş 273
Resim 177. Hierapolis, girişin sol tarafında bulunan kline üzerine konulmuş kemikler. 273
Resim 178. Hierapolis, sol kline altındaki amphoranın buluntu hali 274
Resim 179. Hierapolis, cam bardak ve pişmiş toprak unguentariumun buluntu hali ... 274
Resim 180. Phokaia, Pers Anıt Mezarı 275
Resim 181. Phokaia Taş Kule'nin doğu cephesinde yer alan sahte kapı ve üzerindeki motifler 275
Resim 182. Phokaia Taş Kule, önden görünüş 276
Resim 183. Belevi, kaya çekirdeğinin yandan görünüşü 276
Resim 184. Belevi, kuzey taraftaki sahte kapının basamak ayağı, kaide profili ve eşiği 277
Resim 185. Belevi, mezar odasında bulunan lahdin kapağındaki figür 277
Resim 186. Belevi, mezar odasında bulunan hizmetçi olduğu düşünülen heykel 278
Resim 187. Belevi, üst kat planı 278
Resim 188. Belevi, entablatur 279
Resim 189. Belevi, kentaur savaş kabartmalı entablatur kaset plakası 279
Resim 190. Belevi, Theuer'e göre rekonstrüksiyon, kuzey görünüm 280
Resim 191. Belevi, Theuer'in yeniden inşa girişimine göre üst kattan batı-doğu kesiti. 280
Resim 192. Belevi, Hoepfner'e göre yeniden yapılandırmada kuzey-güney kesiti 281
Resim 193. Ephesos, Hadrian Tapınağı'nın A bloğundaki kabartmalar 281
Resim 194. Ephesos, Embolos'taki çeşmenin alınlığından kabartma, Androklos Heroon olarak adlandırılır. 282

Resim 195. Ephesos, ön yüzünde Gallienus ve arka yüzünde Androklos bulunan sikke. 282
Resim 196. Ephesos, Androklos Heroon. 283
Resim 197. Ephesos, Androklos Heroonu, yeniden yapılandırma (Hilke Thür). 283
Resim 198. Ephesos, Oktagon Anıt Mezarı. 284
Resim 199. Ephesos, Oktagon anıtı. Soldaki W. Wilberg'in çizimi, sağdaki 3D ölçümler olmadan bir CAD sistemi kullanılarak oluşturulan bir 3D model olarak modern görselleştirme. 284
Resim 200. Ephesos, güneydoğudan anıtın tabanı ve mezar odasına giriş 285
Resim 201. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı. 285
Resim 202. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı 286
Resim 203. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezar planı 286
Resim 204. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı. 287
Resim 205. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarına ait model çalışması 287
Resim 206. Ephesos, Celsus Kütüphanesi genel görünüm 288
Resim 207. Celsus Kütüphanesi, mezar ve kütüphane planı 288
Resim 208. Celsus Kütüphanesi, Iulius Celsus Palemeonus'a ait girlandlı lahit 289
Resim 209. Hekatomnos Anıt Mezarı, kutsal alan, havadan genel görünüm 289
Resim 210. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar podyumu. 290
Resim 211. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar podyumu, plan ve kesitler 290
Resim 212. Hekatomnos Anıt Mezarı, krepidoma basamakları ve krepidomadan kenet örneği. 290
Resim 213. Hekatomnos Anıt Mezarı, üst oda 291
Resim 214. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar odası, plan ve kesitler 291
Resim 215. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin tahmin edilen konumuyla mezar odası planı. 292
Resim 216. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin ön yüzü. 292
Resim 217. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin arka yüzü. 293
Resim 218. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin renklendirilmiş sol yan yüzü 293
Resim 219. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin renklendirilmiş sağ yan yüzü 294
Resim 220. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar odası, raflar. 294
Resim 221. Hekatomnos Anıt Mezarı, dromos 295

Resim 222. Knidos, Aslanlı Anıt Mezar, restitüsyon çizimi 295
Resim 223. Knidos Aslanlı Anıt Mezar, Aslan heykeli..... 296
Resim 224. Halikarnassos Mausoleumu rekonstrüksiyonu 296
Resim 225. Halikarnassos Mausoleumu restitüsyonu 297
Resim 226. Halikarnassos Mausoleumu, friz ve heykellerin yerleri ve konumu 297
Resim 227. Kaunos, Mezargediği Heroonu planı..... 298
Resim 228. Kaunos, Mezargediği Heroonu, enine kesiti. 298
Resim 229. Kaunos, Mezargediği Heroon, ön cephe rekonstrüksiyon..... 299
Resim 230. Ta Marmara Anıt Mezarı, planı..... 299
Resim 231. Ta Marmara Anıt Mezarı, rekonstrüksiyonu. 300
Resim 232. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, önden görünümü 300
Resim 233. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, restitüsyon..... 300
Resim 234. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, yandan görünümü 301
Resim 235. Gümüşkesen Anıt Mezarı (photo: Ivan Kuzma). 301
Resim 236. Gümüşkesen Anıt Mezarı plan ve kesit rölövesi. 302
Resim 237. Gümüşkesen anıt mezarı, üst kat zeminindeki çizikler 302
Resim 238. Iasos, Balık Pazarı anıt mezarı 303
Resim 239. Iasos, Balık Pazarı, anıt mezarın batı cephesine ait restitüsyon 303
Resim 240. Iasos, Balık Pazarı, avlu 304
Resim 241. Pedasa, Gebekilise Tümülüsü. 304
Resim 242. Pedasa, Gebekilise Tümülüsü, dromos..... 305
Resim 243. Pedasa, Üçörenler Tümülüsü, teras duvarı 305
Resim 244. Pedasa Batı Akropol Tümülüsü, erken seviye. 306
Resim 245. Pedasa Batı Akropol Tümülüsü, Roma mezar katı. 306
Resim 246. Pedasa, Sivriçam Tepe Tümülüsü plan. 307
Resim 247. Mutaf Tepe Tümülüsü. 307
Resim 248. Mutaf Tepe Tümülüsü, plan. 308
Resim 249. Mutaf Tepe Tümülüsü, beşik çatı üst örtü. 308
Resim 250. Mutaf Tepe Tümülüsü, çevresindeki düzenlemeler 309
Resim 251. Ksanthos, aslanlı mezar 309
Resim 252. Ksanthos, Aslanlı mezar, Güney yöndeki aslan bir hayvanı parçalarken. 310
Resim 253. Ksanthos, Aslanlı mezar, çıplak bir erkeğin aslanı öldürme sahnesi 310

Resim 254. Ksanthos, Aslanlı mezar, mezar sahibi ve hediye getiren figürler.....311
Resim 255. Isinda Anıt Mezarı, rekonstrüksiyon. 311
Resim 256. Isinda Anıt Mezarı, kuzey yüz.....311
Resim 257. Isinda Anıt Mezarı, güney yüz 312
Resim 258. Isinda Anıt Mezarı, doğu yüz 312
Resim 259. Isinda Anıt Mezarı, batı yüz 312
Resim 260. Isinda Anıt Mezarı, güney-batı yüz. 313
Resim 261. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, rekonstrüksiyon çizimi 313
Resim 262. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, kat planı 314
Resim 263. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, kuzey tarafı ve lahit kaidesinin doğu dar tarafı. 314
Resim 264. Harpy Dikme Mezar 315
Resim 265. Harpy Dikme Mezar 315
Resim 266. Harpy Dikme Mezar 316
Resim 267. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar. 316
Resim 268. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar üzerinde bulunan yazıt 317
Resim 269. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar, protomları gösteren çizim.....317
Resim 270. Myra – 69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezar. 318
Resim 271. Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı. 318
Resim 272. Nereidler Anıtı, doğu cephesi, British Museum. 319
Resim 273. Nereidler Anıtı, kesit. 319
Resim 274. Nereidler Anıtı restitüsyon. 320
Resim 275. Nereidler Anıtı, planı. 320
Resim 276. Nereidler Anıtı, doğu cephesi. 321
Resim 277. Nereidler Anıtı, kuzey cephesi. 321
Resim 278. Nereidler Anıtı, kuzey cephesi 322
Resim 279. Limyra, Perikle Heroonu planı. 322
Resim 280. Limyra, Perikle Heroonu rekonstrüksiyonu 323
Resim 281. Limyra, Perikle Heroonu batı yüzü 323
Resim 282. Kızılbel Tümülüsü (Elmalı Müzesi) 324
Resim 283. Kızılbel Tümülüsü, mezar odası planı 324
Resim 284. Kızılbel Tümülüsü mezar odası kesiti 325

Resim 285. Kızılbel Tümülüsü, zemin kaplaması 325
Resim 286. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Gorgonlar ve Medusa 326
Resim 287. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Gorgon Medusa 326
Resim 288. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Pegasos ve Khrysaor'un doğumu 327
Resim 289. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı savaşçı. 327
Resim 290. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı, kanatlı kadın figürü 328
Resim 291. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı oturan yaşlı adam ve arkasında yatakta duran iki kadın. 328
Resim 292. Kızılbel Tümülüsü, doğu duvarı, at ve savaşçı 329
Resim 293. Kızılbel Tümülüsü, doğu duvarı, domuz avı sahnesi 329
Resim 294. Kızılbel Tümülüsü, duvarı, tahtta oturan adam 330
Resim 295. Kızılbel Tümülüsü, kuzey duvarı, gemi yolculuğu 330
Resim 296. Karaburun II Tümülüsü (Elmalı Müzesi). 331
Resim 297. Karaburun II Tümülüsü taş kline. 331
Resim 298. Karaburun II Tümülüsü batı duvar, kline sahnesi 332
Resim 299. Karaburun II Tümülüsü, kuzey duvarı savaş sahnesi 332
Resim 300. Karaburun II Tümülüsü, güney duvarı ekphora sahnesi 333
Resim 301. Karaburun II Tümülüsü, güney duvarı ekphora sahnesi 333
Resim 302. Termessos, Alketas Mezarı 334
Resim 303. Termessos, Alketas Mezarı Restitüsyonu. 334
Resim 304. Termessos, Alketas Mezarı, kartal kabartması. 335
Resim 305. Termessos, Alketas Mezarı, savaşçı kabartması. 335
Resim 306. Sagalassos Heroon 336
Resim 307. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi 336
Resim 308. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi 337
Resim 309. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi 337
Resim 310. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi 338
Resim 311. Melli, T1 tapınak tipli mezar kalıntıları. 338
Resim 312. Melli, T1 tapınak tipli mezar, süslü korniş. 339
Resim 313. Melli, T2 tapınak tipli mezar kalıntıları. 339
Resim 314. Ariassos, N8 Mausoleum 339
Resim 315. Ariassos, N8 Mausoleum 340

Resim 316. Sia, Nanne'nin Anıt Mezarı.....340
Resim 317. Side, tapınak tipli anıt mezar alınlığı.....341
Resim 318. Perge, M9 No'lu anıt mezar. 341
Resim 319. Perge, M9 No'lu anıt mezar. 342
Resim 320. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtının cephesi. 342
Resim 321. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezarın cephesinden bir cippus.....343
Resim 322. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, cephe çizimi. 343
Resim 323. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasının plan çizimi 344
Resim 324. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasındaki arcosolium 344
Resim 325. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasındaki naiskoslu niş 345
Resim 326. Diocaeserea, piramidal çatılı kule mezar.....345
Resim 327. Diocaesarea'daki piramidal çatılı kule mezarın mekan içinde bulunan tonozu. 346
Resim 328. Olba, tapınak planlı anıt mezar planı.....346
Resim 329. Olba, tapınak planlı mezar ve sarnıç. 347
Resim 330. Olba, tapınak planlı anıt mezar, Korinth sütun başlığı.....347
Resim 331. Olba, Tapınak planlı anıt mezar Pilaster başlığı detayı.....348
Resim 332. Olba, Tapınak planlı anıt mezar pilaster ve pilaster başlığı 348
Resim 333. Elaiussa Sebaste, T1 tapınak tipli anıt mezar 349
Resim 334. Elaiussa Sebaste, T3 tapınak tipli anıt mezar 349
Resim 335. Elaiussa Sebaste, T5 tapınak tipli anıt mezar 349
Resim 336. Elaiussa Sebaste, T6 tapınak tipli anıt mezar 350
Resim 337. Elaiussa Sebaste, T7 tapınak tipli anıt mezar 350
Resim 338. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar 350
Resim 339. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar 351
Resim 340. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar, zemin kattaki nişler.....351

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Anıt Mezar Tipolojisi ve Lejantlar.....352
Tablo 2. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da Yer Alan Anıt Mezarlar. 353

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Thrakia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....357
Grafik 2. Bithynia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 357
Grafik 3. Troas Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 358
Grafik 4. Mysia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 358
Grafik 5. Aeolis Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....359
Grafik 6. Lydia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....359
Grafik 7. Phrygia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....360
Grafik 8. Ionia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....360
Grafik 9. Karia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 361
Grafik 10. Lykia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.....361
Grafik 11. Pisidia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 362
Grafik 12. Pamphylia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 362
Grafik 13. Kilikia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı. 363
Grafik 14. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da yer alan Anıt Mezarların Dağılımı. .363

ÖNSÖZ

Kentlerin ekonomik ve sosyal durumunu gösteren, boyutları ve mimarisiyle ihtişamlı yapılar olan anıt mezarlar Antik Çağ boyunca Anadolu'da yerini almıştır. Soylular, zenginler, kahramanlar gibi önemli kişiler için yapılan bu büyük mezarlar ölen kişilerin hatırlanması ve saygıyla anılması için önemli bir yere sahiptir. Tez çalışmamın konusunu, Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da yapılan anıt mezarların dönemsel gelişimini ele alarak yaptığım geniş literatür çalışmam oluşturmaktadır.

Atatürk Üniversitesi'nde aldığım lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerinden faydalandığım, tez konumu belirlememde büyük etkisi olan ve bu aşamada yardımlarını esirgemeden, kaynaklara ulaşmam için yol gösteren, özveri ve sabrıyla hep yanımda olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU'na en içten duygularımla teşekkür ederim.

İlk kazı tecrübemi kendisinin yanında edindiğim, yüksek lisans ders aşaması boyunca da bilgilerinden faydalandığım, jüri üyesi Prof. Dr. Cevat BAŞARAN'a teşekkür ederim. Bir diğer jüri üyesi Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ'a tez çalışmama olan katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Yüksek lisans benim için biraz uzun ve zorlu bir süreçti ancak en güzel tecrübelerimi bu aşamada edindim. Bu süreçte hep yanımda olan ve ne zaman yardıma ihtiyacım olsa elinden gelen çabayı gösteren, tez konumu belirlediğim andan itibaren kaynaklarını benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Ertan KÜÇÜKEFE'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamda yardımı olan manevi abim Abdullah SOYDAN'a ve çizimlerimde yardımını esirgemeyen sevgili Şeyda ALTUNTAŞ'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tez çalışmamda birçok yayına ulaşmamı sağlayan İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü çalışanlarına yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Son olarak hayatımın her anında aldığım kararlarda olduğu gibi yüksek lisans sürecim boyunca da gerek ders aşamamda gerek tez oluşum sürecimde beni yüreklendiren, maddi manevi desteklerini her anımda hissettiren aileme ve eşim, aynı zamanda meslektaşım Bilal ALTUNTAŞ'a en büyük teşekkürüm. Size minnettarım.

Erzurum-2023 **Merve ALTUNTAŞ**

GİRİŞ

Yaşamın sonlanması olarak tanımlanan ölüm, bütün canlılar için geçerli bir olgudur. Tarih boyunca bütün topluluklarda ölümün varlığının önüne geçilemeyecek olmasının anlaşılması mecburi bir kabulleniş olmuştur. Zamanla insanoğlu, ölen yakınlarının ölümden sonra başka bir dünyaya gittiğine inanmaya başlamıştır. Ölümden sonraki yaşama inanılması, geride kalanların acılarını hafifletmek amacıyla törenler, ritüeller yapma gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Antik dönemde cenaze törenlerine büyük saygı gösterilirdi. Doğumu sevinçle karşılanan ve kutlanan insanoğlunun ölümü de törenler yapılarak ölümden sonraki yeni yaşamına uğurlanırdı. Cenaze törenleri ölen kişiye saygı ve sevgiyi ifade etmenin de bir göstergesiydi. Ölen kişi öteki dünyada rahat etmeli düşüncesiyle yakınları tarafından gömülürken yanlarına birtakım yiyecek-içecek ve ölüye ait kıymetli eşyalar ya da hediyeler bırakılırdı. Bırakılan hediyeler genellikle kap formları olmakla birlikte, ölen kişinin cinsiyetine veya yaptığı işine, mesleğine göre de değişiklik gösterirdi. Örneğin, sporcu bir erkek mezarında strigilis, kadın mezarında ayna, küpe, toka, strigilis vb., çocuk mezarında terrakota oyuncaklarla karşılaşılabilmekteyiz. Ölümden sonraki yaşam inancının olması aynı zamanda insanlar arasında mezar yaptırma gereksinimi doğurmuştur. Erken dönemlerde evlerinin altına veya basit çukur gömülere konulan ölüler ilerleyen dönemlerde sosyal, siyasal ve ekonomik gibi sınıfsal farklılıklara göre birçok farklı tipte mezarlar yapılarak gömülmüştür. Bunlar arasında anıt mezar, küp mezar, oda mezar, lahit, kaya mezar, tümülüs vb. gibi mezar tipleri sayılabilir. Antik dönemde mezarlıklara ‘ölüler şehri’ anlamına gelen ‘nekropolis’ adı verilir. Ölülerin cesetlerinin gömüldüğü mezarlık iyi olan nekropolislerdeki veriler bizlere kentin refah düzeyini, etnik durumunu, geleneklerini, sanatını anlamamızda önemli bilgiler oluşturur. Ölümden sonraki yaşama inanmaları bunun önemli bir parçasıdır.

Anıt mezarlar, Antik Çağ’da İç ve Batı Anadolu’da karşımıza çıkan mezar tiplerinden biridir. Genellikle soylu ve yönetici sınıfına ait kişiler, zenginler ve kahramanlar için yaptırılmıştır. Ölen kişilerin önemini vurgulamak için kullanılan kaliteli malzeme ile, büyük boyutlarda, etkileyici bir mimari ve süslemeyle yapılan anıt mezarların birçok farklı türü bulunmaktadır. Bölgesel ve kronolojik olarak bu anıt

mezarların İç ve Batı Anadolu'daki gelişimi, uygarlıkların siyasi, ekonomik ve kültürel yönden birer ipucu vermesi bakımından önemlidir.

I. AMAÇ ve KAPSAM

Anıt mezarların Antik Çağ Anadolu'sunda severek kullanılan yaygın bir mezar tipi olmasının İç ve Batı Anadolu'da yer alan, Thrakia, Bithynia, Troas, Mysia, Aeolis, Ionia, Karia, Lydia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Kilikia bölgelerinde bulunan, tanımını yaptığımız anıt mezar örneklerini ele alarak nedeninin ortaya çıkarılması çalışmamızın amaçlarından ilkidir.

MÖ I. Binden itibaren kullanılmaya başlanan ve Roma dönemine kadar ihtişamını koruyarak, kaya mezar, tümülüs, tonoz mezar, basamaklı-podyumlu mezar, tapınak mezar gibi çeşitli tiplerde sürekli karşımıza çıkan anıt mezar geleneği gelişimi, yapılan arkeolojik kazılarda çıkan verileri inceleyerek ortaya özverili bir çalışma koymak çalışmamızın amaçlarından bir diğeridir.

Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'daki anıt mezar geleneğinin gerek mezar mimarisi açısından gerekse sosyo-kültürel açıdan gösterdiği çeşitlilik ve anıt mezar geleneğinin kullanımı çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır. Anıt mezar olduğu düşünülen ancak anıtsallığa dair herhangi net bir veri olmayan mezarlar ise çalışma dışında bırakılmıştır.

II. YÖNTEM

Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da anıt mezarlar toplumlararası etkileşim, kullanılan malzeme, yapılan mezar çeşitliliği, süsleme vs. gösteren önemli bir mezar tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ana çalışma materyal grubu ile ilgili bilimsel nitelikli yayınlar üzerine yapılacak ayrıntılı analojik tarama çalışmanın öncelikli yöntem aşmalarından ilkidir. Bu doğrultuda çalışmanın ana materyalini Anadolu coğrafyasında varlığı tespit edilen bu tipteki mezarlar (İç ve Batı Anadolu örnekleri) oluşturmaktadır.

Benzer örnekleriyle beraber ele alınacak olan Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da bulunan anıt mezarların yapılma amacı ve günümüze kadar gösterdiği gelişmeleri ortaya koyabilmek için kazılarda ortaya çıkarılan, günümüze kadar gelebilen anıt mezarlar ile çeşitli bilimsel veriler taranarak araştırma yapılacak ve genel anlamda anıt mezar

geleneğinin gelişimi ortaya konulacaktır. Tanımını yaptığımız anıt mezar özelliği gösteren tümülüsler ve kaya mezarlara da çalışmamızda yer verilecektir.

Ayrıntılı analojik değerlendirme–literatür taramasının ardından, Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da anıt mezar niteliği taşıyabilecek mezarların MÖ I. Bin öncesindeki süreçte bulunmaması nedeniyle çalışmamızda MÖ I. Binden Roma dönemi sonlarına kadar kronolojik olarak karşımıza çıkan, günümüze kadar farklı adlandırmalarla sunulmuş anıt mezarlar ortak bir terminoloji altında ele alınarak, kronolojik ve lokalizasyon odaklı gruplandırmayla genel anlamda değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ANA HATLARIYLA ANTİK ÇAĞ ANADOLU'SUNDA ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

1.1.1. Ölüm ve Ölü Gömme

''Bir insan, bir hayvan veya bir bitkide yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi.''[1] olarak ansiklopedi veya sözlüklerde tanımlanan ölüm, canlıların tümü için geçerli olan bir olgudur. Toplumsal yapıya, coğrafyaya, zamana göre farklı inanç sistemlerinin de etkisiyle çeşitli şekillerde yorumlanan ölüm olgusu, kimi inançlara göre de ruhun öteki dünyaya gitmesi olarak düşünülmektedir[2].

Ölüm; yeryüzündeki tüm varlıkları, toplumları, kültürleri, tüm gök cisimlerini ve evreni kapsayan bir olgu olması nedeniyle evrensel niteliktedir. Bu yüzden de ölüm fen bilimleri ve sosyal bilimler için ilgi çekici bir konu olmuş ve farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir[3]. Ölüm farklı alanlarda araştırılıp değerlendirilse de tek bir sonuç elde edilmektedir: dünyadaki yaşamın son bulması. Ancak hiçbir toplumda ölüm bireyin sonu olarak düşünülmemiştir. İnsanlık ölüm karşısında duramadığı için ölümü bir türlü kabullenememiş ve bu yüzden ölen kişilerin yalnızca bulunduğu bu dünyadan ayrılıp başka bir dünyaya göç ederek yaşamına orada devam edeceğine inanmıştır[4]. Bedenin ölmesi, bir sınırın aşılması, benliğin başka bir boyuta geçişi, geri dönüşü olmayan uzun bir yolculuk olarak da düşünülmektedir. Ölümden sonraki yaşamın olduğuna inanılması geride kalanların acılarını hafifletmek amacıyla yapacakları güzel uğurlama, sevgi ve saygı gösterisi düşüncesiyle inançlarını da yansıtan törenler, ritüeller yapma gereksinimi doğurmuştur[5]. Ritüeller sırasında ise ölen kişinin yanına, gittiği dünyadaki yaşama hazır olması için bazı günlük kullanım gereçleri, yiyecek içecek konulmakta ya da süsleme

---

[1] Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, Pars Yayınları, İstanbul 1972, 2235.
[2] Tuna Akçay, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017, 4.
[3] Ahmet Uhri, *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, 14-16; Sinem Şentürk, *İyonya Arkaik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir 2011, 2.
[4] Umut Parıltı- Ahmet Uhri, "Geçmişten Bugüne Ölüm Olgusuna ve Ritüellere Bilimsel Yaklaşım", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TÜBA-AR*, Özel Sayı, 2018, 15.
[5] Nagehan Özköylü, I. *Binde Ionia Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2022, 3.

işlemleri yapılmaktadır. Bu şekilde insanlar ölümün varlığını kabullenmiş, ölülerine uyguladıkları ölü gömme törenleri ile ölülerini belli bir bilinç doğrultusunda gömmeye başlamışlardır[6]. Dinsel inanç bağlamında ise, tanrılara olan bağlılığın ölüm olgusu ile ilgili ritüellerle ifade ediş şekli olan ölü kültü ile, gelecek kuşaklara ölen kişilerin hatıraları aktarılmaktadır[7]. Yani ölüm olgusu, ölen kişinin yakınları tarafından hem sosyal hem de dini süreç içerisinde ölü gömme gelenekleri, ölü kültü, ritüel uygulamaları uygulanarak alt nesillere aktarılmaktadır[8].

Geride kalanlar için ölülerini en basit anlamda bir çukur açarak toprağa gömmek mezar yapma düşüncesini de ortaya çıkarmıştır. Mezar kavramı çeşitli kültür ve dönemlere göre farklılık göstermektedir ve toplumların o dönemdeki yaşayışlarını, kültürlerini, sosyal-ekonomik etkinliklerini anlamamızda yardımcı olan önemli yapılar olmuştur. Zamanla mezarlar basit toprak mezar, anıtsal nitelikteki mezar gibi çeşitlilik göstermeye başlamıştır[9].

Genel anlamda ölü gömme geleneğini, mezarlarda ölülerin intramural olarak tanımlanan yerleşim içi veya extramural olarak tanımlanan yerleşim dışına gömülmesi[10], ölü için belli bir mezar tipinin seçilmesi, ölünün defin süreci (bireyin tüm vücut halinde mezara konması veya belli bir pozisyonda mezara konulması, cesedin yakılması), bireyin yanına çeşitli hediyeler bırakılması gibi yapılan çeşitli işlemler olarak ele alabiliriz[11]. Ölü gömme gelenekleri toplumun sosyal ve dini uygulamalarının, kültürlerinin ne olduğu hakkında bilgi edinebilmemize yardımcı olması açısından önemlidir.

Bilinçli bir şekilde ölü gömme uygulayan ilk insan, ölülerini mağaralara gömen Neanderthal insanı olarak bilinmektedir. Homo Neanderthallerin ölülerini hocker biçiminde yatırıp yanlarına ölü hediyeleri olarak taş alet, hayvan kemikleri, boncuklar

---

[6] Dinçer Günay, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, 17.

[7] Akçay, 2017, 5.

[8] Parıltı- Uhri, 2018, 16.

[9] Seda Karaöz Arıhan, *Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, 3; Meltem Karatekin*, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019, 2.

[10] Tahsin Özgüç, *Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948, 49.

[11] Hasan Giray Özatalay, *Arkeolojik Veriler Işığında Neolitik Dönemden İlk Tunç Çağının Sonuna Kadar Likya ve Pisidya Bölgelerinde Görülen Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2021, 2.

bıraktıkları, ölünün başının etrafını dağ keçisi boynuzlarıyla çevrelemeleri, cesedin etrafına sarı ve mavi çiçekler bırakmaları yapılan araştırmalar sonucu belirlenmiş olup ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır[12].

Antik Çağ Anadolu'sunda ise ölü gömme geleneği uygulamalarının ilk izlerine Paleolitik dönemden itibaren rastlanmıştır. Ancak çalışmamızın ana konusu anıt mezarlar olduğu için ve anıtsal nitelikli mezarların daha çok kentin önde gelenleri için özel mezar tiplerinin karşımıza çıktığı süreç olan MÖ I. binden itibaren var olması nedeni ile Tunç Çağı öncesi ölü gömme geleneklerine değinilmeyecek, Tunç Çağından Roma Döneminin sonuna kadar olan sürece dair genel hatlarıyla Anadolu'daki ölü gömme gelenekleri ele alınacaktır.

1.1.2. Tunç Çağ Ölü Gömme Gelenekleri

Anadolu'da Tunç Çağı, Erken Tunç Çağı (MÖ 3000-2500), Orta Tunç Çağı (MÖ 2500-2000), Geç Tunç Çağı (2000-1200) olmak üzere 3 evrede yaşanmıştır[13]. Tunç Çağında ölü gömme geleneklerinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Erken Tunç Çağında mezarlık alanları oluşturulmuş, intramural ve ekstramural gömüler görülmektedir. Gömü uygulaması olarak inhumasyon gömü uygulanmıştır. Ölüler, baş genelde doğu ya da güneydoğuya bakacak şekilde hocker biçiminde yanlarına hediyeler bırakılarak gömülmektedir. Erken Tunç Çağının mezar tipleri taş sanduka mezar, küp mezar, oda mezar ve basit toprak mezardır[14]. Ölü gömme hediyeleri arasında ise çeşitli madenlerden oluşan mücevherler, kaplar, silahlar, kıyafetler, süs eşyaları, takılar, mühürler, ağırşaklar, küçük figürinler, çıngırak ve aşık kemikleri bulunmaktadır. Ayrıca metal kaplar kullanılamaz hale gelecek şekilde insan eli ile bükülerek cesedin sağ göğüs üzerine bırakılmaktadır. Bu dönemde gömme gelenekleri sınıfsal farklılıkların olduğunu da göstermektedir. Ölü hediyeleri ölen kişinin öteki dünyadaki yaşamıyla alakalıdır ve ölen kişinin ekonomik durumunu göstermektedir[15]. Ölü kültü olarak, gömü

---

[12] İ. Metin Akyurt*, M.Ö. 2.Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, 1.
[13] Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları,* Phoenix Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2020, 26.
[14] Gülseren Mutlu, *Anadolu'da Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Konya 2005, 66.
[15] Ayşe Özcan, *İlk Tunç Çağ'da Orta Anadolu ve Mezopotamya'da Ölü Gömme Adetleri ve Bunların Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, 51.

uygulamasından sonra yanmış hayvan kemikleri, sunu kapları görülmesi ölü kültüne dair törenler yapıldığını göstermektedir. Öbür dünyaya eşlik etmesi için mezar üstüne bütün köpek bırakılmaktadır. Arkeolojik veriler ile elde edilen bilgiler, çeşitli hayvanların mezar alanlarında kurban olarak kesildiğini ve bu kurbanların etlerinin bir bölümünün ölü yemeği olarak değerlendirildiğini bir bölümünün ise tanrılara sunulduğunu ve sıvı sunumu olarak libasyon yapıldığını ortaya koymuştur[16].

Erken Tunç Çağı Anadolu yerleşmelerinden, Kral Mezarları olarak bilinen 13 gömüsü ve buluntuları ile dönemin ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgi veren yerleşim yeri Alacahöyük'tür[17]. Mezarların her biri 1,50 m derinliğinde dikdörtgen şeklindeki kuyu mezarlardır, etrafı taş duvarlarla çevrilidir ve cesetler yüzü batıya, ayakları doğuya bakacak şekilde hocker pozisyonunda gömülmüştür[18]. Mezarların üzeri ince kil tabakasıyla kaplıdır ve bu tabaka üzerinde sadece ayak ve kafataslarından oluşan sığır ve koyun kemikleri bulunmuştur. Bu hayvanların kurban edilip ölü yemeği olarak sunulduktan sonra kemiklerinin mezarların üzerine düzgün bir sıra ile bırakıldığını göstermektedir[19] **(Resim 1).** Ayrıca Hitit prens ve prensesleri gömülü olan bu mezarlar üzerine bütün halde köpekler bırakılmıştır bunun nedeni ise ölüye yolculuk esnasında eşlik etmesi içindir[20].

Mezarlara bırakılan hediyelerin altın, gümüş, elektron, tunç, demir ve değerli taşlardan oluşan mücevherler, kadehler, süsleme objeleri, silahlar, farklı geometrik formlardan oluşan semboller ile yüksek düzeyde işçiliğe sahip olan hayvan figürleri olması, ölen kişilerin elit kesimden olduğunu düşündürmekte ve dönemin toplumsal statüsü hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır[21] **(Resim 2).** Ayrıca altın sürahi ve kadeh buluntuları ele geçmesi cenaze törenlerinde libasyon ile ilgili bir sunum olabileceğini de düşündürmektedir[22].

---

[16] Akçay, 2017, 20-21.
[17] Akurgal, 2020, 37; Akçay,2017, 18.
[18] Ünsal Yalçın, H. Gönül Yalçın, "An Ingot Fragment Of Tin From EBA Royal Tombs at Alacahöyük, Anatolia", *SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 50, 2020, 233-239; Akurgal, 2020, 37; Akçay,2017, 18.
[19] Ekrem Akurgal, *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, Phoenix Yayınevi I. Baskı, Ankara 2015, 7; Akçay, 2017, 19; Akurgal, 2020, 37; Yalçın - Yalçın, 2020, 234.
[20] Akurgal, 2015, 6; Akçay, 2017, 19.
[21]Aykut Çınaroğlu, *Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Krali Mezarları ve İkiz İdoller*, Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi Arkhaia Anatolika, Sayı 1, 2018, 1-14.
[22] Akçay, 2017, 18.

Alacahöyük mezarları dışında yine Çorum yakınında bulunan Resuloğlu yerleşiminde, taş ya da kerpiç sandık, küp, çömlek ve toprak mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Bu mezarlardan çömlek tipi olanlarda genelde çocuk ve bebekler gömülürken toprak, küp ve sandık tipi mezarlara yetişkinlerin gömüldüğü kazılar sonucunda ortaya çıkartılmıştır[23]. Ayrıca etraflarına taş dizilerek yerleri belirtilen mezarlara hediye olarak bırakılan metal kaplar kullanılamaz hale gelecek şekilde insan eli ile bükülerek cesedin sağ göğüs üzerine bırakılmaktadır bu da öteki dünya ile alakalı olduğunu düşündürmektedir[24] **(Resim 3).**

Erken Tunç Çağ ölü gömme gelenekleri yansıtan diğer yerleşmeler arasında Ilıpınar, Yortan, Babaköy, Ovabayındır, Karataş-Semayük, Kusura, Beycesultan, Aphrodisias, Baklatepe, Iasos, Harmanören yerleşmeleri yer almaktadır **(Harita 1).** Bu yerleşim yerlerinde ölüler genellikle büyük küpler içerisine hocker biçiminde, ölünün başı genellikle güneşin doğduğu yönle ilişkili olarak doğu ya da güneydoğuya bakacak şekilde yatırılarak ve yanlarına hediyeleri bırakılarak konulmaktadır[25]. Bahsedilen bu Batı Anadolu yerleşim yerlerinde ölüler yerleşim içi evlerin tabanlarına intramural gömü olarak ya da evlerden uzak şehir dışına ekstramural gömü olarak gömülmektedir. Bazı çocuk gömüler intramural olmasına rağmen Yortan, Babaköy, Karataş gibi yerleşim yerlerinde yetişkinler ekstramural gömü olarak küp mezarlara (pithos) hediyeleriyle birlikte konularak, kenarları tabanlardan biraz daha yüksek olacak şekilde toprak çukurlara yerleştirilmektedir **(Resim 4-5)**[26].

Orta Tunç Çağına gelindiğinde; intramural ve ekstramural gömüler bulunmaktadır. Bu dönemde gömü biçimi olarak inhumasyon ve kremasyon gömü uygulaması bir arada görülmektedir. Bunun nedeni olarak öteki dünya inançları farklı toplulukların aynı alanı kullanıyor olması ya da ekonomik sebepler olabileceği düşünülmektedir[27]. İnhumasyon gömü kremasyon gömüye göre daha yaygındır ve ölüler hocker, dorsal, yarı hocker

[23] Akçay, 2017, 19.
[24] Akçay, 2017, 19.
[25] Veli Sevin, *Başlangıçtan Perslere Kadar Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınevi 3. Basım, İstanbul 2003,119-120; Michele Massa- Vasıf Şahoğlu, *Erken Tunç Çağında Batı Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri Karşıdan Karşıya MÖ 3. Bin 'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 165.
[26] Tamara Stech Wheeler, "Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology,* 78(4), 1974, 415-425.
[27]Hamza Ekmen, "Yeni Veriler Işığında Başlangıcından M.Ö. II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2012, 23-49.

biçiminde yatırılarak gömülmektedir[28]. Kremasyon gömünün neden yapıldığına dair ise yeniden doğuş, ruhun ve bedenin temizlenmesi, kötülüklerin uzaklaştırılması, yer tasarrufu ve hijyen sağlaması, ruhun bedene dönmemesi için ölünün yakılmış olması, öteki dünyaya geçişin hızlandığının düşünülmesi gibi çeşitli görüş ve düşünceler vardır[29]. Anadolu'da Acemhöyük, Karahöyük, Ayaş-Ilıca, Osmankayası, Demircihüyük, Çavlum, Afyon-Dede mezarı, Gözlükule, Salat Tepe gibi birçok yerleşimlerde kremasyon gömü ile karşılaşılması ve buluntu grupları MÖ II. Binin ilk yarısında kremasyon gömünün yaygınlaştığını göstermektedir[30]. Ancak farklılıklar da görülmektedir. Bu dönemde Troia ve Beşiktepe'de bir yaşından küçüklerin bedeninin ve ruhunun kirlenmediği inancıyla yakılmadan gömüldükleri düşünülmektedir[31]. Mezar tipleri olarak Akyurt, Anadolu'da MÖ II. Binde 41 merkezde yaptığı araştırmada 18 farklı türde mezar saptamış ve bunları özelliklerine göre gruplandırarak toprak mezar, pişmiş toprak-urne mezar, sanduka mezar, oda mezar, kaya mezar olarak 5 ana başlıkta toplamıştır[32]. Ancak Orta Tunç Çağda Doğu Anadolu'da tümülüs (kurgan) adı verilen yeni bir ölü gömme türü ortaya çıkmaktadır. Bu türde toprağa açılmış büyük bir çukura ya da taştan yapılmış odaya ceset gömülerek, üzeri taş ya da toprakla örtülerek yuvarlak bir tepe oluşturulmaktadır[33]. MÖ III. Bin yılın ortalarında Transkafkasya'da görülen bu tür, MÖ II. Bin yılın ilk yarısında Anadolu'nun doğusunda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır[34]. Ayrıca Kafkasya'nın Kuban bölgesindeki Maikop'ta kurgan adı verilen mezarlarda bulunan madeni eşyalar ile İç Anadolu'daki madeni eşyalar arasında benzerlik görülmekte ve bu da metalurji alanında ustalık düzeyine ulaşan bir toplumun Kafkasya'dan Anadolu'ya geldiğini ortaya koymaktadır[35]. Bu dönemde; kişisel eşyalar, dinsel ritüele ait eşyalar,

[28] Gülseren Mutlu, "Anadolu'da Orta ve Son Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri", *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 2018, 71-101; Akçay, 2017, 22.
[29] Derya Kırkıl, *Anadolu Kalkolitik Dönemi'nde Ölü Gömme Uygulamaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2019, 9; Ebru Oral, "M.Ö. II. Binde Batı Anadolu'da Yakma Gömme Adeti", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 2016, 222; Akçay, 2017, 22.
[30] Akçay, 2017, 22.
[31] Oral, 2016, 223.
[32] Akyurt, 1998, 4; Akçay, 2017, 21.
[33] Sevin, 2003, 161.
[34] Harald Hauptmann, "Lidar Höyük", *Arkeo Atlas*, Sayı 3, 2004, 110; Mutlu, 2018, 77
[35] Ali M. Dinçol, "Hititler Öncesinde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1,* Görsel Yayınlar, 1982, 16.

altın süs eşyaları, silahlar, mühürler, aşık kemikleri, ağırşaklar ölü gömme hediyeleri olarak görülmektedir[36].

Geç Tunç Çağında MÖ II. Binin ikinci yarısında Anadolu'da ölü kültü ile alakalı bilgileri Hitit yazılı kaynaklarından öğrenmekteyiz[37]. Hititler ile ilgili en önemli kaynak tabletlerdir. Hititler cenazelerini inhumasyon veya kremasyon uygulayarak gömmektedir. Boğazköy Yazılıkaya yakınlarında bulunan Osmankayası mezarlığında iki gömü biçimi de ortaya çıkarılmıştır. Mezarların etrafında hayvan kemikleri bulunması ölü gömme töreni yapıldığını düşündürürken, hediye olarak çeşitli deniz hayvanlarına ait kabuklar ve küçük çanak çömlekler bulunması bu mezarların halka ait olduğunu düşündürmektedir[38]. Alişar ve Boğazköy buluntularından ölülerin yakılmadan gömüldüğü anlaşılırken Boğazköy'de kent dışında yer alan bir mezarlıkta hem inhumasyon hem kremasyon olan çok sayıda gömü ortaya çıkarılmıştır ve ölü hediyesi olarak da bronz teller, damga mühür, deniz kabukları ve küçük kaplar ele geçmiştir. Ayrıca birçok mezarda sığır, koyun, domuz, at, köpek kemikleri bulunurken bir mezarda on bir eşek kafatası ile bazı kemik parçaları bulunmuştur. Bu da kurbanlık almaya gücü yetmeyen kişinin buna mecbur kaldığını düşündürmektedir[39]. Ankara- Ayaş ilçesinin batısında yer alan Ilıca'da hem inhumasyon hem kremasyon gömüye rastlanmıştır. Kremasyon gömü daha ağırlıktadır. Ölüden geriye kalanlar gaga ağızlı kırık kaplara konularak doğuya dönük şekilde gömülmektedir. Ancak Ilıca'ya 65 km yakınlıkta olan Gordion'da kremasyon izlerine rastlanılmamıştır. Basit çukur mezarlar, sandık mezarlar ve küp (pithos) mezarlar bulunmuştur. Küp (pithos) mezarlarda cesetler baş güneydoğuya bakacak şekilde ve hocker pozisyonunda gömülmüştür[40].

Hitit ölü ritüelleri; cesedin yakılmadan önceki hazırlıkları ve sonrasında yapılanlar, ölü ruhuna ve tanrılara yapılan kurbanlar, libasyon ve ölü yemeği ile ilgili en önemli bilgileri vermektedir. Bir Hitit metninde ölen kişinin tören harcamalarının eşi tarafından karşılanacağından ve bu törenin beyaz kıyafetler, yemiş, hububat, kutsanmış su, bir

[36] Akçay, 2017, 23.
[37] Akçay, 2017, 23.
[38] J.G. Macqueen*, Hititler ve Hitit Çağında Anadolu,* Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2001, 147; İlker Koç, *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2003, 115; Hacer Motor, *Roma Dönemi Öncesi Batı Anadolu Anıt Mezarları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003, 2.
[39] Macqueen, 2003, 149; Motor, 2003, 2.
[40] Macqueen, 2003, 150; Motor, 2003, 3.

şekel[41] gümüş, bir şekel altın ve iki tunç bıçağın hazırlanması ile başlayarak ölünün yakılması ile son bulduğundan bahsedilmektedir[42].

Hititler kraliyet soyundan olan kişileri kremasyon ile defnetmektedirler. Hitit metinlerinde kral ve kraliçeler için 14 gün devam eden cenaze törenlerinden söz edilir. Metinlerde cenaze töreninin kişiye özel olmadığı, bahsedilen 'ölen kişi kral ise şöyle yapılır' veya 'ölen kişi kraliçe ise şöyle yapılır' ifadelerinden anlaşılmaktadır[43]. Hitit çivi yazılı tabletlerde çeşitli törenlerin yapıldığı, belirli zamanlarda ölünün anıldığı bir yer olan 'Taş Ev'den bahsedilmektedir. Bir metinde ''Cesedin yakılmasından sonra bazı ritüeller yapılır ve geriye kalan kemik kalıntıları ve küller 'Taş Ev'e taşınır'' ifadesi geçmektedir ve bu ifadeyle buranın kral ve kraliçelerin cesetlerinin küllerinin bulunduğu yer olduğu için kutsal bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir metinde 'Köpek havlar, oraya gelir ve susar' ifadesinin geçmesi Taş Ev'in kutsallığının hayvanlar tarafından da hissedildiğini yansıtmaktadır.[44]

Hititlerde ölüm yeraltı dünyası ile ilişkili bir kavramdır. Bu kavram Mezopotamya inanışlarından etkilenmiş olsa da bazı farklılıklar içerir. Mezopotamya'da ölen kişi kim olursa olsun yeraltına giderken Hititlerde sıradan halk yeraltına gider krallar göğe yükselerek tanrı olmaktadır ve tanrı olan krallar yeraltı ile de ilişki içerisinde olmaktadır[45]. Ayrıca Hitit metinlerinde anlatılan ölü yakma törenleri Homeros destanlarında anlatılan ölü yakma törenleri ile benzetilmektedir. Ancak Hititlerde kralın ölümü sonrası yapılan ritüellerde kral ruhu cennete gider ve kral tanrı mertebesine ulaşır. Homeros destanlarında ise ölen kişinin yapılan tören sonrasında karanlık bir dünyaya gideceğini vurgulamaktadır[46].

1.1.3. Demir Çağ Ölü Gömme Gelenekleri

Geç Tunç Çağı sonlarında MÖ 1200'lerde Deniz Kavimleri Göçü yaşanmıştır. Ege Göçleri olarak da bilinen bu göç hareketinin bir bölümü Doğu Akdeniz havzasında, bir

[41] Bugünkü ölçü ile 12,4 grama denk gelen, Hititlerde kullanılan ölçü birimidir.
[42] Akyurt, 1998, 146.
[43] Fatma Sevinç, "Hitit Krallarının/Kraliçelerinin Cenaze Törenleri ve Eski Yakın Doğu'da Kremasyon (Ölüyü Yakarak Defnetme) Geleneği", *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları (ICANAS),* Cilt 6, Ankara 2007, 2777-2795.
[44] Ekmen, 2012, 40.
[45] Akçay, 2017, 25.
[46] Ekmen, 2012, 42.

bölümü Balkanlarda ve Anadolu'da cereyan etmiştir[47]. Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelen kavimler arasında yer alan Brigler ya da Phrygler, Hititlere saldırmış, şehir ve kasabaları yıkarak devleti ortadan kaldırmışlardır[48]. Deniz Kavimleri göçü iki çağı birbirinden ayıran büyük ve önemli bir olaydır. Anadolu'da MÖ II. binin sonlarında Tunç Çağı son bulur, MÖ I. binde yeni bir çağ yaşanmaya başlanır: Demir Çağ. Bu çağda göçlerin etkisiyle Hititler gibi monarşik devletler ortadan kalkmış, yerine teşkilatsız küçük şehir devletleri kurulmaya başlanmıştır. Geç Hitit Şehir devletleri olarak bilinen bu devletlerde belirli ölçüde, yıkılmış olan Hitit İmparatorluğu etkisi görülmüştür[49]. Bu bakımdan Hititlerin siyasi ve kültürel açıdan devamı olarak da görülen, Kargamış, Sam 'al, Gurgum, Melid, Kummuhu, Que, Hilakku, Tabal'dan oluşan Geç Hitit Şehir devletleri kabaca, Kızılırmak Kavsinin güneyinden ve Malatya'dan Suriye'ye kadar uzanan alana yayılmıştır **(Harita 2)**[50].

Geç Hitit Şehir Devletlerinin nekropolleri veya mezarlık alanları ile ilgili verilerin azlığından dolayı kullanılan mezar tipleri ve gömü uygulamaları hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Yalnızca Geç Hitit Şehir Devletlerinden Zincirli 'de doğuya doğru bakan basit bir çukur gömü ve yanında bronz kâse, demir fibula, demir hançer ve birkaç demir ok başı ölü hediyesi olarak bulunmuştur. Kargamış'ta ise, altta urne üstte kapamak için çevrilmiş krater olan bir kremasyon gömü ortaya çıkarılmıştır[51].

Geç Hitit Şehir Devletlerinde mezar stelleri ve ortostatlar ölü kültü ile alakalı bilgi vermektedir. Mezar stellerindeki sahneler ve Zincirli 'de ele geçen Katumuwa adında bir adama ait olduğu düşünülen stel üzerinde yer alan yazıt ölü yemeği yapıldığını, koyun, koç, boğa ya da öküz gibi hayvanların ölen kişi ve tanrıları adına kurban edildiğini göstermektedir[52].

---

[47] Akurgal, 2020, 132.
[48] Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, 88; Engin Eroğlu, "Ege Göçleri ve MÖ I. Binde Anadolu", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(1), 2014, 43-55.
[49] Antonio Sagona- Paul Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000- 550,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015, 261; Ekrem Memiş, *Eski Çağ Türkiye Tarihi (En Eski Devletlerden Pers İstilasına Kadar)*, Ekin Yayınevi, 14. Baskı, 2017, 175.
[50] Bilcan Gökce- Pınar Pınarcık, "Geç Hitit Kent Devletleri Dönemi Dini Yapısı Üzerine Gözlemler", *CEDRUS VIII,* 2020, 147-176.
[51] Gökce - Pınarcık, 2020, 158.
[52] Gökce - Pınarcık, 2020, 160.

Demir Çağında Anadolu'da Geç Hitit Şehir Devletlerinden daha güçlü krallıklar da kurulmuştur. Demir Çağ'da yaşanan ölü gömme gelenekleri ile ilgili bilgileri, Urartu, Phryg ve Lydialıların kurduğu bu önemli krallıklardan öğrenmekteyiz.

1.1.3.1. Urartu Ölü Gömme Gelenekleri

MÖ I. Binin ilk yarısında Doğu Anadolu'da hüküm süren Urartularda ceset gömme (inhumasyon) ve yakarak gömme (kremasyon) olmak üzere iki tip gömme uygulanmıştır. Bazı mezarlarda kremasyon ve inhumasyonun aynı anda uygulandığı da görülmektedir. Bunun nedeninin etnik farklılık ve buna bağlı olarak gelenek farklılığı olduğu düşünülmektedir[53].

Dağlar Krallığı Urartularda mezarlar Urartu toplumunun sosyo-ekonomik yapısına yansımaktadır. Kaya oyuklarından taşlarla örülmüş odalara, yeraltı odalarından urnelere, taş sandık mezarlardan, basit toprak mezarlara birçok mezar tipi ile karşılaşılmaktadır. Halk ekonomik gücünden dolayı genelde çukura gömülmektedir. Ancak ceset ya kremasyon ya da inhumasyon gömüdür, bunda halk ve soylu ayrımı yoktur[54]. Urartuların mezar tiplerinden en önemlisi ise kaya mezarlarıdır. Çok odalı ve tek odalı olmak üzere iki tip kaya mezarları yapılırdı **(Harita 3)**. Çok odalı kaya mezarlarda girişte bir platform bulunur. Büyük bir kapı ile geçilen geniş bir ana oda yer alır. Bu ana odadan kapı ile geçilen yan oda veya en fazla 6-7 odanın bulunduğu bir plana sahiptir. Tek odalı kaya mezarlarında ise ana kaya yüzeyine açılmış bir giriş vardır. Küçük bir kapı açıklığı bulunur, kapının arkasında da bir oda vardır. Mezarların çoğunda yüksek sekiler (ölü yatağı) bulunmaktadır ve plan anlayışı bunların bir, iki veya en fazla üç kişi için yapılmış olabileceğini düşündürmektedir[55]. Kaya mezarlarında urneler duvarlara açılan nişlere ya da odanın tabanına konulmaktadır. Yuvarlak dipli urneler için bazı mezar tabanlarında çanaklar açılmıştır. Parlak kırmızı cilalı mutfak kaplarından seçilen urnelerin ağzı taş ya da çanak ile kapatılmaktadır hatta ağzı çanak ile kapatılan urnelerin omuzları üzerinde

[53] Ferda Zorlu, *Urartu Ölü Gömme Adetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, 8.
[54] Nevzat Çevik, *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi Sayı 58, Ankara 2000, 7.
[55] Kemalettin Köroğlu, "Urartu Kaya Mezar Geleneği ve Doğu Anadolu'daki Tek Odalı Kaya Mezarlarının Kökeni", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 127. Sayı, 2008, 21-38.

ruhun çıkışını sağlamak için açıldığı düşünülen tekli, ikili veya üçlü delikler görülmektedir[56] **(Resim 6).**

Mezarlardaki ölü hediyelerine baktığımızda cinsiyete göre değiştiğini görmekteyiz. At heykelcikleri, koşum takımları, ok, mızrak ucu, bıçak gibi silahlar erkek mezarlarına saç ve elbise iğnesi, fibula, küpe gibi eşyalar kadın mezarlarına konulmaktaydı. Urnelerde hediyeler bazen içine bazen dışına bırakılmıştır[57].

Urartular, ölümden sonraki yaşama inanmakta ve buna bağlı olarak ölü gömme törenleri yapmaktaydı. Ölüler için yas tutan Urartular, acılarını uyguladıkları törenlerle hafifletmekteydi. Mezarları aynı zamanda ruhların girip çıkabildiği bir ölü evi olarak düşünürlerdi ve mezarları genelde kalelerden uzakta kayalık alanlara kurarlardı. Kralların ve üst düzey yöneticilerin mezarları ise yaşarken olduğu gibi öldüklerinde de mezarları halktan ayrı yerlere, anıtsal mezar olarak kalelerin yüksek yamaçlarındaki kayalıklara oyulmakta ya da blok taşlarla yapılmaktaydı[58]. Anıtsal bir özelliğe sahip olan Urartu mezarlarına, Van Kalesinde (Tuşpa) bulunan kayalıklar içine oyularak yapılan düzgün planlı çok sayıda kral mezar odası örnek gösterilebilir. Küçük odalardan oluşan mezar odalarında özel eşya ve hediyelerin bırakıldığı pencere biçimli nişler bulunur. Giriş kapısı tapınak kapısına benzeyen mezar odaları özenli bir işçilikle yapılmıştır[59].

Urartular egemenliklerine aldıkları yeni krallık veya beyliklerin dini inanışlarını, günlük yaşantılarını, sanatlarını ve geleneklerini kendince yorumlayarak benimsiyor ve kültürlerini zenginleştiriyordu. Buna en güzel örnek dinsel mimaride kare tasarlı ‘’kule-tapınaklar’’ verilebilir[60].

Urartularda ölümden mezara konulma anına kadar ölümle ilgili törensel ritüeller, ölünün mezara taşınması, gömme merasimi, kurban töreni, ölü yemeği, libasyon merasimi, ölü armağanları gerçekleştirilmekteydi. Bunları yazılı belgelerden çok arkeolojik kazılardan öğrenmekteyiz. Adak eşyaları, miğfer, kemer, mühür gibi eserlerin üzerinde ölü gömme ile ilgili betimlemelerle de karşılaşılmıştır[61]. Ayrıca Urartularda

---

[56] Akçay, 2017, 34.
[57] Davut Yiğitpaşa, *“*Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölümle İlgili Ritüeller”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2010, 177-202.
[58] Veli Sevin, *Van Kalesi Urartu Kral Mezarları ve Altıntepe Halk Mezarlığı*, Ege Yayınları, 2012, 1.
[59] Oktay Belli, “Urartular”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1*, Görsel Yayınları, 1982, 196.
[60] Nevzat Çevik, *Urartu Kaya Gömütleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991, 10; Çevik, 2000, 7.
[61] Yiğitpaşa, 2010, 178.

yaygın bir gelenek halinde kutsal ağaç motifleri ile karşılaşmaktayız. Kutsal ağaç motifleri, ölüm korkusu ve ruhsal karışıklıklar nedeniyle varlığın ölümden sonra devam edeceğine olan inancın karşılığı olarak ölümsüzlüğü simgelemektedir[62].

Urartu'da mezarların dışında mezarların olduğu yerlerde ölü kültü alanları da tespit edilmiştir. Bu ölü kültü alanlarına en iyi örnek Altıntepe'dir. Burada mezarların bulunduğu teras üzerinde çok yüksek olmayan bir duvarla çevrelenmiş ''U'' planlı bir alan ve bu alanın hemen yanında yeraltı örme mezarlar bulunmaktadır. Ayrıca bu alanın kuzeybatı duvarının önünde, in-situ halde taştan kaideler bulunmuştur ve bu kaidelerin ortasında stellerin oturması için dübel delikleri, önünde dört adet stel ve stellerin önünde hayat ağacı bulunmaktadır[63] **(Resim 7).**

1.1.3.2. Phrygia Ölü Gömme Gelenekleri

MÖ 13.yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da yaşadığı anlaşılan ancak MÖ 8.yüzyılda büyük bir güç haline gelen Phryglerde hem inhumasyon hem de kremasyon gömü uygulaması görülmektedir. MÖ 8.yüzyıl sonu ile MÖ 7.yüzyıl başları arasında inhumasyon gömünün yaygın olduğu, ölünün giysileriyle birlikte gömüldüğü görülürken, MÖ 7.yüzyılın ortalarından itibaren ölünün yakılarak gömüldüğü yani kremasyon şeklinde gömülmüştür. Bu değişimin nedeni tam olarak bilinmemekle beraber, Gordion'da kremasyon uygulanan tümülüslerde ele geçen Korint, Attika ve Lydia kaplarından dolayı Yunan ve Lydia etkisi olduğu düşünülmektedir[64].

Phrygler ölülerini ya kayalara oyulmuş mezarlara gömerlerdi ya da tümülüslere gömerlerdi. Kaya mezarları soyulmuş olmaları nedeniyle mimari özellikler dışında çok fazla bilgi vermezken yığma mezar olarak bilinen tümülüsler Phryg ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgiler vermektedir[65].

Kaya mezarları ahşabın yoğun olarak kullanıldığı megaron planlı Phryg evlerinin taklidi gibidir. Çoğunlukla içlerine bir ya da üç klinenin yerleştirildiği oda şeklindedir.

---

[62] Belli, 1982, 195.
[63] Akçay, 2017, 36.
[64] Serap Erdoğan, *Gordion Tümülüsleri Işığında Frigler'de Oda Mezarlara Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, 51; Güngör, 2007, 14.
[65] Mualla Güngör, *Antik Çağ'da Frygia Bölgesi ve Bölgedeki Ana Tanrıça Kültü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, 12; Sevin, 2003, 252.

Ancak bazılarının içleri boştur bu da içlerine ahşap kline ya da yatak yerleştirildiğini akla getirmektedir[66]. Kaya mezarların bazılarında cephe kabartmalarla süslenirdi. En güzel örneği Afyonkarahisar yakınlarındaki adını arka ayakları üzerinde duran karşılıklı iki aslan kabartmasından alan Arslantaş Mezarıdır[67] **(Resim 8).** Bu iki büyük aslanın pençeleri kaya mezarının girişine yaslanmış olması mezarı koruyanlar olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca zemine yakın cephede kandil nişlerinin bulunması ve üst bölümü işlenmiş ve düzleştirilerek oluşturulan zemine sahip olması ölü kültü ile ritüeller yapıldığını düşündürmesi açısından önemlidir[68].

İlk kez Phrygler tarafından Thrakia ve Makedonya'dan Anadolu'ya getirilen tümülüsler krallar, prensler ve yakınları için yapılır. Kafkasya'da kurgan olarak bilinen tümülüsler, ahşap, küçük bir mezar odasının ya da bazen basit bir çukurun üzerine toprak yığılarak yapılıyordu ancak Phryg tümülüsleri mezar anıtları olarak yaygınlık gösterir[69]. Phrygler ölülerini toprağa açılmış çukurlar içine yapılan ahşap mezar odalarına gömerlerdi. Ahşap mezar odasına ölü ve ölü hediyeleri bırakıldıktan sonra ahşap çatı kapatılarak üzeri büyük bir yığma tepeyle örtülürdü. Phryg tümülüsleri mezar odalarının yapımında taş yerine ahşap kullanılmasıyla, yığma tepe toprağının çevreye yayılmasını önlemeye yarayan krepis duvarı ve mezar odasına geçit veren dromosların bulunmamasıyla da Lydia ve Yunan tümülüslerinden ayrılmaktadır[70]. Ayrıca tümülüslerde gömü sırasında ölü kültü ile ilgili törenler yapılmaktaydı bu nedenle önlerinde taştan kabartmalarla süslü sunak türü yapılar bulunmaktadır[71].

MÖ 9.yüzyılın sonları ve MÖ 8.yüzyılın başlarından MÖ 6.yüzyılın ortalarına kadar kullandıkları sanılan Phryg tümülüslerinin en büyüğü Gordion'daki yaklaşık 300 metre çapında ve 53 metre yüksekliğindeki Gordion Midas Tümülüsü olarak da bilinen Büyük Tümülüs'tür. Burada kuzey-güney yönündeki ahşap mezar odası çukur içine değil zemin üzerine yapılmış olmasıyla ve düz damlı mezar odalarının aksine, çatısı semerdam tekniğinde olmasıyla farklılık göstermektedir.[72] Mezar odasında 9 adet kakma ve oymalı,

---

[66] Akçay, 2017, 40.
[67] Sevin, 2003, 252.
[68] Akçay, 2003, 41.
[69] Sevin, 2003, 252.
[70] Veli Sevin, "Frygler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2*, Görsel Yayınlar, 1982, 238.
[71] Sevin, 2003, 255.
[72] Hasan Tahsin Uçankuş, *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, 572-573; Sevin, 1982, 238.

üç ayaklı ahşap masa, 3 ahşap sehpa, kakmalarla süslü 2 ahşap pano, tunç kabartmalarla süslü 9 deri kemer, pişmiş toprak kaplar, 3 büyük tunç kazan, 2 tunç bakraç, 2 tunç kepçe, 166 adet tunç kâse ve 183 adet tunç fibula bulunmuştur[73] **(Resim 9).** Ayrıca ölü, odanın kuzeybatı köşesinde, başı doğuya bakar vaziyette, çeşitli renkte keten ve yün kumaşlarla kaplı ahşap bir sedir üzerinde sırtüstü yatırılmış ve üzerinde etek uçları süslü bir giysi ile gömlek vardı. Sahibinin kesin olarak kim olduğuna dair hiçbir yazılı belge olmaması araştırmacılar arasında Midas'ın babası Gordios ya da Midas olabileceği konusunda iki farklı görüşe neden olmuştur[74].

Phryg soyluları tümülüslere gömülürken halkı çok gösterişsiz, basit mezarlara gömülmekteydi. Pazarlı'da halkın kalenin içindeki basit mezarlara gömülmesi, Boğazköy'de halkın kent içinde, ölülerini yakıp, küllerini küpler içine koyarak gömmesi örnek verilebilir. Ayrıca Ankara'da tümülüslerden hariç kentin dışında yakılmış kişilerin küpler içinde gömüldüğü mezar alanı bulunması, Phryg kentinde yaşayan farklı halk sınıflarının varlığına işaret etmektedir[75].

Phryglerde mezar hediyeleri, mobilya ve heykelciklerden oluşan ahşap eşyalar; omphalos phiale, makara kulplu taslar, kazanlar, kepçeler, situlalar, süzgeçli kaplar ve yonca ağızlı kaplardan oluşan madeni kaplar; fibula, kemer ve silahlardan oluşan süs eşyaları; gaga ağızlı testiler, maşrapalar, süzgeçli kaplar, törensel içki kaplarından oluşan seramik eşyalardır[76].

Phryglerde ölü kültüne baktığımızda, kurban ritüelleri yapıldığını gösteren kuyulu anıtlar görmekteyiz. Ana kayaya oyulmuş, üçgen alınlığa ve bezemeli cepheye sahip ve merkezlerinde dikdörtgen nişler, arka yönünde üstte kayaya oyulmuş kuyular bulunan Phryg kuyu anıtlarının, kurbanların kesilip etinin ve kanının tanrıya ya da ölen kişiye sunulduğu bu sunuların da oradaki kuyular içine bırakıldığı şeklinde işlevi olduğu düşünülmektedir[77].

Phryg ölü kültündeki yemek geleneği, vazolardaki organik atıkların incelenip bazı organik maddelerin elde edilmesiyle belirlenmiştir. Bu kaplar içerisindeki üzüm şarabı,

[73] Sevin, 1982, 238; Uçankuş, 2000, 573.
[74] Sevin, 1982, 239; Uçankuş, 2000, 574.
[75] Sevin, 1982, 239.
[76] Erdoğan,2007, 54.
[77] Akçay, 2017, 51.

arpa birası ve bal likörü karışımı ölü yemeği olarak tüketildiğini göstermektedir. Ayrıca pişmiş toprak kapların içerisinde belirlenen kahverengimsi malzeme de incelenerek koyun ve keçi etini bal, zeytinyağı ve şarapla marine ederek tükettiklerini ortaya koymuştur[78].

1.1.3.3. Lydia Ölü Gömme Gelenekleri

Lydialılarda gömü biçimi olarak inhumasyon ve kremasyon gömü ile karşılaşmaktayız. İnhumasyon gömü her dönemde yaygındır ancak kremasyon gömü için bunu söylemek zordur.

Lydialılarda mezar tipleri oldukça çeşitlidir. Tunç Çağından Roma İmparatorluğu dönemine kadar zaman ve coğrafya etkileri ile, pithos mezar, sandık mezar, üzeri taşla örtülü mezar, tümülüs, kaya mezar, lahit, piramit mezar, anıt mezar, oda mezar, urne (kremasyon) mezar olarak karşımıza çıkmaktadır[79]. En yaygın olan mezar tipi ise tümülüs ve kaya mezarlarıdır.

Lydia tümülüsleri Phryglerde olduğu gibi ölü gömme gelenekleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Phryglerin tümülüslerinden etkilenmiştir ancak benzerlikler kadar farklılıklar da görülmektedir. Phryg tümülüslerinde ahşaptan yapılan duvarlar, Lydia tümülüslerinde kesme taş bloklarla örülmüştür ve kapı aralıkları bulunmaktadır. Lydia tümülüslerin bazılarında ise tümülüsü çevreleyen 'krepis' adında bir duvar bulunmaktadır[80]. Lydialıların tümülüslerinde yön birliği görülmez. Bunun nedeni mezar girişlerinin yığmanın yapıldığı arazinin açık ve geniş olan yönüne bakmasından dolayı topoğrafya ile ilgilidir[81].

Lydialıların tümülüslerinde Phrygler dışında Mısır etkileri de görülmektedir. Lydia tümülüslerinde genel olarak; mezar odaları ahşap yerine taştan yapılmış, mezar odasının önüne bir giriş ve kapı eklenmiş, yığılan toprağın yanlara kaymaması için tepenin çevresine krepis duvarı örülmüş ve bireyler klinelere yatırılmıştır. Tümülüslerde gömülen kişinin önemine göre odanın üzerine yığılan toprağın hacmi de artmaktadır. Kimi küçük

---

[78] Akçay, 2017, 69.
[79] Farzad Abedi, "Sardeis Mezar tipleri", *Amisos Dergisi*, 3(5), 2018, 305-321.
[80] Roosevelt, 2006, 120.
[81] Rafet Dinç, *Lydia Tümülüsleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1993, 88.

tümülüslerde mezar odası yerine taş sandık türü küçük bir oda veya bölüm oluşturularak ceset, demir çivilerle süslenmiş ahşap sandukaya konarak yerleştirilmektedir. Gömü sırasında ise daha çok içkili tören yapılmaktadır[82]. Lydia tümülüslerinde taştan yapılan mezar odalarının ölçüleri birbirinden çok farklı olmamakla birlikte dikdörtgen plana sahiptir. Belirtildiği gibi mezar odalarında büyüklük veya küçüklükten çok üzerine yığılan toprağın miktarı ölen kişinin önemini belirtmektedir. Soyluların ölümden sonraki yaşamlarını burada sürdürdüklerine inanılmıştır bu yüzden mezarların konumu, boyutu, mezar başında gerçekleştirilen ritüellerin büyüklüğü, duvar işçiliğinde ulaşılan üstün teknik ile mezar odalarının özen gösterilerek yapıldığını anlamaktayız[83].

Lydialılar yığma tepeler olan tümülüslerin altında gizlenen odalara kral ve soylularının cesetlerini gömerdi. En tanınmış, en görkemli tümülüs örnekleri Hermos Vadisinde yer almaktadır. Sardis'in kuzeyinde bulunan Bintepeler yöresi en büyük tümülüslerin yer aldığı Lydia Krali Mezarlığı olarak tanımlanır[84]. Bintepelerde hatta Anadolu'da bulunan en büyük tümülüs kral Alyattes'in mezarıdır **(Resim 10).** Yüksekliği 70 metre, çapı 360 metre ölçülerinde olan Alyattes tümülüsü, Mısır piramitlerinden sonra en büyük mezar olma özelliğine sahiptir. Mezar odası, mermer bloklardan yapılmış duvarlardan ve kireçtaşı hatıllarla örtülü düz çatıdan oluşan tümülüs, 19.yüzyıl ortalarında tekrar açılmıştır ve tümülüsün yağmalandığı görülmüştür[85]. Alyattes tümülüsünde, tavanın kirişlerinde bulunmuş kömür katmanları mezarda ateş yakıldığını kanıtlamaktadır. Bu kanıtlar sadece Alyattes tümülüsünde değil Bintepelerdeki başka tümülüslerde de bildirilmiştir. Bazı araştırmacılar bu kömürlerin krematoryum kanıtı değil ateşle ilgili bir seremoni olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[86].

Bintepe'de yer alan soylu sınıfına ait tümülüsler dışında orta ve daha aşağı sınıftan olan halk ise Sardis'te daha çok Sard Çayının batı yakasındaki yamaçlarda, yumuşak kayalara oyulmuş küçük mezar odalarına ya da basit çukurlara gömülmüştür[87]. En basit mezarlar toprağa açılmış bir çukur üzerine kapak taşlarla örtülerek oluşturulmuş, daha gelişmiş olanlar ise kayalara oyulmuştur. İyi işçilikteki bu mezar odaları üzerine toprak

[82] Sevin, 2003, 278.
[83] Uçankuş, 2000, 625.
[84] Uçankuş, 2000, 624.
[85] Christopher H. Roosevelt, "Anıtsal Mezarlık Bintepeler", *Arkeo Atlas Dergisi*, Sayı 5, 2006, 120.
[86] Abedi, 2018, 308.
[87] Sevin, 2003, 279.

yığılarak küçük tümülüs şeklinde olurlar. Kaya mezarların girişlerinde steller bulunmaktadır. Bir ya da iki odası olan mezar odalarına ince, uzun bir dromos ile geçilir. Odalarda duvarlar önünde bulunan taştan sedirler ya da pişmiş topraktan yapılmış üzeri boyalı lahitlerin içerisine bireyler yatırılmaktadır. Bunların aile mezarı olabileceği düşünülmektedir[88].

Lydia mezarlarına bırakılan hediyeler arasında kadeh, kâse, tabak, testi, phialelerden oluşan seramikler ile süs eşyalarıdır. Nadir olarak cam ve ahşap malzeme ile de karşılaşılmıştır[89]. Lydia ölü gömme geleneğinde ölü hediyesi olarak silahlara rastlanılmamıştır[90]. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Amerikalı bilim adamları tarafından açılan mezarlardan, Uşak-Güre yakınlarındaki İkiztepe tümülüsleri, zengin buluntuları ile 'Karun Hazinesi' olarak adlandırılmış, buluntular şimdi Uşak Müzesi'nde sergilenmektedir[91].

Lydialıların ölü kültü ile alakalı, kaya mezarların girişinde bulunan kabartmalı steller ata kültünün odak noktalarından biridir. Steller üzerinde birbirini tekrar eden sözlerden oluşan, çoğunda ölünün adı ile mezarı yağmalamak isteyeni ya da mezara izinsiz girenleri korkutmaya yönelik lanetler yazılıdır[92]. Mezarlarda ele geçen bazı kaplarda yanık izleri ve tümülüslerden çıkan pişirme kapları da gömü yerinde ziyafet yapıldığını düşündürmektedir. Bazı stel kabartmalarında mezar ziyafeti olabileceğini düşündüren sahneler ile karşılaşılmış olması da bu düşünceyi destekler niteliktedir[93]. Ayrıca Phallos anıtları olarak bilinen bir başka mezar yazıtı da Lydia mezarlarını süslemektedir. Alyattes tümülüsünün tepesinde hala anıtsal bir phallos sembolü bulunmaktadır[94].

[88] Uçankuş, 2000, 626.
[89] Akçay, 2017, 69.
[90] Roosevelt, 2016, 122.
[91] Sevin, 2003, 279.
[92] Roosevelt, 2016, 123.
[93] Akçay, 2017, 69.
[94] Roosevelt, 2016, 123.

1.1.3.4. Yunan Ölü Gömme Gelenekleri

MÖ I. Binde özellikle Büyük Grek Kolonizasyon Çağından sonraki süreçte Batı Anadolu'da Geometrik, Arkaik, Klasik, Hellenistik dönem olarak lokal kronolojileri kullanıldığı için bundan sonraki anlatım Batı Anadolu odaklı kolonizasyon sonrasındaki sürece dair kronolojik olarak gidecektir. Yunanlıların uyguladıkları cenaze törenleri hakkında ise genel bilgi verilecektir.

Protogeometrik ve Geometrik dönemlerde intamural (yerleşim içi) gömülere sıklıkla rastlanılmaktadır. MÖ 7.yüzyıldan itibaren gömüler yerleşme dışına taşınmaya başlanmıştır. Kent dışında, ulaşım açısından kolay, tarıma elverişli olmayan yerlerde mezarlık alanları oluşturulmuştur[95].

Protogeometrik ve Geometrik dönemde hem birincil ve ikincil kremasyon hem de inhumasyon gömü ile karşılaşılmıştır. '*Birincil Kremasyon; cesedin nekropolde kendi mezar çukuru içerisinde yakılarak aynı gömü çukurunda kremasyon kalıntılarının üzerinin herhangi bir kapama elemanı ile kapatılması ya da toplanan kalıntıların bir urne (kül kabı) içerisine doldurularak aynı gömü çukuruna gömülmesi olarak tanımlanan kremasyon türüdür. İkincil Kremasyon; nekropolis içerisinde belirlenen yakma-kremasyon alanlarında birey yakıldıktan sonra arda kalan küller toplanarak bir urne kabı içerisine konulmakta ve bu urne kabı yine nekropoliste açılan başka bir çukur içine yerleştirilip üzeri toprakla örtülmesiydi*[96]. İnhumasyon gömüler taş sanduka, pithos ve kaplar içine yapılmıştır. Yetişkin bireylerde hem inhumasyon hem kremasyon gömü uygulandığı görülmüştür. Mezarlarda belli bir yön birliği bulunmamaktadır. Buluntu açısından zenginlik yoktur. Dönemin ölü hediyeleri olarak demir bıçak, bronz fibula, yüzük, bilezik, pişmiş toprak ağırşak, bronz astragalos, pişmiş toprak kaplar sayılabilir. Ayrıca Geometrik dönemde gömü kapları dışına bırakılan içki kapları da ölü yemeği ve libasyon yapıldığına işaret etmektedir[97]. Pitane, Kyme, Klazomenai, Teos, Melli, Miletos ve Khios yerleşim yerlerinde Protogeometrik dönem mezarları, Tenedos, Neandria,

---

[95] Bilge Hürmüzlü*, Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, Ege Yayınları (1.Baskı), İstanbul 2008, 4-5.
[96]Hasan Kasapoğlu, *İlk On Yıllık Veriler Işığında Parion Güney Nekropolisi Arkaik Dönem Kremasyonları ve Urneleri,* Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015, 119; Cevat Başaran- Hasan Kasapoğlu, *2005-2013 Yılları Verileriyle Parion Güney Nekropolisi Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I. Cilt, Sayı 26, Ankara 2018, 435.
[97]Kahraman Yağız*, Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1.Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012, 53-78.

Antandros, Pitane Klazomenai, Kolophon, Ephesos ve Teos yerleşim yerlerinde Geometrik dönem mezarları bulunmuştur[98].

Arkaik dönemde birincil ve ikincil kremasyon gömüde artış gözlemlenir. İnhumasyon gömülerde pithos, taş sanduka mezarlara hem çocuk hem yetişkin, amphora, hydria ve mutfak kaplarına bebekler konulmuştur. Ayrıca bu dönemde Geometrik dönemde görülen mezar tiplerinin görülmesinin yanı sıra, oda mezarlar, pişmiş toprak lahitler, monolitik taş lahitler, çatı kiremidi mezarlar, tümülüsler, anıt mezarlar, amphora, hydria ve mutfak kaplarından oluşan mezarlar yeni mezar türü olarak ortaya çıkmıştır[99]. Dönemin ölü gömme hediyeleri arasında aryballos, alabastron gibi parfüm kapları, takılar, kylix gibi içki kapları, oinochoe, lekythos, mutfak kapları, terrakota figürinler yer almaktadır[100]. Parion, Tenedos, Neandria, Kolonai, Assos, Antandros, Pitane, Gryneion, Aigai, Kyme, Larissa, Phokaia, Smyrna, Klazomenai, Erythrai, Teos, Ephesos, Miletos, Khios yerleşim yerleri Arkaik dönem mezarlarına örnek verilebilir[101].

Klasik dönemde hâkim gömü inhumasyondur ancak az da olsa ikincil kremasyona rastlanılmıştır. Arkaik dönemdeki mezar türleri bu dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir. Arkaik dönemde sayıca az görülen çatı kiremidi mezarlarda MÖ 5.yüzyılın son çeyreğinden itibaren artış gözlenmiştir[102]. Kireçtaşı ya da mermerden yapılmış üzeri blok taşla kaplı ya da lahitler de bu dönemde kullanılmaktadır. Ayrıca anıtsal nitelikli mezarlar önemli bir yere sahiptir[103]. Dönemin mezar hediyeleri arasında lekythos, aryballos, pyksis gibi çeşitli kap formları, iğne, çivi gibi metal objeler, yüzük, kolye gibi takılar, ayna, sikke, mühür, aşık kemikleri ve terrakota figürinler sayılabilir. Parion, Lampsakos, Dardanos, Tenedos, Assos, Antandros, Aigai, Kyme, Phokaia, Klazomenai, Ephesos, Teos, Miletos Klasik dönem mezarlarına örnek verilebilir[104].

Hellenistik dönemde inhumasyon ve kremasyon gömü uygulanmıştır. İnhumasyon mezar türleri taş sanduka, çatı kiremidi, monolitik lahit, basit toprak mezar ve oda mezarlardan oluşmaktadır. Birincil ve ikincil kremasyon gömü bir arada uygulandığı

[98] Yağız, 2012, 40-55.
[99] Yağız, 2012, 493.
[100] Hürmüzlü, 2008, 34.
[101] Yağız, 2012, 79.
[102] Yağız, 2012, 494.
[103] Metin Aydın *Börükçü Nekropolü Klasik Dönem Mezar Tipolojisi ve Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018, 28.
[104] Yağız, 2012, 255.

görülmüştür[105]. Mezar buluntularına baktığımızda önceki dönemlerde ele geçen buluntularla benzer buluntular ortaya çıkarılmıştır. Küpe, yüzük, kolye, bilezik, ayna, strigilis, silah, aşık kemikleri, hayvan figürlerinden oluşan oyuncaklar, koku ve kozmetik kapları, içki kapları, masa amphoraları, emzikli kaplar mezar hediyeleri arasında sayılabilir. Ayrıca bunlar dışında öteki dünya inancı ile ilişkilendirilen 'Kharon Mangırı' olarak adlandırılan sikkeler de bulunmaktadır. Bu sikkeler Hades'in ülkesine geçebilmek için kayıkçı Kharon'a verilmek üzere ölen kişinin ağzına, nadiren de avuç içine bırakılmaktadır. Arkaik dönem örnekleri oldukça azdır, Klasik dönemde artış yaşanmıştır, Hellenistik dönemde yaygın kullanılmıştır[106]. Ayrıca Protogeometrik dönemden itibaren aile mezarlığı anlayışı olduğunu birçok mezarlıkta farklı noktalarda belli mezar gruplarının etrafının duvarla çevrilerek sınırlandırılmış olmasından anlamaktayız[107].

Yunanlarda ölü gömme geleneklerinin uygulanması ölen kişinin ruhunun huzura kavuşması için ve ailenin onuru için önemli bir yere sahiptir. Yunanlarda ölü gömme gelenekleri ile ilgili bilgileri arkeolojik ve antropolojik kalıntıların yanı sıra dönemin yazarları, şair ve filozofların ölüm konulu yazılarından da öğrenebilmekteyiz. Yunan ölü kültü konusunda ilk bilgileri Homeros'un İlyada Destanından öğrenmekteyiz. Destan Miken döneminde geçmektedir fakat destanda anlatılan ölü kültü gelenekleri ile Miken ölü kültü arasında yapılan arkeolojik çalışmalar benzerliği olduğu kadar farklılıkları da olduğunu ortaya koymuştur. Destanda kremasyon gömünün dönemin tek yöntemi olarak gösterilmesi gibi. Oysaki elde edilen buluntular inhumasyon gömünün daha yaygın olduğunu kanıtlamıştır[108].

Yunanlarda ölü gömme törenleri, ölen kişiye saygıdan ve ölen kişiyle birlikte geride kalan yakınlarının başına 'miasma' olarak adlandırılan aynı kötülüğün başa gelmesinden kaçma amacıyla düzenlenirdi ve bu törenler dinsel ve yasal kurallara göre ölen kişinin ailesinin sorumluluğunda yürütülmektedir[109]. Ailede ise asıl sorumluluk erkek evladındır. Ölünün akrabası olmayan birinin bu sorumluluğu alması uygun görülmezdi ancak eğer

[105] Yağız, 2012, 495.
[106] Kurtz-Boardman, 1971, 166; Yağız, 2012, 498;
[107] Hürmüzlü, 2008, 6.
[108] Akçay, 2017, 100.
[109] Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, Çev. İslam Tanrıkut, Arion Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1999, 176.

ölen kişinin ailesi yoksa veya ailesi masrafları karşılayamıyorsa töreni hazırlama görevini yakın arkadaşlar üstlenmektedir[110].

Yunanlarda cenaze törenleri dört aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar sırasıyla Soma'nın (cesedin) hazırlanması, Prothesis, Ekphora ve Soma'nın mezara konuluşu. Kısaca bu aşamalardan bahsedecek olursak;

Soma'nın Hazırlanması: Ceset hazırlanırken ilk önce ölünün en yakın akrabası tarafından gözleri kapatılıp, othonai adı verilen ince bir bez ile çenesi bağlanırdı **(Resim 11).** Daha sonra ölüyü yıkama işlemine geçilirdi. Vücut kanlı ise cesedin pis olduğu düşünülür bu yüzden öteki dünyaya geçişinden önce yani yakılmadan önce yıkanırdı[111] **(Resim 12).** Yıkama işlemini yapmanın bir başka amacı ise, hastalıklara neden olduğuna inanılan kötü ruhları kovmak içindi. Ayrıca ölü evine giren kişiler ve ölü evi de kirlenmiş sayılırdı bu yüzden ölü evine giren kişiler de yıkanırdı ve ölü evine yıkama suyu başka bir evden getirilirdi[112]. En az on altı yaşında olması gereken en yakın akraba yıkama işlemini yaptıktan sonra ölüye merhem sürülür, giydirilir, çiçeklerle ve çelenk ile süslenerek klineye konulurdu[113]. Ayrıca ölünün üzeri epiplema adı verilen beyaz örtü ile örtülür, örtünün üzerine tainia adı verilen yas kurdeleleri konur, ölünün daha dik durması için başının altına proskephalia adı verilen bir yastık da konurdu[114].

Prothesis: Ölünün sergilenme aşaması olan prothesis, ölüm gerçekleştikten bir gün sonra yapılan, üzüntülerin şekillenip eyleme dönüştüğü, ailelerin son görevlerini yaptığı önemli bir aşamadır[115]. Erken dönemlerde prothesis geniş bir kalabalık ile ölü evi dışında gerçekleştirilirdi ancak MÖ 6.yüzyıldan itibaren Solon reformları ile prothesis cenaze evi içinde veya evin avlusunda uygulanmaya başlar[116]. Hazırlık aşamasında ölü ayakları sola, muhtemelen kapıya dönük vaziyette klineye yatırıldıktan sonra prothesis aşamasında özellikle kadınlar tarafından ağıt yakılmaya başlanır[117]. Saçlarını yolup yüzlerini yaralayarak kopetos adı verilen hareketlerle kendini dövmeye başlayan kadınların amacı

[110] Donna C. Kurtz- John Boardman, *Greek Burial Customs*, The Camelot Press, Great Britain, 1971, 143.
[111] Nuran Şahin, "Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", *Arkeoloji Dergisi*, Cilt 4, 1996, 145.
[112] Şahin, 1996,146.
[113] Blanck, 1999, 176.
[114] Şahin, 1996, 148.
[115] Akçay, 2017, 111.
[116] Hürmüzlü, 2008, 44.
[117] Kurtz - Boardman, 1971, 142.

acılarını göstererek ölen kişinin ruhunun huzur bulmasını sağlamaktı[118] **(Resim 13-14-15).** Prothesisin genellikle iki gün[119] sürdüğü kabul edilmekte ancak bu süre ölen kişinin sosyal konumu ile ilgili olarak değişiklik gösterebilmekteydi. İlyada Destanı'nda prothesis Akhilleus için on yedi gün, Hektor için on gün, Patroklos için iki gün sürdüğü belirtilmişti[120].

Ekphora: Akçay'ın Homeros'tan aktardığına göre, Prothesisin ertesi sabahı, ölümün üçüncü günü[121] gün doğmadan önce başlayan ekphora aşaması; cenazenin mezar alanına kline ile akrabaları ve evdeki köleler tarafından eller üstünde ya da atlı araba üstünde götürülmesi ile gerçekleşmektedir[122] **(Resim 16).** Taşıma işlemini yapan köleler yerini daha sonralarda ücretli taşıyıcılara bırakmıştır[123]. Cenaze alayının önünde libasyon kabı taşıyan bir kadın yer alırdı. Alayı erkekler yönetir, kadınlar arkadan takip ederdi **(Resim 17).** Kadınların katılımı yaş ve aile ilişkisi ile sınırlıydı hatta kıyafetleri bile kanun ile sınırlıydı[124]. En arkada autletler olarak bilinen flütistler gelir. Ayrıca Attika bölgesine özgü bir geleneğe göre kişi eceli ile ölmemiş, öldürülmüşse cenaze alayı önünde bir mızrak taşınırdı. Bu mızrak ölünün yakınlarının duydukları kinin simgesi olarak gömme işleminden sonra mezara saplanırdı[125].

Soma'nın Mezara Konuluşu: Son aşama somanın gömülmesi işlemidir. Yasa gereği mezarı, ölünün en yakını yaptırırdı ve eğer anne babanın mezarı ise erkek evlat mezarı yaptırıp süsletirdi. Ebeveynlerine karşı son görev olarak görülen bu işlemi uygun bir şekilde yaptırmazsa demostan kovulur ya da demos üyeleri tarafından dışlanırdı. Mezar yaptırma geleneği Yunanlar için çok önemliydi. Öyle ki ölen kişi ahlaksız ya da bir fahişe dahi olsa, herkesin bir mezarı olması gerektiğine inanılır bu yüzden ölen kişinin erkek evladı mezarı yaptırırdı. Eğer ceset yoksa kenotaph adı verilen sembolik mezar yaptırma zorunluluğu vardı. Mezar boş olsa da ölen kişinin öteki dünyaya geçişini kolaylaştırmak için ve mezar başında ölenin yakınlarının gerekli ritüelleri yapabilmesi için mezar yaptırılırdı. Ayrıca ölen kişinin itibarı her şeye rağmen devam etmeli düşüncesi ile de

[118] Hürmüzlü, 2008, 45.
[119] Hürmüzlü, 2008, 44.
[120] Akçay, 2017, 111.
[121] Hürmüzlü, 2008, 46.
[122] Akçay, 2011, 114.
[123] Şahin, 1996, 151.
[124] Kurtz - Boardman, 1971, 144.
[125] Şahin, 1996, 151.

kenotaph yaptırılırdı[126]. Sadece katillerin ve vatan hainlerinin mezarı yapılmazdı. Mezarı hak etmedikleri için cesetleri şehrin sınırları dışına atılırdı. İntihar edenlerin ise sağ elleri kesilerek ayrı yere gömülmesi uygun görülürdü[127].

Soma mezara konulduktan sonra dualar okunur, meyve-sebze ve kurban içeceği dağıtılırdı ve ardından törene katılanlar için aponimma yani temizleme törenine geçilirdi. Ölen kişinin evi uygunsa orada, değilse yakın akrabasının evinde perideipnon adı verilen şölen hazırlanırdı[128]. Ölen kişi savaşta ölmüşse kahraman olması anısına ‘’cenaze oyunları‘’ düzenlenirdi. Bu oyunlar araba yarışları ve çeşitli atletik yarışmalardan oluşurdu. Kazananlara ise ödül olarak değerli hediyeler verilirdi[129]. Cenaze töreninden sonraki dokuzuncu günde aile ve arkadaşlar mezar başında toplanırlar. Hakkında bilgimiz olmayan geleneksel ayinlerini gerçekleştirirlerdi[130]. Kurbanlar sunarlar ve ölü yemeği verirlerdi. Yas dönemi otuzuncu gün son bulur normal yaşama geri dönülürdü[131]. Ayrıca bütün bunların dışında ölümün yıldönümünde, evde aile tarafından yıllık ayinler de yapılırdı[132].

Yunan inancında mezar yerlerinin hatırlanması ve ziyaret edilmesi için mezarlar işaretlenirdi. Bunun için gömü yapıldıktan sonra daha çok erken dönemlerde toprak, çakıl taşı veya ufak taşlarla küçük bir tümülüs oluşturacak şekilde mezar örtülürdü ya da MÖ 7.yüzyılın ilk yarısından itibaren işlenmemiş doğal bir taş kütlesinden figürlü ve motifli mezar stelleri dikilirdi. MÖ 6.yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren mezar stelleri boyalı düz levha üzerinde yükselen Anthemion ve sphinksle taçlandırılmaya başlanmıştı **(Resim 18).** Bunlar dışında pişmiş toprak kaplar, insan heykelleri ve anıtsal mezarlar gibi farklı şekillerde de mezarların yerleri belirtilirdi. Eğer gömü sonrasında mezar işaretlenmemişse cenaze töreninin eksik kaldığı anlaşılırdı[133].

---

[126] Akçay, 2017, 101; Şahin, 1996, 152.
[127] Şahin, 1996, 152-153.
[128] Blanck, 1999, 178.
[129] Hürmüzlü, 2008, 49-50.
[130] Kurtz - Boardman, 1971, 147.
[131] Kurtz - Boardman, 1971, 147; Şahin, 1996, 161; Blanck, 1999, 178.
[132] Kurtz - Boardman, 1971, 148; Blanck, 1999, 178; Hürmüzlü, 2008, 51.
[133] Hürmüzlü, 2008, 30; Abuzer Kızıl, “Antik Dönem Yunan Dünyası’nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı Betimler”, *Uluslararası Amisos Dergisi*, 2(3), 2017, 32-65.

1.1.3.5. Roma Ölü Gömme Gelenekleri

Romalı Lecritius'a göre Geç Cumhuriyet döneminde ölü gömme biçimi olarak inhumasyon, kremasyon ve mumyalama olmak üzere 3 tür gömü biçimi uygulanmaktadır[134]. Romalılarda Cicero ve Plinus'a göre en eski gömme biçimi inhumasyon gömüdür ancak MÖ 8.yüzyıldan MÖ 6.yüzyıla kadar uzanan Roma Forumundaki *Sepulcretum* hem kremasyon hem de inhumasyon gömünün bir arada uygulandığını göstermektedir. Ayrıca On iki Levha Kanunlarında MÖ 5.yüzyılda iki gömü biçiminin birlikte uygulandığı açıktı[135]. Doğu Akdeniz ve Anadolu'da da inhumasyon ve kremasyon Arkaik dönemden itibaren kesintisiz olarak yan yana uygulanmıştır[136]. On İki Levha Kanunları aynı zamanda ölünün şehir sınırları içerisinde gömülmesini yasakladığı için şehir kapısı dışında, kent dışına giden yollar boyunca birçok mezar bulunmaktaydı[137]. Kentin dışına yapılmasındaki amaç, bulaşıcı hastalıkların yaygın olarak görüldüğü Roma'da kentte yaşayanları korumaktı[138].

İnhumasyon gömülerde fakirler için genellikle bir çuval ya da kefen kullanılırdı. Ahşap tabutlar yaygındı ancak kurşun tabutlar ve taş tabut olarak bilinen lahitler de vardı. Bazı lahitler son derece süslüydü ve bazılarının sadece üç tarafı oyulmuş, mezarda bir duvara karşı yerleştirilmek üzere tasarlanmıştır[139].

Kremasyon gömünün MS 1.yüzyıla kadar etkisi görülmektedir. Ancak Hadrian'ın saltanatı sırasında Roma dünyasında lahit oymacılığı sanatı ani yükseliş göstermiştir. Bu yükselişle MS 2.yüzyıl'da inhumasyon gömü uygulaması kremasyon gömünün önüne geçmiş, MS 3.yüzyılın ortalarında tüm eyaletlerde uygulanmıştır[140].

Mumyalama, bedeni onurlandırmanın özel bir yoluydu. Lucretius'un belirttiğine göre Geç Cumhuriyet döneminde Romalılar tarafından bilinen bir gömme yöntemiydi. Ancak buna rağmen Roma ve İtalya'da yabancı bir gelenek olarak görüldü ve kapsamlı

---

[134] J.M.C. Toynbee, *Death And Burial In The Roman World*, Cornell Univesity Press, Newyork 1971, 11.
[135] Toynbee, 1971, 39.
[136] Çiğdem Özbek, *Roma Dönemi'nde Anadolu'da Ölü Gömme Geleneği ve Ölü Kültü*, Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması, 1. Basım, İstanbul 2006, 560.
[137] Blanck, 1999, 203.
[138] Aynur Civelek, "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 124, 2007, 77.
[139] Lesley Adkins–Roy A. Adkins, *Handbook To Life In Ancient Rome*, United States Of America, 2004, 394-395.
[140] Toynbee, 1971, 40.

bir şekilde uygulanmazdı. Ayrıca mumyalama pahalı ve egzotik görülürdü bu yüzden de İtalya ve taşrada nadir olarak uygulanmıştı[141].

Roma döneminde mezar tipleri çeşitlilik göstermekteydi. Paticula, columbariumlar, ev tipi mezarlar, khamosorion (kayaya oygu mezarlar), lahitler, arcosoliumlu kaya mezar çeşitli mezar tipleridir. Bu mezar tipleri dışında, orta ve alt gelirli halkın tercih ettiği kiremit-tuğla mezar, küçük lahit biçiminde yapılan, ölen kişinin kemiklerinin içinde tutulduğu ostothek, anıtsal altar mezarlar, önemli kişilerin özellikle imparatorların mezarlarının anıtsal bir yapı içinde olduğu mausoleumlar, kahramanlar için yapılan anıtsal boyutta olan heroonlar, sembolik mezar olarak yapılan kenotaflar Roma döneminde karşımıza çıkan mezar tipleridir[142].

Romanın varlıklı aileleri MÖ 1.yüzyıldan MS 2.yüzyıla kadar kendileri, aileleri ve köleleri için genellikle zengin bir mimariye sahip mezarlar inşa ettirmiş, fakir olanlar ise zengin mezarlarını taklit etmeye çalışan ama genellikle sade ve gösterişsiz olan mezarlar inşa ettirmişlerdi[143]. Cumhuriyet döneminde yoksulların cesetleri çöp yığınlarına atılıp çürümeye bırakılırdı. Genellikle şehrin surları dışında yer alan küçük çukurlara 'puticula' adı verilirdi. En bilinen puticula ise Esquiline bölgesinde yer almaktaydı. Augustus döneminde buradaki puticula alanları temizlenerek bahçelere dönüştürülmüştü[144]. Kısmen ya da tamamen yeraltında yapılan, duvarlarında birbirine yakın yerleştirilmiş yüzlerce yarı dairesel ya da dikdörtgen niş bulunan bu nedenle güvercinlik adı verilen ve ölülerin küllerini çömleklerde ya da sandıklarda tutmayı amaçlayan büyük mezar tipine *columbarium* adı verilmektedir[145] **(Resim 19-20-21).** İmparatorluğun ilk yıllarında yaygın olarak kullanılan yeraltı oda mezarı olan columbariumlarda[146] toplu ve aynı tarzda olması nedeniyle defnedilenlerin aynı aileden ya da bir mezar derneğinin üyeleri olabileceği şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır[147]. Ayrıca columbariumlar elit olmayan Roma vatandaşları, genellikle kölelerin ve aristokratların evinde hizmet edip

[141] Toynbee, 1971, 41-42.
[142] Haluk Çetinkaya, "Roma ve Bizans İmparatorluklarında Ölüm Algısı ve Mezar Türleri", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 3, 2011, 18-38; Taş, 2016, 37.
[143] Pelin Taş, *Antik Dönemde Ionia Bölgesindeki Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Denizli, 2016, 36.
[144] Arthur Darby Nock, "Cremation And Burial In The Roman Empire", *The Harvard Theological Review*, 25(4), 1932, 321-359; Çetinkaya, 2011, 20.
[145] Toynbee, 1971, 113.
[146] Çetinkaya, 2011, 21
[147] Akçay, 2017, 133.

sonradan özgürleşen kölelerin küllerinin saklandığı mezarlardır, elit sınıfa ait mezarlar genelde columbariumlarda bulunmaz[148]. Bunlara Anadolu'da Kayseri civarında bulunan Koramaz Vadisindeki columbariumlar örnek verilebilir **(Resim 22-23).**

Ev tipi mezarlar, varlıklı aileler ya da önemli mevkideki vatandaşlarca tercih edilen mezarlardır. MS 1.yüzyıldan itibaren anıtsal boyutlu, bir Roma evi görünümünde içindekileri barındıran bir halde inşa edilirdi[149]. Genellikle kare veya dikdörtgen planlıdır. İçinde hem inhumasyon hem kremasyon gömüler için nişleri bulunur[150].

Yukarıda bahsettiğimiz topluluklarda olduğu gibi Romalılarda da zengin ve ayrıcalıklı kişiler için anıtsal mezar yaptırılırdı. Anadolu'da Dağlık Kilikia'da bulunan Tapınak Planlı Mezarlar, sosyal statüsü yüksek kişiler için yapılırdı[151]. Olba'da bulunan tipik bir Roma yapısı olan, beşik tonozlu bir girişe sahip olan T6 Tapınak Planlı mezar **(Resim 24),** Elaiussa Sebaste'de bulunan iki katlı olan T11 Tapınak Planlı mezar **(Resim 25)** örnek olarak verilebilir. İki katın zemin katında bir adet gömü sediri ve nişler bulunmaktadır[152]. Ayrıca Mylasa-Gümüşkesen Anıtı da Anadolu'da korinth düzeninde, podyumlu bir tapınak formuna sahip mezar tipidir **(Resim 26)**[153].

Anadolu'da Roma dönemi öncesi khamosorion olarak bilinen kayaya oygu mezarlar Roma döneminde de kullanılmaktadır. Phrygia, Lykia ve Urartu'da yoğun olarak kullanılan kayaya oygu mezarların anıtsal boyutta olanları ev ya da tapınak cephesine sahipti, sade olanlar ise sadece duvarda oyuk biçiminde oluşturulurdu. Lykia'da en sade kayaya oygu mezar olarak Pınara kenti, tapınak ve ev cepheli büyük boyutlu örnekleri Telmessos ve Myra kentleri örnek verilebilir[154]. Büyük ve yüksek kayalık olan tepeler oyularak mezara dönüştürülürdü. Kilikia'da Korykos antik kenti yakınlarındaki Adamkayalar adlı bölgede, kaya mezarın oda bölümünde bireyin kendisi yer alırken, dış cephesinde mezar sahibinin yüksek bir kabartması yer almaktadır[155] **(Resim 27).**

---

[148] Bilgin Yazlık, "Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları", *Turkish Studies Historical Analysis,* 14(3), 2019, 669-733.
[149] Çetinkaya, 2011, 21
[150] Taş, 2016, 38.
[151] Akçay, 2017, 134.
[152] Murat Durukan, "Monumental Tomb Forms In The Olba Region", *Anatolion Studies*, Sayı 55, 2005, 107-126.
[153] Akçay, 2017, 136.
[154] Çetinkaya, 2011, 24.
[155] Çetinkaya, 2011, 24.

Lahitler, sosyal sınıf farklılığını ortaya koyan önemli bir mezar tipidir. Zengin olanlar lahitlerin dışa bakan yüzlerine çeşitli konu, kişi ve desenlerle süsleyebiliyordu, gelir seviyesi düşük olan bireylere ise genellikle daha sade lahitler yaptırıyordu[156]. MS 1.yüzyılın sonları ve 2.yüzyılın başlarında hâkim gömü şekli kremasyondan inhumasyona geçmiş hatta MS 3.yüzyılda kremasyon gömünün tamamen ortadan kalkmış olması lahitlerin sayısını, çeşitliliğini ve üretimini önemli derecede artırmıştır[157].

Anadolu'da inhumasyona en uygun tip olarak genellikle arcosoliumlu mezarlar[158] tercih edilmiştir. Kilikia kaya mezarlarından Termessos'taki arcosoliumlu kaya mezarlarına, Phrygia'daki Roma Dönemi anıtsal kaya mezarlarından Zeugma'daki mezarlara kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır[159].

Romalılar mezar yerlerinin hatırlanması ve ziyaret edilmesi için Yunan toplumunda olduğu gibi mezarlarını işaretlerdi. Mezar işaretçileri olarak mezar stelleri ve rölyeflerini kullanırlardı. Mezar rölyefleri; kare veya dikdörtgen formda, genişliği yüksekliğinden fazla olan, portre ve figür işlenmiş, kremasyon ve inhumasyon gömülerin üzerine yerleştirilmiş mezar taşlarıdır[160] **(Resim 28).** Mezar stelleri genellikle ölüyü tanıtan figür, motif veya ölen kişinin portresinden oluşur. Anadolu'da mezar stellerine Roma'dan daha fazla önem verilmişti; ölünün ve ailesinin adı, sosyal statüsü özellikle vurgulanırdı. İmparatorluk döneminde kaçak gömülerin ortaya çıkarılması açısından, mezar stellerinde mezar sahibinin adını belirtme ihtiyacı daha da artmıştır[161]. Ayrıca Anadolu'da mezar stellerinde dinsel inanç, öteki dünyada huzurlu yaşam arzusu ya da tanrıların övgülerine yer verilmemesi görülen bir başka özelliktir[162]. Termessos'taki iki mezar dışında Anadolu'da bu özellikte stellere rastlanmaz[163]. MS 2.yüzyılda Roma İmparatorluğu egemenliğindeki Anadolu'daki mezar stelleri üzerinde aslan ve kartal gibi hayvanlar çok sayıda betimlenirdi. İnsanların yaptıkları iş, katıldıkları savaş konuları artar. Kahramanlık sembolleri sık işlenirdi. Atbaşı, yılan bu amaçla kullanılır hatta bazen at tek başına

[156] Toynbee, 1971, 246; Karaöz Arıhan, 2007, 59.
[157] Taş , 2016, 38.
[158] Kaya için oyulmuş üzeri bir kemer ile kapanan bir nişin zemininde yer alan mezar tipi.
[159] Özbek, 2006, 561.
[160] Toynbee, 1971, 246.; Taş, 2016, 39.
[161] Özbek, 2006, 561.
[162] Özbek, 2006, 561.
[163] Özbek, 2006, 561.

biniciye heros karakteri verirdi[164]. Orta İmparatorluk döneminde Thrakia, Bithynia çevresinde ve Anadolu'nun içlerinde yerel, kendine özgü tipler kullanılmıştır. MS 2. ve 3.yüzyıla tarihlenen stellerin bir kısmında üzerinde yer alan yazıtlardan ölüm günü bile bilinmektedir[165].

Mezar hediyeleri hemen hemen bütün Roma mezarlarında bulunurdu. Romalılar ölümden sonra bir hayat olduğuna inandığı için geç dönemlerde mezara yiyecek içecek bırakır, yağ hatta kan akıtırdı. Bu akıtma işlemi için mezara borular eklerdi **(Resim 29)** ya da bazı mezarlarda yiyeceklerin konulabileceği ayrı bölmeler yer alırdı[166]. Ölen kişinin ekonomik durumu iyiyse öbür dünyada ihtiyaç duyabileceği neredeyse her şey hediye olarak bırakılabilirdi[167]. Mücevherler, kişisel süs eşyaları, silahlar, zırh parçaları, askeri teçhizat parçaları, altın, gümüş, bronz gibi bazı değerli metallerden yeme ve içme kapları, cam ve pişmiş toprak kandiller, pişirme kapları ve aletleri, zarlar ve oyun tezgâhları, çocuk oyuncakları, küçük cenaze portreleri, öbür dünyayı temsil eden tanrıların küçük resimleri gibi eşyalar tipik mezar hediyeleridir[168]. Ekonomik durumu iyi olmayan gömülerde yalnızca birkaç mezar eşyası, yiyecek-içecek, bir ya da iki kap ve birkaç kişisel eşyası yer almaktadır.[169] Ayrıca bazı inhumasyon gömülerde kayıkçı Kharon'a verebilmesi için ölü ağzına bırakılan sikkeler yer almaktaydı[170].

Romalılarda ölüm algısı önemliydi. Ölümden sonraki yaşama olan inançları nedeniyle ölü gömme geleneklerine ve ölü kültüne önem verir, ölen kişiye karşı duyulan saygı ve sevgiyi belirtmek için cenaze törenlerini özenle gerçekleştirirlerdi. Tören ve uygulamaların hem ölen kişi içinde hem de geride kalanlar için huzur ve esenlik sağladığına inanılırdı[171]. Ayrıca Romalılarda ölü kültü oluşumunda Yunan kültürü etkileri görülmekle beraber, Roma toplumsal ve dini yapısının şekillenmesinde rol oynayan Etrüsk etkisi, öteki dünya fikirleri ve bu fikirlerin ilham verdiği ölülerle ilgili uygulamalarda kendini göstermektedir[172].

---

[164] Korkmaz Meral, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, 2016, 144-160.
[165] Meral, 2016, 149.
[166] Toynbee, 1971, 136; Civelek, 2007, 71-76.
[167] Adkins - Adkins, 2004, 395-396.
[168] Toynbee, 1971, 52.
[169] Adkins - Adkins, 2004, 395-396.
[170] Adkins - Adkins, 2004, 396.
[171] Akçay, 2017, 120.
[172] Toynbee, 1971, 11.

Romalılarda ölüm şekli, cenaze törenleri ve mezar türleri için önemliydi. Köleler ve suçlular dahil Romalıların tümü gömülme hakkına sahipti ancak çok ağır suç işlemiş kişiler gömülmezdi ya da cesedi tanınmayacak hale getirilerek cezalandırılırdı[173]. Vatana ihanet gibi en ağır suçları işleyen kişiler için genellikle tanrılar onuruna ve halka açık alanlarda diri diri yakılma, vahşi hayvanlara atıp parçalama, çarmıha germe gibi yaptırımlar uygulanırdı[174].

Roma ölü kültü ritüelleri genellikle ölen kişinin mezarı başında gerçekleştirilirdi çünkü ölünün ruhunun da bu ritüellere eşlik ettiğine inanılırdı[175]. Roma ölü kültünde ölüm anından itibaren başlayan, gömü sonrasında gerçekleştirilen ritüellere kadar devam eden bütün olaylara *'funus'* adı verilmektedir. Ritüeller ölen kişinin sosyal statüsüne göre yapılırdı. Yoksullara, orta ya da önemli gelire sahip olmayan sıradan vatandaşların cenaze ritüellerine *'funus translaticum'*, askerlerin cenaze ritüellerine *'funus militare'*, devlete üstün hizmet yapanların cenaze ritüellerine *'funus publicum'*, imparator ve ailelerinin cenaze ritüellerine *'funus imperatorium'* denmektedir. Ayrıca funus, bu çeşitli türdeki cenaze ritüellerinin masraflarını kimin karşılayacağını, devletin cenazeleri hangi yasalarla, nasıl düzenlediğini de kapsamaktadır[176].

Cenaze töreni yapılmadan önce; ölüm yaklaştığında akrabalar ve yakın arkadaşlar ölmekte olan kişiyi teselli etmek için yatağının etrafında toplanırdı. Ruhun bedeni terk ettiğine inanılır bu yüzden ruhu yakalamak için en yakını ölmekte olan kişiyi öperdi[177]. Öldüğü anlaşılınca en yakını tarafından gözleri kapatılırdı (okulos premere), etrafında bulunan tüm yakınları son kez ölüyü adıyla çağırırdı (conclamare) ve ses gelmediği için yas tutmaya başlanırdı. Daha sonra ceset yataktan alınıp yere konulurdu (deponere). Yere konulan ceset yıkanıp yağlanırdı[178]. Bazı durumlarda bozulmasını önlemek için ceset mumyalanırdı. Ölüyü hazırlama işlemi yüksek kademeli kişiler için yedi güne kadar sürebilirdi. Ölen kişinin konumuna göre yapılan giysi ve süsleme işlemi (togaya sarılıp en güzel giysisi giydirilmesi) erken dönemlerde ailenin kadın üyeleri tarafından yapılırdı ancak daha sonra Roma İmparatorluk dönemi ve Geç Roma İmparatorluk dönemlerinde

[173] Karaöz Arıhan, 2007, 48.
[174] Karaöz Arıhan, 2007, 48; Çetinkaya, 2011, 18.
[175] Akçay, 2017, 121.
[176] Toynbee, 1971, 43; Taş, 2016, 31; Akçay, 2017, 121.
[177] Toynbee, 1971, 43.
[178] Toynbee, 1971, 44.

cenaze derneklerinden uzman kişiler tarafından yapılmaya başlanmıştı[179]. Eğer ölen kişi erkek ise başına çelenk konurdu. Kayıkçı Kharon'a ücret ödemesi için ağzına bozuk para konurdu. Ölü eğer varlıklı kişiyse ayakları evin kapısına dönük olacak şekilde 'lectus funebris' adı verilen büyük bir yatağa yatırılıp sergilenmeye hazır olurdu[180]. Ölü sergilendiği süre boyunca evde bazı geleneksel işlemler yapılırdı. Yatağın etrafında yakılan kandiller ve meşaleler ile çiçekler, çelenkler ve girlandlar bulunurdu, flüt eşliğinde ağıtlar söylenirdi ve gece ölü beklemesi için bir araya gelinirdi[181] **(Resim 30).** Evde ağlayan kadınlar saçlarını yolar, giysilerini parçalar ve göğüslerine vururlardı **(Resim 31).** Ayrıca yas olduğu belli olsun diye evin kapısının dışına bitkiler asılırdı, kapı kapalı olurdu, evin avlusundaki ateş söndürülürdü[182].

Ölümün gerçekleşmesi ve cenazenin hazırlanması sonrasında 'pompa funebris' adı verilen cenaze alayı düzenlenirdi. İlk olarak ölü cenaze evinden alınarak sedyeye konurdu. Sedyeyi, hepsi siyah lugubria giyen davetliler içerisinde erkek akrabalar, ölünün yakınları ve ölen kişinin özgürlüklerini verdiği köleler taşımaktaydı. Yoksullarda bu sayı dört olabilirdi ama Amiternium'da bir müzede bulunan ve şimdi Aquilia'daki bir müzede yer alan, cenaze törenini betimleyen bir mermer rölyefte görüldüğü gibi bu sayı varlıklı kişiler için sekize kadar çıkabilirdi **(Resim 32).** Ölen kişinin evinin önünden başlatılan yürüyüş alayında önde meşaleler, arkada cenaze olacak şekilde bir düzen oluşturulurdu[183]. Müzisyenlerin (borucular, trampetçiler, boynuz üfleyenler) bulunduğu cenaze töreninde[184], aynı zamanda kadın ağlayıcılar (praeficae) katılarak, noenice veya mortulia adı verilen ağıtlar yakardı. Törende trajik şairlerin eserlerinden pasajlar okunurdu ve bunu okuyanlar atalarının balmumu maskelerini takarlardı[185].

Tarihçi Polybius MÖ 2.yüzyılın ortalarında Roma soyluların cenaze törenleri hakkında bilgi vermektedir. Polybius'un anlattığına göre; ölü seçkin kişi ise cenazesi Forum'daki rostra üzerine ya ayakta ya da uzanmış olarak yerleştirilirdi. Bu esnada ölen kişinin oğlu ya da erkek akrabası ölü hakkında söylev vererek ölünün iyiliklerini anlatırdı.

[179] Blanck, 1999, 200.
[180] Toynbee, 1971, 44.
[181] Blanck, 1999, 201; Civelek, 2007, 72.
[182] Civelek, 2007, 72.
[183] Tonybee, 1971, 46; Akçay, 2017, 125.
[184] Civelek, 2007, 73.
[185] Akçay, 2017, 126.

Cenaze töreninde akrabalar ve arkadaşlar tarafından atalarının balmumundan maskeleri takılırdı ve ölen kişinin giysilerini giyerdi[186].

Cenaze töreninde ölü hakkında yapılan söylevler bittikten sonra gömü işlemine geçilirdi. Ölü kremasyon ya da inhumasyon gömü olarak şehir dışında defnedilirdi. Cenaze alayı gömülecek alana geldiğinde özel bir ritüel yapılırdı. Ölünün üzerine bir miktar toprak atılırdı. İnhumasyon gömüde yoksullar doğrudan toprağa yatırılıp basit toprak mezarlara gömülürdü. Zenginler oymalı, işlenmiş mermer, taş, kurşun, ahşap veya pişmiş topraktan lahitlere konurdu[187]. Zengin sınıfların mezarları anıtsal ölçekli yaptırılırdı. Ayrıca Romalılarda collegia funeraticia ya da koina adı verilen 'ölü gömme dernekleri' oldukça yaygın bir uygulamaydı. Bu dernek üyeleri cenaze masrafları için para ödeyerek törene katılırdı. Gelirleri az olan üyeler daha düşük miktarda aidat öderdi. Yıllık anma törenlerini de düzenlerlerdi. Bunların dışında mezarları izinsiz kullananlara ceza verme yetkisi bu kurumlara aitti[188].

Gömme işlemi, mezarların içine ritüel nesneleri olan eşyaların konulmasıyla tamamlanır. Bu eşyalar ölüye öteki dünyada evlerinde gibi hissetmeleri için konulmaktadır. Bu yüzden de daha çok kişisel eşyalar bırakılmaktadır. Bazen evcil hayvanlar da öteki dünyada ruha eşlik etmesi için öldürülürdü[189].

Ölü gömüldükten sonra, mezarın yasal düzenlemelere uyması için bir domuz kurban edilirdi. Cenazeden ölen kişinin evine dönülürdü, burada aile ve akrabalar tarafından ateş ve su ile arınma töreni yapılırdı. Yine aynı gün ölünün onuruna mezarında cenaze ziyafeti verilir, yemek yenirdi (siliserniyum). Dokuzuncu gün, mezarda ölü yemeği verilir, ölen kişinin ruhu adına libasyon yapılır, yiyecek sunuları mezara bırakılır ve yas dönemi bitirilirdi. Ölen kişiler ailesi, akrabaları ve arkadaşları tarafından yıl boyunca ölünün doğum gününde, yıllık ölü festivallerinde mezarında yemek yenilip, hediye bırakılarak anılırdı.[190].

---

[186] Toynbee, 1971, 47; Civelek, 2007, 73; Akçay, 2017, 129.
[187] Toynbee, 1971, 49.
[188] Çiğdem Özbek, *Arykanda Nekropolündeki Tonozlu Anıt Mezar Yapıları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, 88-89.
[189] Toynbee, 1971, 50.
[190] Toynbee, 1971, 50.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. GÜNCEL VERİLERLE ANTİK ÇAĞ'DA İÇ VE BATI ANADOLU ANIT MEZAR GELENEĞİ VE GELİŞİMİ

Anadolu'daki anıt mezar geleneği ve gelişimine değinmeden önce çalışmamıza anıt mezarın ne olduğuna dair genel bir tanımlama yaparak başlamak anıt mezar gelişimini anlamamız açısından daha doğru olacaktır.

2.1.1. Anıt Mezar

TDK'ye göre anıt kelimesi, *önemli bir olayın veya büyük bir kişinin gelecek kuşaklarca tarih boyunca anılması için yapılan, göze çarpacak büyüklükte, sembol niteliğinde yapı, abide*[191], anıtsallık kelimesi, *anıt niteliğinde olan, anıta benzeyen, abidevi*[192], anıt mezar ise, *tarihi değeri olan kişilerin mezarı olarak yapılan anıt değerindeki yapı, mozole*[193] anlamına gelmektedir.

Turani, sözlük anlamı *görkemli anıtsal mezar*[194] olan Anıt Mezarı, soylular, zenginler, kahramanlar gibi önemli kişilerin öldükten sonra hatırlanmaları için yapılan büyük mezarlara verilen isim olarak tanımlamaktadır.

Ahunbay ise 'anmak' kelimesinden türetilen anıtın, hatırlanmak, önemli kişilerin ya da kültürlerin anısını yaşatmak amacıyla genellikle taş, maden gibi değerli ve kalıcı malzemelerden yazıt, sütun, heykel ya da mezar olarak yapılan mimari yapıtlar olduğuna değinerek, Anıt Mezarları da bu amaçla, birçok kültürde çeşitli tiplerde, ölen kişinin önemini vurgulamak için devasa boyutlarda, güzel işlenmiş ayrıntılarıyla etkileyici bir şekilde yapılan mezarlar olarak tanımlamaktadır[195].

Yukarıda verilen sözlük, ansiklopedik tanım ve açıklamalara göre, bir ülkenin veya şehrin kahraman ilan edilen kişileri, soyluları veya yüksek statülü kişileri gibi önem arz eden kişilerin önemini vurgulamak, anmak ve sonraki nesillere de aktarmak amacıyla

---

[191] https, //sozluk.gov.tr/ (Erişim, 29.05.23).
[192] https, //sozluk.gov.tr/ (Erişim, 29.05.23).
[193] https, //sozluk.gov.tr/ (Erişim, 29.05.23).
[194] Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Beşinci Basım, İstanbul 1993, 13.
[195] Zeynep Ahunbay, *Anıt- Anıt Mezar*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, 1.Cilt, İstanbul 1997, 100-101.

kaliteli malzeme kullanarak ihtişamlı bir şekilde yapılan, mozole olarak da isimlendirilen mezar türüne anıt mezar adı verilmektedir. Buradaki temel kriterin mezarın görülebilir bir anıtsal mimari form ya da cepheye sahip olması gerektiği kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır.

Karia satrabı Mausolos için inşa ettirilen ve dönemin heykeltıraşlık ve mimarlık sanatının da başyapıtlarından biri olarak bilinen anıtsal mezar için, mezar sahibi Mausolos'tan esinlenerek kullanılan *Mausoleum* adlandırması da zamanla tipolojik olarak anıt mezarları simgeleyen genel bir terim olmuş; günümüz Türkçesine de 'Mozole' (Mausoleum/Mezar Anıtı) olarak geçmiştir[196].

Anıt mezarlar çoğunlukla dönemin soylu ve yönetici sınıfına ait kişiler ve zenginler için inşa edilmekteydi. Ölüyü yüceltmek hatta ölünün tanrısal ölümsüzlüğe ulaşması için görkemli, devasa boyutlarda, uzun süre ayakta kalacak, dayanıklı, zamana direnecek malzemeler kullanarak özenli işçilikle inşa edilirdi. Anıt mezarlar, denizciler ve gezginler için karada sabit nirengi noktası olması ile simgesel anlam taşımaktadır[197]. Ayrıca anıt mezarlar, dışarıdan bakıldığında anıtsal olarak inşa edilen bir yapı tipi özelliğine sahip olmasından dolayı mezar işaretleme yöntemi olarak da düşünülmektedir[198].

Anıt mezarların doğuşu, biçimlenmesi ve gelişimi, toplumların inançları, gelenek ve alışkanlıkları, sosyal gereksinimleri ile bağlantılıdır. Anıt mezarlar, özel kişi ya da kişiler için yaptırılması ve gösterişli yapısal forma sahip olmaları ile diğer mezar tiplerinden ayrılmaktadır. Mezar ve anıt mezar geleneğini biçimlendiren en önemli etmen, toplumların ölümün varlığına dair inançları ve ölümden korkmalarıdır. Bu inanç ve korkular, ölümden sonra da bir yaşamın olduğu düşüncesi ile yapılan, ölüler adına zamana karşı çıkarak binlerce yıl ayakta kalabilen mezar ve anıt mezarların ortaya çıkmasına neden olmuştur [199].

---

[196] Özbek, 2005, 1972.
[197] Özbek, 2003, 69.
[198] Ahsen Fındık, *Antik Yunan'da Mezar İşaretlemesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019, 37.
[199] Aysel Odabaş Uslu, *Tarihi Süreç İçeresinde Anadolu Mezarlıkları ve Çağdaş Bir Yaklaşımla Ankara Kenti İçin Örnek Bir Mezarlık Planlaması Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1997, 2-3; Mehmet Kıvanç Ak, *Anıt Mezarların Peyzaj Mimarlığı Yönünden İncelenmesi ve İzzet Baysal Anıt Mezarı Çevre Düzenlemesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bolu 2003, 2.

Tarih boyunca farklı kültürlerde uygulanan anıt mezarların bilinen en eski örneği Neolitik Çağ Avrupa'sı ile Kuzey Afrika'da yer almaktadır. Bunlar megalitik taş bloklardan yapılmış olan Dolmen ve Menhir'lerdir[200]. Anadolu'da Dolmenlerin en önemli temsilcisi Doğu Thrakia'da Erken Demir Çağ tümülüsleridir[201]. Megalitik anıtlar olan Dolmenlerin Anadolu'da Thrakia dışında, Kastamonu-Devrekani, Antalya-Karain, Limyra, Hatay, Gaziantep, Adıyaman ve Kars'ta örnekleri bulunmaktadır.

Anadolu'da ise anıt mezar olarak adlandırılabilecek piramit, tümülüs, 'mezar evi', kaya mezarı gibi türler MÖ 2.bin yıl ortalarına kadar karşımıza çıkmamaktadır[202]. Motor, en erken anıt mezara örnek olarak Erken Tunç Çağına tarihlenen, kraliyet ailesine ait on üç mezar ortaya çıkarılan Alacahöyük Kral Mezarları'nı ele almıştır[203] **(Resim 1).** Ancak Kral Mezarları toprağa gömülü, zengin ölü hediyelerine sahip olmasına rağmen, üst yapısının nasıl olduğuna dair herhangi bir mimari veri ve rekonstrüksiyon çalışması olmadığından bu mezar çalışmamız dışında tutulmuştur. Anıt mezar geleneği MÖ I. Binden itibaren ele alınmıştır.

Anıt mezarlar, Anadolu'da bölgesel ve dönemsel olarak çeşitli tip ve planda karşımıza çıkmaktadır. Motor, Batı Anadolu'da çeşitlilik gösteren anıt mezarları Dikme mezar şeklinde olan anıt mezarlar, Podyumlu anıt mezarlar, Mezar ev- Lahit şeklinde olan anıt mezarlar, Mezar ev şeklinde olan anıt mezarlar, Kule şeklinde olan anıt mezarlar, Kaya mezar- Ev şeklinde olan anıt mezarlar olarak gruplandırmıştır[204]. Anadolu'daki bölgelerde bu çeşitlilik ve isimler farklılık göstermektedir. Kızıl, Karya bölgesi Roma döneminde anıt mezarları, Piramidal çatılı mezarlar, Tapınak planlı mezarlar, Tholos mezarlar, Baldakhin mezarlar, Kubbeli mezarlar, Tonozlu mezarlar olarak gruplandırmıştır[205]. Bu çalışmada da İç ve Batı Anadolu'da bulunan, yukarıda bahsedilen *Anıt Mezar* tanımına uygun mezar örnekleri bölgesel olarak ele alınıp, genel ve ortak bir

[200] Ahunbay, 1997, 101; Menhirler çoğu mezar taşları olan dev taşlardır.
[201] Şahin Yıldırım, *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, 65.
[202] Rudolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Çev. Beral Madra, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975, 485; Motor, 2003, 13.
[203] Motor, 2003, 13.
[204] Motor, 2003, 17.
[205] Abuzer Kızıl, *Karya Bölgesi Roma Dönemi Anıt Mezarları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999, 20.

tipolojik-terminolojik dizin oluşturulabilmesi üzerine değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılacaktır **(Harita 4).**

2.1.2. Thrakia Bölgesi Anıt Mezarları

Adını Hint- Avrupa kökenli Thraklardan alan Thrakia bölgesi, doğuda Pontos Euksinos (Karadeniz), Bosphoros Thrakios (İstanbul Boğazı) ve Propontis (Marmara Denizi), kuzeyde ve batıda Istros (Tuna) ve Aksios (Vardar) Irmakları, güneyde ise Ege Denizi ve Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) kapsamaktadır[206] **(Harita 5).** Fakat kuzey sınırın Haimos yani Balkan dağları olarak, batı sınırın ise Strymon (Struma) Irmağı olarak çizildiği zamanlar da olmuştur[207]. Çalışmada bölgedeki iki merkezde bulunan iki örnek değerlendirmeye alınmıştır **(Grafik 1)**.

2.1.2.1. Ainos (Enez)- Taşaltı Nekropolisi Anıt Mezarları

Ainos, Antik Çağ'da Ege Denizinin kuzey sahilinde ve Meriç Nehrinin döküldüğü sahada, denizden 25 m yükseklikte kalker bir yarımadanın üzerinde kurulmuş önemli bir şehirdir[208]. Buradaki Taşaltı Nekropolisi, bugün Enez'in girişinde, yaklaşık 25 metre yüksekliğindeki dik yamaçta katmanlar biçiminde yer almaktadır. Yamaç boyunca kuzey-güney doğrultusunda ve yer yer moloz yığını içinde mezarlar yer almaktadır. Bu mezarlar üst üste gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Çoğunlukla üç, seyrek olarak da dört gömü tabakası bulunmaktadır. En alt kısımda yer alan 1. tabaka içinde ön cephede yerli kalker taşından yapılmış lahitler, basamaklı yüksek kaideler üzerine yerleştirilmiş anıtsal mezarlar ve yalnızca kaide kısmı günümüze değin gelebilmiş 2 anıt mezar ile arka kısımda kiremit kapaklardan oluşturulmuş basit mezarlar ortaya çıkarılmıştır[209] **(Resim 33-34-35-36-37).** Ön cephede yer alan bu basamaklı yüksek kaide üzerinde duran lahitler farklı özelliklere sahiptir. Ele geçen bazı kalıntılardan anlaşıldığına göre, lahitler kaide

---

[206] Ayşe Çağlıyan, *Strabon'un ''Geographika'' sına Göre Anadolu'daki Bölgeler*, Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Prof. Dr. Mesut Elibüyük'e Armağan, Ed. Ferhat Arslan, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2020,55.

[207] Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Dizi VI, Sayı 50, Ankara 2001, 18.

[208] Afif Erzen, *1971 Yılı Enez (Ainos) Araştırmaları*, Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı XX Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1974, 29-37.

[209] Sait Başaran, *Ainos Kazıları (1971-1994),* Anadolu Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, 119.

üzerine yerleştirildikten sonra 3 tarafı iyi işçilik gösteren alt kısımları silmeli kesme taşlardan oluşmaktadır. Ön yüzlerinde ise kabartma veya yazıtlı taşlar bulunmaktadır. Bu görünümleriyle anıtsal görünüm kazandırılmış bu lahitler içinden tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. İçlerindeki insan iskeletleri karıştırılmış durumdadır bu da antik çağda bu mezarların soyulmuş olduklarına işaret etmektedir[210].

Mezarlar arası molozlar temizlenirken zemin üzerinde bulunan MÖ 4-3.yüzyıllara tarihlenen figürlü palmet motifli parlak siyah keramik kırıkları ve bir mezar kaidesi içinde malzeme olarak MÖ 3.yüzyıla tarihlenen atlet kabartmalı bir mezar stelinin bulunması, Taşaltı nekropolünde MÖ 4.yüzyılda başlayan Roma dönemi sonuna kadar devam eden bir gömü geleneği olduğunu ortaya koymaktadır[211].

Bu mezarlardan bazılarının üzerine lahitlerin yerleştirildiği, bazıları ise üst kısmı çok derin olmayan U biçimli yapı sergileyen basamaklı-podyumlu form sergileyen anıtsal mezarlar için Anıt-Anıtsal Mezar ana başlığı altında ***Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.2.2. Thrakia Tümülüsleri ve Vize A Tümülüsü Örneği

MÖ 1200lerde Thrakia'nın dağlık bölgelerine gelen Thraklar kendi ölü gömme adetlerini ve mezar tiplerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu doğrultuda ortaya çıkan Thrakia Tümülüsleri, Thrakia'nın ilkçağlarına ait en çok kullanılan anıt mezarlar olarak karşımıza çıkar. Thrakia tümülüsleri genellikle sırt ve yamaçlarda bulunmaktadır. Doğu Thrakia'da bulunan tümülüslerin yarısı antik yol ve yerleşimlerin yakınlarındaki yüksek sırtlarda yer almaktadır[212].

Doğu Thrakia Tümülüsleri ile ilgili ayrıntılı doktora tez çalışmasında genel değerlendirmelerde bulunan Yıldırım[213] bölgede 1003 adet Tümülüs tespit edildiğini, bunların temelde iki ana dönem içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinden bahseder. Bu iki ana dönemden ilki Erken Demir Çağ, ikinci ise Geç Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi olarak belirlenmiştir. İlk dönem, yani Erken Demir Çağ Tümülüsleri'nin Dolmenli Tümülüsler ve Çukur Mezarlı Taşlı Tepeler şeklinde iki alt tipe sahip olduğu

[210] Başaran, 1996, 119.
[211] Başaran, 1996, 120.
[212] Şahin Yıldırım, "Eski Çağda Trakya ve Traklar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2008, 68-72.
[213] Yıldırım 2008, 204-205.

aktarılmaktadır[214]. Ancak bu iki tipteki erken Tümülüsler'in genel anlamda daha küçük boyutlu tepecikler (1-5 m arası yükseklikte) şeklinde olup MÖ 1200-800/500 aralığına ait olmaları gerektiği de belirtilmektedir. Geç Demir Çağı'nda ise, Doğu Thrakia Tümülüsleri'nin erken dönemdekilere oranla daha büyük boyutlu yapıldıkları, bazen bu Tümülüsler'in yüksekliklerinin 25 ila 30 m, çaplarının ise 100-150 m'ye kadar uzanabildiği görülmektedir[215]. Geç Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne tarihlendirilen bu Tümülüsler'de görülen defin bölümleri basit çukurlu, lahitli ve kiremit örtülü olarak farklı formlar yansıtabilmekteydi. Bununla birlikte MÖ 5. yüzyılın sonlarında taş örgülü, MÖ 4. yüzyılda ise Makedonya tipi, yuvarlak planlı, kubbeli mezar odalarının varlığı da karşımıza çıkar[216]. MÖ 3. yüzyıldan sonra zengin mezarlara sahip tümülüsler azalmaya başlamıştır. Daha çok tüm nekropolü oluşturan küçük tepeler olarak yerini almıştır. Bu durum Roma İmparatorluğu dönemine kadar sürmüştür. Roma İmparatorluğu döneminde özellikle MS 1. ve 2. yüzyılda Thrakia'da tümülüsler tekrar boyut olarak büyümeye başlayarak eski görkemine kavuşmuştur[217]. Dolayısıyla Thrakia Tümülüsleri'nde ikinci evre olarak tanımlanan Erken Demir Çağ'dan sonraki sürece ait Tümülüsler yansıtmış oldukları görülebilir anıtsallıklarıyla Anıt Mezar ana tipi altında değerlendirilecek bir mezar türü olarak düşünülebilirler.

Bu tümülüslerden Anadolu Thrakia'sında bulunan freskli tek örnek olan Vize A Tümülüsü, Kırklareli ili Vize ilçesinin 4 km güneyinde yer almaktadır **(Resim 38)**. Tümülüs tek odalıdır, dromosa yer verilmemiştir. Dromosu bulunmayan tümülüsün yüksekliği 9,50 m, çapı ise 50 m'dir. Mezar, tümülüsün merkezinde yer almaktadır. Girişi güneydoğudan olan oda dikdörtgen biçimlidir ve üzeri beşik tonoz ile örtülüdür **(Resim 39)**[218].

Makedonya tipinde inşa edilen tümülüs, sarımtırak kalker bloklarının harçsız olarak bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Tabanı ise, kalın dikdörtgen biçimli tuğlalarla kaplıdır[219]. Mezar odasının zemin- tavan arası 2,74 m yüksekliğinde, 4,62 m uzunluğunda, 3,12 m genişliğindedir. Duvarların kalınlığı ortalama 50 cm, yüzeyleri açkı

[214] Yıldırım 2008, 205.
[215] Yıldırım, 2008, 208.
[216] Yıldırım, 2008, 220.
[217] Yıldırım, 2008, 53.
[218] Engin Kekeç, *Trakya ve Makedonya Bölgesinde Bulunan Freskli Tümülüsler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, 38.
[219] Arif Müfid Mansel, "Trakya Hafriyatı", *Belleten Dergisi*, 4(13), Ankara 1940, 112.

ile sıvalıdır. Odanın duvarlarını ve kemerini oluşturan taşlar özenli bir şekilde işlenerek birbirlerine birleştirilmiştir **(Resim 40)**[220].

Mezar odasında güneydoğu köşede kireçtaşından yapılmış bir lahit bulunmuştur **(Resim 41)**. Balık sırtı şeklinde, iki tarafa eğimli kapağı olan lahdin teknesi 2,12 m uzunluğunda, 1,02 m genişliğinde ve 0,90-1,02 m yüksekliğindedir. Lahdin içine ölünün külü ve değerli eşyalar konulmuş ve sonrasında kapak tekneye demir kenetlerle bağlanmıştır[221]. Lahdin dışı, duvara bakan uzun yüzü hariç, kalın bir alçı tabakasıyla sıvanmıştır. Bu tabaka üzerinde freskler bulunmaktadır. Kapak kısmı kırmızıdır. Uzun yüzün ortasında çift kanatlı bir kapı ve yanlarında uçlarında ve ortasında kurdeleler bağlanmış birer girland işlenmiştir **(Resim 42)**. Bu lahit, cephesindeki kapı betimi ve kırmızı kapağı ile üzeri kırmızı kiremitlerle örtülü bir evi andırmaktadır[222].

Lahdin içerisinde altın çelenge ait 60 adet yapraklar, 5 adedin üzerinde Athena, Artemis ve Dionysos ile ilgili figürler bulunan kalathoslar, 2 adet üzerinde hayvan figürlerinin ve oturan Athena'nın bulunduğu yüzükler, Victoria kabartmalı bronzdan maske biçimli miğfer **(Resim 43),** demir mızrak uçları, demir kılıç ve kını bulunmuştur. Bunlar dışında mezar odasının çeşitli yerlerinde bronz, cam ve pişmiş toprak kaplar bulunmuştur **(Resim 44).** Mansel, bu eserlerin bazılarının Roma'dan ithal edilmiş olduğunu ve aynı zamanda Part-Sasani etkisi taşıdıklarını söylemiştir[223]. Hatta kalathoslar üzerindeki aşınmalardan dolayı, ölen kişinin yaşamı sırasında kullandığı şeklinde yorumlanmıştır[224].

Buluntuların gösterdiği tarihlerden hareketle Ast Krallığı'nın başkenti olan Vize'de yer alan bu tümülüsün, Ast krallarından biri olan III. Rhoimetalkes için yapıldığı öne sürülmektedir. Nitekim MS 38- 46 yılları arasında kral olan III. Rhoimetalkes'in ölümü ile yaşarken kullanmış olduğu düşünülen kapların mezarda bulunması bu düşünceyi desteklemektedir[225].

---

[220] Yıldırım, 2008, 94.
[221]Nuran Akyay, *Trakya Tümülüsleri, Buluntuları ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, 37.
[222] Yıldırım, 2008, 95.
[223] Mansel, 1940, 112.
[224] Kekeç, 2020, 40.
[225] Kekeç, 2020, 41.

Vize A Tümülüsünün benzerleri Makedonya mezarlarında görülmektedir. Beşik tonozla örtülü tek odadan meydana gelen bu mezar MÖ 4.yy sonu MÖ 3.yy başına tarihlendirilmiştir[226]. Thrakia dışında, Vize Tümülüsü gibi beşik tonozla örtülü mezar odası olan, MÖ Geç 1.yy- MS 1.yy a tarihlenen Denizli-Çambaşı Tümülüsü, MÖ 2.yy da inşa edilen, MS 1-2.yy da kullanılan İzmit- Kanlıbağ Tümülüsü, Hellenistik Döneme tarihlenen Adapazarı Tersiye Tümülüsü benzer örnekleridir[227]. Mezar odasını süsleyen fresklere benzer örnekler ise Ephesos Yamaç Evler ve Roma Livia Evi'nde rastlanmıştır[228]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.3. Bithynia Bölgesi Anıt Mezarları

Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan Bithynia Bölgesi, batısında Bosphoros ve Propontis, doğusunda Billaios (Filyos) Çayı, güneyinde Sangarios Nehri, kuzeyinde Pontos Euksinos bulunan bölgeyi kapsamaktadır[229] **(Harita 6).** Anadolu'da mezar geleneğinde önemli bir yere sahip olan anıt mezarlar Bithynia Bölgesinde de karşımıza çıkmaktadır **(Grafik 2)**. Bunlardan araştırmaları yapılan örneklerine değinecek olursak;

2.1.3.1. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezar

Halk arasında ''Nişantaşı'' ve ''Beştaş'' adlarıyla da bilinen Dikilitaş, İznik-Elbeyli kasabasının 1,5 km batısında yer almaktadır **(Resim 45)**[230]. Bursa Bölge Koruma Kurulu tarafından 15.07.2004 yılında, 10641 sayılı kararla tescile alınan anıt, 15 m yüksekliğinde, mermerden yapılmıştır. Kaidesi dörtgendir ve üzerinde üst üste yerleştirilmiş üçgen prizma biçiminde 5 adet blok bulunmaktadır[231] **(Resim 46).** Mezar

---

[226] Zeki Mete Aksan, *Güneydoğu Thrakia Tümülüsleri, 1881-1964 Yıllarında Kazılan Tümülüslerin Yeniden Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, 259.
[227] Aksan, 2015, 260.
[228] Aksan, 2015, 261.
[229]Sevin, 2001, 29-41; Onur Bengisun, *Antik Edebi Kaynaklarda Bithynia (İ.Ö. 333- İ.S. 284)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, 5; Ali Bora, *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, 5.
[230] GPS Koordinatları, 40°29'19''K- 29°42'09''D.
[231]Mustafa Şahin, Doğan Yavaş, Recep Okçu, Derya Şahin, *İznik Yüzey Araştırması 2006*, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara 2008, 14.

odasının nerede olduğuna dair herhangi bir veri yoktur ancak anıtın en altında olabileceği düşünülmektedir[232].

Anıt mezarda, üç basamaklı küçük piramidal podyum üzerine yerleştirilmiş olup, hemen üzerinde yukarı doğru daralan obelisk-dikilitaşı taşıyan postoment ön yüzünde 4 satırdan oluşan ‘’G. Cassius Philiscus C. Cassius Asklepidodotos’un oğlu 83 yıl yaşadı’’ yazılı Grekçe bir yazıt yer almaktadır[233] **(Resim 47).**

Yazıttan hareketle anıt mezar, MS 1-2.yüzyılda yaşamış olan Kassios Philiscus adına, MS 2.yy başlarında dikilmiş olmalıdır[234]. Ayrıca anıt mezar üzerinde bulunan haç motifleri Hristiyanlık döneminde de ziyaret edildiğini göstermektedir[235]. Görülebilir mimari formu göz önünde bulundurularak ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.3.2. Herakleia Pontika-Krispos’un Anıt Mezarı

1974 yılında Sencer Şahin tarafından Bithynia bölgesi kentlerinde yaptığı araştırma sırasında, Karadeniz Ereğlisi’nde yer alan Herakleia Pontika antik kentinde bulunan anıt mezar, Pandomim sanatçısı Krispos’a aittir. Günümüzde Karadeniz Ereğli Müzesi’nin bahçesinde korunmaktadır[236].

Anıt mezar, iri grenli, siyah damarlı beyaz mermerden yapılmıştır. Podyum ve tapınak formundaki aediculadan oluşan üst yapısı ile 2 bölümden oluşan anıt mezarın toplam yüksekliği 2.20 metredir. Sunak mezar olarak ele alınan mezarın kaidesinde 19 satırdan oluşan yazıtı bulunmaktadır[237] **(Resim 48-49).** Arka yüzünde niş şeklinde kül odası bulunmaktadır **(Resim 50).** Üst bölümün ön yüzünde üçgen alınlık ve ortasında fötr şapka desenli bir motif yer almaktadır. Şahin, bu motifin libasyon kabı olan phiale

---

[232]Süha Cura, *Nikaia Örneğinde Kent Topoğrafyasının Elit Mezarlara Yansıması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2022, 19.
[233] Semavi Eyice, “İznik – Helenistik Çağa Ait Anıt- Mezar”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), İstanbul 1989, 68; Sencer Şahin, *Helenistik ve Roma Çağlarında İznik/ Nikaia*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004, 21.
[234] Şahin, 2004, 21;
[235] Cura, 2022, 20.
[236] Ahmet Bilir- Mustafa Şahin*, Herakleia Pontika’dan Pontomim Sanatçısı Krispos’un Mezar Anıtı ve Antik Çağ’da Pontomim,* Ed. Emre Okan- Cenker Atila, Prof. Dr. Ömer Özyiğit’e Armağan, Ege Yayınları, İstanbul 2015, 47-56.
[237] Sencer Şahin, *Das Grabmal des Pontomimen Krispos in Herakleia Pontika*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd 18, 1975, 293-297.

olduğunu düşünmektedir[238]. Alınlıktan bir arşitrav bloku ile sütun başlıklarına geçiş sağlanmaktadır. Korint sütunları **(Resim 51)** ile sınırlanan aedicula 34 cm derinliğindedir **(Resim 52)** ve içerisinde omuz ve boyun bölümü korunmuş bir büste ait parça yer almaktadır **(Resim 53).** Aedicula ile sütunlar arasındaki geçiş bölümünde nişi dış etkilerden korumak için karşılıklı açılmış dübel delikleri bulunmaktadır[239]. Nişin arka duvarı işlenmemiştir. Ayrıca anıtın yan yüzleri de işlenmemiştir **(Resim 54).**

Anıt mezarın kaidesinde bulunan yazıtı Şahin çevirmiştir. Çeviri şu şekildedir:

''İnsanların son evi ve son duvarı mezarlardır; mezarlar bedenlere evlerden daha çok sadıktır. Gözyaşı sunusu, ölülerin yok edilemez mülküdür, onlarda kalan tek şeydir. Bir sessizlik şehri, kişinin kendine ait bir evi, güzelliği içinde taşıyan sabit dinlenme yeridir ve ölüm uykusundan sonra tekrar uyanılmaz, çıplak hale gelinir. Bu nasıl bir mezardır ve içinde yaşayan ölü kimdir? Hayatta kazanılan zaferlerin nefrete layık anıtlarıdır. Taşa dönüşenlerin yer işaretlerini çözdünüz, siz ölülerin mezar stelleri, suskun mektuplarınızla ölenlerin sözlerini söylüyorsunuz. Hangi insan buraya ismini bıraktı?

Ölen Krispos, Pharian topraklarının ve Nil'in vatandaşı bu anıta gömüldü. O ritmik trajedinin ilk zafer çelengini kazandı. Dünya pantomime hayran kaldı, onu övdü ve onu tiyatrolarının altın çiçeği olarak gördü; onun göz kamaştırıcı zarafeti beklenmedik bir şekilde yirmi dokuzuncu yılda son buldu''[240].

Anıt mezarın Krispos'a ait olduğu yazıttan anlaşılmaktadır. Pantomim sanatçısı olan Krispos, Herakleia Pontika'da ölmüş ve bu anıt mezar onun adına yapılmıştır. Ölen kişinin yaptığı meslek ile ilgili bilgi veren Krispos anıt mezarı Şahin'in de bahsettiği gibi Kuzey Batı Anadolu'da ve Bithynia bölgesindeki anıt mezarlar içerisinde ünik olması ile özel bir yere sahiptir. MS 2-3.yüzyıla tarihlenmektedir[241]. Şahin tarafından sunak mezar olarak ele alınan bu mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda (sunak işlevli) ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırması gerektiği düşünülmektedir.

[238] Şahin, 1975, 293; Bilir-Şahin, 2015, 50.
[239] Şahin, 1975, 293; Bilir-Şahin, 2015, 48.
[240] Şahin, 1975, 295; Bilir-Şahin, 2015, 49.
[241] Şahin, 1975, 293; Bilir-Şahin, 2015, 52.

2.1.3.3. Bacıköy - Akçakaya - Bursa Arkeoloji Müzesinde Bulunan Anıt Mezarlar

Nikaia-Geyve'de bulunan Bacıköy- Akçakaya ve Bursa Arkeoloji Müzesinde bulunan anıt mezarlar mimari açıdan birbirine benzeyen anıt mezarlar olması nedeniyle birlikte ele alınmıştır **(Resim 55).** Üç örnekte de alt ve üst kısımları profillidir ve arasına phiale, büst ya da aslanın öldürdüğü boğa gibi betimlerin işlendiği, köşe akrotere sahiptir. Altlık kısımları yüksek bir mermer, üzerinde ise yanlara doğru taşan arşitrav yer almaktadır. Yazıtları altlık üzerinde ya da arşitravda verilmiştir. Ayrıca altlıklar üstünde lahit ya da ostothek durması bu anıtların inhumasyon ya da kremasyon gömüler için kullanılmış olabileceğini ortaya koymaktadır. Anıt mezarlar MS 2 ya da 3.yüzyıla tarihlenmektedir[242]. Ancak yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi mimari formu göz önünde bulundurulduğunda bu mezarların da (sunak işlevli) ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.3.4. Müşküle Anıt Mezarı

2006 yılında Mustafa Şahin ve ekibi tarafından İznik'te yapılan yüzey araştırmasında bulunan Müşküle anıt mezarı; 2,5 metre yüksekliğinde bir ana kaya üzerinde, dikdörtgen planlı, birkaç tanesi hala mevcut olan büyük mermer bloklardan inşa edilmiş bir mezardır **(Resim 56).** Mezar odasının ana kaya içerisinde olduğu düşünülen anıt mezar, mimari özellikleri dolayısıyla Hellenistik döneme tarihlendirilmiştir[243]. Ancak mimari formu anlamında belirgin bir veri olmadığından sadece ***Anıt Mezar*** olarak tanımlanması yapılabilmektedir.

2.1.3.5. Değirmenkaya Anıt Mezarı

İznik halkı arasında 'Resimli Kayalar' olarak adlandırılan Değirmenkaya Anıtı, İznik-Yenişehir yolu üzerinde bulunan Derbent Köyünün kuzeyinde, tepede yer almaktadır **(Resim 57).** Anıtın yakınlarında taş ocağı açılmış ve anıtın güvenliği tehlikeye girmiştir. Bunun üzerine Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından alan 1.

[242] Safiye Aydın *Bithynia Bölgesi Lahitleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 39.
[243] Şahin – Yavaş – Okçu - Şahin, 2008, 14.

Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak korumaya alınmıştır[244]. Anıtın yer aldığı alanda 2 kaya kütlesi arasında yaklaşık 17 metre uzunluğunda girişini makilerin kapattığı bir boğaz yer almaktadır. Burada definecilerin açtığı çukurlar ve kabartmaların üzerinde oluşan tahribat dikkat çekmektedir.

Kaya kütlesi üzerinde kabartma şeklinde betimler bulunmaktadır. 3 grup halinde **(Resim 58-59-60)** olan kabartmaların boyutları 1,5-7cm arasında değişmektedir. Panolarda erkek-kadın portre büstleri, ayakta duran erkek figürü, kartal betimi ve çerçeveli tabulalar görülmektedir. 3 gruptan 1.grupta 2 büst bağımsız panolarda, 2.grupta 4 büst ve 1 kartal betimi yan yana duran 5 panoya, 3.grupta ise sağ tarafta birbirinden bağımsız 2 pano içerisinde büstler yer alır, sol tarafta aynı şekilde birbirinden bağımsız panolar içerisinde 3 büst ve orta kısımda biraz daha yukarıda kalan uzun bir pano içerisinde yan yana dizilen 3 büst yer almaktadır[245]. Gruplarda yer alan panolar içinde verilmiş büstler iç giysi, manto ve chiton giyimli, kabarık ve peruk şeklinde başa yerleştirilmiş saçlı ve çember şeklinde sakallı ve sakalsız olarak verilmiştir. Toplamda betimlenen 15 büstten yalnızca biri (alınlık içerisinde) kadın **(Resim 61),** 14'ü erkektir. 2.grupta yer alan 2 pano arasında yer alan tabula ansata içinde anıta ait adak yazıtı mevcuttur. Burada yalnızca 6 satır halinde Yunanca 'uğurlu olsun' yazısı 1979 yılında Sencer Şahin tarafından okunabilmiştir ancak günümüzde yalnızca A harfi görülmektedir **(Resim 62)**[246]. Ayrıca kaya blogunun üst bölümünde muhtemelen yağmur veya kar sularının betimlerin bulunduğu alana akmasını engellemek için ana kayanın oyulması ile oluşturulmuş, 50 cm genişliğe ve 50 cm derinliğe sahip bir kanal bulunmaktadır **(Resim 63)**[247].

Şahin'e göre Değirmenkaya Anıt Mezarı, Nikaia'yı Anadolu'nun içlerine bağlayan ana yol ağına hakim bir tepede yer almaktadır. Böylelikle mezar sahipleri sembolik olsa da bulundukları konum itibariyle hem Nikaia'yı hem de karayolunu kontrol altında tutabilmektedirler. Anıt mezarda büstleri betimlenen kişiler de bu konumla elit sınıfına ait aile üyeleri olmalıdır. Bithynia bölgesinde yer alan mezar anıtlarında mezar sahipleri

[244] Mustafa Şahin, *Değirmenkaya Anıt Mezarı*, Ed. Serra Durugönül, Murat Durukan, Gunnar Brands, Deniz Kaplan, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi KAAM Yayınları Olba XXIV, Mersin, 2016, 343.
[245] Şahin, 2016, 344.
[246] Şahin, 2016, 347.
[247] Şahin, 2016, 344.

çiftlikleri yakınında hatta çiftliğin tamamına hakim noktaya kişiye özel oluşturulan büstlü mezarlara gömülürdü. Değirmenkaya Anıt Mezarının da aynı mantıkta çiftlik sahibi Nikaia'lı bir aileye ait olabileceği düşünülmektedir[248]. Bu şekilde hem mülklerine sahip çıkmışlar hem de hayatları boyunca yaşadıkları mekandan ölünce de ayrılmamış olacaklar ve konumu itibariyle de hatırlanmış olacaklardı. Ayrıca mezar sahiplerinin geleneksel giysiler ile resmedilerek Roma geleneklerinin kendine has özellikleri ile verilmesi de Nikaia'lı elitlerin Roma kültürünün etkisine girdiğine ve bunu mezar geleneklerine yansıttıklarına işaret etmesi açısından önemlidir[249].

Değirmenkaya Anıt Mezarının ne zaman yapıldığı konusunda yüzeyde bulunan seramik parçalarının amorf niteliğinde olması tarihleme için yardımcı olmasa da panolarda bulunan portre büstler fikir vermektedir. Buna göre anıt mezar MS 2.yüzyılın ortalarından MS 3.yüzyılın sonlarına kadar kullanılmış bir kült ve aile mezarı olmalıdır[250]. Değirmenkaya Anıt Mezarı için mimarisi göz önünde tutularak ***Anıtsal Kaya Mezar*** adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.3.6. Berberkaya Anıt Mezarı

İznik kent merkezinin yaklaşık 1 km doğusunda Abdulvahap Tepesi olarak bilinen tepenin etekleri üzerinde, 18.yüzyılın ortalarına kadar sağlam şekilde korunmuş olarak, 18.yüzyılın ortalarından sonrasında ise tahrip edilmiş bir anıt mezardır[251] **(Resim 64).**

Anıt mezar tek bloktan inşa edilmiştir. Dışta silmeli bir kaide üzerinde kabartmalı köşe plasterleri, plaster başlıklarının üzerinde arşitrav, bezemesiz bir friz ile diş sırası ve yatay geison bulunmaktadır[252] **(Resim 65).** Genişliği yaklaşık 410 cm, yüksekliği 435 cm, uzunluğu 426 cm olan anıt mezarın, blok mermerlerini çevresinde bulunan taş ocağından alarak yerinde işlenildiği düşünülmektedir[253]. Boyutlarının büyüklüğü ve merkeze yakınlığı ile halk tarafından rahatlıkla görülebilir olması, Nikaia'da yaşayan önemli ya da zengin biri adına yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Hellenistik döneme

[248] Şahin, 2016, 344.
[249] Şahin, 2016, 358.
[250] Şahin, 2016, 358.
[251] Cura, 2022, 8.
[252] Aydın 2013, 38.
[253] Ahmet Ali Altın, *Mezar Anıtları Işığında Helenistik Dönem' de İznik*, Ed. Şahin Kılıç- Kutlu Akalın, UNESCO Dünya Mirası Olma Yolunda İznik / Nicaea Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Stüdyo Star Ajans Yayınevi, 2020, 110; Cura, 2022, 9.

tarihlenen anıt mezarın Bithynia kralı 2. Prusias için MÖ 149 yılında ve MÖ 1.yüzyıl içinde yapıldığına dair görüşler bulunmaktadır[254]. Ayrıca Eyice, dev ölçüde taştan yontulmuş lahit olduğundan bahsetmektedir[255]. Bir bütün olarak nasıl bir tipe sahip olduğu tam belirgin olmayan bu anıtsal nitelikli mezar için, eldeki veriler göz önünde bulundurularak ***Tapınak Tipli Anıtsal Lahit*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4. Troas Bölgesi Anıt Mezarları

Troas Bölgesi, günümüz Çanakkale ve Balıkesir illerini sınırlarına alan Biga Yarımadasını kapsayan bölgedir. Coğrafi açıdan Asya'yı Avrupa'ya, Karadeniz ve Marmara'yı Ege Denizi'ne bağlaması nedeniyle önemli bir konumda yer alan bölgede, çok sayıda antik yerleşim bulunmaktadır[256] **(Harita 7).** Bu yerleşimlerin bazılarında ortaya çıkarılmış anıt mezar örnekleri çeşitli tiplerde karşımıza çıkmaktadır **(Grafik 3)**. Bunlara değinecek olursak;

2.1.4.1. Antandros 49 No'lu Mezar

Nekropol içinden geçen antik yolun yaklaşık 6 metre kuzeyinde yer alan 49 No'lu mezar, 3,10 x 3,17 metre ölçülerinde kare planlı podyumlu mezardır. Euthynteria[257] bölümünü oluşturan blokların dış yüzü özensiz işçiliğe sahipken ikinci blok sırası özenli bir işçiliğe sahiptir. Podyumun güney duvarı üzerinde korunmuş durumda olan iki blok basamak oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Blokların iç yüzlerinin işlenmemiş olması, ikinci sıra üzerinde bulunan izler korunmamış olan üçüncü sıra blokların da basamak oluşturacak şekilde yerleştirilerek yapıldığını göstermektedir. Kazıcısı ele geçen veriler ile podyumun basamaklı bir piramit şeklinde olduğunu söylemektedir[258] **(Resim 66-67).**

---

[254] Eyice, 1989, 66; Cura, 2022, 9.
[255] Eyice,1989, 66.
[256] Zerrin Aydın Tavukçu, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006, 1-2.
[257] Zemin üzerinde görülebilen en üst kısım.
[258] Gürcan Polat - Yasemin Polat, "Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu", *Arkeoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Cilt IX, İzmir 2007, 4; Gürcan Polat, "Antandros Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Bölümü Dergisi,* III.-IV. Ulusal Araştırmalar Sempozyumu, Ankara 2008, 276; Aytekin Üney, *Antandros Örneğinde Podyumlu Mezarlar ve Mezarlık Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009, 21; Taylan Doğan, *Antandros Nekropolünde Ele Geçen Strigilis Buluntuları*, (Yayımlanmamış

Mezarın iç kısmında kuzey bölümünde uzunluğu 203 cm, genişliği 75 cm olan bir lahit bulunmuştur. Güney bölümünde ise bir lahit daha sığacak kadar boşluk vardır ancak bu boşluk moloz taşlarla doludur. Lahdin kuzeybatı köşesinde ele geçen buluntular (ayakucunda iki tunç strigilis ve bir gri amphora) ile podyumlu 49 No'lu mezar MÖ erken 5.yüzyıla tarihlenmektedir. Ayrıca lahit içerisinde çok kötü korunmuş yaşı belirlenemeyen erkek iskeletleri de hediyelerle birlikte ele geçmiştir[259]. Antandros'taki 49 No'lu bu mezar için mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.2. Antandros 2 No'lu Mezar

2 No'lu mezar, 3 m- 2,80 m ölçülerine sahip kare podyumlu bir mezar olması yönünden 49 No'lu mezar ile benzerlik göstermektedir. Blokların yapısı ve kullanılan malzeme ile de 49 No'lu mezara benzerlik göstermesi nedeniyle podyumlu piramidal mezar olarak değerlendirilmektedir[260].

Mezarın euthynteria bölümündeki blokların dış yüzünün işçiliği yeterli özende değil ancak kuzeyinde korunmuş blok sırasında oldukça özenli işçilik görülmektedir. Blok sıraları birbirine kurşun kenet ile tutturulmuştur. Euthynteria bölümünün kuzeyindeki bloklar üzerine yerleştirilmiş olan taş sırasında da özenli bir işçilik gözükmektedir ancak güney kısımda yer alan bloklar antik dönemde tahrip edilmiştir[261]. Podyum içine yerleştirilmiş doğu-batı doğrultulu lahit yer almaktadır. Kapağı kırılmış ve içine çökmüş durumda olan lahdin içi toprak ve taş ile doludur. Yapılan çalışmalarda bir bireye ait uzun bir kemik dışında herhangi bir iskelet kalıntısı ele geçmemiştir. Daha çok lahdin batı bölümüne bırakılmış olan çok sayıda mezar hediyesi (stemless, dört kulp, skyphos, alabastron, gri amphora, bronz fibula, demir strigilis, iki kadın figürin) ele geçmesi lahdin birden fazla gömü için de kullanılmış olabileceğini düşündürmüş ve podyumlu bu mezar MÖ geç 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir [262] **(Resim 68-69).**

Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2012, 40; Yağız, 2012, 279.

[259] Polat - Polat, 2007, 4; Polat, 2008, 276; Üney, 2009, 22; Doğan, 2012, 40, Yağız, 2012, 279.

[260] Üney, 2009, 24.

[261] Üney, 2009, 24.

[262] Üney, 2009, 25; Polat - Polat, 2007, 4; Yağız, 2012, 278.

Yağız, doktora tezinde Antandros'ta yer alan bu iki mezarın üst yapısı ile ilgili bazı öneriler yapıldığından bahsetmektedir. Bunlardan biri, Attika üretimi olan beyaz lekythoslar üzerinde işlenen piramidal ve basamaklı mezarların benzeri olması yönünde, diğeri ise üst yapının planının at nalı şeklinde olabileceğine dair görüşlerdir. Ainos 'ta benzer nitelikte dört basamaklı bir kaide üzerinde açık kısmı doğuya bakan at nalı veya ''U'' planlı bir yapı ortaya çıkarılması ile yapının anıt veya sunak olabileceğinin ortaya koyulması da Antandros ile ilgili önerilerden ikincisini de destekler nitelikte olmuştur. Antandros'ta Hellenistik dönem at nalı planlı yapılar ve içerisinde bulunan sekiler olması, Ainos örneğiyle benzer bir üst yapıda olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmiştir[263] **(Resim 70).**

Antandros'taki 2 No'lu bu mezar için eldeki veriler ve mimari formu göz önünde bulundurularak, 49 No'lu mezar ile benzer olmasıyla da ***Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.3. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı

Assos kent merkezinin Batı Kapısının kuzeyinde yer alan Pablius Varius anıt mezarı, 3,3 x 2,9 metre ölücülerinde, yaklaşık 12 metre yüksekliğinde, kare planlı bir anıt mezardır[264]. Kemerli bir oda ve içte beşik tonoz örtüsü dışta sivri biten piramidal çatıdan oluşmaktadır[265]. Çevreye yayılmış parçaları toplanarak Amerikalı bir ekip tarafından restitüsyonu yapılmıştır[266] **(Resim 71-72).**

Mezar odasının batı yönünde girişi olduğu kapı izlerinden anlaşılmaktadır. Doğu yönünde kemerli bir niş ve bu nişin olduğu duvarda yazıt yer almaktadır. 3 basamaklı bir podyum üzerinde yükselen anıtın giriş kapısı üzerinde mezar kitabesi bulunmaktadır. Burada '' P. Vario Pf. Ani (ensi) Aquilae'' yazmaktadır. Mezarın çatısı üzerinde heykel bulunmaktadır. Heykel ve kaide dışındaki bölümleri andezitten yapılan anıt mezar, MÖ 1.yüzyıl sonlarına tarihlenmektedir **(Resim 73)**[267]. Assos'ta bulunan bu mezar için eldeki

---

[263] Yağız, 2012, 281-282.
[264]Nurettin Arslan- Beate Böhlendorf Arslan, *Taşın Hayat Verdiği Kent Assos,* Homer Kitabevi, 2010, 122.
[265] Arslan - Böhlendorf Arslan, 2010, 123;Ümit Serdaroğlu, *Behramkale Assos,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul1995, 42, Ertan Küçükefe, *Troas Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, 92.
[266] Stupperich Reinhard, *Vierter Vorbericht Uber Die Grabung In Der Westtor-Nekropole Von Assos Im Sommer 1992,* Ausgrabungen In Assos 1992, Asia Minor Studien, 1996, 5.
[267] Arslan-Böhlendorf Arslan, 2010, 123.

veriler ve mimari formu göz önünde bulundurularak, tarafımızca ***Piramidal Biçimli-Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.4. Parion AM1 Mezarı

2004 yılında Parion'da Müze Kurtarma Kazılarında ortaya çıkarılan AM 1 olarak adlandırılan anıt mezar, en alt kısmı moloz taşlarla dolu olan yaklaşık 60 cm yükseklikte blok taşlı bir podyuma sahiptir ve bu podyum üzerinde 2 basamak yer almaktadır[268] **(Resim 74).**

Mezarın podyum kısmı kuzeydoğu-güneybatı yönünde yer almaktadır. 310x263x310x269 cm ölçülere sahip podyumun basamaklı kısmı üste doğru daralmaktadır. İlk basamakta kumtaşı bloklar, üstteki ikinci basamakta, alt kısımları dışa doğru 3 cm'lik çıkıntıları olan mermer bloklar yer almaktadır. Basamak blokları birbirine kurşun bloklarla tutturulmuştur. Ancak blokların bazılarında eski kenet delikleri yer almaktadır. Bu da blokların devşirme malzeme olduklarını göstermektedir[269].

AM 1'in üst yapısı hakkında bilgimiz yoktur. Antandros örneklerinde bahsettiğimiz Atina'da ele geçen beyaz astarlı lekythos üzerinde betimlenen sunak ya da mezar olduğu düşünülen basamaklı piramidal yapılar ve Anadolu'da yer alan Kilikia Thrakia ve Sia Antik Kenti'nde yer alan Roma dönemi anıt mezarlarından esinlenerek restitüsyonu yapılmıştır **(Resim 75).** Üst kısmı piramidal şekilde yukarı doğru daralan basamaklı kısmı yüzeyde görülebilen bir yapıyla örtülmüş olmalıdır. Fakat yapının alt kısmı kazılmadığı için, Antandros örneklerinde söylenildiği gibi sunak olma ihtimali de vardır. AM 1 için kesin tarih vermek zordur ancak MS 1.yüzyıl sonrasına tarihlendirmek mümkündür[270]. Parion'daki bu mezar için eldeki veriler ve mimari formu göz önünde bulundurularak, tarafımızca ***Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir

[268] Hasan Kasapoğlu, *Parion Nekropolü Mezar Tipleri*, Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Ege Yayınları- Zero Books, İstanbul 2007, 481-527.
[269] Kasapoğlu, 2007, 484.
[270] Kasapoğlu, 2007, 486.

2.1.4.5. Parion AM6 Mezarı

Parion'daki Güney-Tavşandere Nekropolisi'nde yer alan AM6 olarak adlandırılan anıt mezar, 2021 yılı kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır[271] **(Resim 76).**

Mezar, U biçimli anıtsal bölme ve taş örgü gömü sandukasından oluşmaktadır. Mezarın kuzey uzun kenarında bulunan duvarın ortasında mezar steli yer almaktadır. Bu stel iki dübel delikli kenetle yerleştirilmiştir[272]**(Resim 77).** Mezarın üst bölümü U biçimlidir. Ortalama 3,40x2,30 m'lik ölçüye sahiptir. Mevcut verilerle üst örtüsünün nasıl olduğuna dair kesin bir şey söylenmemekle birlikte, olası ihtimallerle 2 farklı restitüsyon yapılmıştır **(Resim 78-79)[273].** Mezarın kuzey bölümü yamaca yaslıdır, doğu ve batı yöndeki kısa kenarlar dıştan toprakla desteklenmektedir, güney bölümü ise mezarın ön yüzüdür ve açık olan tek kısımdır. Güney yönde iki sıra basamak bulunmaktadır ve üst basamağın doğu yönünde açık bırakılmış bir giriş bölümü yer almaktadır. Bu bölümün 0,50 m altında gömü teknesi kapakları 5 devşirme taş plakayla kapatılmıştır[274]. Mezarda çoklu gömü uygulandığı görülmektedir. Toplamda 10 bireyin gömüldüğü, bunlardan 9'unun inhumasyon gömü, 1'inin ikincil kremasyon gömü ile gömüldüğü tespit edilmiştir[275]. Kasapoğlu, mezarda genel anlamda 3 gömü evresi olabileceğinden söz eder **(Resim 80-81-82-83).** Ancak defin esnasında ölü hediyelerinin toparlanarak gömü teknesi-sandukasının bir köşesine alındığının tespitinden dolayı, mezardaki ölü hediyelerinin büyük bir çoğunluğunun hangi bireye ya da gömü evresine ait olabileceğini söylemenin zor olduğunu da eklemektedir[276]. 1 Kremasyon gömü ilk gömü evresinde yer almaktadır. İlk gömü evresi MS 1.yüzyılın 3.çeyreği ile MS 2.yüzyıl başlarına, ikinci gömü evresi MS 2.yüzyılın başları ile MS 2.yüzyılın ortasına, son gömü evresi ise MS 2.yüzyıl ortası ile MS 180 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Bütün bu gömü evrelerinin tarihlendirilmesi ile AM6 mezarının MS 1.yüzyılın üçüncü çeyreğinden MS 180 civarına kadar kullanılmış olduğu ortaya konulmuştur[277].

---

[271] Büşra Elif Kasapoğlu-Hasan Kasapoğlu, Ed. Hüseyin Murat Özgen, Serap Alper, Yasemin Polat, Nurettin Koçhan, Gürcan Polat, Kaan İren, Abdullah Soykan, *Parion Güney Tavşandere Nekropolisi'nden Aile Mezarı Muhtemel Bir Mezar Konteksti Üzerine İlk Değerlendirmeler*, Balıkesir Arkeoloji Buluşmaları Sempozyumu Mysia ve Çevre Kültürleri 2021 Bildiriler Kitabı, Ege Yayınları, İstanbul 2022, 491-524.
[272] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 492.
[273] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 495.
[274] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 494.
[275] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 495.
[276] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 495.
[277] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 506.

AM6 mezarı, mezar steli üzerinde yer alan yazıtta Lucius Furnius Lebonax, eşi ve ailesine ait olduğu belirlenmiş bir aile mezarıdır[278]. AM6 mezarı, aynı dönemde iki farklı gömü uygulamasının tercih edilebildiğini ve bu gömü uygulamalarının tercih ile alakalı olduğunu göstermesi açısından önemli bir mezar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ele geçen ölü hediyelerinden kandilin 8 adet olması, inhumasyon gömülerden birinin çocuk olması ve bir bireye de kremasyon gömü uygulanması göz önünde bulundurularak 2 kandil konulmamış olacağını düşündürmektedir. Bu da dönemin ölü gömme geleneklerine dair yeni bir tespittir[279]. AM6 mezarı mimari formu göz önünde bulundurularak, kazıcısının da belirttiği üzere ***Sunak Biçimli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmalıdır.

2.1.4.6. Assos Heroon

Agora'nın batı köşesinde, Güney Stoa'nın kenarında yer alan Heroon, Hephaistogenes'in oğulları için yaptırılmıştır. Andezit ve mermerden yapılan Heroon, Dor düzeninde, 6,3x5,7x9 metre ölçülerinde prostylos plana sahiptir **(Resim 84).** Sütun ve alınlık mermerden yapılmıştır [280].

Arşitrav üzerinde yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtta Heroon'un, Hephaistogenes'in oğulları Kallisthenes ve Arisias için yaptırıldığı yazmaktadır **(Resim 85)**[281]. Mezar odasında 2 adet lahit bulunmuştur. Lahitler kireçtaşından yapılmıştır. Mezar odasının duvarları alçı sıvalıdır. Ayrıca duvarların süslü olduğuna dair parçalar da ele geçmiştir. Kitabesi Boston'a götürülen Heroon, MÖ 1.yüzyıla tarihlendirilmektedir[282]. Bu mezar için eldeki veriler ve mimari formu göz önünde bulundurularak, tarafımızca ***Tapınak Tipli-Heroon*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

[278]Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 505.
[279] Kasapoğlu – Kasapoğlu, 2022, 506.
[280] Arslan- Böhlendorf Arslan, 2010, 124.
[281] Arslan-Böhlendorf Arslan, 2010, 125.
[282] Arslan-Böhlendorf Arslan, 2010, 125.

2.1.4.7. Gümüşçay- Kızöldün Tümülüsü

Çanakkale-Gümüşçay ovasında 54 m rakımlı bir tepede yer alan tümülüs, kaçak kazıların ihbarı üzerine Çanakkale Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılan iki tümülüsten biridir[283].

Tümülüsten biri büyük biri küçük boyutlarda 2 lahit ortaya çıkarılmıştır. Büyük lahit, doğu-batı doğrultulu, demir oksitli toprak zemin üzerinde yer almaktadır. Kaçak kazıya maruz kalan lahitte, 1x3 m ölçülerinde açılan çukur ile 4 m derinliğe aşamalı olarak inildiği görülmüştür ve lahit kapağının tekne üzerine oturduğu kesimde bir insanın sığabileceği büyüklükte açılan delikle karşılaşılmıştır. Bu delikten lahit içine girilmiştir. Diğer uzun yanı da kırılarak kontrol edilmiş, herhangi bir buluntuya rastlanılmayınca terk edilmiştir[284].

Kurtarma kazısı lahdin ortaya çıkarılması için kaçak kazı çukurunun olduğu kesimde devam ettirilmiştir. Açığa çıkarılan beyaz mermerden yapılan lahdin uzunluğu 3,32 m, genişliği 1,60 m, yüksekliği ise 1,78 m ölçülerindedir. Tabandan itibaren kapak üst seviyesine kadar, ev damı şeklinde üst üste dizilmiş yassı kiremitlerle sarılmıştır. Bu kiremit altında ölü arabasına ait 2 tekerlek ile koşum takımlarına ait olabilecek bronz aksam in situ olarak bulunmuştur[285]. Lahdin kapağında bulunan Ion kyması kuşağı, köşelerde lotus-palmet motifi ile son bulmaktadır. Dar bir friz üzerinde yükselen geisipodes kuşağının üzerinde palmet motifi ile sonlanan kısımda Ion kyması kuşağı bulunmaktadır. Geisipodes Batı Anadolu'daki Ion mimarisinin en erken örneklerinden biridir[286].

Lahdin 4 tarafında kabartmalar bulunmaktadır **(Resim 86).** Doğu uzun yüzde tümülüs önünde bir kızın kurban edilmesi, ağıt yakan genç kızlar ve olayı izleyen yaşlı insanlar işlenmiştir. Yani doğu cephesinde Polyksena'nın kurban edilmesi olayı[287], diğer yüzlerde ise symposium sahneleri işlenmiştir. Lahdin bütün yüzlerindeki konular

---

[283] Nurten Sevinç, *Çanakkale- Gümüşçay Tümülüsleri 1994 Yılı Kurtarma Kazıları Ön Raporu,* VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, 443.
[284] Sevinç, 1996, 444.
[285] Sevinç, 1996, 444.
[286] Göray Avşar, *Anadolu Tümülüsleri'nin Tipolojik Açıdan İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2016, 68.
[287] Troia Kralı Priamos ile Hekabe'nin en küçük kızları olan Polyksene, Akhilleus' un oğlu Neoptelemos tarafından babasının mezarı başında kurban edilmiştir. Ayrıntı için bkz. Azra Erhat Mitoloji Sözlüğü.

birbiriyle bağlantılıdır. İlk defa bir eser üzerinde birden fazla konuya yer verilmiştir. Lahdin üzerinde 37 insan figürüne yer verilmiştir. Birinci uzun yüzde on yedi kadın figürüne yer verilmiştir **(Resim 87).** Birinci kısa yüzde Polyksena'nın annesi Hekabe ile vedalaşması **(Resim 88),** ikinci kısa yüzde Hekabe ağacın altında yas tutar vaziyette çömelmiş, arkasındaki 2 kadın figürü de yasa eşlik etmektedir **(Resim 89).** Lahde üzerinde işlenen konu dolayısıyla Polyksena lahdi adı verilmiştir. Lahit, kazıcısı tarafından MÖ 6.yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir[288].

Küçük lahit, tepenin üst yüzeyinin 50 cm altında bulunmuştur. Lahit mermerden yapılmıştır. 190x90x60 cm ölçülerindedir. Dörtgen bir teknesi vardır. Kapağı semerdam biçimlidir ve bezemesiz bir lahittir **(Resim 90).** Lahdin içinde 8-10 yaşlarında olduğu düşünülen tek bir iskelet bulunmuştur. Küçük lahit daha önce bulunmaması nedeniyle içindeki buluntular in situ durumda ele geçmiştir. Kulaklarında altından 4 çift küpe, boynunda üzeri volüt kabartmalı, bezekli dörtgen altın boncuklardan oluşan gerdanlık ile kozalak biçimli altın, kolye, kollarında halka bilezikler bulunmuştur. Bunların dışında cam aryballos, sap ucu karaca başı şeklinde biten gümüş kepçe ile phiale, ahşaptan boyalı kadın büstü ve pişmiş toprak testiler bulunan mezar hediyeleri arasındadır. Küçük lahdin de büyük lahitten hemen sonraya tarihlendiği düşünülmektedir[289]. Mezarın görülebilir mimari formu ve veriler değerlendirildiğinde, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.8. Gümüşçay – Dedetepe Tümülüsü

Dedetepe Tümülüsü, Çanakkale- Gümüşçay kasabasına 7 km yakınlıkta, denize ve ovaya hakim noktada yer almaktadır. Çapı 65 m olan tümülüs, Granikos Vadisinde tespit edilen tümülüsler içerisinde en büyük olanıdır[290] **(Resim 91).**

Tümülüs, mezar odası ve dromostan oluşmaktadır. Kare planlı olan mezar odasının duvarları Prokonnesos mermerinden yapılmıştır ve odanın üzeri dörtgen bloklarla örtülmüştür[291]. Mezar odasının kuzey ve batı duvarında ayakları ve ön cepheleri boyalı,

---

[288] Sevinç, 1996, 443-444.
[289] Sevinç, 1996, 445.
[290] Charles Brian Rose – Reyhan Körpe, *The Granicus River Valley Survey Project, 2004*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara 2006, 326.
[291] Nurten Sevinç, *The Dedetepe Tumulus,* Studia Troica 8, 1998, 305-327; Hüseyin Erpehlivan, *Propontis'in Güneydoğusunda M.Ö. 1. Binyıl Yerleşmeleri ve Mezar Tipleri (M.Ö. 8-4. Yüzyıllar),*

mermerden yapılmış klineler bulunmaktadır **(Resim 92-93-94-95).** Özenle boyanmış klineler muhtemelen aynı dönemde yapılmıştır[292]. Baş ve kaide kısımları kırmızı bir bantla çevrelenmiştir. Her birinin iki yanında da maviye boyanmış yarım küre şeklinde bir topuz vardır. Her bir ayağın tepesinde mavi ve kırmızı renk bir menderes, altında ise mavi volütlü, gözleri kırmızı renk olan boyalı bir Ion başlığı bulunmaktadır[293]. Kuzeyde yer alan klinede kafatası olmayan bir iskelet bulunmuştur. Ancak mezar girişinde üç kafatası ve odanın ortasında parçalanmış kafatası ile birlikte diş parçaları bulunmuştur **(Resim 96).** Batıda yer alan kline üzerinde ise cesedin sadece parmak kemiği ve demir bir yüzük bulunmuştur. Mezar soyguncular tarafından yağmalanmıştır. Bu yüzden muhtemelen soyguncular değeri olmayan şeyleri ve kafatasını yere bırakmış olmalıdır[294]. Ahşap masa ayakları, fildişi geyik şeklinde protomu, müzik aletine ait olduğu anlaşılan birkaç su aygırı fildişi parçası, seramik kaplar ve alabastron ele geçen hediyeler arasında yer almaktadır. Ayrıca alabastronların dış yüzeylerinin çivit mavisi bir boya olan Tirya moru ile boyalı olması dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır[295].

Buluntular ışığında tümülüs MÖ 480-460 yıllarına tarihlendirilmiştir[296]. Bu mezar için görülebilir mimari formu ve veriler değerlendirildiğinde, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.9. Çingene Tepe Tümülüsü – Çan Lahdi

Çingene Tepe Tümülüsü, Çanakkale ili, Çan ilçesinde yer alan Altıkulaç köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Burada yapılan kaçak kazılar sonrasında ilk incelemeler yapılmıştır. Tümülüs, 1990 yılında Birinci Derece Arkeolojik ve Doğal Sit olarak koruma altına alınmıştır. 1999 yılında kurtarma kazılarına başlanmıştır[297].

(Yayımlanmamış Doktora Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, 185.

[292] Charles Brian Rose, *The Tombs Of The Granicus, River Valley III, The Dedetepe Tumulus*, The Archaeology Of Greek And Roman Troy, Cambridge University Press, 2013, 120.

[293] Rose, 2013, 120.

[294] Rose, 2013, 122.

[295] Rose, 2013, 123.

[296] Sevinç, 1998, 327; Rose – Körpe, 2006, 326.

[297] Nurten Sevinç, Reyhan Körpe, Musa Tombul, Charles Brian Rose, Donna Strahan, Henrike Kiesewette, John Wallrod, *A New Painted Graeco – Persian Sarcophagus From Çan*, Studia Troica, Band 11, Verlag Philip Von Zabern, 2001, 385.

Tümülüs içinde yer alan lahdin önce yağmacılar tarafından götürüldüğü sanılmıştır ancak daha sonra götürülmek üzere saklanmış olduğu anlaşılmıştır ve lahit Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Figürlü ve boyalı olan lahdin, kaçak kazı esnasında tahrip edildiği, kısa yan yüzlerinden birinin tamamen, iki yan yüzünün de büyük bir bölümünün kırıldığı görülmüştür[298].

Kurtarma kazısıyla açığa çıkarılan tümülüsün mezar odası 3,7 m çapında, tholos tipi yuvarlak bir mezar olduğu ortaya çıkarılmıştır ancak yüksekliği hakkında bilgimiz yoktur **(Resim 97).** Yapıda iki ayrı taş cinsi kullanıldığı belirlenmiştir. Temel ve duvarlarda sarı renkli tüf taşı ile tholosun üst kısımlarında andezit kullanılmıştır. Tholosun tabanı sıkıştırılmış topraktır. Lahit bu toprak taban üzerinde doğu-batı yönünde durmaktadır. Toprak üzerinde bulunan renk izlerinden, lahdin figürlü yüzünün güneye doğru dönük olduğu belirlenmiştir[299].

Lahit, 241x95x85 cm ölçülerindedir. Beyaz mermerden yapılmıştır. Topraktan çıkarılan lahde ait parçalar da birleştirilmiştir ve lahdin kapağının hafif kırma çatı şeklinde, omurgalı olduğu görülmüştür. Lahdin bir kısa yüzü ve yan yüzünde boyalı kabartmalar bulunmaktadır. Uzun yan yüzünde, domuz ve geyik avı sahnesine yer verilirken kısa yüzünde Persli bir savaşçı ile ve Yunanlı askerlerin betimlendiği savaş sahnesi işlenilmiştir **(Resim 98-99-100-101)**[300].

Anadolu'da yer alan bir tümülüs içinde pers lahdi bulunmasıyla önemli bir özelliğe sahip olan lahit, üzerindeki plastik özelliklerden de yola çıkarak MÖ 5.yüzyıl ortalarından sonraya tarihlendirilmektedir[301]. Bu mezar için görülebilir mimari formu ve veriler değerlendirildiğinde, ***Tholos Biçimli Anıt Mezar-Tümülüs*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.10. Dardanos Tümülüsü

Dardanos Höyüğünün güneybatısında çamlarla kaplı, denizden 20 metre yükseklikteki küçük bir tepe üzerinde bulunan tümülüs, 1959 yılında bir fabrikaya su

---

[298] Reyhan Körpe, Musa Tombul, Nurten Sevinç, *1999 Yılı Çan Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı*, 11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Denizli, 2000, 182.
[299] Körpe-Tombul-Sevinç, 2000, 183.
[300] Körpe-Tombul-Sevinç, 2000, 184.
[301] Körpe-Tombul-Sevinç, 2000, 185.

deposu yapmak için açılan çukurda tesadüfen bulunmuştur. Aynı yıl arkeolog Rüstem Duyuran tarafından kazısına başlanılmıştır[302].

Anıt mezar niteliğindeki tümülüs, koridor, ön oda ve mezar odası olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır **(Resim 102-103).** Koridor 1,70 metre yüksekliğinde, 5,20 metre uzunluğunda, aşağıdan yukarı gidildikçe hafifçe daralmaktadır. Genişliği aşağıdan 1,57 metre, yukarıdan 1,11 metre ölçülerindedir **(Resim 104).** Yan duvarları sarımtırak kumtaşından yontulmuş bloklardan yapılmıştır. Tavanı örten bloklar da yan duvarlara oturtulmuştur **(Resim 105).** Zemin ince molozla doldurulmuştur. Ön odaya girişi sağlayan kapının üzerinde anıt mezarı yaptıran ya da orada bulunan bireylerden birinin adını gösteren Yunanca bir kitabe bulunmaktadır[303]. Ön odanın kapısı üzerindeki kitabede; a- ‘’Bu Makaris oğlu Skamandrios’tur. b- Bu Skamandrios’tur. c- Bu Makaris oğlu Skamandrios’tur.’’ yazmaktadır. Aeolik lehçe ile yazılmış kitabe, MÖ 6. yüzyıl sonlarına (Geç Arkaik Döneme) tarihlendirilir[304].

Ön oda 3,23 metre uzunluğunda, 1,24 metre genişliğinde, 2,64 metre yüksekliğindedir. Duvarlar koridordan daha özenli yontulmuş ve taraklanmış blokla işlenmiştir. Ayrıca bloklar birbirine demir kenetlerle tutturulmuştur. Zemin de demir kenetlerle tutturulmuş taş plaklarla örtülüdür. Odanın doğu köşesinde üzerinde eski Yunanca bir kitabe bulunan küçük bir lahit bulunmaktadır. İçerisinde yanık kemik ve küller olan ostothek bulunmuştur[305].

Asıl mezar odasına girilen kapı üzerinde de yine eski Yunanca kitabe izlerine rastlanılmıştır. Mezar odası kapısı üzerindeki kitabede; ‘’Bu, Kar’ın oğlu Onyenades’tir.’’ yazmaktadır. Ionik lehçe ile yazılmış kitabe MÖ 5. yüzyıl başlarına tarihlendirilir[306]. Asıl mezar odası, kareye yakın dikdörtgen şeklinde, zemini 3,23 x 3,65 metre çapında plakalarla örtülüdür. Çatı, tepeye doğru taşların birbirinin üzerine bindirilmesiyle sivri olacak şekildedir. Zemin ile çatı arasındaki en fazla olan yükseklik 3,48 metredir. Mezarın dışında kil ve toplam kalınlığı 0,60 m olan küçük taşlardan oluşan bir çamur tabakası vardır. Bu, mezarın inşası tamamlandıktan sonra, önce dış yüzeylerinin

---

[302] Rüstem Duyuran, “Çanakkale’ de Eski Dardanos Şehri Yakınlarında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor*”, Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı 10, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960, 64-66.
[303] Duyuran, 1960, 64.
[304] Zafer Taşlıklıoğlu, “Dardanos Şehri Yakınındaki Tümülüs’te Yeni Bulunan Grekçe Kitabeler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 13(17-18), İstanbul 1963, 159-174.
[305] Duyuran, 1960, 65.
[306] Taşlıklıoğlu, 1963, 170.

sonra tüm yapının bir taş ve kilden oluşan çamur tabakası ile kaplandığını göstermektedir[307]. Mezar odasının duvarlarında sarımtırak kum taşı kullanılmıştır. Oda içerisinde yine bu malzemeden yapılmış 3 kline bulunmuştur **(Resim 106).** Klinelerin üzerinde ölüler yan yana ve üst üste yerleştirilmiştir. Ölülerin bir kısmı da yakıldıktan sonra kalan kemik külleri vazo veya ahşap kutulara konulmuştur. Bunları klineler arasındaki boşluklara yerleştirmişlerdir. Kemik ve küllerle ölülere ait ziynet eşyaları da vazolara konulduğundan içerisinde kadınlara ait ziynet eşyaları da bulunmuştur[308].

Tümülüsün mezar hediyeleri oldukça çeşitlidir. Kazıcısı 400'e yakın buluntu ele geçtiğinden bahseder ve bunları; figürinler[309], gözyaşı şişeleri, kandiller ve çeşitli kaplardan oluşan pişmiş toprak eserler, renkli-renksiz cam eserler, altın, gümüş ve bronzdan yapılmış madeni eserler ve sikkeler[310], bol miktarda alabastronlardan oluşan kemik eserler, yuvarlak ve dört köşeli kutular, ayakkabı taban kısımları, cins ağaçlara ait tohumlar, ince dişli taraklar, sepet kumaşlardan oluşan kökenlerinde nebati olan eserler olarak sınıflandırmıştır **(Resim 107-108).** Tümülüsün MÖ 4.yy sonlarından MÖ 1.yya kadar kullanılan aile mezarı olduğu ortaya konulmuştur[311]. Bu mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak ***Anıt Mezar-Tümülüs*** adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.4.11. Beyoba Tümülüsü

Parion'un 13 km güneydoğusunda ve Beyoba'nın 1 km doğusunda yer alan tümülüsün, bugün bir kısmı sağlam, büyük bir kısmı kaybolmuş durumdadır. Tam boyutuna dair herhangi bir veri olmadığı için bilgimiz yoktur[312].

Tümülüs, günümüz Ayıtdere köyünden Aksaz köyü yakınlarına kadar uzanan yarım daire şeklindeki sıradağlara ait bir sırt üzerinde yer almaktadır. Bulunduğu yerde, deniz seviyesinden 50 m yükseklikte olan bir ovaya bakmaktadır. Konumu itibariyle oldukça

---

[307] Nurten Sevinç- Mikhail Treister, "Metalwork From The Dardanos Tümülüs", *Studia Troika*, Sayı 13, Verlag Philipp Von Zabern, 2003, 216-260.
[308] Duyuran, 1960, 65.
[309] Çoğunun üzeri orijinal boyalıdır. Örneğin, neredeyse tam ele geçmiş olan Venüs heykelciğinin gövde, kol ve bacaklarındaki süslerin altın yaldız boyalı olduğu tespit edilmiştir.
[310] MÖ 4.yy ile MÖ 1.yy arasında tarihlendirilen Kyzikos, Bergama ve Dardanos sikkelerinden oluşmaktadır.
[311] Duyuran, 1960, 66.
[312] Hazar Kaba- Vedat Keleş- Sadık Tuğrul, *The Research And Excavations On The Beyoba Tümülüs, Parion Studies VI The Beyoba Tümülüs*, Ege Yayınları, İstanbul 2022, 1.

avantajlı bir noktada yer alması onu, yakın coğrafyasında önemli bir dönüm noktasına getirmektedir. Bu topografik önem, sahiplerinin ve ailesinin yüksek statülerde olmasına dikkat çekerek hem doğal hem de stratejik topoğrafyadan faydalandıklarını göstermektedir **(Resim 109)**[313].

Günümüzde anıtsal niteliğini büyük ölçüde yitirmiş olsa da tümülüs, kesme taşlardan özenli bir işçilikle inşa edilmiştir. Ön oda, uzun bir dromos ve beşik tonozlu bir mezar odası bulunmaktadır. Bölgenin tümülüs mimarisi içinde önem arz eden tümülüs, kaçak kazılara maruz kalarak tahrip edilmiştir[314].

Tümülüs, bir cenaze anıtının tüm karakteristik unsurlarına sahiptir. Mezar odası, uzun bir dromos ve ön odadan oluşan tümülüsün mezar odasına, dromos ve küçük bir ön odayla giriş sağlanır **(Resim 110-111).** Odanın içinde 2 lahit bulunmaktadır **(Resim 112-113).** İkisi de mermerden yapılmıştır[315]. Lahit 1 girişten bakıldığında odanın sağ tarafında, Lahit 2 sol tarafındadır. İki lahit de tahrip olmuştur ancak Lahit 1 diğerine göre daha çok parçalar halindedir. Yan duvarların hem iç hem de dış yüzeyleri özenle bitirilmiştir. İki lahit de üçgen kapağa sahiptir. Kapaklarda alınlıkların her bir köşesine ve üstüne oyulmuş akroterler, kapağın üçgen çatı şeklini daha da vurgulamaktadır[316]. Dromos, tümülüsün içinden odaya bir geçit görevi görmektedir. Dromos ve ön oda en az korunmuş kısımlardır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü inşa edilen dromos, ön odaya doğru genişleyen kapalı ve dar bir koridordur **(Resim 114).** Zemin ana kayadır. Odaya yakın bölümler daha özensiz oyulmuştur. Taban seviyesi odaya doğru yükseldikçe düşmektedir. Böylece, kuzeybatı noktası deniz seviyesinden 95,44 m yükseklikte yer alırken güneydoğudaki yükseklik 94,84 m olmuştur[317].

Dromosun yan duvarlarının genişliği 0,90-0,97 m arasında değişmektedir. Duvarları inşa etmek için ilginç bir teknik kullanılmıştır. Yan duvarların iç yüzü düz ve düzenli nehir taşlarıyla inşa edilmiştir. Çamurlu bir harçla bağlanarak bir perde duvar oluşturulmuştur. Tüm iç yüz iyi işçiliği yansıtmaktadır. Bu perde duvarlar ile ana kaya arasındaki boşluk 0,2-0,3 m genişliğindedir. İçi toprak molozu ve düzensiz şekilli taşlarla

---

[313] Kaba-Keleş-Tuğrul, 2022, 9.
[314] Hazar Kaba - Ali Atmaca, " 'Kültürel Yağma' dan ''Kültürel Miras'' a – Troas Bölgesi Beyoba Tümülüsü", *Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu- Tarih Öncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar Bildiri Özetleri Kitabı*, İÇDAŞ Yayınları, Çanakkale, 2018, 108.
[315] Muhtemelen bu mermerler Prokonnesos kökenlidir.
[316] Kaba- Keleş-Tuğrul, 2022, 41.
[317] Kaba- Keleş-Tuğrul, 2022, 18.

doldurulmuştur. Yan duvarların yüksekliği, zemin alçalmasına göre sıkı bir şekilde düzenlenmiştir. Böylece dromosun açıkta kalan başlangıcındaki 1,4 m'lik diğer odaya bakan kısma doğru 1,64 m'ye yükselmiştir. Bu artan yükseklik, dromosun aşağı doğru düşüşünü telafi ederek yan duvarların üst kısmının düz olmasını sağlamıştır. Ayrıca perde duvar boyunca bazı noktalarda üst yapıyı sağlamak için duvara ekstra dikdörtgen nehir taşı tabakaları eklenerek bloklar eşleşmiştir. Farklı yerlerde korunmuş sıva kalıntıları ve yan duvarlardaki seviyeler, tüm iç yüzeyin bir sıva ile kaplı olduğunu göstermektedir. Duvar sıvası da aynı şekilde sade ve dekoratif özelliklerden yoksundur ve genellikle 0,5 m kalınlığındadır[318].

Dromosun çatısı kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir. Dromosun açığa çıkarılan alanın orta noktasına doğru in situ olarak çatıya ait 13 blok bulunmuştur. Dromosun çatı blokların yanları ve dış yüzeyleri düzdür ancak iç yüzeyleri eğimlidir. Bloklar üçgen profilli bir kornişli tonoz oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır[319].

Ön odadan sonra yer alan mezar odası, ön odayla aynı uzunlamasına eksen üzerinde yer almaktadır. Oda için ana kaya kesimi yapılmamıştır. Bu nedenle, ana kayadan kesilen engebeli zemin üzerine inşa edilmesi nedeniyle oda kuzeydoğuya doğru hafifçe eğilmektedir **(Resim 115).** Dromos ve oda kesme taştan inşa edilmiştir[320]. Oda duvarları izodomik bir düzende yapılmıştır. Odaya, kuzeybatı tarafında yer alan ön odaya ve dromosa açılan bir girişten girilmektedir. Giriş yolunun açıklığı 2,12 m yüksekliğindedir ve tepeye doğru daralır. Kapı iki ayrı bloktan oluşan bir eşik üzerine oturmaktadır ve açıklığın iki yanında 6 sıra bloktan örülmüştür. Eşik gibi lento da iki birleştirme blogundan yapılmıştır. İnce bir kanal, giriş yolunu dikey olarak iki eşit olmayan parçaya bölerek, kapının tüm orta bölümünü kesmektedir. Bu kanal muhtemelen günümüzde kayan '' cep'' kapılara benzer şekilde, bir kapının plakalarının sola ve sağa kaydırılarak açılıp kapanmasına izin veren bir tür raylı sistemi barındırıyordu[321] **(Resim 116).**

Mezar odası, kare şeklindedir. İç duvarları her yönden 3,10 m'dir. Tavanın orta noktasında yer alan odanın en yüksek noktası 3,0 m yüksekliğindedir. Odanın tabanı ile eşik arasında yaklaşık 0,25 m gibi hafif bir kot farkı vardır. Odanın sarımsı topraktan

[318] Kaba-Keleş-Tuğrul, 2022, 19.
[319] Kaba-Keleş-Tuğrul, 2022, 20.
[320] Kaba-Keleş-Tuğrul, 2022, 25.
[321] Kaba-Keleş-Tuğrul, 2022, 27.

dövülmüş bir toprak zemini vardır. Bu kattan yükselen duvarlarda çok kaliteli bir işçilik görülmektedir. Bloklar arasındaki birleşimleri görmek neredeyse imkansızdır[322].

Odanın bindirmeli tonozu, birbirini izleyen kesme taş sıralarının dengelenmesiyle oluşturulmuştur. Tonoz, aşağıdan yukarıya doğru kapatılmıştır. Bindirmeli tonoz, kavisli yarı silindirik kesitiyle dikkat çekmektedir. Bu tonozun kıvrımını tam olarak tekrarlayan L biçimli bloklarda köşeler inşa edilmiştir. Bu sistem hem simetrinin sağlanmasında hem de tonozun köşelerdeki kıvrımının devamının sağlanmasında iyi planlanmış üst düzey bir sanatsal işçiliğin ürünü olarak göze çarpmaktadır[323].

Beyoba Tümülüsü buluntu grubu ağırlıklı olarak çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır. Çanak çömlek olmayan tek buluntu bronz bir sikke, üç kandil ve muhtemelen bir pişmiş toprak heykelcik parçasından ibarettir[324].

Beyoba Tümülüsü Antik Çağda inşa edilmiş orta büyüklükteki tümülüsler grubu arasında sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında Beyoba Tümülüsünün büyüklüğü, sahibinin/sahiplerinin dönemin önde gelen soyluları arasında olması gerektiğini düşündürmektedir. Beyoba'daki tümülüsün inşası için genel bir tarih olarak MÖ 4.yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 3. yüzyılın ilk çeyreği olarak belirlenebilir. Tümülüs, beşik tonozlu bir odaya sahip olması, tonozun tekniği gibi mimarisi değerlendirilerek Thrakia ve Makedonya tarzı tümülüslerle benzerlik göstermektedir. Makedonya'daki beşik tonozlu tüm mezarların son örnekleri MÖ 340 yılına aittir. MÖ 1. yüzyılın son yirmi ila on yılına kadar Troas'a Anadolu Thrakia'sı yerleşmesinden biraz sonra beşik tonoz bilgisinin ulaştığı kabul edilerek Beyoba'da kullanımının MÖ 1. yüzyılın sonlarına doğru olması gerektiği savunulmuştur[325]. Bütün bu verilere dayanarak ***Anıt Mezar-Tümülüs*** adlandırmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.5. Mysia Bölgesi Anıt Mezarları

Mysia Bölgesi, doğusunda Bithynia, güneydoğusunda Phrygia, güneyinde Lydia, güneybatısında Aeolis ile çevrilmiş bölgenin adıdır. Balıkesir ili (Edremit körfezi kıyısındaki bölüm hariç), İzmir ilinin Bergama dolaylarındaki bölümü, Manisa ilinin

[322] Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 30.
[323] Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 31.
[324] Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 49.
[325] Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 40.

Soma ve Kırkağaç dolaylarındaki bölümünü hatta Çanakkale ilinin Anadolu'daki bölümünü içine kapsayan bir bölgedir[326] **(Harita 8).** Bölgenin anıt mezarları dağılımına göre **(Grafik 4),** bölgede yer alan anıt mezarlara değinecek olursak;

2.1.5.1. Kyzikos Taş Örgü Mezar

Kyzikos antik kenti Balıkesir ili Erdek ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Kentin kuzeybatı nekropolünde ortaya çıkarılan taş örgü mezar olarak adlandırılan mezara, lahitlere ve toprağa açılan çukurun etrafı taş duvar ile örülerek ölülerin gömüldüğü kazıcısı tarafından saptanmıştır[327].

Mezarın çevresini kuşatan duvarların taş, harç ve duvar kiremitleri ile örüldüğü görülmektedir. Mezarın bulunduğu kısımda yüzeyden 0,50 m derinliğinde yan yatmış durumda silindirik mezar steli yer almaktadır. Stelin altında düzensiz olarak duran altlığı, bunun altında ise doğu- batı yönlü 2 dikdörtgen mermer blok ve yaklaşık 0,20 m kalınlığında 6 adet mermer blok bulunmuştur **(Resim 117-118-119).** Mezarın üzerini örten bu 3 sıra blokların orta kısmının açık bırakıldığı görülmektedir. Muhtemelen üstteki 2 blok bu deliği kapatmak içindi. Bunları kaldırınca tamamı toprak ve kumlu olan mezar görülmüştür. Duvarlarda yanık izlerine, dolgu toprağında ise kül izlerine rastlanılmıştır. Bu izler buraya sonradan yakılarak gömüldüğünü göstermesi açısından önemli bir veri oluşturmuştur[328].

Mezarın yüksekliği 1,50 m, uzunluğu 1,55 m, genişliği ise 1,40 m ölçülerindedir. Mezar içerisinde farklı kodlarda 5 adet iskelet ve ölü hediyeleri olarak kolye, üzerinde kaprikorn bulunan altın pul, altın küpe, altın kolye parçası, altın yüzük, yuvarlak ve uzun boncuk, pişmiş toprak unguentarium ve figürin bulunmuştur[329].

Mezar steli mermerdir ve kare bir kaide üzerinde durmaktadır. 1,12 x 1,10 m ölçülerinde, 117 m yüksekliğinde ve 35 m kalınlığındaki mezar steli üzerinde 7 satır Grekçe yazıt bulunmuştur **(Resim 120).** Burada *''Aelius Marcus Diogenianus'un mezarı. Ben (bu mezarı) kendim ve karım Klaudia Khara ve çocuklarım için hazırlattım. Eğer biri*

---

[326] Cemil Bülbül, "MÖ 2.Bin Yılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, Sayı, 20, 1-8.
[327] Nurettin Koçhan, "Kyzikos Nekropolünden Bir Taş Örgü Mezarı ve Buluntularının Değerlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 70, 2018, 14-32.
[328] Koçhan, 2018, 16.
[329] Koçhan, 2018, 16.

bir başkasını (buraya) gömmeye kalkışırsa, Limanı koruyanlara (belki de limanı koruyan tanrılara ?) 1500 denarius (drahmi) (ceza olarak) verecek' 'yazdığı belirlenmiştir[330]. Limanı koruyan tanrılara yazması, olasılıkla yaptıran kişinin deniz ticareti ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.

MS 2. yüzyıla tarihlendirilen mezarı Koçhan, ölçülerinin yeterli büyüklükte olmaması ve kenarlarında duvar yerine yassı blok taşların kullanılması nedeniyle birlikte yalnızca gömü teknesinin bulunduğu alanı değerlendirerek 'taş örgü mezar' olarak isimlendirmiştir. Ancak mezarın üzerinin iki sıra mermer blokla kapatılıp üzerinde altlıklı bir stelin yer alması bize mezarın anıt mezar olma ihtimalini de düşündürmektedir. Mysia bölgesinin komşu bölgelerinden Troas bölgesinde yer alan piramidal tipli, podyumlu anıt mezarlara benzer bir anıt mezar olmalıdır. Parion AM1 mezarı, Assos Pablius Varius anıt mezarı örneklerinden hareketle Kyzikos antik kentinde bulunan ''taş örgü mezar'' olarak adlandırılan bu mezarın da mimari açıdan benzer formda olduğu görülmektedir[331]. Roma döneminde özellikle MS 2. yüzyılda imar faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemde anıt mezar geleneği yalnızca soylular ve üst statüde kişiler için yapılmamış, zenginler ve yaptırma gücü olan herkes kendisine ve ailesine anıt mezar niteliğinde, mausoleumlardan daha basit ve küçük ölçülerde mezar yaptırmıştır. Kyzikos'taki bu taş örgü olarak isimlendirilen mezar da gerek ölçüleri gerek buluntuları gerek mezar steli ve üzerindeki yazıtı ile anıt mezar niteliği taşıyor olmalıdır. Bu mezarın rekonstrüksiyon çalışması ile nasıl olabileceğine dair tarafımızca bir öneri sunulmuştur **(Resim 121).** Ayrıca mimari formu ve bölgedeki benzer örneklerden hareketle ***Podyumlu Anıt Mezar*** adlandırmasının bu mezar için uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.5.2. Daskyleion Kaya Mezarı II

Daskyleion Akropolisinin yaklaşık 1 km doğusunda anakayaya oyulmuş 3 kaya mezarından biri olan KM II, uzun bir dromosa sahip, diğer kaya mezarlarından daha büyük boyutta anıtsal görünümde bir mezardır **(Resim 122)**[332].

---

[330] Koçhan, 2018, 16.

[331] Parion Antik Kenti, Basamaklı Anıt Mezar örneğini ortaya çıkaran Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU ile Kyzikos'taki bu mezar tipi tartışılmış ve piramidal formda bir anıt mezar olabileceği konusunda hem fikir olunmuştur.

[332] Kaan İren, Makbule Karadağ, Özgün Kasar, "Daskyleion'da Bir İlk, Kaya Mezarları", *Aktüel Arkeoloji Dergisi,* Sayı 53, 2016, 6-7; Özgün Kasar, *Daskyleion' da Görülen Mezar Tipleri ve Ölü Gömme*

Kaya Mezar II'de bulunan dromosun ortasında açılmış bir kanal bulunmaktadır ancak herhangi bir veri bulunmaması nedeniyle hangi amaçla açıldığına dair bilgimiz yoktur. Muhtemelen cenaze töreni ile ilişkilidir[333]. Üst yapısına bakıldığında, üçgen alınlıklı bir çatının kayaya oyulduğu görülmektedir. Mezar içinde yastıklı, ayakları aslan pençesi formlu çift kline yer almaktadır. İki kişiye ait aile mezarında zengin mezar hediyeleri yer almaktadır. Çift sunu masası ve ayakları toynak biçimli iskemle, klinelerden birinde diademe ait altın suyuna batırılmış kil boncuk ve tunç yapraklar iskeletin göğüs ve karın bölgesinde dağılmış durumda bulunurken, sol bacağının yanında kınıyla birlikte in situ halde çelikten yapılmış hançer[334] **(Resim 123-124)** ve sol el parmağı arasında unguentarium **(Resim 125)** ve üzerinde bulunan tekstil parçaları dikkat çekicidir[335]. Kaya Mezarı II, MÖ 3.yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Ayrıca Kaya Mezarı II'nin dromosunun toprak dolgusunda 2 ayrı lahde ait parçalar ele geçmiştir. Biri diğerinden daha büyük olduğu anlaşılan parçalar yakınlarda bulunan bir başka mezardan getirilmiş olmalıdır[336]. Mezarın özellikleri ve buluntuları göz önünde bulundurularak, ***Anıtsal Kaya Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.5.3. Koru Tümülüsü

Manyas Kuş Gölü çevresinde, özellikle gölün güney ve doğu kıyılarında yer alan tümülüsler Daskyleion'un kentsel teritoryumuna ait, kentin nekropolisinin birer parçası olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar kapsamında Daskyleion tümülüslerine çarpıcı bir örnek olan Koru Tümülüsü önemli buluntularıyla karşımıza çıkmaktadır **(Resim 126)**[337].

Uzun bir dromos, ön oda ve ana mezar odasından oluşan tümülüsün mezar odalarında Prokonnesos mermeri kullanılmıştır. Ana mezar odasında, kenarlarında ve içlerinde yoğun ve canlı mor renk kalıntıları olan 2 kline yer almaktadır **(Resim 127).** Kline dışında mezar odasında ahşap mobilya parçaları, Kyzikos üretimi sikkeler, altın

---

Gelenekleri, Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi, DORA Basım- Yayın, Bursa, 2018, 65.

[333] Kasar, 2018, 65.

[334]Atalay Karatak, Ali Akın Akyol, "Daskyleion Doğu Nekropolü Kaya Mezarı II Hançerin Arkeometrik Analizleri", *Yeraltı Kaynakları Dergisi*, Sayı 8, 2010, 79-95.

[335] İren, Karadağ, Kasar, 2016, 7; Kasar, 2018, 66.

[336] Kasar, 2016, 67.

[337] Kaan İren, "Daskyleion Tümülüslerine Çarpıcı Bir Örnek Koru Tümülüsleri", *Aktüel Arkeoloji Dergisi,* Sayı 25, 2012, 73-75.

kakma yüzük, alabaster, alabastronlar, lydionlar, parçaları birleştirilen cam bir rython ve çeşitli fildişi eşyalar bulunmuştur **(Resim 128).** Bazı alabastron ve lydionların içinde merhem ya da parfüm olabilecek kalıntılar bulunmuştur. Ayrıca mezar odasında 3 kişiye ait, ön odada 1 kişiye ait iskelet kalıntıları bulunmuştur. Buluntulardan hareketle tümülüsün MÖ 5.yüzyılın 2.yarısına tarihlenebileceği düşünülmektedir. Mimari form ve özellikleriyle, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.6. Aeolis Bölgesi Anıt Mezarları

Adını Kıta Yunanistan'ın Thessalia Boeotia ve Akhaia bölgelerinden kuzeybatı Anadolu topraklarına göç eden Aeol halkından alan Aeolis bölgesi, antik dönemde Hermos (Gediz) Vadisi ile Kaikos (Bakırçay) Nehri arasında kalan alanı ve Lesbos (Midilli) adasını kapsayan bölgedir[338] **(Harita 9).** Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 5).** Bunlara değinecek olursak;

2.1.6.1. Smyrna Tantalos Anıt Mezarı

Smyrna Yamanlar Tepesinde yer almaktadır. Bu isim Texier tarafından tanımlanmıştır. Daire şeklinde, 33,60m çapında, orta büyüklükte taşlarla örülüdür. Ortasında kuzey-güney yönlü dikdörtgen bir mezar odası ana kaya üzerinde bulunmaktadır **(Resim 129-130).** Boyu 3,55 m, eni 2,17 m'dir. Yükseldikçe daralıp sivrilen, kilit taşı olmayan kemeri vardır. Mezar odasının çevresi 3,50 m yarıçapında bir daire ile çevrelenerek taştan örülmüştür. Krepis duvarı ile mezar odası arasında daire şeklinde ikinci bir duvar vardır. Bu duvar krepis duvarına çapraz duvarlarla bağlanmaktadır. Mezar odasının duvarlarında özenli bir işçilik görülmektedir **(Resim 131-132).** Duvarların her iki uzun kenarı ve güneybatı yönündeki dar kenarı birbirine yakın boyutlarda rektogonal stilde dikdörtgen taş bloklarla örülmüştür. Ayrıca güneydeki uzun kenarlı duvarın ortasından doğal bir su kanalı geçmektedir[339]. Duvarları bindirme tekniğiyle yukarı doğru daralarak yükselen mezar odasının üst bölümünün yalancı tonoz şeklinde olduğu düşünülmektedir ve bu tonozlu üst yapının açıkta kalan kısmını kapattığı

[338] Sevin, 1982, 216; Pınar Taşpınar, *Kyme Doğu Nekropolü (Habaş Kurtarma Kazısı 2010-2011 Yılı) Figürinleri,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019, 6.

[339] Serhat Foça, "Eski Smyrna Nekropolisleri ve Ölü Gömme Uygulamaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Arkeoloji Dergisi*, Sayı 26, 2021, 95-120.

düşünülen, üzerinde kırlangıç kuyruğu şeklinde kenet yer alan plaka bir blok parçası mezar odasında bulunmuştur[340]. Mezarın üst kısmının yüksekliği 27,60 m'dir[341].

Tantalos Tümülüsü'nün tarihlenmesinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. MÖ 6. yüzyıl sonundan MÖ 5-4 yüzyıla kadar öne sürülen tarihlemeler vardır[342]. Miltner, mezar odasında kontekst buluntunun ele geçmemesinden dolayı net bir tarih veremez ancak duvar işçiliğinin savunma duvarı işçiliği ile benzer olduğunu bu yüzden aynı döneme tarihlenmesi gerektiğini söyleyerek MÖ 8 ve MÖ 7.yüzyıla tarihlemiştir[343]. Schachermeyr MÖ 8.yüzyıl sonlarına, Karl Schefold ise MÖ 6.yüzyıl sonlarına tarihlendirilmesi gerektiğini söylemiştir[344]. Akurgal, mezarı çevreleyen krepis duvarının taş örgüsünü Athena Tapınağındaki Subgeometrik ile orientalizan duvarı ile kıyaslamış ve MÖ 620-590 yılları arasına tarihlenmesi gerektiğini söylemiştir[345]. Mansel ise, mezar odasında uygulanan ortogonal tekniğe dayanarak MÖ 5.yüzyıl ya da MÖ 4.yüzyıla tarihlendirmiştir[346]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Tholos biçimli Piramidal mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.6.2. Aigai Diaphenes Anıt Mezarı

Adını Aeolik bir yazıttan alan, Aigai'nin kuzeydoğusunda bulunan nekropolisten geçen antik yol üzerinde bulunan Diaphenes Anıt Mezarı, iki basamaklı dairesel bir krepidomaya oturtulmuştur. Tabanında yan yana dizilmiş 6 adet boş sanduka ve bir adet urne bulunmuştur **(Resim 133).** Soyguncular tarafından yağmalandığı düşünülmektedir. Üst yapısına ait mimari elemanlar dağılmış parçalar halinde ele geçmiştir. Arşitrav üç fascialı, çelenklerle çevrili bucrania frizi ile süslüdür. Üzerinde diş sıraları vardır, cephelerin önünde ise içbükey olarak yerleştirilmiş eksedralar yer almaktadır[347].

Anıtın duvarlarından birinde dolgu malzemesi olarak kullanılmış andezit blokun ön yüzünde Grekçe bir yazıt yer almaktadır. Aiol lehçesi ile yazılan yazıt: *Halk, Mithrodates*

---

[340] Yağız, 2011, 196.
[341] Foça, 2021, 102.
[342] Yağız, 2011, 197.
[343] Foça, 2021, 103.
[344] Foça, 2021, 103.
[345] Yağız, 2011, 197.
[346] Foça, 2021, 104.
[347] Yusuf Sezgin- Hasan Malay, *An Aeolic Inscription From Aigai In Aeolis, Post Mortem Honours To Diaphenes, Son Of Mihrodates,* Habelt-Verlag Bonn, Epigraphica Anatolica Sayı 50, 2017, 21-24.

oğlu Glauke'li Diaphenes'i yüksek nitelik ve erdem sahibi olması ve halka gösterdiği iyi niyetten dolayı (onurlandırdı).[348] şeklinde çevrilmiştir **(Resim 134).**

Anıt mezar özelliklerine bakıldığında genel olarak Miletos Aslanlı Limanda bulunan küçük anıt mezar ile benzerlik göstermektedir. Mimari özellikleri ve bulunan parçalarından hareketle anıt mezar, MÖ 2.yüzyılın sonu veya MÖ 1.yüzyıla tarihlenmektedir[349]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Tholos biçimli Piramidal Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir

2.1.7. Lydia Bölgesi Anıt Mezarları

Günümüzde Gediz (Hermos) ve Küçük Menderes (Kaistros) ırmaklarının vadilerini kaplayan geniş bir coğrafyada yer alan Lydia bölgesi, Manisa ilinin tamamı ve çevresindeki İzmir'in doğusu, Aydın'ın kuzeydoğusu, Denizli'nin kuzeybatısı, Uşak'ın batısı, Kütahya'nın güneybatısı ve Balıkesir'in kısmen güney kesimleri sınırlarını kapsamaktadır[350] **(Harita 10).** Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 6).** Bunlara değinecek olursak;

Lydia bölgesinde en çok tercih edilen mezar tiplerden biri tümülüslerdir. Bölgede Hermos Nehri'nin kuzeyinde yer alan Bintepeler yöresi tanınmış, görkemli, en büyük tümülüslerin yer aldığı Lydia Krali Mezarlığı olarak bilinmektedir. Anadolu'da bulunan en büyük tümülüs olan Alyattes Tümülüsü burada yer almaktadır. Alyattes Tümülüsü'nün hemen karşı ucunda neredeyse Alyattes Tümülüsü kadar büyük olan bir başka tümülüs daha bulunmaktadır. Bahsedilen bu tümülüs Kroisos'un büyük babası olan Gyges'e ait olabileceği düşünülen Karnıyarıktepe Tümülüsü'dür. Bintepelerde yer alan devasa boyutlardaki bu iki tümülüsten bahsedecek olursak;

2.1.7.1. Sardis - Piramit Mezar

Sardis Akropolisi ile Paktalos Nehri arasında uzanan yüksek bir sırtın kuzey tarafında yer almaktadır. Piramit mezar, toprak ve molozdan oluşan bir çekirdeğin etrafına yerleştirilmiş, altı kireçtaşı basamağı ayakta kalan basamaklı bir platformdan

---

[348] Sezgin - Malay, 2017, 22.
[349] Sezgin - Malay, 2017, 21.
[350] Murat Aktaş, *Erken Lydia Dönemi Tarihi ve Arkeolojisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019, 3.

oluşmaktadır[351]. Toplamda 6 basamak yerinde kalmıştır. 1968-1969 yılları arasında mezar üzerine analiz yapan S. Kasper piramit mezarın merdivenlerle çevrilmiş bir oda mezarı olduğunu söylemiştir[352]. Mezar odası, yerinden oynamış iki duvar blogu dışında ortadan kalkmıştır ve birkaç zemin blogu, kazınmış çizgilerle odanın dört duvarının konumları işaretlenmiştir. Odadan geriye kalan tek şey; anıtın ortasında, anıtın seviyesinde bir kaldırım beşinci basamak ve yerinden oynamış duvar blogu olmuştur[353] **(Resim 135).** Odanın girişi büyük olasılıkla ön (kuzey) duvarda belki de zeminden daha yüksek bir seviyede bulunmaktadır[354].

Piramit Mezar ilk defa 1914 yılında H. C. Butler tarafından incelenmiştir. Butler, raporunda merdivenle çevrilmiş dikdörtgen bir yokuştan bahsetmektedir. Butler, bir odasının sözde mezar ile aynı türden müstakil bir ‘’aedicula’’ olabileceğini öne sürerek iki rekonstrüksiyon önermiştir[355]. İlk rekonstrüksiyonun planlamasını Pasargadae’de bulunan Kyros mezarına **(Resim 136)** göre çizmiştir. İkincisinde anıtın bir bütün olarak basamaklı bir piramit olabileceği ve odayı üst yarısından gizleyebileceğinden bahseder ancak bu ilgi çekici olmasına rağmen hem yapısal hem de üslup açısından mantıksızdır[356] **(Resim 137-138).** Yapının inşasında kullanılan duvar teknikleri Kyros Mezarı ve Piramit Mezarın çarpıcı bir şekilde benzerliğini göstermektedir[357]. Mezarın inşasının tamamlanıp tamamlanmadığı belirsizdir. Ayakta kalan kireçtaşı basamakların arkasında düzleştirilmiş bir bant ve arkadan öne doğru uzanan ara sıra düzleştirilmiş şeritleri dışında pürüzlüdür. Bu durum anıtın bir bütün olarak tamamlanmadığını düşündürmektedir. Muhtemelen yükselen merdivenlerin basamakları bitmemiştir.

Piramit Mezar ile ilişkilendirilebilen tek tabakalı buluntu, mezarın batı tarafında MÖ 6.yüzyıla tarihlendirilen çizgili-sırlı skyphos parçasıdır. Tabakalandırılmamış diğer buluntuların tümü genellikle Geç Arkaik veya Erken Klasik döneme aittir. Hanfmann, mezarın MÖ 6.yüzyılın ortalarında Sardis’in fethi sırasında öldürülen ve Paktalos

---

[351] Elspeth R. M. Dusinberre, *Empire, Authority and Autonomy in Achaemenid Anatolia,* Cambridge University Press, 2013, 166.
[352] Abedi, 2018, 312.
[353] Christopher Ratte, *Survey Of The Monuments*, Lydian Architecture Ashlar Masonry Structures At Sardis, Harward University Press, Cambridge London, 2011, 8.
[354] Dusinberre, 2013, 166.
[355] Howard Crosby Butler, *Sardis The Excavations*, Part I 1910-1914, Printed by E.J. Brill, Leyden Holland, 1922, 170.
[356] Ratte, 2011, 8.
[357] Dusinberre, 2013, 166.

kıyısında bulunan bir mezara gömülen Abradatas'ın hikayesiyle ilişkili olabileceğini öne sürmektedir[358]. Dusinberre de aynı şekilde mezara inşa edilen kişinin etnik kökenini bilemediğimizi ancak Lydia'nın fethinden sonra MÖ 6. yüzyılın ortaları ile MÖ 5. yüzyılın başlarında inşa edildiğini düşünmektedir[359]. Mezarın bir bütün olarak tamamlanmadığı göz önünde bulundurularak görülebilir mimari formuyla ***Piramidal Tipli- Basamaklı Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.7.2. Sardis - Mezar 813

Sardis'te kaya mezarları en çok karşılaştığımız mezar tiplerinden biridir[360]. Sardis'in kaya mezarları genellikle eğimli tavanlı bir veya daha fazla dikdörtgen odaya açılan bir dromosa sahiptir. Arka ve yan duvarlarda banklar veya klineler bulunmaktadır. Cesetler doğrudan bu klinelerin üzerine yerleştirilmiş gibi görünmektedir. Bazıları lahitlere gömülmektedir. Bunlardan en yaygın olan lahit tipi küvet biçiminde olandır. Ayrıca bazı kaya mezarları ayrıntılı bir cepheyle süslenmektedir. Bunun en güzel örneği mezar 813'tür[361] **(Resim 139).**

Mezar 813, tek odalı kaya mezardır. Dikdörtgen odada dört adet kireçtaşı lahit, çanak çömlekler ve birkaç küçük altın eşya bulunmaktadır. Zemine gömülü olan lahitte kafası sivri uçlu bir aletle delinmiş iri bir adamın kemiklerini içermektedir[362]. Mezarda iki Anthemion steli, mezarın girişinde bulunan, hiçbir yere çıkmayan kireçtaşı merdivenin yanında yer almaktadır. Bu nedenle dekoratif ya da törensel bir sembolik anlam taşımaktadır[363] **(Resim 140-141).** Mezar, ele geçen bir Attika vazo ile yaklaşık olarak MÖ 500-480 yılları arasında tarihlendirilmektedir[364]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Tapınak Cepheli-Anıtsal Kaya Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir

[358] Ratte, 2011, 9.
[359] Dusinberre, 2013, 166.
[360] Butler en az 1154 kaya mezar olduğundan bahsetmektedir.
[361] Dusinberre, 2013, 142-143.
[362] Hanfmann, 1983, 58.
[363] Dusinberre, 2013, 143.
[364] Hanfmann, 1983, 58.

2.1.7.3. Sardis - Mausoleum (Tapınak Mezar)

Sardis'te bulunan bir alınlıktaki kabartmanın tapınak şeklindeki bir mausoleuma ait olduğu düşünülmektedir. Kabartmanın ortasında sakallı bir erkeğin kline üzerinde uzanmış şekilde, sol dirseği minderlerin üzerinde ve sağ elinde bir rythonu havada tuttuğu görülmektedir. Sol tarafta 3 kadın oturmaktadır. Sağdaki bir hizmetçi uzanmış figürün yanına bir kap getirmekte, sağdaki daha küçük bir hizmetçi ise dolu bir masanın yanında durmaktadır[365] **(Resim 142).**

Alınlığa ait yapının biçiminin nasıl olduğu belirsizdir. Bu yüzden çeşitli rekonstrüksiyonlar bulunmaktadır ve genel olarak Karia ve Lykia'da bilinen mausoleum geleneğini yansıttığı düşünülmektedir[366]. Sardis'in mausoleum olarak adlandırılan bu yapısı daha çok Ksanthos'taki Nereid Anıtı ve Limyra'daki Heroon gibi Lykia anıt mezarlarına benzemektedir ancak bahsedilen anıt mezarlardan daha erkendir[367]. Konu olarak Persepolis'te bulunan silindir mühürlerin çizimlerinde gösterilen Persli soyluları hatırlatmaktadır. Persler, satraplara, yerel krallara ait kişilerde bu konuları işledikleri için Sardis'teki bu yapının da seçkin insanlardan birine yapıldığı düşünülmektedir[368]. Akhamenid dönem Lydiasındaki anıt mezarlarla ilişkilendirilebilecek alınlık, üzerindeki konudan hareketle MÖ 430-420 aralarına tarihlendirilmektedir[369]. Yapının biçiminin belirsiz olması ancak alınlığı ve Lykia mausoleum örneklerine benzetilmesi gözü önünde bulundurularak Sardis'teki bu mezarın ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.7.4. Sardis Claudia Antonia Sabina Anıt Mezarı

Anıt mezar, Sardis'te akropolisin kuzeybatısındaki düzlükte Paktalos'un batı yakasından pek uzak olmayan bir yerde ve antik 'Kraliyet Yolu' hattını takip eden ana yolun yanında tesadüfen bulunmuştur[370]. **(Resim 143).**

---

[365] Dusinberre, 2013, 167.
[366] Dusinberre, 2013, 167.
[367] Abedi, 2018, 315.
[368] Abedi, 2018, 316.
[369] Dusinberre, 2018, 167.
[370] Charles Rufus Morey, *Sardis Roman and Christian Sculpture*, Volume V, Printed at the Princeton University Press, U.S.A., 1924, 3.

Roma döneminde şehrin içinden geçen karayoluna bakmakta olan anıt mezarın ortaya çıkarılan ilk mimari parçası büyük, alçak bir mermer kaide olmuştur[371]. Taban pervazları iyi şekilde korunmuş ancak kapağı eksiktir. Kaide, etrafında yer alan çok sayıda lahit parçalarını taşıyacak büyüklüktedir. Güneye doğru beton bir duvara yaslanmakta, onun yanında doğu kısmında yaklaşık 3 metrelik bir basamak yer almaktadır. Alt basamağı in situ olup bunların doğusunda da birinciye benzer başka bir kaidenin taban pervazları yer almaktadır. Bu kaidelerin dar bir basamak dizisinin her iki yanında yer aldığı, bunların üstünde bir kapının mermer eşiğin hala yerinde olduğu görülmektedir. Kaidelerin arasındaki beton duvar, dış sınırlarıyla aniden sona ermekte ve her iki taraftan güneye ve hafif dışarıya doğru kıvrılmaktadır. Kapının her iki yanında yapılan kazıyla yapının doğu ve batı uçlarında yer alan eksedralar ortaya çıkarılmıştır. Yapının güney duvarı oldukça hasar görmesine rağmen üçüncü bir eksedra daha çıkarılmıştır. Eksedraların buluştuğu noktalarda kalın üçgen dış payandalar bulunmaktadır. Bununla yapının trikonchos denilen 3 yapraklı yonca şeklinde planı olduğu anlaşılmaktadır **(Resim 144)**[372]**.** Triconchosun içinde kare şeklinde, eksedarların içinde ise eksedra ile eş merkezli olmayan oyulmuş temel duvarlar vardır. Bütün bu temeller eşik seviyesinin 3 metre altında yer almaktadır.

Birçok mimari kalıntı yapının restorasyonuna büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Küçük parçalar arasında, tabanlarının uçları 35 cm çapında, Korinth düzeninde olan sütunların gövdeleri ve başlıkları, düz ve eğimli tam bloklar ve geniş açılı anteler yer almaktadır **(Resim 145-146).** Üçgen çatının tepesini oluşturan blogun alt tarafı kavislidir. Bu da onun kemerli bir orta sütun aralığının üzerine göstermektedir. Üst yüzeyi, akroterin ayarlandığı bir dübel deliği ile uzak bir düzleme yükseltilmiştir. Bu parçalar mezarın önündeki üçgen çatılı bir sundurmaya ait olmalıdır. Yan boşluklarda arşitrav ve orta sütun aralığında bir kemer taşıdığı anlaşılmaktadır[373].

Anıt mezarın mimari detayları tasarım ve uygulama açısından oldukça kabadır bu açıdan MS 2.yüzyıl sonundaki Suriye yapılarına benzemektedir[374]. Yapının içindeki lahit, yerli mermerden yapılmıştır. Claudia Antonia Sabina'nın lahdi sağ yan kaide üzerinde yer almaktadır **(Resim 147-148).** Lahit orijinal haliyle 2,325 m'lik uzunluğa, 1,16 m'lik

[371] Butler, 1922, 170.
[372] Butler, 1922, 171.
[373] Butler, 1922, 172.
[374] Butler, 1922, 174.

derinliğe ve 2,11'lik korunan yüksekliği ile etkileyici boyutlara sahiptir[375]. Lahdin kapağında bir yazıt bulunmaktadır. Yazıtta ''KAANT EABEINH'' yazısı, ''*Claudia Antonia Sabinae Feminae Consvlaris*'' olarak çevrilmiştir, bu da Claudia Antonia Sabina konsül sınıfından bir hanımefendidir.'' anlamına gelmektedir[376]. Buradaki *''Feminae Consvlaris''* kelimesi Grekçe şeref terimidir ve eski bir konsül ile evlenen bir kadın için kullanıldığı görülmektedir. Yani yazıttan lahitteki kişinin Claudia'nın eski bir konsülün karısı olduğu anlaşılmaktadır[377]. Lahdin üstünde yer alan figürler ayak tarafları basamaklara gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Lahit ve kapağın önemli bir kısmı korunmuştur ancak önlerden ve yanlardan dört figür eksiktir. Kapakta meyve sepetlerinin bulunduğu iki eros başları ve hem aedicula figürlerinin hem de baş hanımlardan birinin birkaç yüzü vardır. Diğer küçük alanlar yontulmuş veya eksiktir. MS 2.yüzyılın sonu veya 3. yüzyılın başına tarihlendirilmekte olan lahdin karşı kaide üzerinde kocasının lahdi bulunuyor olmalıdır[378]. Mezarın mimari verileri göz önünde bulundurularak ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.7.5. Karnıyarıktepe Tümülüsü

Bintepelerin kireçtaşı sırtının güney kenarında, vadinin üzerinde heybetli bir şekilde yükselen tümülüs yaklaşık 50 m yüksekliğe, 200 metreden fazla çapa sahiptir[379] **(Resim 149).** Tümülüsün Lydia kralı Gyges'e ait olduğu düşünülmektedir bu yüzden Gyges Tümülüsü olarak da anılmaktadır. Güneydoğu ve kuzeydoğu taraflarında yarıklar bulunmakta bu da tünel açıldığını göstermektedir **(Resim 150).** Tümülüs, 1963-1966 yılında deneyimli madenciler ve mühendisler yardımıyla C. H. Greenwalt tarafından kazılmıştır.

Tümülüsün en önemli buluntusu büyük Lydia krepis duvarıdır **(Resim 151-152).** Tümülüsün merkezinden yaklaşık 44 m uzaklıkta keşfedilmiştir. Yaklaşık 90 m çapındadır **(Resim 153-154).** Daha küçük bir tümülüs için istinat duvarı olabilir. Bitmemiş duvar yerel kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir[380]. Duvar boyunca çeşitli

[375] Rufey, 1924, 6.
[376] Rufey, 1924, 6.
[377] Rufey, 1924, 14.
[378] Rufey, 1924, 17.
[379] George M. A. Hanfmann, *Sardis from Prehistoric to Roman Times- Result of the Archaeological Exploration of Sardis*, Harvard University Press Cambridge, England, 1983, 57.
[380] Hanfmann, 1983, 57.

işaretler keşfedilmiştir. Derin bir şekilde oyulmuş monogram, her iki kesme taş sırası boyunca her biri on iki kişilik iki grup halinde görülmektedir. İşaretler sağ tarafı yukarı ve baş aşağı harflerin birleşimini temsil etmektedir. Dört işaret ters çevrilmiştir. Buna iki okuma önerilmiştir: Hanfmann iki gamma ve iki upsilon önererek GuGu'yı yani Gyges'in adını yazmaktadır **(Resim 155).** Asur kayıtları R. Gusmani geçici olarak bunu kabul etmektedir ancak bu durumda harflerin Lydia yerine Yunanca olacağına işaret etmektedir. İki digamma ve iki epsilonun Veve yazımının alternatif bir okunmasını önermektedir. Ancak bunun tatmin edici bir anlamı olmadığını kabul etmektedir[381].

Tümülüsün buluntuları oldukça çeşitlidir. Güney yamacında yüzeyde Konstantin'e (MS 335-341) ait bir sikke bulunmuştur. Kuzeydoğudaki açmada Lydia' ya ait bir skyphos kenarı bulunmuştur. Doğu açmasında kemikler ve sade kaba çanak çömlekler vardır. Tümülüste nehir taşları ve moloz tabakaları içinde 3 parça Lydia seramiği bulunmuştur. '' L '' tüneli dolgusunda ise kömür yığınları, bronz levha parçaları ve muhtemelen Protokorint dönemine ait ince skyphos parçaları ortaya çıkarılmıştır. Doğudaki ''Lydia Duvarı'' tünelinde, üst kesme taş sırasının üzerinde rastlanan kül kalıntısı, pişmiş toprak ''ekmek kabı'' ve bir lamba dahil olmak üzere Lydia çanak çömlekleri bulunmuştur. Tümülüsün her tarafında çanak çömlek parçaları dağınık halde bulunmuştur ve bu parçalar MÖ 7. ya da 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir[382].

MÖ 680-645 yıllarına tarihlendirilen tümülüs, Lydia'daki tarihlenebilen en erken mezardır[383]. Ancak Ratte arkeolojik kanıt olarak mimari ve buluntulara bakarak hem orijinal hem de genişletilmiş tümülüsün Gyges'in ölümünden yaklaşık elli ile yüz yıl sonrasına yani Alyattes veya Kroisos'un hükümdarlık dönemlerine tarihlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Karnıyarıktepe' nin Gyges'in soyundan gelenler tarafından dikilmiş bir anıt mezar olmasının imkansız olmadığını ancak Gugu işareti olarak adlandırılan işaretin başka birinin ya da bir şeyin sembolü olma ihtimalinin daha muhtemel olduğunu ve eğer kişisel bir monogram ise mezarın asıl sahibinden çok mezarı inşa eden taş ustalarından birine ait olmasının daha muhtemel olduğunu söylemektedir[384].

---

[381] Hanfmann, 1983, 57.
[382] Hanfmann, 1983, 58.
[383] Hanfmann, 1983, 58.
[384] Christopher Ratte, *Not The Tomb of Gyges*, The Journal of Hellenic Studies, Vol 114, 1994, 157-161.

Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.7.6. Alyattes Tümülüsü

Tümülüs, 70 metre yüksekliğinde, 360 metre çapındadır **(Resim 10).** Mezar odası, mermer bloklardan yapılmış duvarlar ve kireçtaşı hatıllarla örülü düz çatıdan oluşmaktadır **(Resim 156-157)**[385].

Doğal anakaya üzerinde yükseltilen tümülüs, güneyden kuzeye doğru yığılmıştır. Yığma kütlesinin etrafında düzgün kireçtaşından kemer gibi kuşatan güçlü bir krepis duvarı ile çevrelenmiştir[386]. Herodotos'a göre yığma tepe üzerinde beş tane sembol bulunmaktadır ve bunlardan biri olan phallos hala tahrip olmuş vaziyette tepenin üzerinde yer almaktadır.

Spiegelthal, 1853 yılında yaptığı araştırmada mezar odasını saptamış ve yığma içinde çeşitli tüneller kazmıştır. Ancak bu esnada soyguncuların da açmış olduğu tünellerle karşılaşmıştır. Mezar oldukça tahrip edilmiş durumda olsa da tamamı MÖ 6.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen çeşitli alabastronlar, tama yakın Lydia seramikleri, çanak-çömlek ve ahşap parçalar ele geçmiştir[387] **(Resim 158).** Ayrıca tümülüsün mezar odasının tavan kirişlerinde bulunan kömür katmanları mezarda ateş yakıldığını göstermesi açısından önemli bir bulgudur[388]. Bu kömür katmanlarının kremasyon ile alakalı olduğu düşünülebilir. 1988 yılında alınan kömür örnekleri en erken tarih MÖ 640 veya 60 yıl sonrasını göstermektedir. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.8. Phrygia Bölgesi Anıt Mezarları

Adını Anadolu'ya Thrakia ve Boğazlar üzerinden girmiş Thrak boyu olan Phryglerden alan Phrygia bölgesi, Orta Anadolu'nun yüksek yaylası, Kızılırmak ve Konya bölgeleri ile Tuz Gölü'ne kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Günümüzde yaklaşık

---

[385] Roosevelt, 2006, 121.
[386] Dinç, 1993, 7.
[387]Christopher Ratte, Ed. Katherine Kiefer–Andrew Ramage, *Archaeological Exploration of Sardis*, Harward University Press, Cambridge London, 2011, 69-74; Dinç, 1993, 7.
[388] Dinç, 1993, 7; Abedi, 2018, 308.

olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerinin tümü, Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzeyini, Kütahya ilinin batısını kapsamaktadır [389] **(Harita 11).** Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 7).** Bunlara değinecek olursak;

2.1.8.1. Laodikeia-Tapınak Tipli Mezarlar

Tapınak tipli mezarlar, zengin ailelerin, yaşamlarında tapındıkları tanrı evine benzemesinden dolayı onu kutsallaştırmak, kahramanlaştırmak ve toplumda ailenin saygınlık kazanmasını istemelerinden dolayı tercih ettikleri mezarlardır. Bölgedeki tapınak tipli mezar örnekleri, kırma çatılı, alınlıklı, plasterli, in antis girişli ve içleri klinelidir. Laodikeia'da yüzeyde ele geçirilen köşe akroterli çatı blokları, kabartmalı friz kuşağına ait buluntular **(Resim 159)** tapınak tipli mezarların kentte kullanıldığına dair önemli bulgulardır. Daha çok Hellenistik-Erken Roma İmparatorluk döneminde kullanılmıştır[390]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda bu mezarların ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.8.2. Laodikeia İki Katlı Tonozlu Mezar

Laodikeia Nekropolünde tonozlu mezarlar Hellenistik Dönemden Erken Bizans Dönemine kadar yaygın kullanılan mezar tipidir. Basamaklı bir kapıdan giriş yapılan tonozlu mezarlara, sürekli gömü yapılmakta ve genelde aile mezarları olarak kullanılmaktadır[391]. Kendi arasında çeşitli tiplere ayrılan tonozlu mezarlardan biri olan iki katlı tonozlu mezarın, Laodikeia'da Batı Nekropolü-Lambalar Mevkiinde yer alan kazısı yapılan tek örneği mevcuttur. Bu iki katlı tonozlu mezar dört odalı, anıtsal niteliğe sahiptir[392]**(Resim 160).**

Kare planlı **(Resim 161)**, düzgün kesilmiş traverten blok ve tuğladan yapılmış mezarın bodrum katındaki mezar odalarının yan duvarları, üst tonozun oluşturduğu basınç ve ağırlığı taşıması için düz, üst kattaki mezar odalarının yan duvarları anta şeklinde çıkıntılı yapılmıştır. Bodrum katı tonozlu ve 2 odalıdır. Odalar yan yana, kısa bir

---

[389] Sevin, 2001, 193; Sevin, 2001, 230; Çağlıyan, 2020, 58.
[390] Celal Şimşek- Mustafa Bilgin- Mehmet Okunak, "Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipleri", *Arkeoloji Dergisi,* Cilt XX, Ege Yayınları, 2015, 116.
[391] Celal Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum) 'Nekropol Mezarlık Alanları'*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, 410.
[392] Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 116.

koridorla birbirine bağlanmıştır. Ancak güneyde yer alan L.09.BN.M3D No'lu mezar odası ile kuzeydeki L.09.BN.M3A No'lu mezar odasına geçiş 2 basamakla sağlanmaktadır. Kuzey ve yan duvar dışına simetrik olarak payanda ayakları ve duvar koruma kaldırımı mezar kompleksinin duvarlarını ve mezar odalarının tonozlarını desteklemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca mezarın doğuya bakan cephesinde bodrum katına girişi sağlayan bir kapı yer almaktadır. Bu kapıdan L.09.BN.M3A No'lu odaya 8 basamaklı merdiven ile giriş sağlanmaktadır. L.09.BN.M3D No'lu mezar odasında 14 adet, L.09.BN.M3D No'lu mezar odasında 17 adet örgü tekne mezar yer almaktadır[393]. Yüzeyleri sıvalı olan tekneler, tuğla harçla örülüdür. Batı duvarında hediye nişleri bulunmaktadır. Mezarda bir urne bulunmuştur bu da inhumasyonla birlikte kremasyon yapıldığını kanıtlamaktadır. Mezar aile mezarı niteliğindedir ve MS 1.yüzyılın 2.yarısı ile MS 7.yüzyılın 1.çeyreği arasında sürekli kullanılmıştır[394]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda mezarın ***Tonozlu Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.8.3. Gordion Büyük Tümülüs

Phryg tümülüslerinin en büyüğü, kral Midas'a ait olduğu düşünülen, 300 metre çapında, 53 metre yüksekliğinde ölçülere sahip olan anıt mezar niteliğindeki Midas Tümülüsü ve Tümülüs MM olarak da bilinen Gordion Büyük Tümülüstür **(Resim 162)**[395].

Tümülüsün toprak yığmasının altındaki mezarı örten taş yığınları 1956 yılında yapılan sondajla tespit edilmiştir. Sondajlar taşların kapladığı alanın 39 metre derinlikte olduğunu göstermektedir. Tümülüsün toprak yığmasına zarar vermeden mezara hendekler açılarak ulaşılmaya çalışılmıştır[396]. Phryglerde önemli şahsiyetlerin gömülmesi için cesedin ve mezar hediyelerinin konulacağı ahşap mezar odaları inşa edilmektedir. Ceset ve hediyeler mezara yerleştirildikten sonra çatı yerine yerleştirilerek oda kapatılır ve gömü üzerine yapay bir tümsek ya da tümülüs yığılırdı. Büyük tümülüs altında da bahsedilen Phryglere özgü ahşap mezar odası bulunmuştur[397]. Mezar odası kuzeyden

[393] Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 117.
[394] Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 117.
[395] Rodney S. Young, "The Gordion Campaing of 1957, Preliminary Report", *American Journal of Archaeology,* 62(2), 1958, 139-154; Uçankuş,2000, 572; Sevin,2002, 253; Erdoğan, 2007, 29.
[396] Young, 1958, 147.
[397] Rodney S. Young, "Gordion on the Royal Road", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 107(4), 1963, 384-364.

güneye doğru 6,20 metre uzunluğunda, 5,15 metre genişliğindedir. Oda çift eğimli bir çatı ile örtülüdür. Her iki ucu üçgen alınlık oluşturacak şekilde eğimli devam edip ahşap duvarların üzerine oturur. Kirişler odaya ve mezarın dış duvarına yayılır **(Resim 163).** Çatı 2 katlıdır ve yuvarlak kütüklerden oluşan dış katman, kare şeklindeki kerestelerden oluşan iç katmanın üzerini kaplamaktadır[398]. Mezar odasının kapısı yoktur. Phryg dönemi tümülüslerine uygun olarak yapıldığından dolayı odaya giriş bulunmamaktadır. Mezarın üzeri kapatılmadan önce cenaze ve hediyeler üstten konularak üzerine yığılan taş yığınları ile giriş kapatılmıştır. Böylelikle tümülüsün kil kütlelerine su girişi engellenerek koruma sağlanmıştır[399]. Mezar şimdiye kadar keşfedilen mezarlardan ahşap yapı olması ve çukura değil zemin üzerine yapılması bakımından farklılık göstermektedir. Mezar zemini, moloz bir yatak üzerine serilmiş yaklaşık 33 cm uzunluğunda ahşap hatıllardan oluşmaktadır **(Resim 164)**[400]. Mezara gömülen kişi, 170 adet bronz kap, 10 adet bronz ve deri kemer, boncuklar, pandantifler, 180'den fazla bronz fibula, yemek artıklarıyla dolu 18 çanak çömlek ve en az 15 adet ahşap mobilyadan oluşan zengin buluntu grubuyla gömülmüştür **(Resim 165-166-167-168-169)**[401]**.**

Yukarıda bahsedilen mezar odası ve mezar hediyelerine bakıldığında tümülüsteki mezarın bir daha kullanılmamak üzere yapıldığı görülmektedir. Mezarın büyüklüğü, hediyelerin zenginliği yapılan kişinin Phrygler için önemli bir şahsiyetin hatta Phryglerin en parlak dönemindeki kralı için yapıldığını düşündürmektedir. Yaklaşık 60 yaşlarında, 1,59 m boylarında olduğu tahmin edilen erkeğe ait iskeletin, vücudu sırtüstü yatırılmış, başı doğuya dönük, bacakları uzatılmış ve kolları yanlarda durur vaziyette mezar odasının kuzeybatı köşesindeki büyük bir kline üzerinde yatmaktadır. Bronz işlemeli şeridi olan deri bir etek ve bronz fibulalarla tutturulmuş kumaştan bir üst parça ele geçmiştir. Yatak çöktüğü için fibulalar dağılmış bir şekilde bulunmuştur[402].

Mezar odasında bulunan hediyelerin zenginliği bir krala ait olduğunu düşündürse de kim olduğuna dair ele geçen yazılı bir belge olmadığı için kesin olarak mezar sahibinin kimliği bilinmemektedir. Ancak kral Midas ya da MÖ 8.yüzyılın 3.çeyreğinde yaşayan

---

[398] Young, 1958, 148.
[399] Young, 1958, 149.
[400] Young, 1958, 149.
[401] Elizabeth Simpson, *Phrygian Furniture From Gordion*, Ed. Georgina Hermann, The Furniture of Western Asia Ancient and Traditional, Institude of Archaeology University Collage London, 1993, 189.
[402] Young, 1958, 149.

babası Gordios'a ait olabileceği düşünülmektedir[403]. P. Kunilhom ve ekibi 2001 yılında yayınladığı dendrokronoloji sonuçlarında Büyük Tümülüs için MÖ 743-741 tarihlerini önermektedir[404]. Kral Midas için verilen bu tarih erkendir. Asur kaynaklarından kral Midas'ın MÖ 709 yılında aktif siyasi yaşamı olduğu bilindiğine göre babası Gordios'a ait olma ihtimali daha yüksek görünmekte ancak tahmin edemediğimiz bir başka Phryg kralına da ait olabilir. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Gordion Büyük Tümülüsün yaklaşık 250 m doğusunda birbirine yakın bir şekilde uzanan 2 tümülüs daha bulunmaktadır. Bunlara değinecek olursak;

2.1.8.4. Tümülüs X

Tümülüs X, yaklaşık 35 m çapında, 3,50 m yüksekliğe kadar yükselmektedir **(Resim 170).** Mezarın üzeri sert zemine oyulmuş bir çukurun içine kuzeybatı- güneydoğu yönünde inşa edilmiş ahşap bir çatı ile örtülmüştür ancak yapı neredeyse tamamen parçalanmıştır. Toplam derinliği yaklaşık 1,60 m civarındadır ve çukurun ağzına dayanan çatı kirişlerinin uçları, düz bir çift katmanlı çatıyı akla getirmektedir[405]. Kirişlerden oluşan bir alt katman mezarın genişliği boyunca uzanmakta ve üstteki ise alt katmana dayanan uzunlamasına ahşaplardan oluşmaktadır. Çukurun dolgusu çakıl, parçalanmış ahşap ve çatının üzerindeki bir yığından düşen büyük taşlardan oluşmaktadır. Bu dolgudan üçü siyah cilalı, biri boyalı, biri kaba olmak üzere beş Phryg vazosu ve büyük dekoratif yarım küre başlıklı beş bronz çivi ele geçmiştir. Mezar MÖ 8. yüzyılın sonlarına veya MÖ 7.yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir[406]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[403] Erdoğan, 2007, 35.
[404] Peter Ian Kuniholm-Maryanne W. Newton- Richard F. Lierbbort, *Dendrochronology at Gordion*, Ed. C. Brian Rose-Gareth Darbyshire, Gordion Special Studies VI The New Chronology of Iron Age Gordion, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology Philadelphia, 2011, 79.
[405] Rodney S. Young, "The Gordion Campaing of 1965", *American Journal Of Archaeology*, 70(3), 1966, 267-278.
[406] Young, 1966, 267.

2.1.8.5. Tümülüs Y

Yaklaşık 60 m çapında, 5 m yüksekliğinde olan Tümülüs Y, Tümülüs X'e göre biraz daha büyüktür **(Resim 171).** Gömü, tümülüs tepesinin biraz batısında, bir çukurun içinde yer almaktadır. Burada ahşap yapının bir köşesi korunmuş ve iki kenarı ölçülmektedir. Mezarın iç uzunluğu 2,65 m, genişliği 1,40 m, zeminden yüksekliği çatıya kadar yaklaşık 1,05 m uzunluğundadır. Kuzeydoğusundaki uzun kenar, üst üste bindirilmiş 14 cm kalınlığında dört ahşap kalastan inşa edilmiştir. Köşede bunların yüzleri, hafifçe eğimli olan uçlarını almak için 12 cm'lik bir yarıkla dikey olarak yivlendirilmiştir **(Resim 172).** Mezarın iki tarafı tamamen yok olmuştur. İçerisindeki dolguda, çatısını örten yığından düşmüş taş kütleleri bulunmaktadır. Bu dolgudan beş Phryg vazosu ve üç bronz fibula çıkarılmıştır. MÖ 8.yüzyıl sonlarına ya da MÖ 7.yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir[407]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.8.6. Hierapolis 159D No'lu (Kasnaklı) Tümülüs

Hierapolis Kuzey Nekropolünde bulunan 159D No'lu Tümülüs, nekropol içerisinde şimdiye kadar soyulmadan korunagelmiş tek örnek olması ile önemlidir. Tümülüs, 159 No'lu üç basamaklı anıt mezarın **(Resim 173-174)** podyumunun altında bulunması nedeniyle 159D adını almıştır[408]. Tümülüsün 159 No'lu anıt mezarın podyumunun sağ tarafında giriş bloklarından birinin fark edilmesi ile alt tarafında bulunan mezarı tespit edilmiştir. Podyumun altının iki tarafında 1,30 metre uzunluğunda bulunan düzgün kesme bloklar ve irili ufaklı taşlarla örülen duvarın ardında büyük bloklardan oluşturulmuş tümülüs dromosu yer almaktadır **(Resim 175).**

Güney-kuzey yönünde yapılan mezarın bulunduğu odanın giriş zeminden 0,08 metre yükseltilmiş bir eşiğe sahiptir. Üstü tonoz örtülü olan mezar odası kare planlıdır. Girişin karşısında, sağ ve sol tarafında olmak üzere 3 adet kline bulunmaktadır ve bunlardan karşısında bulunan klinenin hemen üst kısmında muhtemelen hediyelerin bırakılması için yapılmış dikdörtgen şeklinde niş yer almaktadır **(Resim 176).** Kline

---

[407] Young, 1966, 268.

[408] Mehmet Okunak, *Hierapolis Kuzey Nekropolü (159D No'lu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2005, 17.

üzerinde herhangi bir iskelet kalıntısı olmamasına karşın altında ve çevresinde bazı kemik parçaları ve 6 adet kafatası bulunmuştur **(Resim 177).** Ayrıca girişin karşısında yer alan klinenin üzerinde bulunan küçük hayvan kemiği parçaları ölü gömme töreniyle alakalı olmalıdır[409]. Bunun dışında yanmış iskelet parçaları arasında birleştirildiğinde bir kutu oluşturulabilen demir plaka parçaları bulunmuştur. Sol tarafta bulunan kline altında bir amphora **(Resim 178)** gezinti alanında bir cam bardak ve kırık halde pişmiş toprak unguentarium bulunmuştur **(Resim 179).** Sağ tarafta bulunan kline altında ise 2 adet kandil ve 3 adet pişmiş toprak unguentarium bulunmuştur. Ayrıca mezar içerisinde bardak, küpe ve İmparator Augustus ile Claudius dönemi sikkeleri ele geçmiştir. Bu sikkeler MS 60 yılında yaşanan depremden önce olan kullanımlarla ilişkilidir[410]. Tümülüs Hellenistik döneme tarihlendirilmektedir. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.9. Ionia Bölgesi Anıt Mezarları

Doğuda Lydia, güneyde Karia ile Dor ve batıda Ege Denizi ile çevrili olan Ionia bölgesi, İzmir ve Aydın illerinin sahil şeridinde yer almaktadır. Kuzey ve güney sınırları Gediz ve Büyük Menderes nehri olarak belirlenmiştir ve Sakız (Khios) ve Sisam (Samos) adası da bölgenin sınırları içerisinde yer almaktadır[411] **(Harita 12).** Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 8).** Ionia bölgesi anıt mezar örnekleri şunlardır;

2.1.9.1. Phokaia- Pers Anıt Mezarı (Taş Kule)

Ionia bölgesinde Perslere ait tek anıt mezar özelliği taşıyan Taş Kule veya Taş Ev olarak da bilinen anıt mezar, Foça-İzmir karayolu kenarında, tek parça bir tüf kaya kütlesine oyulmuştur[412] **(Resim 180).**

Anıt, muhtemelen Perslerin MÖ 547'de Sardis'i almasından sonra Phokaia'yı ele geçirme sürecinde yapılmıştır. Birbirine 4 basamakla bağlanan alt ve üst bölümden

---

[409] Okunak, 2005, 18.
[410] Okunak, 2005, 19.
[411] Şentürk, 2011, 17.
[412] Ömer Özyiğit, "2000-2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara 2003, 333.

oluşmaktadır. Alt bölüm, dikdörtgen, 8,8 x 6,2 metre 2,7 metre yüksekliğindedir. Ana gövdesi alt bölümde yer alır. Üst bölüm ise 2,9 x 2,9 metre yüksekliğinde, kübik biçimlidir[413]. Piramitleri anımsatır şekilde yukarı doğru küçülmektedir. Anıtın 2 kapısı bulunmaktadır. Biri Pers mimarisinde kullanılan, sembolik giriş olan, yaşamdan ölüme geçiş olarak yorumlanan cenaze motifli sahte kapıdır **(Resim 181).** Alt bölümün ön yüzünde yer almaktadır. Üzerindeki motifler Ionia ve Lydia sanatında görülen süslemelerdendir. Kapının önünde orta kısımda iki çukur vardır. Bu çukurlar muhtemelen ateş yakma çukurlarıdır. Arka kısımda podyuma bitişik sunak izleri ve bu sunağa ait olduğu düşünülen volüt parçası bulunmaktadır. Ayrıca sunak alanının olduğu cephede bir stel izi görülmekte, üzerinde muhtemelen mezar sahiplerinin isimleri yazılıydı. Diğer kapı ise, giriş odası ve mezar odasına açılan, batı kısımda yer alan gerçek kapıdır. Mezar odasında döşemeye oyulmuş mezar bulunmaktadır[414].

Yüzyıllar boyunca kullanılan anıtın modern yol tarafındaki bölümü MÖ 4.yüzyılın ikinci yarısında taş ocağı olarak kullanılmıştır. Geç Roma Döneminde tahribata uğramış, anıt ve çevresi tekrar taş ocağı olarak kullanılmıştır. Bizans döneminde ise anıt, konut olarak kullanılmıştır[415].

Anıt mezar, mimari olarak Anadolu'daki mezarlardan farklılık gösterirken Pasargadae'deki Kral Kyros için MÖ 530 yılında dikilmiş anıt mezar **(Resim 182)** ile benzerlik göstermektedir bu da Pers etkisi ile inşa edildiğini göstermektedir. Tarihlendirilmesi Perslerin Anadolu'daki egemenliği sırasına verilmektedir. Akurgal MÖ 5-4.yüzyılda yapılmış olabileceğini dile getirirken, Özyiğit bu tarihlendirmeyle örtüşecek şöyle açıklama yapmaktadır: '*'Herodotos, Persler'in Ionia'da ilk vurdukları yerin Phokaia olduğunu yazar. Kyros belki de bu anıt mezarı, Sardis'in düşmesinden sonra, Phokaia'nın alınması sürecinde, Persler'in gücünü göstermek için propaganda amaçlı olarak politik nedenlerle Phokaia yakınlarında yaptırmış olabilir. Ksenephon 'un sözünü ettiği, Susa kralı Abradatas ve karısı Panthea için yapılan mezar anıtının tarihi, Phokaia Pers Mezar Anıtı'nın tarihiyle örtüşmektedir. Bu nedenle Ksenephon'da geçen Kyros'un yaptırmış olduğu mezar belki de budur''*[416]. Cahill de ise anıt mezarı MÖ 6.yüzyıl sonu

[413]Nicholas Cahill, "Taş Kule, A Persian-Period Tomb Near Phokaia", *American Journal of Archaeology*, 92(4), 1988, 481-501.
[414] Özyiğit, 2003, 334.
[415] Özyiğit, 2003, 335.
[416] Özyiğit, 2003, 335.

veya erken MÖ 5.yüzyıla tarihlemiştir[417]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Piramidal Biçimli-Kule Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.9.2. Belevi Anıt Mezarı

Ephesos kentine 14 km uzaklıkta, verimli bir ovaya bakan yamacın eteğinde yer almaktadır. Tasarımının ana hatları Halikarnassos Mausoleumu mezarına benzemektedir. Sadece temel katmanlarını almak için kaya yüzeyinin oyulduğu Halikarnassos Mausoleumu'nun aksine, Belevi 'de kaya, yüksek temel için bir çekirdek sağlamak üzere yapay olarak şekillendirilmiştir[418] **(Resim 183).** Ayrıca kaliteli işçiliği ve boyutu Halikarnassos Mausoleumu'ndan sonra Belevi Anıtını ikinci büyük anıt mezar kılmaktadır. Birçok mimari ve heykelsi unsurun iyi korunmuş olması da anıta olan ilgiyi canlı tutmaktadır[419].

Anıt mezar 1930'lara kadar incelenmemiştir. J. Keil, C. Praschniker ve M. Theuer öncülüğünde yapılan kazıda, bir ön araştırmadan sonra anıt mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezar odası temizlenen anıtın, 1935'te Dor ve Korint mimarisine sahip iki katlı bina olduğu ilk kez sunulmuş, 1937'de avlu katı binaların üzerine çatı katı inşa edilerek içerisinde iki katlı mimari olduğu varsayılmıştır[420].

Heinz, Belevi Anıt Mezarı'nın, bir kaide ve üzerinde bir sütun veya kör düzenleme ile iki katlı anıtsal mezar kompleksi olduğunu belirtmektedir[421].Halikarnassos Mausoleumu geleneğini sürdüren Belevi Anıtı'nın, zemin planı kare, her bir kenarı 29,65 m ölçülerindedir. Euthynteria üzerinde 1,18 m yüksekliğinde 3 basamaklı bir krepidoma, üst sınırında lesbos yapraklarıyla bezemeli bir silme ile kanonik Dor stilinde metop ve triglifler yer almaktadır[422]. Palmetler, geisonun alt tarafındaki köşelerini süslemekte,

---

[417] Cahill, 1988, 481-501.
[418] Janos Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age, A Study of Selected Tombs From Pre-Classical to the Early Imperial Era,* University of Toronto Press, Canada, 1990, 79.
[419]Sevim Buluç, "The Tomb Monument At Belevi Near Ephesos", Ed. Ekrem Akurgal, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* Vol. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978, 1085.
[420] Reinhard Heinz, *Untersuchungen zur Peristasisüberdeckung des Mausoleums von Belevi,* Koldewey-Gesellschaft Vereinigund Für Baugeschichtliche Forschung E. V., Thelem Universitatsverlag, Dresden, 2012, 129.
[421] Heinz,2012, 138.
[422] Fedak, 1990, 79; Motor, 2003, 48; Friedrich Krinzinger, Peter Ruggendorger und Reinhard Heinz, *Das Mausoleum von Belevi*, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2016, 148.

kuzey tarafının orta tabanında sahte bir kapı yer almaktadır **(Resim 184)**. Duvar blokları arasında kaba bir şekilde düzeltilmiş kaya çekirdeği, dış tarafına masif bir kaya izlenimi vermektedir. Ayak profili ve yapının diğer bazı detayları tamamlanmamış, detaylandırma aşamasında bırakılmıştır[423]. Yüksek bir kaide üzerinde etrafı Korint sütunlarıyla çevrili bir salon, kaidenin içinde Makedonya tarzında üzeri tonoz kemerli iki mezar odası bulunmaktadır[424]. Güney tarafında, varlığını gizlemek için dışarıdan kapatılan küçük bir ön oda ve büyük bir ana odadan oluşan mezar odalarından, asıl oda olan ana oda beşik tonozla örtülüdür. Ana odada sağ tarafta kapının yanında şu anda Selçuk Müzesi'nde bulunan lahit yer almaktadır. Lahit ile arka duvar arasında ise kayadan oyulmuş mermer kaplı bir seki yer almaktadır[425]. Lahdin kapağında yarı uzanmış durumda sakalsız bir erkek yer almaktadır **(Resim 185).** Ayrıca hizmetçi ya da oda bekçisi olduğu düşünülen ayakta duran bir genç figürü de ele geçmiştir **(Resim 186)**. Günümüzde İzmir Müzesi'nde yer alan heykel, 1,56 m uzunluğunda, gerçek boyutlu bir doğu heykeli giyimlidir, ayaklarının ikisi kırık ele geçmiştir[426]. Mimari elemanlarının yanı sıra heykellerde de boyalı yüzeylerinin geniş kalıntılarını taşıması Makedon mimarisini anımsatan bir uygulama olarak dikkat çekmektedir[427]. Her iki odanın zemini, bir bölme duvarıyla ayrılmış, tam derzlerle döşenmiş dikdörtgen plakalardan oluşan kaplamaya sahiptir. İki oda arasında bulunan bağlantı kapısı çeyrek daire şeklinde metal bir ray üzerinde yer almaktadır[428].

Anıt mezarın üst katı üç basamaklı krepisle başlamaktadır. Krepisler 1,12 m yüksekliğindedir. En üstteki basamağı, yanlarında sekiz sütun bulunan Korint peristasisi için stylobat görevi görmektedir **(Resim 187)**. Sütun kaideleri Attika- Ion tipindedir. Arşitravın üzerinde cyma profilli lotus- palmet frizi ve diş sırası bulunmaktadır. Simasında aslan başlı çörtenler bulunmaktadır. Entablatür denilen saçaklık kısmı 1,7 m'dir **(Resim 188)**. Tavanı barok tarzda süslenmiştir. Ana kuzey tarafındaki paneller cenaze oyunlarını temsil etmekteyken, diğer bölümdeki kabartmalar Kentouramakhia tasvir edilmiştir **(Resim 189)** [429]. Ayrıca arşitravın bazı kısımlarında yazıt kalıntıları ele

[423] Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 149.
[424] Mansel, 1999, 544.
[425] Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 150.
[426] Fedak, 1990, 81; Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 154.
[427] Fedak, 1990, 81; Motor, 2003, 49.
[428] Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 149.
[429] Fedak, 1990, 80.

geçmiştir. Bir blokta ΕΥΣ ve ΦΑ harfleri ve ΗΛΙΑΔΕΣ kelimesi okunurken bir başka parçada Φ ve Keil'in Rho harfinin başlangıcı olarak yorumlandığı düz bir kare görülmektedir[430]. Çatının kenarlarında büyük taş vazolara bakan antitetik duruşlu yirmi dört adet aslan-grifon figürleri yer almaktadır. Bu tip mezarların üst katı Xanthos-Nereidler Anıtı, Limyra- Heroon'da olduğu gibi genellikle tapınak şeklinde yapılmakta, çatı için ise Halikarnassos Mausoleumu'nda olduğu gibi piramidal biçimde ya da konik biçimde olabileceği önerilir[431]. Belevi Anıt Mezarı'nın çatı hariç yüksekliği 13 m.'dir ancak çatının yapı şekli konusunda yeterli veri yoktur. Knidos Aslanlı Mezar, Halikarnassos Mausoleumu ve Gümüşkesen Anıtları'nın çatı yapısı ile benzer olduğu, üstte taçlandırma unsuruna yer verildiği düşünülmektedir[432].

M. Theuer üst kat için yeniden inşasında piramit çatılı olduğunu varsayar. Ancak piramit çatıya dair varsayımları mimari kanıt eksikliğinden dolayı yeni bir çözüm gerektirmiştir. Bunun için iç avlulu varsayımsal bir çözüm geliştirmiştir **(Resim 190-191)**[433]. Theuer'in bu çözümünü Hoepfner ele alarak yenilemiştir. Hoepfner, kuzey duvarın dış tarafındaki hipaetral, dikdörtgen çekirdek yapının önüne palmiye yapraklı sütun başlıkları ve daha küçük çaplı sütun parçaları ile yazıt kalıntılarının bulunduğu iki fascia arşitravın olduğu yere ek bir sütun yerleştirmiştir. Küçük boyutlu olan sütunların yüksekliğini dengelemek için kuzey duvarın dış tarafında bir bathron (hamam/banyo) inşa eder ve Pergamon sunağına benzer şekilde sunağın iç kısmına oturan kadın heykelleri ekler **(Resim 192)**[434]. Hipetral bir kompleks varsayan Pinkwart da Theuer'in taş planından hareketle, güney tarafı kısmen açık ve önünde platform bulunan, iç tarafları entablatürlü bir cephe tasarımına sahip olan çift ya da tek sütunlu bir sunak avlusu geliştirmiştir[435].

Mimari özelliklerine bakıldığında süslemeleri ve heykelleriyle birlikte Yunan ve Pers etkilerinin görüldüğü anıt mezarın MÖ 4.yüzyıl yapılarından etkilendiği ortaya konulmuş, MÖ 3.yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ayrıca Belevi anıt mezarının kime ait olduğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ancak daha çok Antiochos II, Lysimachos

[430] Fedak, 1990, 81; Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 150.
[431] Heinz, 2012, 138-139.
[432] Motor, 2003, 48; Fedak, 1990, 81.
[433] Heinz, 2012, 129; Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 155.
[434] Heinz, 2012, 129; Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 155.
[435] Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 155.

ve Rodoslu General Mentor ve kardeşi Memnon üzerinde durulmuştur[436]. Mezar mimarisinde mezar sahibinin kim olduğu ölümünün dışında mezarın inşasına neden ve anlam vermesi açısından oldukça önem taşıyan bir unsurdur. Belevi Anıt Mezarı, tamamlanmamış bir anıt olması nedeniyle de kime ait olduğu kesinlik kazanmamıştır. Bu nedenle araştırılması günümüzde de devam etmektedir. Belevi anıt mezarının mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.9.3. Ephesos-Androklos Heroonu

Atina'nın efsanevi kralı Kodros'un av tutkunu oğlu Androklos, mitolojiye göre Ephesos şehrinin kurucusudur. Ion göçmenlerinin lideri olan Androklos, Kıta Yunanistan'dan gelen göçmenleri yerleştirmek için Ege kıyılarında bir yer arar. Kahin, kuracakları şehrin yerini bir balık ve yaban domuzunun göstereceğini bildirmiştir. Bir gece Ionlar ormanda balık kızartırken balıklardan biri çalılara düşmüş ve ağaçların arasından bir yaban domuzu çıkmış. Androklos yaban domuzunu oracıkta öldürmüş ve kahinin söylediklerini hatırlayarak Ephesos şehrini hayvanı öldürdüğü noktaya kurmuştur[437]. Androklos ve domuz avı ikonografisi Ephesos sikkelerinde ve çeşitli eserler üzerinde betimlenmiştir **(Resim 193-194-195).**

Androklos ile ilgili Pausanias'tan öğrendiğimize göre; Ephesos halkı, kentin kurucusu Androklos'u onurlandırmak adına, Kuretler Caddesinin güneybatı ucunda, Olympieion'dan Magnesia Kapısı'na uzanan yol üzerinde MÖ 1.yüzyılda yapılan çeşme ile bir mezar odasından oluşan silahlı bir erkek heykelinin de yer aldığı bir anıt mezar, Heroon yaptırmışlardır[438] **(Resim 196-197).** Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli-Heroon*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

---

[436] Buluç,1978, 1090; Mansel,1999, 544; Motor, 2003, 51; Krinzinger, Ruggendorger, Heinz, 2016, 165; Ali Bora, "Lysimachos ve Belevi, Arkeolojinin Bitmeyen Mücadelesi ve Etkileşime Dair Bazı Düşünceler", *Çeşm-i Cihan, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 6(1), 2019, 19-35.

[437] Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul 1996, 37.

[438] Paus.7,2,8-9; Helmut Engelmann, *Das Grab des Androklos und Ein Olympieion (Pausanias VII 2, 9*) ZPE 112, 1996, Elisabeth Rathmayr, *Die Prasenz des Ktistes Androklos in Ephesos,* Anzeiger Der Philhist. Klasse, Jahrgang, Österreichische Akademie der Wien, 2010, 19-60; 131-133; Merve Arinç, *Efes Müzesi'nde Bulunan Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stelleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2020, 10-43.

2.1.9.4. Ephesos-Oktagon Anıt Mezarı

Kuretler Caddesinde, Celsus Kütüphanesine birkaç metre uzaklıkta yer alan Oktagon Anıt Mezarı **(Resim 198)**, VII. Kleopatra'nın kardeşi Arsione'nin mezarı olarak bilinmektedir. İlk olarak 1904 yılında yapılan kazılarda Josef Keil tarafından bodrum katı ortaya çıkarılan yapının bir zafer anıtı olduğuna inanılmış ancak 1926 yılında yapılan yeni bir incelemede mezar odası keşfedilmiş ve mermer lahit ortaya çıkarılmıştır. Yapı sekizgen şeklinden dolayı Oktagon olarak adlandırılmıştır[439].

Bir anıt mezar olan Oktagon, kare bir taban üzerine inşa edilmiştir **(Resim 199)**. Toplam 13 metre yüksekliği olan anıtın ön cephesi 3 bölüme ayrılmıştır. Üç basamaktan oluşan bir alt yapının ötesinde 9x9 metre ölçülerinde yapının kaidesi ilk bölümdür. Kaidenin olduğu bölümün dışı ve üst kısmı silme ile tamamlanan hafif kavisli dikdörtgen yüzeylerle süslenmiştir. Bu temel yapının tamamı betonun atası olarak kabul edilen opus caementicium'dan yapılmıştır. Ana binanın arka kısmından küçük bir koridora ulaşılmaktadır. Koridordan sonra içerisinde lahdin bulunduğu mermer bloklarla örülmüş, üzeri beşik tonozla örtülü mezar odası bulunmaktadır **(Resim 200)**[440]. Mezar odasındaki sade lahitte bir kişiye ait iskelet kalıntılarına ulaşılmıştır. Kemikler üzerinde yapılan ilk çalışmalar sonucu 20'li yaşlarda bir kadına ait olduğu saptanmıştır. Kafatasından yapılan ölçümler Mısırlılara benzer bir kafa yapısı olduğunu göstermiştir. 1933 yılında ise antropologlar iskeleti tekrar incelemiş ve 15-16 yaşlarında bir kadına ait olduğunu kesinleştirmiştir[441]. Elde edilen verilerle yapının MÖ 41 yılında Ephesos'ta öldürülen VII. Kleopatra'nın kardeşi IV. Arsione için yaptırıldığı düşünülmektedir.

Yapının merkezinde sekizgen dediğimiz Oktagonal yapı bulunmaktadır. Sekizgen bir peristasis ile çevrelenmiş, sekiz köşeli büyük bir cellası bulunur ve peristasis sütunların kaideleri Attika tarzı, başlıkları ise Korinth düzenindedir. Cella duvarının tabanı bir seki ile çevrilidir ve üst kısmında meyveler ve boğa başlarının bulunduğu

---

[439] F. Kanz – K. Grossscmidt – J. Kiesslich, *Arsinoe IV of Egypt, Sister of Cleopatra Identified? Osseous and Moleculer Challenges*, 78 th Annual Meeting of The American Assosciation of Physical Anthropologist, 2009, 1; Taş, 2016, 89.

[440] Barbara Thuswaldner- Simon Flory- Robert Kalasek- Michael Hofer- Hilke Thür, "Digital Anastylosis of the Octagon in Ephesos", *Journal on Computing and Cultural Heritage,* 2(1), 2009, 1-30.

[441] J. KEİ, *XV. Vorlauiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos*, Öjh 26, 1930, 5-66.

çelenklerden oluşan friz yer almaktadır. Yapının çatısı, dik sekizgen piramidal bir çatıdır. Çatının tepesinde ise taştan yapılmış bir küre bulunmaktadır[442].

Oktagon Anıt mezarının kaidesinin yola bakan tarafında MS 4.yüzyılda İmparatorlar Valens, Valentinianus ve Gratianus'un Ephesoslulara yazdığı iki mektup yer alır. Bu mektuplardan sol taraftaki MS 371'de prokonsül Eutropius'a Latince olarak yazılmış olan, kamu hazinesinin ayırdığı paranın önceki yıllarda meydana gelen depremlerde ağır hasara uğramış Anadolu kentleri arasında bölüşülmesini emreder. Sağ taraftaki ise MS 372'de prokonsül Phestus'a Latince ve Yunanca yazılmış ve eyalet şenliklerinin dört kent arasında bölüşülmesini emretmektedir[443].

Oktagon Anıt mezarına benzer özellikte bir başka anıt mezar Karia bölgesindeki önde gelen yerleşimlerden olan Iasos'taki MS 2.yüzyıla ait Roma Mausoleumu olarak bilinen Balık Pazarı da denilen yapıdır. Yüksek bir podyum üzerinde inşa edilen ihtişamlı yapı, Oktagon anıt mezarı ile benzer özellikler taşıması bakımından önemlidir[444].

Süslemeleri, kazı bulguları, teknik ve prosopografik gözlemlerin birleşimi ile Oktagon anıtı, MÖ 1.yüzyıl sonuna (erken) Augustus dönemine tarihlenmektedir[445]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda (Piramidal Çatılı) ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.9.5. Ephesos-Lukas'ın Anıt Mezarı

Yukarı Devlet Agorası'nda, güney cadde olarak adlandırılan yol üzerinde yer almaktadır **(Resim 201)**.

Anıt mezarı ilk olarak J.T. Wood keşfetmiştir. Kazısını yaptığı anıt mezarda, panelli bir kapı pervazı, üstte büyük bir haç altta boğa veya bufalo figürü ve sırtında küçük bir haç ile karşılaşmıştır. Kapı sövesinin iç tarafında üzerine oyulmuş bir insan figürü

[442] Thuswaldner – Flory – Kalasek – Hofer - Thür, 2009, 4.
[443] Scherrer, 2000, 124.
[444] Ramazan Yazıcı, *Ephesos Antik Kenti Nekropollerindeki Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Tipleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014, 77.
[445] Georg A. Plattner, *Zur Bauornamentik des Oktogons Von Ephesos*, Ed. Sabine Laddatter, Neue Forschungen zur Kuretenstrabe von Ephesos, Österreichische Akademie Der Wissenschaften Archaologische Forschungen, Band 15, 2009,105.

kalıntısı olduğunu, bunun da bir azizi veya şehidi temsil ettiğini söyler[446]. Baş mermere gömülü ancak hale ile çevrelenmiştir **(Resim 202)**. Wood, bu semboller ve ayrıntılara bakarak boğanın MÖ 5.yüzyılda Aziz Lukas'ın sembolü olduğunu ve onun mezarı ya da tapınağını bulduğunu düşünerek çalışmasına devam etmiştir. Ancak yapının MS 3.yüzyıl sonu ile 4. yüzyıl başında yapıldığı ve Lukas'ın buraya bu tarihten sonra gömüldüğünü düşünmektedir **(Resim 203)**[447].

Lukas'ın Anıt Mezarı, MS 2.yüzyılda, 16 metre çapta ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen eski bir yapının kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Erken Bizans döneminde MS 5.veya 6. yüzyılda yapının iç kısmına apsis eklenerek kiliseye dönüştürülmüştür. Kazılarda sınırlı sayıda buluntu ele geçmiştir. Kilise, sütunları bulunmayan Roma İmparatorluk Dönemi podyumu üzerinde yükselmektedir. Kuzey, batı ve güneydeki basamaklarla yapıya ulaşılmaktadır. İç bölümde üstteki merkezi yapı, kiliseye dar bir merdivenle bağlanmış durumdadır. Duvar resimleri kalıntısı oldukça fazladır. Bu da zengin bezemelerle süslü olduğunu göstermesi açısından önemlidir[448]. Duvar simleri kalıntıları içerisinde haleli bir aziz ve iki kadın figürü görülmektedir[449].

Lukas'ın Anıt Mezarı'nda 1882 ve1891 yıllarında Weber tarafından da araştırmalar yapılmıştır. Ancak ilk bilimsel çalışmalar 1908 yılında yapılmaya başlamıştır. 1908 yılında yapılan tüm kazı Wood'un çalışmasının iyileşmeye ihtiyaç duyduğunu göstermiştir[450]. 1996 yılında ise Thür yeni çalışmalar yapmıştır. İmparatorluk Dönemi'nde yapının çapının 15,8 metre bir temel üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Yapının merkezinde 45 x 55 metre ölçülerine sahip bir avlu bulunmaktadır ve bu avlu mermer kaplamadan inşa edilmiştir. Podyumu 1,5 metredir. Yuvarlak planlı temel ise caementitiumdan[451] yapılmıştır. Ayrıca sütunlar arasında kapı şeklinde 90 cm genişlikte, 120 cm yükseklikte nişler yer almaktadır **(Resim 204)**[452].

---

[446] John Turtle Wood, *Discoveries at Ephesus*, Fellow of the Royal Institute of British Architects, Boston, 1877, 57.
[447] Wood, 1877, 58.
[448] Scherrer, 2000, 72; Yazıcı, 2014, 75.
[449] Stefan Karwiese - Mitarbeiter, *Türkei / Ephesos Grabungen 1997*, Öjh 67, 1998, 6-78.
[450] Rudolf Heberdey, *IX. Vorlauiger Bericht über die Grabungen in Ephesos 1907-1911*, Öjh, 1912, 157-182.
[451] Roma betonu.
[452] Yazıcı, 2015, 75.

Anıt mezarın, Roma İmparatorluk dönemi evresi yapı elemanları yardımıyla MS 2.yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir. Vedius Gymnasiumu ve Olympieion'un mimarisi ile benzerlik göstermektedir **(Resim 205)**[453]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tholos Biçimli-Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.9.5. Ephesos-Celsus Anıt Mezarı

Celsus Anıt Mezarına değinmeden önce kısaca Celsus Kütüphanesi'ne değinmemiz gerekir. Ephesos'un en iyi korunmuş yapılarından biri olan Celsus Kütüphanesi, Hellenistik Agora/ Tetragonas Agora Güney Kapısı yanında yer almaktadır **(Resim 206)**. MS 115 yılında yapılan kütüphanenin doğu cephesinde, ortadaki giriş kapısının sağ tarafında yer alan yazıta göre yapı, Celsus'un oğlu Tiberius Julius Aquila Polemaeanus tarafından yaptırılmıştır[454]. Yazıtta: *''Asya prokonsülü Tibernus Julius Celsus Polemaeanus için, oğlu consul Tiberius Julius Celsus Polemaenus kendi serveti ile Celsus kütüphane binasını, bütün dekorasyonu, sanat eserleri ve kitapları ile birlikte kurdu''* yazmaktadır[455].

Kütüphaneye 9 basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Kütüphanenin yüksekliği 17 m., genişliği doğu cephesinde 21 m.'dir[456]. Giriş 3 kapı ile sağlanmaktadır ve bu kapılar aedikulalı cepheden eksene simetrik olarak yerleştirilmiştir. Cephe düzenlemesi, girintili ve çıkıntılı elemanlar, alt ve üst katlar üst üste bindirerek sağlanmıştır. Ön cephesi 2 katlı gözükür ancak yapı 3 katlıdır. Kompozit başlıklı sütunlar, üç fascialı arşitrava sahiptir. Alt kat dardır bu yüzden yüksek görünümlü 4, üst katta geniş görünümlü 3 aedikula bulunmaktadır. Alt kattaki aedikulalarda Celsus'un özelliklerini simgelediği düşünülen giyimli ilham perileri olan kadın heykellerine yer verilmiştir. Bunlar, Episteme (bilim), Sophia (akıl), Arete (erdem) ve Eunoia (kader)'dir Yatay yapı elemanlarının

---

[453] Yazıcı, 2015, 76.
[454] Jan Plocek, *Rimske Knihovyn v Male Asii*, Efesu a Nyse, Magisterska Diplomova Prace, Masarykova Univerzita Filozoficka Fakulta, Brrno 2012, 22.
[455] Rudolf Heberdey, *Vorlauiger Bericht Über Die Grabungen in Ephesus 1904*, Sayı VII, ÖAW, 1905, 61-80.
[456] Plocek, 2012, 24.

kavisi ve dikey yapı elemanlarının ortadaki eksene doğru yükselmesi aldatıcı bir perspektif oluşturmakta ve cephe olduğundan daha geniş gözükmektedir[457].

Kütüphanenin apsisi altında mezar odası yer almaktadır. Burada Tiberius Julius Celsus Polemaenaus'un mezarı bulunmaktadır **(Resim 207).** Anıt mezar, MS 2.yy ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Kentte bulunan girlandlı lahitlerin bilinen ilk örneğidir. Lahit 2,68 x 1,10 x 1,75 m ölçülerine sahiptir. Üzerinde Eros ile Nike 'nin taşıdığı girlandlar bulunmaktadır. Kemiklerin bulunduğu kurşun kutu üzerine ahşap bir örtü serilmiş durumdadır ve ölü hediyesi bulunmamıştır **(Resim 208)**[458].

Konumu itibariyle de sıra dışı bir örneği temsil eden mezar odasının girişi çok dar olduğundan kütüphanenin inşası sırasında getirildiği düşünülmektedir. Ephesos prokonsülü olan Celsus 'un vasiyetiyle oğlu tarafından yaptırılan mezar ile kütüphanenin aynı zamanda anıt mezar olarak kullanıldığı görülmektedir[459]. Kütüphane ve mezar arasındaki bağlantı oldukça anlamlıdır çünkü Antik Çağda Apollon ve ilham perilerinin somutlaştırdığı ruhani dünyada yer almanın kişinin ölümsüz kıldığına inanılırdı. Bu yüzden MS 2. ve 3.yüzyıllarda Romalılar lahitleri Apollon, filozof, ilham perileri gibi figürlerle süslemeyi severdi[460]. Ayrıca Roma zengin vatandaşların memleketleri için gösterdikleri önemli hizmetlerinden dolayı onurlandırılması bir gelenekti. Şehrin merkezine mezar dikme geleneği ilke olarak yasaktı ancak önde gelen kişilerine özel bir onur olarak izin verilirdi. Celsus adına yapılan bu kütüphanede de hem halka hizmet sunulmuş hem de anıt mezarıyla saygı duyulmuş, anısı yaşatılmıştır[461]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Anıtsal Lahit-Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.10. Karia Bölgesi Anıt Mezarları

Anadolu'nun güneybatısında yer alan Meandros (Menderes) ve Indos Nehri (Dalaman Çayı) ile sınırlandırılmış olan Karya bölgesi günümüzde Aydın ilinin güneyini, Denizli ilinin güneybatısını ve Muğla ilinin Fethiye ilçesi hariç tamamını

---

[457] Peter, Scherrer, *Efes Rehberi*, Ege Yayınları, İstanbul 2000, 124; Yazıcı, 2014, 79.
[458] Volker Michael Strocka, *The Celsus Library in Ephesus*, Ancient Libraries Anatolia, Libraries of Hattusha Pergamon Ephesus Nysa, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara 2003, 38.
[459] Strocka, 2003, 38
[460] Strocka, 2003, 39.
[461] Strocka, 2003, 39.

kapsamaktadır[462] **(Harita 13)**. Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 9).** Bunlara değinecek olursak;

2.1.10.1. Hekatomnos Anıt Mezarı

Muğla ili Milas ilçesinde Hisarbaşı tepesinin doğu yamacında yer alan anıt mezar, 90 x 110 m büyüklüğünde bir teras üzerine inşa edilmiştir. Anıt mezar, tasarımı, boyutu ve detay işçiliği bakımından Mausoleum'a oldukça benzer olmasıyla önemli bir yere sahiptir hatta anıt mezarın, Mausoleum'un öncüsü olduğu kabul edilmektedir[463].

Anıtın temenos / teras duvarı ışık-gölge etkisi yaratan yüzeyleri mermer bloklarla örülmüş devasa boyutlardadır. Ölçüleri arazinin topografik konumundan kaynaklı olarak farklı ölçülere sahiptir. Yaklaşık olarak verilen ölçülerde doğu kenarı 117 m, batı kenarı 113 m, güney ve kuzey kenarı 90,50 m olarak verilmiştir[464]. Doğu, kuzey ve güney temenos duvarlarının arazi eğimli olduğu için iç kısımları molozla doldurulduğu görülmektedir. Arazi eğimi en yüksek yer doğu taraftır. Yüksekliği 8,5 m olan bu duvarların yüksekliği mezarın ihtişamını yansıtmaktadır **(Resim 209)**.

Yapının 42x35.42 m ölçülerinde, üst oda, gömü odası ve dromosun içinde yer aldığı, batı temenos duvarına yakın bir yerde bulunan podyumu, devasa boyutlarda, oldukça dikkat çekicidir **(Resim 210-211).** Korunan bölümünün yüksekliği 5,5 m'dir. Her cephenin 6 basamaklı krepidoma üzerinde ortostat sıraları bulunmaktadır **(Resim 212)**. Halikarnassos Mausoleum'a benzer şekilde tasarlandığı düşünülen fakat üst yapısına hiç başlanmamış olduğu görülen anıtın, genel görüntüyü değiştirecek kadar olmasa da podyumunda da bazı işçiliklerin yarım kaldığı görülmektedir[465]. Podyumun en iyi korunan tarafı güney cephenin doğu tarafıdır.

Plinthoslu Attik kaide, beş sütun tamburu, yivli sütun gövdesi ve Korinth başlığından oluşan anıtsal sütunun günümüzde bulunmayan ancak 18.yüzyıl gravürlerinde sütunun doğuya bakan yüzünde, dikdörtgen bir panelde Grekçe yazıt

---

[462] Daniela Baldoni, Carlo Franco, Mauziria Manara, Paola Belli, Fede Berti, *Karia'da Bir Liman Kenti İASOS,* Çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul 2004, 13; Karaöz Arıhan, 2007, 62.
[463] Zeliha Gider Büyüközer, "Anadolu Dor Mimarisi, MÖ 4. yüzyıl", *Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi,* Volume 2, 2019, 102-165.
[464] Abuzer Kızıl, *Uzunyuva Kutsal Alanı ve Hekatomneion Mimarisi*, Ed. Adnan Diler, Mylasa Uzunyuva Hekatomneion'u, Ege Yayınları, 2020, 136.
[465] Kızıl, 2020, 149.

olduğu bilinmektedir. Bu yazıtta; ‘’*Halk, Menandros’u Uliades’in oğlu ve Euthydemos’un torunu, memleketin iyilikseveri ve iyilikseverlerin evladını (heykel olarak buraya) dikti.’’* yazmaktadır[466].

Hekatomnos’un mezarı üst oda, mezar odası ve dromostan oluşmaktadır. Üst oda, 6,95 x 3,73 m ölçülerinde, 4,81 m yükseklikte, doğu batı doğrultulu, dikdörtgen planlı bir odadır. Zemini büyük kireç taşı bloklardan oluşmaktadır. Yan uzun duvarların traverten blokları alttan yukarı doğru taşırılarak daralmaktadır. Piramidal bir görünümdedir. Duvarların en tepesinin büyük dikdörtgen bloklarla kapatıldığı görülmektedir[467] **(Resim 213)**. Mezar odası ve dromos geniş bir çukur içine yapılmıştır. Mezar odası, doğu- batı yönünde, 4,67 x 3,76 ölçülerinde, 3,12 m yüksekliğindedir **(Resim 214)**. Yapımında Sodra Dağı mermeri kullanılmıştır. Mezar odası inşa edilmeden önce zemine dört cephesi kabartma heykellerle süslenen lahit yerleştirilmiştir **(Resim 215)**. Bu, lahit ile odanın orantısız ölçülerde olmasından dolayı yapılmıştır. Çünkü oda, lahde göre küçük olduğu için dromos, giriş kapısı lahdin odanın içine girmesine izin vermeyecekti[468].

Lahdin dört yüzü kabartma resimlerle bezelidir. Bu kabartmaların Klasik Çağın başyapıtlarıyla karşılaştırılabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Lahdin mezar odası girişindeki doğuya bakan yüz ön yüz, güneye bakan yüz sol yan yüz, kuzeye bakan yüz sağ yan yüz, batıya bakan yüz ise arka yüz olarak adlandırılmaktadır[469]. Lahdin kabartmalarındaki konulara bakınca, ön yüzde aile şöleni, sol yan yüzde görev değişimi, sağ yan yüzde yas, arka yüzde aslan avı işlenmiştir. Ayrıca lahdin tepe akroterlerinde satraplar ve eceler, köşe akroterinde Nikeler yer almaktadır[470]. Hekatomnos Anıt Mezarı MÖ 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir[471] **(Resim 216-217-218-219)**.

Odanın zemini traverten ve mermerden oluşan iki sıra blok ile oluşturulmuştur. Mezar odasında tonoz yarım daire şeklinde, ‘’yalancı tonoz’’ olarak bilinen tarzda yapılmıştır. Mezar odasının güney köşesinde kalker levhalardan oluşan üst üste iki raf bulunmaktadır **(Resim 220)**. Raflar üzerinde bronz ya da demir objeler bırakıldığı pas izlerinden anlaşılmaktadır. Kuzeydoğu köşede bir daha yer almaktadır. Mezar odasına bir

[466] Kızıl, 2020, 154.
[467] Kızıl, 2020, 155.
[468] Kızıl, 2020, 157.
[469] Fahri Işık, *Hekatomnos Lahdi*, Ed. Adnan Diler, Mylasa Uzunyuva Hekatomneion’ u, Ege Yayınları, 2020, 211.
[470] Işık, 2020, 212-253.
[471] Kızıl, 2020, 118.

eşikle girilmektedir. Eşiğin iç sağ ve sol köşelerinde bronzdan mil yuvaları yer almaktadır[472]. Mezar odasına girişin mermer kanatları ahşap kapıları taklit eden bir tarzda yapılmıştır. Jeppesen mezar odasının kapı kanatları, Mausoleum mezar odasının çift kanatlı kapısına benzediğini söylemektedir[473].

Yapının dromosu dörtgen planlı, ince uzundur **(Resim 221)**. Tonoz tavanı yarım daire şeklinde ancak hafif kavislidir. 8,09 x 2,02 ölçülerinde, 3,12 m yüksekliğindedir. Dromostan mezar odasına bakıldığında lahdin ön cephesindeki Kral Hekatomnos ile karısı Aba gözükmektedir[474]. Girişi çevreleyen lento taşının üzerinde ‘’A’’ ve ‘’Γ’’ harfleri bulunmaktadır. Lentonun üstündeki duvarın üst sırasındaki blok düzgün olarak perdahlanmış ancak geri kalan kısmı kabaca bırakılmıştır bu da işçiliğinin tamamlanmadığını göstermektedir[475]. Mezarın görülebilir mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Podyumlu Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.2. Knidos Aslanlı Anıt Mezar

1858 yılında Knidos nekropolünde C.T. Newton’un British Museum adına gerçekleştirdiği kazıda, bir anıt mezarın piramidal tipte çatısı üzerinde ele geçirilen kolosal aslan heykeli nedeniyle bu ismi alan mezar, kare planlı ve Dor düzenlidir. Gövde kısmındaki sütunlar pseudo-peripteral düzende yapının dış duvarlarına bitişik şekildedir. 18-6 m yüksekliğinde anıt, 2,4 m civarında podyuma sahiptir. Çatı ve gövde, metop-triglif frizi ile birbirinden ayrılmaktadır[476] **(Resim 222)**.

Bugün British Museum’da sergilenmekte olan aslan heykeli, katalog kayıtlarına göre 2,89 m boyutlarında, 1,82 yüksekliğindedir. Pentelikon mermerinden yapılmış heykel, çene ve ön bacakları kırık halde bulunmuştur. Başı sağa doğru çevrili, eklemlerden bükülen arka ayakları kıvrılmış, ön ayakları ileri uzatılmış, kuyruğu arka-

[472] Kızıl, 2020, 161.
[473] Kızıl, 2020, 164.
[474] Kızıl, 2020, 165.
[475] Kızıl, 2020, 168.
[476] Geoffrey B. Waywell, *Mausolea in South-West Asia Minor*, Yayla Third Report of the Northern Society for Anatolian Archaeology, 1980, 5; H. İbrahim Alpaslan, *Anadolu’da Podyumlu Mezar Mimarisi MÖ 6-MÖ 4.yy,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2005, 44.

sağ bacağı üzerinde kıvrılmış şekilde, göz yuvaları çukur bırakılarak işlenmiştir[477] **(Resim 223)**. Aslan, sembolik olarak liderlik, güç ve mezarı simgeleyen özelliğe sahip olması ile bilinmekte ve mimaride sıkça kullanılmaktadır. Knidos Anıtı da mimari bağlamda bölgedeki anıt mezarlardan Halikarnassos Mausoleumu, Labraunda Anıt Mezarı, Uzunyuva Anıt Mezarı ile benzerlik göstermektedir. Bölge dışında ise Makedonya-Amphipolis Aslanlı Mezar ve Alinda Anıtsal Mezarı ile benzerlik göstermektedir. Ancak Knidos Aslanı daha çok Halikarnassos Mausoleumu Aslanı ile benzerdir sadece Mausoleum aslanının, Knidos aslanına göre daha genç bir aslan olarak verildiği düşünülmektedir[478].

Aslanlı mezar, Newton tarafından MÖ 394 yılı, Krischen tarafından MÖ 2.yüzyıla tarihlendirilmekte ancak genellikle geç 4.yüzyıl veya erken 3.yüzyıl üzerinde durulmaktadır[479]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda bu mezarların ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.3. Halikarnassos Mausoleumu

Antik Çağ'da dünyanın yedi harikasından biri olan Halikarnassos Mausoleumu, Pers satrabı Maussollos için, karısı aynı zamanda kız kardeşi olan Artemisia tarafından, Maussollos ismini ölümsüzleştirmek adına hem Yunan hem Mısır hem Anadolu motiflerinden ilham alınıp Doğ-Batı sentezi oluşturularak, halktan toplanılan vergilerle yapılmıştır[480]. Yapının inşasını Maussollos başlatmıştır ancak inşaat faaliyetlerinin doruğa ulaştığı sırada Mausollos vefat etmiştir. Bu yüzden karısı Artemisia yapının inşasını devam ettirmiştir[481].

---

[477] Tuğçe Ertabak, "Knidos Aslanı ve Olası Yaş Tahmini", *PHASELIS Disiplinlerarası Akdeniz Araştırma Dergisi*, Sayı VIII, 2022, 27-35; Ertekin M. Doksanaltı, "Knidos Teritoryumunda Bulunmuş Bir Aslan Heykeli, ''Knidos Yaka Aslanı'' ", Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırma Dergisi, Volume 3, 2020, 1-20.
[478] Ertabak, 2022, 34.
[479] Alpaslan, 2005, 43.
[480] C. Canan Küçükeren, *Ege' de Bir Anadolu Uygarlığı KARIA*, Ekin Grubu Yayıncılık, İstanbul 2005, 81; Akurgal, 2020, 389.
[481] Fedak, 1991, 73.

Vitruvius mausoleumun konumunu doğal bir amfitiyatronun yani Halikarnassos körfezini çevreleyen kavisli ve giderek yükselen zemin seviyesinin ortası olarak tarif etmektedir[482].

Plinius'un *Doğa Tarihi* adlı eserinden öğrendiğimize göre; güney ve kuzey taraflarında 19,2 m uzunluğa kadar uzanan anıtın ön tarafı daha kısadır. Yapının toplam uzunluğu 134 metredir ve mezarı 17 metre yüksekliğinde, 36 sütunla çevrilidir[483]. Bu çevreleyen sütunlar pterondur. Doğudaki frizi Skopisi, kuzeydekini Bryaxis, güneydekini Timotheos ve batıdakini Leochares yapmıştır ama onlar işi tamamlamadan önce kraliçe ölmüştür. Yine de çalışma bırakılmamış tamamlanmıştır. Pteronun üzerinde alt kısma eşit yükseklikte ve tepeye doğru piramit şeklinde sivrilen 24 basamaklı bir piramit vardır. En üstte Pytheos'un yaptığı mermerden bir quadriga vardır bunlar da eklenince binanın toplam yüksekliği 42 m çıkmaktadır[484] **(Resim 224-225)**.

Mausoleumun yeri Danimarkalıların yaptığı 1966-1977 yılı arasındaki kazılarda tamamen ortaya çıkarılmıştır[485]. Mausoleumun pteron kısmı 9x11 düzeninde 36 Ion sütunludur. Sütun gövdeleri tabandan 1,1 m uzunluğundadır ve 24 yivli sütunların hepsi Ephesos tipi kaidedir. 8x5 metre boyutlarında olan mezar odası merkezi noktada değil, kuzeybatı köşededir. Ancak güneybatı köşede merdivenlerin bulunması burada da mezarların olabileceğini akla getirmektedir[486].

Mausoleumda C.T. Newton'un kazı çalışmaları sırasında birçok heykel ve parçaları bulunmuştur. Piramidal çatının basamakları dikdörtgen bir kaideyi desteklemektedir. Bu platformun üzerinde bulunan quadriga devasa boyutlardadır. Kaide üstündeki quadriga ile birlikte 6,6 metre yüksekliğindedir[487]. Piramidal çatının tepesinde quadriga içinde Mausollos ve II. Artemisia'nın heykelleri bulunmuştur. Anıtsal görünümde heykellerden Mausollos'un saçları uzun, dudakları kalın, sakalı kısa, bıyıkları aşağı doğru inmektedir.

---

[482] Fedak, 1991, 71.
[483] Kristian Jeppesen, *The Mouselleion at Halikarnasos The Written Sources and Their Archaeological Background*, Volume 2, Jutland Archaological Society Publications, 1986, 52.
[484] Norman Neuerburg, "Greek and Roman Pyramids", *Archaeological Institute of America*, 22(2), 1969, 106-115.
[485]Kristian Jeppesen, *The Mouselleion at Halikarnasos The Superstructure*, Volume 5, Jutland Archaeological Society Publications, 2002, 19.
[486] Motor, 2003, 40.
[487] Fedak, 1991, 73.

Üzerinde ise Yunan tarzı olmayan bir giysi, altında uzun ve kalın bir iç tunik giyimlidir. Muhtemelen sağ elinde bir kılıç tutmaktadır[488].

Anıtın etrafında frizlerindeki kabartmalarda Amazonlarla Helenlerin, Helenlerle kentaurosların mücadelelerine yer verilmiştir. Kusursuz bir heykeltıraşlık örneği görülen mausoleumda yüzlerce heykel ve kabartma bulunmaktadır. Figürlerin hızlı ve sert hareketleri, korku, acı ve şiddet ifadeleri belirgin bir şekilde verilmiştir. Kalıntılarından frizlerin renkli olduğu bilinmektedir. Ana zemin mavi, erkek figürlerin rengi ise kırmızıdır[489] **(Resim 226)**. Buluntularının bir kısmı British Museum'da bulunan mauseoleumun, bir kısmı ve bazı friz parçalarının ise St. Jean Şövalyeleri tarafından kale inşasında kullanıldığı bilinmektedir[490].

MÖ 4.yüzyıl ortalarından hemen sonraya tarihlenen mausoleum, büyüklüğü ve göze çarpan konumuyla sadece şehre hakim olmayıp aynı zamanda denizciler için de tanıdık bir simge olarak hizmet etmiş olabilir. Yerel bir yönetici adına, ölümsüzlüğü kazandırmak için tasarlanan anıt mezar, alışılmadık yüksekliği, heykellerin mükemmelliği ve çeşitliliği ve büyük bir temenosu ile daha sonraki birçok anıt için ilham kaynağı olmuştur[491]. Mausoleumun mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.4. Kaunos – Mezargediği Heroonu

Kaunos'un yaklaşık 4km batısında, üzeri zeytin ağaçlarıyla kaplı yer olan Mezargediği mevkisinde 1995 yılında yapılan temizlik ve kazı çalışmalarında Heroon ortaya çıkarılmıştır. Heroon doğu-batı doğrultulu, 5,40 m x 6,38 m boyutlarında dikdörtgen bir plana sahip olan tek odadan oluşmaktadır[492] **(Resim 227-228)**. Doğrudan kayanın üzerine oturmaktadır.

Batı duvarı neredeyse tüm yapısal öğelerden yoksundur. Mezar odasının eski güneybatı köşesinin yaklaşık 0,40 m kuzeyinde sadece 0,20 m yüksekliğinde düz bir blok yerinde durmaktadır. Sadece taşıma yüzeyinde ve batı duvarının dış hizasında duran aynı

[488] Küçükeren, 2005, 84-85.
[489] Küçükeren, 2005, 85.
[490] Motor, 2003, 43; Küçükeren, 2005, 92.
[491] Fedak,1991, 74.
[492] Emrah Özdemir*, Alabanda Klasik Dönem Oda Mezarı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014, 25.

malzemeden bir blok ile birlikte kabaca işlenmiş bir kireçtaşı bloğu üzerinde işleme izleri görülür. Daha kuzeyde in situ konumdaki bazı temel bloklar vardır. Kuzeybatı köşesinin yakınında üst kenarın dışında, profillenmiş çökmüş bir blok bulunur. Batı duvarının kalınlığı (0,59 m) bilinmeden kuzey duvarına uzanan kuzey yönündeki blogun korunması açısından önemlidir[493].

Yapının yamaçtaki konumu ve güneydoğu köşede yer alan blokların işçilikleri gömünün cephesinin güneye baktığını göstermektedir. Podyum niteliğindeki bir yükseltiye oturan heroonun cephesinde Ion düzeninde zengin bezemeli bir kapısı bulunmaktadır **(Resim 229)**. İki fascialı arşitrav, diş sırasına ait parçalar gömünün arka duvarı dışında kalan 3 yönde Ion düzeninde muhtemelen sütunlarla taşınmayan bir üst yapısı olduğunu göstermektedir[494].

Arşitrav parçasında Karca yazılı bir yazıt bulunmuştur ve bu yazıt üzerinde gömünün Psussollos'a ait olduğundan bahsetmektedir. Geison bloklarında kaba işçilik görülmektedir ve dübel delikleri yoktur. Bu da yapının alınlıksız inşa edildiğini göstermektedir. Kyma reversa profilli bloklar ile kapı üst lentosu üzerinde bulunan yumurta dizisi ve lesbos kymationu Heroon'un MÖ 350 civarında inşa edildiğini göstermektedir[495]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli-Heroon*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.5. Ta Marmara Anıt Mezarı

Didyma'nın yaklaşık 11,5 km kuzeydoğusunda, iç kesimlerde yer almaktadır. 12 m² planlı mezar, güneyde Akbük Körfezi'ne bakan 40 m yüksekliğindeki bir tepe üzerindedir[496]. Mezar, yüksek 4 basamaklı bir podyum üzerinde yer almaktadır. Yanlarda ve arkada 6x6 şeklinde Dor sütunlarıyla çevrelenmiş duvarlı bir cellası bulunmaktadır. Ön kısım, köşe destekleri arasında ikişer tane pseudo sütun bulunan tetrastil şeklindedir[497]. Geniş ve orta açıklıkta büyük bir kapısı bulunmaktadır **(Resim 230-231)**

---

[493] Burhan Varkıvanç, *Das Heroon Von Mezargediği In Der Nahe Von Kaunos,* Lykia Anadolu Akdeniz Kültürleri, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi ve Arkeoloji Bölümü Süreli Yayını, Antalya, 1995, 99.
[494] Varkıvanç, 1995, 107.
[495] Varkıvanç, 1995, 107.
[496] Fedak, 1990, 87.
[497] Fedak, 1990, 87; Semagül Yalçın, *Kibyra'dan Tapınak Tipli Anıt Mezar*, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2023, 36.

Yerel kireçtaşından yapılan mezar, sıvalı ve boyalıdır. Sütun aralarının üst kısmında boyalı kalkan kabartmaları bulunmaktadır. İki katlı tapınak biçimli, mausoleum modeline göre yapılan anıt mezarın Dor frizli arşitrav ile alınlıklı uçları olan alçak eğimli çatısı bulunmaktadır[498]. Alt katında bulunan küçük bir kapı ile iki bölüme ayrılmış mezar odasına ulaşılmaktadır. Üst katında da aynı düzen hakimdir ancak burada tavan süslemeleri baklava şeklindeki kasetler ile yapılmıştır[499].

Ta Marmara Anıt Mezarı, Helenistik döneme, MÖ 2.yy ortalarına tarihlendirilmektedir[500]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.6. Mylasa-Tapınak Planlı Mezar (Ptolemaion)

Ait olduğu yeri tam olarak bilinmeyen, Milas Müzesi bahçesinde sergilenen mezarın çatı alınlığının sol başlangıç kısmına ait olan parçanın tapınak planlı bir heroon olduğu geisonda bulunan Grekçe yazıttan anlaşılmaktadır **(Resim 232-233)**[501].

Yazıtta görülen kısım ΗΡΩΝΠΤΟΛΕΜΑΙΩ⌈-- ‘’Ptolemaion Heroon…’’ biçiminde tamamlanabilir[502] Alınlığın yüksekliği 0,70 m, uzunluğu 1,40 m, genişliği 0,81 m’dir. Yan yüzünde bulunan çörten aslan başı şeklindedir. Üst kısmında akroterin bulunduğu kaba bir düzlem vardır **(Resim 234)**. Bu parçanın benzer örneklerine Anadolu ve Anadolu dışında İtalya, K. Suriye ve Afrika’da da rastlanmaktadır[503]. Anadolu örneklerinden Iasos, Limyra, Skinos, Side’de bulunan tapınak planlı mezarlardan hareketle anıt mezar olasılıkla üst kısmında ön tarafta 4 sütun bulunan pronaos ve naostan oluşan, duvarları plasterlerle süslü prostylos tipli bir tapınak şeklindeydi. Mezar odası olarak podyumu kullanılıyor olmalı. Kapı ise arka cephede yer alıyor, üst kata da ön cephedeki merdivenle çıkılıyor olmalıydı. Anıt mezar Iasos tapınak planlı mezarı etkilemiş olmalı ya da her iki mezar aynı form ve planda inşa edilmiş olmalıdır[504]. Anıtın

[498] Fedak, 1990, 87; Lucia, Novakova, *Tombs and Burial Customs in the Hellenistic Karia*, Faculty of Philosophy and Arts Trnava University in Trnava, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 2016, 58.
[499] Fedak, 1990, 87; Yalçın, 2023, 36.
[500] Fedak, 1990, 87; Novakova, 2016, 58.
[501] Kızıl, 1999, 42.
[502] Kızıl, Blümel tarafından çeviri ve tarihlendirme yardımı alarak yazıt paleografik açıdan Erken Roma dönemine tarihlendirilmiştir.
[503] Kızıl, 1999, 43.
[504] Kızıl, 1999, 43.

parçası olan bu mimari eleman, Erken Roma Dönemine tarihlenmektedir. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.7. Mylasa-Gümüşkesen Anıt Mezarı

Anıt, Milas'ın Gümüşlük mahallesi Gümüşlük caddesinde yer almaktadır ve bulunduğu nokta Milas Ovasına hakim bir konumdadır[505] **(Resim 235)**.

Gümüşkesen Anıtı, kare planlıdır. Toplam yüksekliği 8,45 m olan anıt, Sodra dağı ocaklarında çıkarılan gri-beyaz mermerden inşa edilmiştir. Bulunduğu arazi eğimli olduğu için anıtın doğu tarafı moloz, taş ve harç karışımından elde edilen duvarla yaklaşık 1 m kadar yükseltilerek elde edilen bir platform üzerine oturtulmuştur **(Resim 236)**. Batı tarafında temeli kuzeybatı yönünde atılan bir sıra mermer levha bulunmaktadır[506]. Anıtta daha eski yapılardan alınan devşirme malzemelerin kullanıldığı da gözlemlenmiştir[507].

Konumu itibariyle önemli bir yerde bulunan anıt, mermer bloklardan yapılmış mezar odalı podyum, Korinth peristil ve piramit çatı olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır ve muhtemelen şehre başarılı hizmetler yapmış soylu bir vatandaşa veya yabancı bir hayırsevere aittir[508]. Anıtın batı kısmında bulunan kapıdan içine girilen podyumun mermer zemin levhalarının üzerinde 2 adet dikdörtgen sandık biçimli mezar yeri bulunmaktadır. Podyumun içinde 1.katın döşemesini taşıyan 4 ayak bulunurken üst katın köşelerinde kare planlı ayaklar ve aralarında ikişer sütun bulunmaktadır. Bu sütunların yüksekliklerinin üçte ikisi yivlidir ve yivlerin başlangıç noktalarında yer alan korkuluk levhalarının zıvana izleri de belirgindir. Bu izlere sadece güney cephede rastlanılmamıştır. Belki de mezar sahibinin heykeli bu cephedeydi bu yüzden heykelin önünü kapatmamak için bu cephede korkuluk kullanılmamıştı[509]. Üst kat zeminine arşitravın izdüşümleri ince iki çift iz biçiminde çizilmiştir bunu ustaların inşa sırasında sapmaları önlemek için çizdikleri tahmin edilmektedir **(Resim 237)**[510].

---

[505] Kızıl, 1999, 22.
[506] Kızıl, 1999, 23.
[507] Frank Rumscheid, "Milas 1994", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1996, 80.
[508] Novakova, 2016, 58.
[509] Rumscheid, 1996, 88.
[510] Rumscheid, 1996, 88

2 katlı tapınak benzeri anıt, Halikarnassos Mausoleumu'n karakteristik mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yüzden Halikarnassos Mausoleum'un bir küçük kopyası olarak bilinmektedir. Aynı şekilde yüksek bir kaide, bir peristasis ve basamaklı bir çatıdan oluşmaktadır ancak burada çatının ölçüleri daha küçük olduğu için çatıya quadriga yapılamamıştır[511].

Sahibinin kim olduğu bilinmeyen Gümüşkesen Anıt Mezarı, MS 2.yüzyıla tarihlenmektedir[512]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda da ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

2.1.10.8. Iasos-Balık Pazarı Anıt Mezarı (Mausoleum)

Milas- Kıyıkışlacık'ta bulunan anıt mezarı, 1920 yılında kente ziyarete gelen G. Guidi büyüklüğüne bakarak ve halkının geçiminin de balıkçılık olduğunu göz önünde bulundurarak buranın Macellum yani Balık Pazarı olabileceğini öne sürmesi üzerine Balık Pazarı olarak anılmaktadır **(Resim 238)**.

Anıt, 24,90 x 22, 45 m ölçülerine sahiptir. Meydanın ortasında yer alır. Yüksek podyumlu, ön cephesi 4 sütunludur. Korinth tapınak tipinde inşa edilmiştir[513] **(Resim 239)**. Basamakların dış duvarları Korint başlıklı alçak kabartmalı gömme sütunlu bezeli anıtın mezar odası 10 x 7 m zemine yapılmıştır ve odanın girişi batıdadır. Kazılarda mezar odasında insan kemiğine rastlanılmıştır. Ayrıca MS 4. yüzyıla tarihlenen 2 tane küçük kandil ele geçmiştir[514]. Duvarlarda nişler bulunur. Bu nişlere kemiklerin saklandığı kaplar koyulmaktadır. Ayrıca bu duvarlara bitişik yapılan sekiler bulunmaktadır. Avluda anıttan kopmuş, onarılmamış parçalar yer almaktadır[515] **(Resim 240)**.

Anıtın ana girişi tapınak merdivenlerinin önünde bulunan doğu portiko yer alan kapıdan yapılmaktadır. Batıdaki portikonun orijinal betonları hala ayaktadır. Kuzey ve güney kanatların arasında geniş açıklıklar bulunmaktadır. Bu açıklıklardan ise iki eksedraya ulaşılmaktadır[516]. Kuzeydeki birbiriyle bağlantılıdır ve bu dışarıdan girilebilen

[511] Akurgal, 2020, 388.
[512] Akurgal, 2020, 388.
[513] Kızıl, 1999, 38.
[514] Kızıl, 1999, 38.
[515] Baldoni, Franco, Manara, Belli, Berti, 2004, 128.
[516] Baldoni, Franco, Manara, Belli, Berti, 2004, 129.

odalara geçit sağlamaktadır. Odalardan ikisi siyah-beyaz mozaik ile kaplıdır. Merkezi eksedrada bulunan çok renkli mozaiği üzerinde bulunan lahit tahrip etmiştir[517].

MS 2.yüzyıla tarihlenen, Mausoleum olarak anılan anıtın inşa ettirenin kimliği bilinmemektedir ancak muhtemelen kentin ileri gelen önemli kişilerinden biriydi. Iasos'ta mermer ticaretinin canlı olduğu Bizans döneminde burası şehrin yakınların bulunan taş ocaklarından çıkarılan blokların depolanması ve işlenilmesi için kullanılmıştır[518].

Ana form olarak Iasos anıtı gibi podyum, tapınak formunda düzenlenmiş ikinci kat ve alınlıklı beşik çatıdan oluşan anıt mezarlara Lykia bölgesinde yer alan Telmessos, Arykanda, Patara, Kyaneae, Myra örnek verilebilir. Kilikia bölgesinde ise, Elaiussa Sebaste, İotape, Mezgitkale, Dösene örnek gösterilebilir[519]. Mimari formu göz önünde mezarın ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.9. Pedasa-Taş Tümülüsleri

Karia bölgesindeki önemli anıt mezar tiplerinden biri olarak taş tümülüsler karşımıza çıkmaktadır. Seçkinlerin, özellikle de yöneticilerin mezarları olan bu tümülüsler, anıtsal boyutları ve kullanılan dayanıklı malzeme nedeniyle iyi korunmuştur. Karia'daki bu taş tümülüsler genellikle bölgenin kuzey kesiminde ve Halikarnassos yarımadasında yer almaktadır[520]. En önemli yerleşim Pedasa'dır.

Pedasa'da bulunan taş tümülüsler, bulunduğu çevreye hakim, görüş açısı bulunan tepelerde önemli bir konumdadır. Burada bilinen ve en iyi korunmuş olan tümülüs Gebe Kilise Tümülüsü'dür[521] **(Resim 241-242).** Bu tümülüs tepenin aksine bir yamaçta yer almaktadır. Düzgün kesme taş bloklardan inşa edilmiştir. Çapı 13 metredir. Sağlam sayılabilecek üst örtüsü, dromosu ve belli bir yüksekliğe kadar korunmuş duvarlarıyla Gebe Kilise, bölgedeki taş tümülüslerin mimarisini anlamamız açısından da oldukça önemlidir[522].

---

[517] Baldoni, Franco, Manara, Belli, Berti, 2004, 129.
[518] Baldoni, Franco, Manara, Belli, Berti, 2004, 129.
[519] Kızıl, 1999, 39.
[520] Adnan Diler, *Stone Tumuli in Pedasa on the Lelegian Peninsula Problems of Terminology and Origin*, Tumulus as Sema, Ed. Olivier Henry, Ute Kelp, Part I, Volume 27, Berlin 2016, 455-473.
[521] İsmet Birsel, *Karia Mezar Mimarisi Klasik Dönem Öncesi*, Sergi Yayınevi, İzmir 2015, 49.
[522] Birsel, 2015, 49.

Doğu Nekropolü ve Üçörenler'de yer alan tümülüsler, geniş teraslar üzerinde yer almaktadır. Bu teraslar hem mezar için sağlam bir temel oluşturmuş hem de tümülüslerin yönelimlerini vurgulamak için kullanılmıştır[523] **(Resim 243).**

Batı Akropolis Tümülüsünde daha önce görülmemiş bazı özellikler tespit edilmiştir. Kazı sırasında dromos girişinin önünde bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarın girişi kapatmak için inşa edildiği düşünülmektedir. Tümülüsün bir diğer özelliği ise dromosun neredeyse 1 metre yüksekliğe kadar taştan örülmüş bir duvarla kapatılmış olmasıdır. Kanal benzeri bu yapı, dromosun kapısından başlayıp mezar odasına kadar uzanmaktadır. Kazılardan çıkarılan malzemelerle de iki ana kullanım dönemi çıkarılmaktadır. Erken evre Geometrik döneme karşı gelirken, son kullanılan evre Roma dönemidir[524] **(Resim 244-245).** Sivriçam Tepe Tümülüsünde ise bulunan malzemeler Geç Protogeometrik ve Geometrik döneme tarihlenirken, yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen malzemelerin genellikle Geometrik ve Arkaik dönemle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik göz önünde bulundurularak Pedasa'daki tümülüslerin çok uzun bir zaman diliminde kullanıldığı söylenmektedir[525]**(Resim 246).**

Leleg yerleşimi olan Pedasa'da yer alan taş tümülüsler, genel olarak bir teras, bir krepis, kornişle taçlandırılmış bir krepis duvarı ve dışta taş örgüsü ile içte bir mezar odası ve dromostan oluşur. Mezarın en gösterişli bölümü krepis duvarıdır. Üçörenler, Gebe Kilise ve Kaplandağ tümülüslerinde 2 metre yüksekliğe kadar çıkabilmektedir. Taş tümülüslerde, odaya giriş krepis duvarında açılan bir kapıdan sağlanmaktadır[526]. Dromoslar, oldukça önemlidir. Dromosun uzunlukları değişebilir ancak tümülüslerin çapına uygun olarak genellikle alçak ve dardır. Birçok örnekte alt genişliği 1 metre, yüksekliği 1-1,50 metre arasındadır. Dromoslar dışarıya doğru düz çizgi şeklindedir[527]. Üst yapılarındaki uygulamalar farklılık göstermektedir. Pedasa tümülüslerinde sahte tonoz uygulaması görülmektedir. Mezarlar yuvarlak planlıdır ancak mezar odası kare ya da dikdörtgendir ve üzeri bindirme tekniği ile bloklar içeriye doğru kaydırılarak kapatılır[528].

---

[523] Diler, 2016, 457.
[524] Diler, 2016, 467.
[525] Diler, 2016, 460.
[526] Diler, 2016, 457.
[527] Diler, 2016, 457.
[528]Şahin Gümüş, *Pedasa Leleg Tümülüsleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2013, 9.

İnhumasyon ve kremasyon uygulanan, çoklu gömülerin görüldüğü bu tümülüsler genellikle Geç Protogeometrik ve Geometrik döneme tarihlendirilmektedir[529]. Ancak Adnan Diler'in bahsettiği gibi Şahin Gümüş de doktora tezinde, Pedasa tümülüslerinin Erken Demir Çağ kullanımı dışında, geleneğin devamı olarak Roma Döneminde de III. yüzyıla kadar devam ettiğini belirtmektedir[530].

Pedasa'daki bu mezarların mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.10. Mutaf Tepe Tümülüsü

Aydın-Çine'de Madran Dağı eteklerinde yer alan tümülüs, yuvarlak krepis duvarlı dromos ve mezar odasından oluşmaktadır[531] **(Resim 247).** Yer seviyesinden yaklaşık 2 metre yükseklikte, kuzeybatı-güneydoğu yönlü inşa edilen tümülüsün girişi güneydedir. Girişte üç, doğu tarafta beş sırası korunmuş duvar kalıntıları mevcuttur. Bu kalıntılara göre tümülüsün, dıştan yuvarlak krepis duvarı ile çevrelediği görülmektedir **(Resim 248).** Yapıya anıtsal görünüm kazandırmak ve yapıyı yağışlara karşı korumak için, krepis duvarlarının üst kısmındaki bloklar saçak şeklinde tasarlanmıştır[532].

İçten 1,90 metre uzunluğunda, 1,55 metre genişliğinde olan dromosun yan duvarları dörtgen, özenle kesilmiş, rektogonal taş bloklarla isodom örgü tekniğindedir. Dromosta doğu-batı yönlü iki adet taş kiriş bulunmaktadır. Kirişler, aralarına dikine kesilmiş bloklar yerleştirilerek kilitlenmiştir ve bu kirişlerden ilki hem lento hem de kiriş olarak kullanılmıştır[533].

Dromostan mezar odasına geçiş iki kademelidir. Mezar odası, dikdörtgen forma sahiptir. Kuzey duvarda ana kayaya oyulmuş bir lahit bulunmaktadır. Genişliği 1,06 metre olan lahdin kuzey kenarı, duvarın birinci blok sırasını oluşturmaktadır[534]. Doğu duvarda bir tarafı oval olarak bırakılmış bir niş bulunmaktadır. Bu nişin geçme bir

---

[529] Gümüş, 2013, 100; Birsel,2015, 50.
[530] Gümüş, 2013, 6-117.
[531] Memduh Dağdeviren, *Muğla-Çine Sınırlarındaki Antik Dönem Mezar Örnekleri ve Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022, 90; Memduh Dağdeviren, "Marsyas Vadisinde Bir Tümülüs ''Mutaf Tepe''", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 50, Denizli, 229-247.
[532] Dağdeviren, 2022, 90; Dağdeviren, 2022, 230.
[533] Dağdeviren, 2022, 92; Dağdeviren, 2022, 231.
[534] Dağdeviren, 2022, 93; Dağdeviren, 2022, 232.

levhanın yeri olarak tasarlanmış olacağı düşünülmektedir[535]. Batı duvarındaki ilk blok, sanduka kapak yeri olarak çıkıntılı bırakılmıştır ve duvarın ilk blogu ile ölü yatağı sandukasının batı kenarı olarak yapılmıştır. Mezar odasında iki adet inhumasyon gömü bulunmaktadır. Mezarın doğu tarafının toprak altında kalmasından dolayı gömü hakkında yeterli bilgi sahibi olunamamıştır ancak benzer örneklerinden hareketle burada bir plaka tekne gömü daha olması gerekmektedir. Dağdeviren, bu plaka tekne gömü ile birlikte mezarın en az üç birey için hazırlanmış olabileceğinden bahsetmektedir[536].

Tümülüsün üst örtüsü, düzdam şeklindedir. Doğu-batı doğrultusundaki kirişlerin üzerine tek parça kayrak bloklar atılarak oluşturulan üst örtünün blokları özenli işçiliğe sahiptir. Ahşap mimariye öykünerek yapılmıştır[537]. Ayrıca mezarın yan duvarlarının üzerine oturtulan beşik çatı şeklinde yapılan çatı katı formlu bir kısım bulunmaktadır **(Resim 249).** Bu kısmın girişinde ‘’Λ’’ şeklinde özensiz, kaba taş bloklardan oluşan ayrı bir bölüm daha görülmektedir. Buranın mezarın çatısını korumak, üst örtüsüne toprağın oluşturabileceği basıncı azaltmak için çatı katı şeklinde oluşturulduğu düşünülmektedir[538].

Tümülüsün çevresine bakıldığında giriş kısmının karşısında büyük anakayalar bulunduğu görülmektedir. Bu anakayalardan birinin mezara bakan kuzey kısmında oval, niş şeklinde bir alan bulunmaktadır. Batısındaki ana kayanın güney cephesinde ise gelişigüzel yapılmış oyuklar bulunmaktadır. Bu oyukların adak nişi işlevli olduğu düşünülmektedir. Bu nişlerin arasında ise kayanın altının yontulmasıyla oluşturulmuş, iki adet halka görülmektedir. Bunların ölü gömme gelenekleriyle alakalı olduğu, kayalıkların ise mezar ziyaret yeri veya tören alanı olarak tasarlanmış olduğu düşünülmektedir[539] **(Resim 250).**

MÖ 6.yüzyılın sonu 5.yüzyılın başına tarihlendirilen Mutaf Tepe Tümülüsünün, mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

[535] Dağdeviren, 2022, 93; Dağdeviren, 2022, 232.
[536] Dağdeviren, 2022, 93; Dağdeviren, 2022, 232.
[537] Dağdeviren, 2022, 95; Dağdeviren, 2022, 232.
[538] Dağdeviren, 2022, 95; Dağdeviren, 2022, 233.
[539] Dağdeviren, 2022, 95; Dağdeviren, 2022, 233.

2.1.11. Lykia Bölgesi Anıt Mezarları

Anadolu'nun güneybatısında yer alan Lykia bölgesinin antik dönemde doğu sınırını Pamphylia ve Pamphylion Pelagos denen Antalya körfezi, batı sınırını Karya, kuzey sınırını Phrygia, güneyde ise doğal sınırını Akdeniz oluşturmaktadır[540]. Günümüzde Antalya ili ile Fethiye ilçesini birbirine bağlayan kuzeye doğru kavisli dışbükey bir çizginin güneyinde yer alan, Akdeniz'e uzanan yarımada olan Teke yarımadası olarak bilinen bölgenin antik dönemdeki adı Lykia bölgesidir[541] **(Harita 14)**. Bölgedeki ele alınan anıt mezarlar çeşitlilik göstermektedir **(Grafik 10).** Bunlara değinecek olursak;

Lykialılardan günümüze koruna gelen en fazla kalıntı olan mezarlar, MÖ 6.yüzyılın sonlarından Roma İmparatorluk dönemine kadar baskın bir mezar sanatıyla inşa edilmiştir. Mezarlar toprak seviyesinin üstüne ve göğe ulaşmak istercesine yüksek boyutlarda inşa edilmektedir. Yerel, Yakın Doğu ve Yunan etkisinin görüldüğü mezarlardan Erken Dönem Lykia mezarları Piliye mezar olarak bilinen Dynastlar için dikilen mezarlardır[542].

MÖ 6.yüzyıldan itibaren Lykia bölgesinde görülen mezar tiplerinden kaya mezarlar kente mimari zenginlik katan bir mezar tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Lykia bölgesinde kayalık bölgeler oldukça fazladır. Doğa şartlarının anıtsal kaya mimarisinin oluşmasında etkili olan bölgede, görüntü olarak sivil ahşap yapılarını taklit eden, taş işçiliğinin üst seviyede olduğu mezarlar karşımıza çıkmaktadır. Lykia bölgesindeki kaya mezarların cepheleri oldukça zengindir. Tapınak cephelilerden ev cephelerine kadar çeşitli tipte karşımıza çıkmaktadır. Ancak dış cephelerindeki bu çeşitlilik ve tasarım mezar odalarında görülmemektedir. Lykia kaya mezarların mezar odaları daha çok yalın ve basit görünüme sahiptir[543]. Ele alacağımız örneklerde bunlar açıkça görülmektedir. Bunların dışında bizim ele alacağımız Lykia mezar tiplerinden biri olan anıt mezarlar ve heroonlardır. Bölgede yer alan kentlerdeki anıt mezarlara bakacak olursak;

---

[540] Derya Çığır, *Antik Kaynaklarda Lykia ve Lykialılar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, 16.
[541] Nevzat Çevik, *Lykia Kitabı,* Sunan- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Oksijen Basım, İstanbul 2015, 19.
[542] Elif Uğurlu, "Lykia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri Üzerine Genel Bir Bakış", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1(2), Eskişehir 2000, 359.
[543] Recep Sezer Taşkıran, "General Devolopment of Anatolian Monumental Rock Architecture; Example of Adamkayalar", *Uluslararası Erdemli Sempozyumu*, 2018, 44.

2.1.11.1. Ksanthos-Aslanlı Mezar

Dikme mezar türünün en erken örneği olan Ksanthos'taki aslanlı mezar, ilk defa İngiliz seyyah Fellows tarafından bulunmuştur. Fellows ilk seyahatinde anıtı görüp rölyeflerini Persopolis rölyefleri ile karşılaştırmıştır[544]. 1840'ta tekrar gelerek inceler ve anıtın stil bakımından şehrin en eski anıtı olabileceğini ileri sürer. 3. seyahatinde anıtın Londra'ya götürülecek kısmına işaret eder ve 1843'teki 4.seyahatinde Scharf ile Ksanthos'a gelerek çizimini yaptırır. Buradaki çizimde paye ayaktadır ancak notlarında payenin yan yatırıldığından bahsetmektedir. Aynı yıl mezarın etrafında tekrar araştırma yapmıştır. Bu esnada 2 parçada yavrularıyla birlikte dişi aslan kabartması bulmuştur **(Resim 251)**. Anıta ait başka bir buluntuya rastlayamamıştır ve payeyi keserek Londra'ya götürmüştür. Fellows ve Scharf bu kabartmanın kuzey frizden olduğunu düşünmektedir. Londra'ya götürdükten sonra British Museum'da restitüsyonu yapılmıştır. Sonrasında 1900'de Smith ve 1928'de Pryce incelemiştir. Daha sonra anıtla Ekrem Akurgal yeniden ilgilenmiştir. 1952'de ise Fransızlar kazı yapmaya başlamıştır. P. Damargne tarafından kazı yapılmıştır[545].

Yaklaşık 3 metre yüksekliğinde olan anıt mezar bir gövde üzerine oturtulmuş, dört tarafı kabartmalı bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odasının batı yüzünde bir açıklık bulunmaktadır buranın mezar kapısı olduğu söylenmektedir[546]. Sanduka biçimli mezar kireçtaşından yapılmıştır.

Mezar üzerinde bulunan kabartmalarda ölen kişinin hayatından olaylar ve kahramanlıklarının anlatıldığı betimler yer almaktadır. Dar olan kuzey ve güney yönlerinde sıçrar vaziyette, yüksek kabartma tekniğinde, başları cepheden gövdeleri yandan verilmiş aslanlar yer almaktadır[547]. Güney yöndeki aslan bir hayvanı parçalarken **(Resim 252)**, kuzey yöndeki dişi aslan ve yatar vaziyette iki yavrusu ile birliktedir.[548] Doğu ve batı yüzdeki figürler ince ve uzun yapıdadır ancak doğu yüzün bir kısmı kırıktır.

---

[544] Charles Fellows, *Asia Minor*, Printed By Richard And John E. Taylor, Londra 1838, 226.
[545] Pierre Demargne, "Fouilles De Xanthos- Rapport Sur Les Resultats De La Campagne De L'Annee 1953", *Türk Arkeoloji Dergisi*, VI, 1956, 43-44.
[546] Recep Cesur, "Batı Anadolu' da Üç Aslanlı Mezar", *TABVLA İstanbul Üniversitesi Klasik Filoloji Topluluğu Dergisi*, Vatan Ofset Yayıncılık, İstanbul Sayı 5, 2017, 38; Şükrü Özüdoğru, "Arkaik Dönemden bir Likya Dynast Mezarı Üzerindeki 'Aslan Öldürme' Sahnesi, Anlamı ve Kökeni Üzerine Değerlendirmeler", *Anatolia Dergisi*, Sayı 39, 2003, 72.
[547] Yusuf Boysal, *Arkaik Devir Heykeltraşlığı,* Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, Ankara 1979, 49; Motor, 2003, 17.
[548] Motor, 2003, 17.

Sağlam tarafında yürümekte olan bir savaşçı ile at üzerinde bir savaşçı birbirlerine zıt yönde giderken, bunların arasında kısa khiton giymiş küçük bir figür de savaşçının arkasından yürümektedir. Savaşçının sol elinde tuttuğu kalkan, gövdesini kapatmıştır. Sağ elinde ise yukarı doğru kaldırdığı küçük bir kalkan tutmaktadır ve khylamis benzeri bir pelerin, yüksek ve uzun sorguçlu bir miğferle betimlenmiştir[549].

Batı yönlerdeki betimlerde eksiklik görülmektedir. Sağ tarafta bulunan çıplak bir erkeğin bir aslanı öldürme sahnesinde, ayaktaki erkek figürü sol eliyle aslanın kulağından tutmuş ve sağ eliyle kılıcını aslanın karnına sapladığı görülmektedir **(Resim 253)**. Bu sahneler Doğu sanatında sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca dar yüzlerdeki aslanlarda olduğu gibi buradaki aslanın da başı cepheden, gövdesi yandan verilmiştir. Bu özellik Arkaik döneme ait bir özelliktir[550]. Aynı yönde taht üzerinde bir kişi oturmaktadır. Bunun mezar sahibi olduğu düşünülmektedir. Karşısında mezar sahibine hediye getiren figürler yer almaktadır **(Resim 254)**. Ayrıca kapı üzerinde bulunan arma olarak işlenmiş 2 aslan, mezar koruyuculuğunu üstlenmiş olmalıdır.

Anıt mezarı Akurgal, MÖ 540 yılına tarihlendirmektedir. Ancak Boysal; anıt mezarı G. Richter'in MÖ 6.yüzyılın ilk çeyreğine, H. Metzger'in ise MÖ 560-550 yıllarına tarihlendirdiğinden bahsetmektedir[551]. Anıt mezardaki aslanlar, MÖ 6.yüzyıla tarihlendirilen Milet Aslanı ile karşılaştırıldığında benzer özellikler olduğu görülmektedir bu da bize Ion stilinin hakim olduğu, Doğulu motiflerin işlendiği anıt mezarın MÖ 6. yüzyıl ortalarından hemen önce yapılmış olduğunu göstermektedir[552]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.2. Isinda Anıt Mezar

Isinda anıtı, Belenli Köyü'nün güneyinde, çok fazla yüksekliği olmayan bir tepe üzerinde yer almaktadır. Anıt, bir platforma oturtulmuştur. Bu platform bir kayanın

[549] Boysal, 1979, 49; Motor,2003, 18; Cesur, 2017, 38.
[550] Motor, 2003, 18.
[551] Motor, 2003, 19.
[552] Motor, 2003, 19.

basamaklar yapılarak düzleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Platform üzerinde monolit bir blok, mezar odası ve kapak yer almaktadır[553] **(Resim 255)**.

Anıtın mezar odası bir kireçtaşı dikme üzerinde yer almaktadır. 0,75 m yüksekliğindedir, etrafı kabartmalarla süslüdür. Dikme mezar tipinde en erken mezar örneği Ksanthos-Aslanlı Mezar'dan sonra ikinci olarak Isinda Dikme Anıtı gelir. Hatta Lykia bölgesinin MÖ 6.yy kabartma sanatını yansıtan en iyi örnektir[554]. Dikme, yerel kireçtaşından yapılmıştır. 4 m yüksekliğe sahiptir. Mezar odası ile dikme bir silme ile ayrılmaktadır. Mezar odasının basamaklı bir kapak taşı ile kapatılması ile Lykia'ya özgü bir yenilik olmuştur[555]. Mezar odasının etrafındaki kabartmalarda mezar sahibinin hayatını yansıtan savaş, av, şenlik gibi konulara yer verilmiştir. Kuzey frizde Doğulu bir özellik olan şölen düzenleme sahnesi ile müzik eşliğinde güreşen, boks yapan figürler işlenmiştir **(Resim 256)**. Güney frizde savaş sahnesi ile av sahnesi beraber işlenmiştir **(Resim 257)**. Güney frizdeki sahnelerin devamı niteliğinde olan sahneler ise doğu ve batı frizlerinde görülmektedir **(Resim 258-259-260)**. Bu uygulama da Yunan sanatında karşılaşmadığımız bir uygulamadır[556].

Lykia bölgesinde dikme mezarlar yönetici olan bey mezarı olarak kullanılmıştır. Isinda anıtı da bir beye ait olmalı ve üzerinde yer verilen kabartmalarda işlenen konular beyin yaşantısını göstermektedir. Anıt, benzer örnekleriyle karşılaştırılarak MÖ 550 yılı civarına tarihlendirilmiştir[557] Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.3. Kadyanda – Salas Anıt Mezarı

Kadyanda akropolisinin 1,5 metre kuzeyinde, 350 metre uzağında yer alan Salas Anıt mezarı, 1840 yılında Fellows tarafından keşfedilmiştir[558]. Anıt mezarın

[553] Mehmet Özhanlı*, İsinda Dikme Anıtı*, Adalya, V., Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2001-2002, 73.
[554] Özhanlı, 2001-2002, 73.
[555] Motor, 2003, 19.
[556] Motor, 2003, 20.
[557] Özhanlı, 2001-2002, 94.
[558] Pınar Döğerli Başerkafaoğlu, *Surveys in the Necropolis of Cadianda*, Cedrus XI, 2023, 215-232.

rekonstrüksiyon çizimleri, 1966 ve 1967 yıllarındaki gözlemlere dayanılarak oluşturulmuştur **(Resim 261)**[559].

Anıt, kayanın işlenmesiyle yapılmıştır. Tipik Likya mimari düzeninde, yalnızca güneyden görülebilen, üç basamaklı podyum üzerinde kirişler üst üste bindirilerek oluşturulan anıt mezar 1,93 x 1,60 m ölçülerinde, kare planlı, bir orta ara blok, bir lahit ve düz çatısı olan bir düzene sahiptir **(Resim 262-263)**[560]. Mezarın batı girişinde, elinde bir oinochoe ile başı üzerinde Salas'ın yazıtı bulunan sola dönük ayakta duran, khiton ve hymation giymiş bir erkek figürü bulunmaktadır. Kuzey yan yüzünde iki savaşçı ellerinde kalkan ve mızraklarla savaşırken tasvir edilmiştir. Savaşçıların yukarısındaki kuzey taraftaki dikdörtgen frizde on iki kişiden oluşan bir ziyafet sahnesi vardır. Güney tarafta on iki kişiden oluşan bir kurban sahnesi, insanlar ve altında iki savaşçıya yer verilmiştir. Frizin sol tarafında bir masa üzerinde aşık kemikleri ile oyun oynayan figürler, sağ tarafında köşede iki eli ile boğa tutan bir kurban sahnesi görülmektedir. Ayrıca lahdin kaidesinde, kuzey taraftaki üç girintili bordürün üzerinde iki atlı savaşçının dört düşmanla savaştığı toplam altı figür görülmektedir. Güney tarafında ise, yaya olarak beş savaşçı yer almaktadır[561]. Lahdin teknesinde, üst profilde Ion kymationu bulunmaktadır. Rekonstrüksiyonunda ise kapağının semerdam biçimli olduğu düşünülen lahdin, alınlıklarında grifon olduğu ve kaldırma çıkıntılarının aslan protomları şeklinde olduğu varsayılmaktadır[562].

Salas anıt mezarı, Fellows'a göre Salas ve Hekatomnos'un babası ile oğlu Pixodorus ve Mausollos'un dedesine aittir.[563] Borchhardt'a göre araştırmalar Salas Anıt Mezarının MÖ 5. ve 4. yüzyıl başlarında Hekatomonid ailesinden, bir prensesin mezarını içerdiğini göstermektedir. Hekatomnidlerin Karya ailesinden gelmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Kocası Likya prensi Salas, bu mezarı onun için yaptırmış ve onu, prensesin en küçük oğlu Turlli ile sevgiyle oynadığını gösteren, onun onuruna düzenlenen ilk cenaze töreninden sahnelerle çerçevelenmiş kabartmalarla süslemiştir. Aynı zamanda ikonografik olarak Salas'ın savaşçı ve güçlü ailesini övmeyi amaçlayan sahneler de yer

---

[559] Jürgen Borchhardt – G. Neumann, *Dynastiche Grabanlagen Von Kadyanda*, Jahrbuch Des Deutschen Archaologischen Instituts and Archaologischer Anzeiger, Band 83, Berlin, 1968, 174.
[560] Borchhardt–Neumann,1968, 174; Vedat İdil, *Likya Lahitleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, 14; Motor, 2003, 58; Döğerli Başerkafaoğlu, 2023, 221.
[561] İdil, 1985, 39; Motor, 2003, 58; Döğerli Başerkafaoğlu, 2023, 221.
[562] İdil, 1985, 39.
[563] Döğerli Başerkafaoğlu, 2023, 222.

almaktadır. Kaide frizinde bir Amazonomachy'i tasvir etmiş olması ve altındaki savaşçının Hektor adını taşıması tesadüf olmayabilir. Kabartmalarda Bellerephontes'e gönderme yapan mezarın benzer şekilde, Troya'nın Dardanid ailesiyle bilinçli bir soy bağı kurulmak istenmiş olabileceği de belirtilmektedir[564]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.4. Harpy Dikme Mezar

Ksanthos'un merkezinde, Roma Tiyatrosu ile Agoranın yanında yer alan dikme mezar, 1838 yılında C.Fellows tarafından keşfedilmiştir. Ardından Fellows, 1842 yılında mezar üzerinde yer alan mermer kabartmaları British Museum'e götürmüştür[565].

Harpy Dikme Mezar, nekropolde değil kent merkezinde inşa edilmesiyle dikkat çekicidir. 3,8 x 4 metre ölçülerinde yekpare bir bloktan oyulmuş bir kaide üzerinde durmaktadır. Kaidenin yüksekliği her yönden eşit değildir. Bu kaidenin üzerinde 10 ton ağırlığında dikme bir sütun yer almaktadır. Sütunun yüksekliği 5,43 metredir. Sütunun tepesinde dört tarafı frizlerle çevrili mezar odası bulunmaktadır. Bu odanın üzeri 0,44 m yüksekliğinde basamaklı kapak taşı ile örtülüdür. Bu kapak taşı aynı zamanda mezar odasının çatısı işlevi de görmektedir[566] **(Resim 264-265)**.

Mezarın dört yanından kuzeye ve güneye bakan iki tarafı daha kısadır. Harpyler bu iki tarafta da merkezi sahneye bir çerçeve oluşturmaktadır. Kuzey frizde ortada geniş blokta, tahtta oturan bir erkek ve alt kısmında bir domuz, karşılarında silahlarını kuşanmış bir savaşçı yer almaktadır. Sol eliyle yerdeki kalkanını tutmuş, sağ eliyle miğferini karşısındaki figüre doğru uzatmış şekilde ve belinde kılıç ile verilmiştir. Oturan kişi ise miğferi almak için sağ elini uzatmış durumdadır[567]. Burada oturan figürün mezar sahibi olduğu düşünülmektedir[568]. Yanlardaki dar bloklarda kadın başlı kuş gövdeli sirenler yer almaktadır. Sağdaki sirenin altında ise Hades'in kapısında bekleyen ruhu temsil eden,

---

[564] Borchhardt,1968, 214.
[565] F.J. Tritsch, "The Harpy Tomb at Xanthus", *The Journal of Hellenic Studies*, 62, 1942, 39-50; Motor, 2003, 23.
[566] Motor, 2003, 23; Peter Fange, *The Harpy Tomb An Experimental Visibilitiy Analysis*, Department of Archaeology an Ancient History Master's Thesis in Archaeology, Sweden, 2014, 8-9.
[567] Fellows, 1838, 232.
[568] Motor, 2003, 26.

çömelerek oturmuş bir figür yer almaktadır. Güney frizde de kuzeydeki konuyla benzer konu görülmektedir. Tahtta oturan kadın figürü, asasını yere dayamış, sol elinde tuttuğu narı karşısında ayakta duran figüre uzatmaktadır. Ayakta duran kişi ise sağ elini narı almak için uzatmış, sol eliyle güvercin vermektedir. Ayrıca kuzey frizdeki gibi köşede ruhları taşıyan sirenler yer almaktadır[569]. Burada, oturan kadın figürünün mezar sahibinin eşi olduğu düşünülmektedir[570].Diğer iki taraf daha uzun ve etkileyicidir. Batı frizde özenle giyinmiş 5 kadın figürü yer almaktadır. Sol baştaki kadın taht üzerinde oturmakta ve sağ elinde phialeye benzeyen bir kap tutmaktadır. Ortada geniş blokta mezar kapısının üzerine yavrusunu emziren bir inek yer almaktadır. Arka arkaya yürür vaziyette verilen 3 kız ise sunuda bulunmaktadır[571]. Doğu friz agoraya bakan tarafıdır. Burada tahtta oturan ve etrafı 4 genç erkek figürüyle çevrili, görkemli, sakallı bir adam figürü görülmektedir[572]. Sağdaki friz blogunda yüzü oturan kişiye dönük olarak verilen figürün arkasında köpek yer almaktadır **(Resim 266)**.

Renklerle zengin bir şekilde yapılan ancak günümüzde sadece izlerinin kaldığı Harpy Anıt Mezarı, MÖ 500-490 yılına tarihlendirilmektedir[573]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.5. Ksanthos-Yazıtlı Dikme Mezar

Ksanthos'ta Harpy Dikme Mezarı'nın 100 metre ilerisinde bulunan Yazıtlı Dikme Mezar, Fellows tarafından 1838 yılında keşfedilmiştir[574] **(Resim 267)**.

Ksanthos Dikilitaşı (Obelisk) olarak da bilinen anıt mezar, üzerinde 250 satırdan oluşan en uzun Lykia yazıtı yer almasıyla özgün örneklerden biridir[575] **(Resim 268)**. Üç dilden oluşan yazıt güney cephede başlar, doğu cephe ve kuzey cephenin bir bölümünde Lykia dilinde devam eder. Kuzey yönünün üst kısmında on iki satırlık Yunan şiiri yer

[569] Fellows, 1838, 232.
[570] Motor, 2003, 26.
[571] Motor, 2003, 25.
[572] Fellows, 1838, 232; Tritsch, 1942, 42.
[573] Motor, 2003, 27; Fange, 2014, 19.
[574] Fellows, 1838, 232.
[575] George E. Bean, *Eskiçağda Lykia Bölgesi*, Çev. Hande Kökten, ARION Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1997, 59; Motor, 2003, 29; Erkan Recep Sağnak, *MÖ 4.yüzyılda Güneybatı Anadolu Anıtsal Mezar Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2005, 29.

almaktadır. Kuzey cephenin kalan kısmı ve batı cephenin tamamı ise alışılmamış bir Lykia dilindedir[576]. Yazıttan anlaşılan kahraman bir kişi olan Ksanthos kralı Harpagos oğlu Gergis'in yiğitlikleri anlatılmaktadır. Yani dikme, kralın hem mezarı hem de onun zafer anıtıdır[577].

Anıt mezarın üst kısmı tahrip olmuştur ancak kurtarılan parçalardan mezar odası olduğu ve tıpkı Harpy Dikme Mezar'da olduğu gibi etrafının kabartmalarla çevrili olduğu anlaşılmaktadır[578]. Günümüze sağlam olarak ulaşamayan mezar odası, yöresel kireçtaşından oyulan bloklar ve bunların kenet sistemi ile birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Odanın yüksekliği 1,54 metre, genişliği tepe noktasından 1,58x1,38 metre ölçülerindedir[579]. Odanın dış cephesi kireçtaşından yapılmış, yaklaşık 1,54 metre yüksekliğinde, üstte ve altta bir yumurta ve inci dizisi ile sınırlandırılan friz ile çevrilidir[580]. Odanın üzeri ise basamaklı bir kapak taşı ile kapatılmıştır. Kapak taşının üzerinde iki yanında birer aslan başı ve kaide üzerinde oturan mezar sahibinin ayak izlerine rastlanılmıştır[581]. Frizin güney kısmının ortasında işlenen figürlerden biri diğerlerinden belirgin şekilde daha büyüktür. Boyundan da anlaşılacağı üzere bu savaşçı figürü kahraman kişi, diğerleri rakipleri olmalıdır. İkisi kahramanın ayaklarının altında sırtüstü düşmüş şekilde, üçüncüsü ise hoplit olarak gösterilmiş, kalkanı yakalamaya çalışır şekilde işlenmiştir. Hoplitin başı üzerinde ise 6 adet kalkan resmedilmiştir. Bu kalkanlar, kahramanın öldürdüğü hoplitleri göstermektedir. Yazıtta bu olayı anlatan çeviride; '*Harpagos oğlunun bir günde yedi Arkadialı hopliti öldürdüğü'* okunmaktadır[582]. Frizin kuzey tarafındaki kabartmanın bir parçasında ellerinde kalkanlar taşıyan 3 çıplak erkek figürü görülmektedir. Batı tarafında ise ele geçen küçük bir parçada Attika tipi başlıklı, pelerinli bir savaşçı görülmektedir. Ayrıca frizlerin alt köşelerinde kötü güçlerden korunma amacıyla yapılan boğa protomlarına yer verilmiştir **(Resim 269)**[583].

[576] Bean, 1997, 59.
[577] Çevik, 2015, 217.
[578] Bean, 1997, 59; Çevik, 2015, 217.
[579] Sağnak, 2005, 29.
[580] Sağnak, 2005, 32.
[581] Motor, 2003, 29.
[582] Bean, 1997, 60; Motor, 2003, 32; Sağnak, 2005, 33.
[583] Motor, 2003, 29; Sağnak, 2005, 33.

Dikme mezar, üzerindeki yazıtın da yardımıyla MÖ 400'e tarihlendirilmektedir[584]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Dikme Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.10.6. Myra-69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezarı

Teke Yarımadası'nın güney ucunda bulunan Myra'nın en görkemli yapı grubu kaya mezarlarıdır. Doğu/Nehir nekropolünde yer alan 69 numaralı tapınak cepheli kaya mezarı bu görkemli mezarlardan biridir. Yaklaşık 2,5 m derinliğe kadar oyulmuş alçak bir temel üzerinde yükselen kaya mezarın cephesi, 6 m çapında ve 4 m yüksekliğindedir[585]. Kaya mezarın planı bir prostyle tapınak düzenini anımsatmaktadır. Üzerinde diş sırası bulunan, 3 fasciadan oluşan arşitravın yer aldığı frizsiz bir saçağı bulunmaktadır. Alınlığında aslan-boğa mücadelesine yer verilmiştir. Her iki yanında, üzerlerinde aslan başları taşıyan yarım sütun (plaster) bulunan kapısı bulunmaktadır. Bu kapı üstünde bulunan frizde, ortada symposium sahnesinde mezar sahibi klinede uzanmış vaziyette ailesi ile birlikte verilmiş, yanda ise Myra'nın bitki tanrıçası Artemis Myrhh işlenmiştir **(Resim 270)**[586].

19. yüzyıl ortalarında Texier tarafından yayınlanan kayıtlarında, mezar odasının cepheye dik olduğu ve duvarlar boyunca 3 kline bulunduğu görülmektedir. Ancak Borchhardt, mezarın yalnızca doğu duvarında bir klinesi olduğunu ve odanın ekseninin cepheye eğik bir açıda olduğunu belirtmektedir[587].

Myra'daki ***Tapınak Cepheli Kaya Mezar*** olarak adlandırılan mezar, süsleme detayları ele alınarak MÖ 4.yüzyıla tarihlendirilmektedir[588].

2.1.10.7. Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı

Telmessos'ta bulunan kaya mezarının cephesi kireçtaşı kayaya oyulmuş yaklaşık 11x13 m boyutlarında büyük bir niş içerisinde yer almaktadır **(Resim 271)**[589]. Cephenin yanları girintilidir. Podyum niteliğinde 4 yüksek basamağı bulunmaktadır. Ön kısımda

[584] Motor, 2003, 33; Çevik, 2015, 217.
[585] Fedak, 1991, 98.
[586] Fedak, 1991, 98; Çevik, 2015, 367.
[587] Fedak, 1991, 99.
[588] Fedak, 1991, 99.
[589] Fedak,1991, 97.

antis şeklinde bulunan yivsiz sütunlar yaklaşık 6,15 m'dir. İyonik başlıklar belirgin volütlere sahiptir. Antaların her birinin başlığının altında 3 adet oyma rozet bulunmaktadır. Soldaki antada muhtemelen mezarın sahibini tanımlayan AMYNTOYEPMAΓIOY (*Hermagios oğlu Amyntas'a ait)* yazıtı vardır[590]. Basitleştirilmiş saçaklık, 2 fascialı bir arşitrav tarafından desteklenen, oldukça hacimli bir diş dizisinden oluşmaktadır. Alınlık oldukça alçaktır, heykel taşımamaktadır ancak muhtemelen boyanmıştır. Tepe ve köşeler akroterlerle süslenmiştir[591]. Sığ bir koridor başlangıcına sahip olan kaya mezarın en karakteristik özelliği göze çarpan yüksekliğidir[592]. Dört panelli yüksek bir taş kapı mezar odasını gizlemektedir. Kapı lentosunda dekoratif motiflerle boyanmış ve tamamlanmamış konsollarla çevrelenmiş bir dizi oyma şerit bulunmaktadır. İç kısımda, küçük mezar odasının duvarlarından çıkıntı yapan 3 kayaya oyulmuş seki bulunmaktadır[593].

Amyntas Kaya Mezarı muhtemelen anıtsal inşaat faaliyetlerinin arttığı bir dönem olan MÖ 4.yüzyılın sonlarına ait olmalıdır. Amyntas ismi Makedonca bir isimdir. Bu nedenle Amyntas'ın mezarının Telmessos'ta ölen tanınmış bir Makedon'a ait olduğu düşünülmektedir[594]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Cepheli Kaya Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.8. Nereidler Anıtı

Ksanthos akropolisinin yaklaşık 200 m batısında kayalık bir yamaçta yer alan anıt, Lykia- Pers geleneklerine uygun olarak ancak Yunan etkisi altında tasarlanmıştır[595]. Anıt 1840-1842 yıllarında Fellows tarafından keşfedilmiştir. Daha sonrasında yontulmuş parçaları 1842-1844 yıllarında Londra'ya taşınmış, British Museum'da yeniden ayağa kaldırılmıştır[596] **(Resim 272)**.

---

[590] Fedak,1991, 97.
[591] Fedak,1991, 97.
[592] Paavo Roos, *The Enigmatic Amyntas and His Tomb*, Athens Journal of History, Volume 6, Issue 2, 2020, 139-156.
[593] Fedak,1991, 98.
[594] Fedak,1991, 98.
[595] Fedak, 1991, 66.
[596] Roland Martin, *Le Monument Des Nereides Et L'architecture Funeraire*, Publications de I'Ecole Française, Rome, 1987, 139-154.

Temenos duvarı ile çevrili anıt, yaklaşık 13,5 m yüksekliktedir. Dikdörtgen bir podyum üzerine oturtulmuştur. Podyumun 6,80 x 10,7 m'lik alt kısmı, üzerinde üç sıra mermer bulunan kireçtaşı bloklardan oluşmaktadır. Üstte iki sıra friz bulunmaktadır. Büyük olan alt frizde genelleştirilmiş savaş sahneleri, küçük olan üst şeritte bir şehrin kuşatılması ve teslim olması teması işlenmiştir. Podyumun tepesi, astragal, çift sıra yumurta, dar bir bant oluşmaktadır **(Resim 273-274)**. Podyumun zemin seviyesinden yaklaşık 3 metre yükseğinde, mezarın kuzey tarafında bulunan taş döşeli platformdan bir rampa yolla erişilebilen dikdörtgen bir oda bulunmaktadır[597] **(Resim 275)**. Podyumun üzerinde peripteral Ionik, tamamen Yunan mimarisine uygun bir tapınak bulunmaktadır. Kısa doğu ve batı cephelerinde 3,04 m yüksekliğinde 4 adet, kuzey ve güney kenarlarında 6 adet sütun bulunmaktadır **(Resim 276-277)**. Başlıklar Atina Erechtheion'u taklit etmektedir[598]. Kaideler Asya- Ion tipindedir. Köşeleri 4 köşeli sütun başlıkları tipinin en eski örneğidir[599]. Geniş sütunlar arası boşluklarda Nereidler veya Aurae (Deniz Meltemleri) durmaktadır. Yunan formunda bilinen ilk bağımsız heykeller bu binanın sütunlar arası boşluklarında ortaya çıkmıştır.

Üst yapının peristilinde yer alan cella, uzun duvarlar boyunca çiftler halinde yerleştirilmiş dört kline yatağı içermektedir. Cellanın her iki ucunda revaklara erişimi sağlayan kapılar bulunmaktadır. Mezar odasının cellada yer alması, mezara gömülen kişinin önemini ve tanrılaştırıldığını göstermektedir[600]. Lentoların konsollarla çerçevelenmiş ve özenle oyulmuş olması Erechtheion etkisini göstermektedir[601]. Anta başlıklarının boyunlarında kabartma rozetleri bulunmaktadır. Bu rozetler daha sonra Anadolu'da kaya mezarlarında çok kullanılmaya başlanmıştır. Cella duvarının dış yüzeyleri ziyafet ve kurban gibi cenaze konulu bir frizle taçlandırılmıştır. Pteron ve naosun tavanı çiçek ve figür desenleriyle süslenmiştir. Peristil üzerinde yer alan arşitrav, av sahnelerini tasvir eden dördüncü bir frizle oyulmuştur. Bu frizin üzerinde, bir korniş ve aslan başlı sima ile örtülü bir sıra büyük dişler vardır. Batı alınlığında atlılar ve piyadeler arasında şematize edilmiş bir savaş sahnesine, doğu alınlığında görevlilerin arasında oturan hanedan çiftine yer verilmiştir **(Resim 278)**. Büyük figürlü akroterler

[597] Fedak, 1991, 66.
[598] Martin, 1987, 144.
[599] Fedak, 1991, 67.
[600] Motor, 2003, 34.
[601] Fedak, 1991, 67.

çatıları taçlandırmaktadır. Mezarın sembolik koruyucuları olarak aslan ve sfenksler de süsleme sanatına dahil edilmiştir ancak bunların genel tasarımdaki yeri belli değildir[602].

Lykia'da Yunan tapınağı formu önemli bir değişime uğramıştır. Tapınak, bir mezar olarak hizmet verecek şekilde uyarlanmıştır. Yüksek bir podyum üzerinde, Yunan tapınağı biçiminde yapılan mezarların Anadolu'daki ilk örneği Nereidler Anıtıdır[603]. Yapının teknik detayları aynı zamanda yerli Lykia ve ithal Yunan geleneklerinin bir karışımını da yansıtmaktadır. Kireçtaşı temelde, Yunan tipi çift T kenetlerin kullanıldığı üst iki sıra dışında Lykia derz sistemi uygulanmıştır. Cellanın kapıları Lykia tarzıdır[604]. Kuzey kanattaki sima Lykia, güneydeki ise Yunan tarzındadır. Anıt, MÖ 400 yılına tarihlenmektedir[605]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.9. Limyra Perikle Heroonu

Antik Limyra kenti, Lykia'nın doğu kıyısında, modern Antalya'ya 150 km uzaklıkta yer almaktadır. Limyra'nın akropolisi, deniz seviyesinden 36 m yükseklikteki belirgin bir tepenin üzerinde ve ova ve limana hakim konumda yer almaktadır[606]. Perikle Heroonu ise 1966 yılında Limyra akropolisinin alt kotunda, deniz seviyesinden 218 m yükseklikte, teraslı kayalık bir burun üzerinde keşfedilmiştir. Kazısı 1969 ve 1971 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Alan, çevredeki bölgenin muhteşem manzarasına hakimdir[607].

Heroon, plan olarak 6,8 x 10,4 m ölçülerindeki asıl mezar binası, 19 m genişliğinde ve 18 m derinliğinde, kayaya oyulmuş geniş bir temenosun içinde yer almaktadır **(Resim 279-280)**. Anıtın, deprem ve zorlu arazi koşullarına rağmen heykel ve mimari parçalarının birçoğu yerinde kalmış ve yeniden inşası mümkün olmuştur[608]. Kentin göz alıcı anıtı, tapınak cepheli kral mezarıdır. MÖ 4. yüzyılın ilk yarısında Ksanthos hanedanı Arttumpara'yı yenerek, Lykia hakimiyetini ele alan son hanedan olan Perikle'nin bu

[602] Fedak, 1991, 67.
[603] Alpaslan, 2005, 38.
[604] Martin, 1987, 144.
[605] Fedak, 1991, 68.
[606] Tuna Şare, *The Sculpture of the Heroon of Perikle at Limyra, The making of Lycian king,* Anatolian Studies, Sayı 63, 2013, 55-74.
[607] Fedak, 1991, 68.
[608] Fedak, 1991, 68.

görkemli anıtı, mimarisiyle Perikle'nin yüceltildiğini gösteren özelliktedir[609]. Anıtın zemin planı 10x7 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Podyumun tepesinde, güneyden girilen bir mezar odasını içeren tetrastil amfiprostil tipli plana hakimdir. Heroonun yüksek podyumu Athena Nike Tapınağını destekleyen ve Erechtheion'da bulunan kaideyi hatırlatmaktadır fakat Nereidler Anıtı'ndan bilindiği üzere, yüksek podyumlar Geç Klasik Dönem Lykia mezarlarının tipik bir özelliğidir ve bu tipin kökeni muhtemelen Arkaik sütun mezarlara kadar dayanmaktadır[610]. Heroonun uzun doğu ve batı yanlarında ekphora sahneleri yer alırken, kuzey ve güney yanlarında yuvarlak kaideler üzerine oturtulan sütun yerine karyatitler yer almaktadır **(Resim 281)**. Bunlar arşitravı taşımaktadır. Arşitrav, rozetler ve diş sırası motifleri ile, sima aslan başı ve çörtenlerle bezelidir[611]. Borchartdh, karyatitleri mezarın cephesinde bir kral sarayının bekçileri gibi dizilen ölümden sorumlu Horalar ve Khant olarak tanımlamıştır[612]. Karyatitler Ion geleneklerine uygun şekilde verilmiştir. Köşelerde koşar biçimde kadın figürleri verilmiştir. Kuzey alınlıkta Perseus'un Medusa'nın başını kesişi işlenen heroonun frizlerde kralın resmi geçidi izlenmektedir. Terasın kuzeyinde çıkartılan sunakta bulunan ölü adakları burayı ölü kültü olarak kullanıldığını göstermektedir. Frizlerde en sağda, bir quadriga ve ona binen bey, arkasında görevliler, askerler gelmektedir. Giysileri farklıdır. Hem Yunan hem Pers etkisi görülmektedir[613] Orta akroterde Pegasus üzerinde Bellerophon, yanlarında Kheimeira ve Amazonların yer aldığı düşünülmektedir[614].

Doğu ve batı sanatının etkileri görülen heroon MÖ 4.yüzyıla tarihlendirilmektedir[615]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli-Heroon*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.11.10. Kızılbel Tümülüsü

Antalya Elmalı'nın 4 km batısında yer alan tümülüs adını toprağının kırmızı renkli olmasından almıştır. Doğal bir sırtın tepesinde yer alan tümülüs, dikdörtgen şeklinde bir

[609] Çevik, 2015, 412.
[610] Jürgen Borchhardt, "Bericht Der 1. Grabungskampagne im Heroon Von Limyra", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı 30, 1969, 65-86; Şare, 2013, 58.
[611] Akurgal, 2020, 399; Şare,2013, 59.
[612] Borchhardt, 1969, 71; Şare, 2013, 59; Motor, 2003, 53; Çevik, 2015, 412.
[613] Fedak,1991, 70; Motor,2003, 54.
[614] Borchhardt, 1969, 72; Fedak, 1991, 70.
[615] Çevik, 2015, 412.

odadan oluşmaktadır **(Resim 282-283-284)**. Mezar odası doğu- batı yönünde yaklaşık 2,45 m, kuzey–güney yönünde 2, 30 m yüksekliğindedir. Dış kısmı kaba, iç kısmı kireçtaşı duvar örgüsünden yapılmıştır. Çatısı üçgen şeklindedir ve mahyaya paralel uzanan dört uzun levhadan oluşmaktadır. Taç kapılı 1,00 x 0,80 m ölçülerinde küçük bir kapı ile güneydoğu köşesine erişim sağlanmaktadır. Kapının her iki yanında bulunan istinat duvarları, mezar odasını örtmek için yığılan moloz ve toprağı geride tutmaktadır[616].

Mezar odası iç formda planlanmış ve inşa edilmiş, dışarıdaki engebeli arazi tümseği ile desteklenmektedir. Duvar işçiliği yalnızca dış kısımda çekiçle işlenmiştir. Duvar blokları dengesiz bir şekilde çıkıntı yapmaktadır[617]. Dromosu bulunmayan mezar odası tek kişilik gömü için tasarlanmıştır. Dromosun yerine ölüyü içeriye sokabilecek ölçülerde, ressamların içeriye girebilmesi için bir kapı aralığı bırakıldığı görülmektedir[618]. Kızılbel tümülüsünün en önemli özelliklerinden biri kapı kapatma sistemidir. Girişin 87 cm genişliğinde, 126 cm kalınlığında bir blok ile kapatıldığı görülmektedir. Kapı sistemi iki yanda bir üstte ve bir altta olmak üzere toplam 6 bloktan oluşmaktadır[619]. Bu durumda birey mezar odasına yerleştirildikten sonra mezar odası kapatılmaktadır.

Mezar odasının içinde sandık şeklinde olan kline, yer blokları ve masa kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Mezarda iskelet bulunmuştur. Bu iskeletin 50 yaşlarında bir erkeğe ait olduğu tespit edilmiştir. İskelet dışında küresel formlu bir taş alabastron parçaları, kırmızı firnisli bir lydiona ait boyun parçası ve kemik parçaları ele geçmiştir[620].

Mezarın tamamının yüzeyi boyalı desenlerle süslenmiştir **(Resim 285)**. Tavanda, tavanı oluşturan dört bloktan klinenin üstüne gelen bir blok üzerinde boya izleri görülmektedir. Dikey duvarlarda ortalama olarak üst üste bindirilmiş üç friz bantları bulunmaktadır. Çatı döşemeleri geometrik dama tahtası desenleri ile kaplıdır. Günümüze ulaşan resimler kireç ve toprakla kaplanmış olarak bulunmuştur. Bazıları kaybolmuştur.

---

[616]Machteld J. Mellink, "Excavation of a Lycian Painted Tomb Near Elmalı, Kızılbel*", Türk Arkeoloji Dergisi*, 18/2, 1969, 141-144.
[617] Machteld J. Mellink, "Excavations at Karataş- Semayük and Elmalı, Lycia 1970", *American Journal of Archaeology*, 75(3), 1971, 245-255.
[618] Fuat Yılmaz, *Arkaik Dönem Batı Anadolu Resim Sanatı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008, 121.
[619] Yılmaz, 2008, 123.
[620] Yılmaz, 2008, 124.

Resimlerin renkleri üç farklı tonda kırmızı, açık mavi, siyah ve beyazdır. Ön konturlar kırmızı, arka konturlar ise siyah renklidir. Güney duvarında koşan iki Gorgon ve boynundan kanatsız bir Pegasus'un çıktığı başı kesilmiş Medusa ile genç ve çıplak bir Chrysaor'un yer aldığı bir sahnenin kalıntıları vardır. İkincisi tipik bir Doğu Yunan kourosudur, vücudu koyu sarı, saçları ise açık kırmızıdır. Bu blogun yüksekliği 0,50- 0,40 m'dir[621] **(Resim 286-287-288)**.

Batı blogundaki bitişik friz, bir savaşçının savaş arabası ile ayrılmasıyla başlamaktadır. Sol taraftaki kadın figürü neredeyse tamamen kaybolmuştur. Miğferli, zırhlı savaşçı ona doğru bakmakta, arkadaşı ise öne doğru eğilmektedir. Birçok Yunan vazosunda Amphiaraos'un ayrılışı ile ilgili mitolojik konu tasvir edilmiştir ancak Kızılbel'deki bu sahnenin hangi olayı konu ettiği henüz netlik kazanmamıştır[622] **(Resim 289-290-291-292-293-294-295)**.

Doğu Yunan sanatına ait resimlerin üslubundan tümülüsün MÖ 6.yüzyılın sonlarına doğru olduğu anlaşılmaktadır. Mezar çeşitli ölçeklerde üst üste bindirilmiş frizlerle tipik Anadolu Yunan sanatına uygun olarak tasarlanmıştır. Konusu anlaşılabildiği kadarıyla savaşçılar ve atları, dansçıları, figürlerin önünde sunum sahnelerini, bataklıklarda tekneyle yaban domuzu avını ve bir deniz yolculuğunu içermektedir[623]

Kızılbel Tümülüsü duvarlarında betimlenen mitolojik konular ve figürler, Klazomenai lahitleri üzerindeki konularla benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle ölen kişilerin soylu ve sonsuz bir yaşam isteğinden dolayı çeşitli mitolojik karakterlerle özdeşleştirilip kahramanlaştırıldığı düşünülmektedir. Ayrıca Klazomenai lahitleri ile Kızılbel Tümülüsü üzerindeki benzerlikleri, MÖ 6 .yüzyılda diğer bölgelerin hiçbir mezarında görülmemiştir. Klazomenai lahitlerinin birçoğunun Kızılbel Tümülüsünden daha erken olduklarından yola çıkarak (MÖ 7.yy), Ionia'dan Lykia'ya doğru bir etkileşim olduğu ileri sürülmüştür[624]. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[621] Mellink, 1969, 141.
[622] Mellink, 1969, 142.
[623] Mellink, 1969, 143.
[624] Özden Ürkmez, "Kızılbel Tümülüsü ve Klazomenai Lahitleri Üzerinde Betimlenen Sahneler Arasındaki İkonografik Benzerlikler Üzerine Bir Gözlem", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 2015, 13-30.

2.1.11.11. Karaburun II Tümülüsü

Karaburun II Tümülüsü, Antalya'da Elmalı Ovasında bulunmaktadır. Tepe yığmasının 2-3 metre kadar derininde 3x 2,61 m ölçülerinde, dörtgen formda mezar odası yer almaktadır. Yan duvarları 1,95 m üçgen alınlık 2,66 m yüksekliğine sahiptir. Bloklar, yan duvarlara farklı uzunluklarda yatay zıvanalarla tutturulmaktadır. Mezar odasının üst örtüsünün 3,80 m ve 3,60 m genişliğinde 2 adet ince taş bloktan oluştuğu görülmektedir[625] **(Resim 296)**.

Mezar odasının gömüsü, batı duvarının karşısında kireç taşından kline üzerinde yer almaktadır. Zemini kare bloklarla döşenmiştir. Sıvası çoğu yerde soyulmuş ve dökülmüştür. Odanın duvarları, klinesi ve zeminin boya bezemeli olduğu görülmektedir. Mezar odasının frizlerinde yer alan figürlerin Pers etkili olduğu görülmektedir[626]. Kullanılan renklerde ana renkler kırmızının tonlarıdır. Onun dışında mavi, siyah, beyaz, mor ve yeşil renkler kullanıldığı görülmektedir. Erkeklerde ten renkleri kırmızı- pembe tonlarda verilirken kadınlarda beyaz renkte verildiği görülmektedir. Ana frizdeki zeminin çizgisinin mavi olduğu görülmektedir. Zemin seviyesindeki duvar sınırlarını belirtmek için kırmızı bant kullanılmıştır[627].

Duvarlardaki konulara baktığımızda, doğu duvarında bir figür, sakallı, yaşlı erkek figürü görülmektedir. Batı duvarda, önde kline yer almakta, kline üzerinde uzanmış mezar sahibi, iki hizmetkarı ve ayakta duran kadın figürüne yer verilmiştir. Kuzey duvarında savaş sahnesi, güney duvarında, atlı araba ile cenaze alayı görülmektedir[628].Yürüyen hizmetkarlar, tahtta oturan erkek figürü, taht arabası ve atlar, tahtlı atlı arabayı takip eden hizmetkar grubu, yaşlı bir erkek figürü, kline, horoz, tavuk, köpek ve keklik betimi de görülmektedir **(Resim 297-298-299-300-301)**.

Anıt mezar niteliğindeki bu tümülüs MÖ 5 .yüzyıla tarihlenmektedir. Mezarın mimari formu göz önünde bulundurularak, ***Anıt Mezar-Tümülüs*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[625] Yılmaz, 2008, 167.
[626] Yılmaz, 2008, 167.
[627] Yılmaz, 2008, 167-168.
[628] Yılmaz, 2008, 168-180

2.1.12. Pisidia Bölgesi Anıt Mezarları

Pisidia bölgesi, batısında Phrygia, güneyinde Pamphylia, doğusunda Konya Ovasından Karadağ'ın eteklerine kadar uzanan sınıra hâkim, günümüzde Göller Bölgesi olarak adlandırılan Isparta ve Burdur illerinin neredeyse tamamını ve Antalya'nın kuzeyini kapsayan bölgedir[629] **(Harita 15)**.

Pisidia bölgesinde anıt mezarlar, erken dönemlerde heroonlar, idareciler, kent kurucuları ve kahramanlar için yapılırdı ancak Hellenistik dönemle birlikte değişiklikler gözlemlenmektedir. Yalnızca bahsettiğimiz bu kişiler için değil aynı zamanda kent içinde ölen aile büyükleri için de anıt mezarlar yapılmaya başlanmıştır. Roma döneminde ise bu durum yaygınlaşmıştır. MS 2 ve 3.yüzyıllarda imar faaliyetleri yoğunluk kazanmasıyla birlikte anıt mezar inşası da gelişmeye başlamıştır[630]. Bölgedeki anıt mezar örneklerine bakacak olursak;

2.1.12.1.Termessos-Alketas Anıt Mezarı

Alketas Anıt Mezarı, Termessos antik kentinde yer alan Atbaşı Tepesi'nin kuzeydoğu kayalıklarının yamacında, bir kaya kütlesi üzerinde yer almaktadır **(Resim 302)**. Anıt mezar, kendine has özellikleri olan, herhangi bir yerleşimde benzeri veya başka bir örneği olmayan bir mezardır. Çelgin, kaya kütlesi üzerinde bulunması nedeniyle kaya mezarı grubuna dahil edildiğini ancak gerçek bir kaya mezarı olmadığını bu nedenle ayrı ele alarak değerlendirmenin daha doğru olduğunu belirtmektedir[631]. Ancak bu çalışmada mezarın sınıflandırılmasında kaya mezarı grubuna dahil olması gerektiğini düşünmekteyim.

Anıt mezar, kaya sığınağını andırır vaziyette, doğu ve güney kısmı açık, kabaca L şeklinde bir plana sahiptir **(Resim 303)**. Soyguncular tarafından oldukça zarar gören

---

[629] Fatma Kahraman, *Pisidia Antiocheia Bizans Dönemi Nekropolleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2019, 5; Özatalay, 2021, 21.

[630] Duygu Karakurt, *Pisidia Bölgesi Mezar Tipleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, 2017, 57.

[631] Ahmet Vedat Çelgin, "Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları, 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Genel Bir Bakış", *Anadolu Araştırmaları 13,* İstanbul 1994, 153-177.

mezar, kompleks yapılıdır[632]. Mezarın bütün kısmı kayaya oyularak yapılmıştır. Bir kısa bir uzun yüzü bulunmaktadır ve birbirleriyle dik açı oluşturacak şekilde yapılmıştır. Uzun yüzü asıl mezar kısmını oluşturan bölümdür, burada önünde bir ayak bankı bulunan kapağı kayıp olan bir lahit yer almaktadır. Bu lahdin arkasındaki duvarda baldakhin tasviri ile pençeleriyle yılan tutmuş, uçar vaziyette bir kartal kabartması işlenmiştir **(Resim 304)**. Solunda gömme yeri olarak niş içinde, muhtemelen semerdam biçimli kapağı olan bir ostothek, sağında ise adak kapları yer almaktadır. Kısa yüzündeki duvarda ise gömülen kişiye ait kabartmalar bulunmaktadır. Duvarın üst kısmında solda günümüzde tahrip olmuş vaziyette bulunan savaşçı betimi **(Resim 305)**, alt kısmın sağında yuvarlak kalkan, miğfer ve 2 bacak zırhı veya dizlik ve çeşitli silah kabartmalarına yer verilmiştir[633].

Bilim dünyasında oldukça konuşulan mezar, Kont Lanckoronski ve ekibi tarafından ilk kez 1880 yılında keşfedilmiştir ve Büyük İskender'in generallerinden olan Alketas'ın hayatına Termessos'ta son verilmesi nedeniyle de ekibin arkeoloğu Eugen Petersen mezarın Alketas'a ait olacağı kanaatine varmıştır[634]. Mezar Erken Hellenistik döneme tarihlendirilmiştir[635]. Mezarın görülebilir mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Anıtsal Kaya Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.12.2. Sagalassos Heroon

Sagalassos'taki Kuzeybatı Heroon, anıtsal şehir merkezinin üst kısmında, yukarı agoranın kuzeybatısında ve Dor tapınağının kuzeydoğusunda yer alır **(Resim 306)**. Bu heroon, yerel topografik özelliklere uyarak doğrudan ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Yapı, 2,65 m yüksekliğindeki 3 basamaklı krepisi destekleyen kesme taş ayak üzerine oturmaktadır. Bu 3 basamak zarif bir kaide ile taçlandırılmıştır. Üzerine yüksek ortostatlar yerleştirildiği pervazlar bulunmaktadır. Bu ortostatların üç tarafı, her iki yanında beşer dans eden kız friziyle süslenmiştir. Ancak doğu tarafındaki beşincisi tamamlanmamıştır **(Resim 307-308-309-310)**[636]. Frizin üzerinde, küçük bir tapınak gibi

---

[632] Ahmet Vedat Çelgin, *Termessos Kenti Nekropol'leri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, 130.
[633] Çelgin, 1990, 135.
[634] Çelgin, 1990, 128; Çelgin, 1994, 159.
[635] Karakurt, 2007, 36.
[636] Neslihan Yılmaz, "Necropoleis and Funerary Monuments in Pisidia During the Roman Period", *ADALYA X,* Antalya, 2007, 155-204.

bir ‘tetrastil’ naiskos için ikinci bir podyum oluşturan bir dizi küçük kesme taş bulunmaktadır. Naiskosun kendisi bir zamanlar 3,50 m’den daha yüksek bir mermer heykel barındırmaktaydı. Bu heykel sol omzunda bir pelerin olan neredeyse tamamen çıplak bir genci temsil ediyordu. Waelkens heykelin genç bir İskender’i temsil ediyor olabileceğini söylemiştir ancak herhangi bir ithaf yazısı ele geçmediği için heykelin kimi temsil ettiği bilinmemektedir[637]. Duvarları yalancı izodomik kesme taşları taşır ve dört köşesinde, naiskosun önü hariç üç tarafı çevreleyen kaydırma friziyle aynı seviyede olan Korinth başlıklarını taşıyan hafif çıkıntılı pilasterler vardır. En üstte 1,13 m Ariassos Mausoleumu’nda da görülen yuvarlak bir kalkan motifi ile arkada süslenmiş ve binanın geri kalanı gibi tamamen yarı kristalize beyaz pembemsi kireçtaşından yapılmış bir çatıya sahiptir. Üçgen çatının köşelerinde akroter 14,79 m yüksekliğe ulaşan anıtın tamamı yerel kalkerden yapılmıştır[638].

Bu bina, geleneksel olarak alakasız unsurları bir araya getiren hibrit bir forma sahiptir. Knidos’taki Aslan Anıtı, Efes’teki Oktagon Anıtı gibi MÖ 2. ve 1. yüzyıla ait anıt mezarları hatırlatır. Tepedeki gibi küçük tapınaklar sadece tanrılara hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda özel kişilere de hizmet ettikleri Hellenistik dünyanın düğer şehirlerinde de görülebilir. Sagalassos Kuzeybatı Heroon ve Ariassos’taki N8 Mausoleumu gibi anıtları taşıyan yüksek podyum, Hellenistik anıtsal mezarlar ve anıtlar arasında tanıdık bir unsurdur. İşlevleri küçük tapınağı ve yapının önemli bir bölümünü insanların belirli bir mesafeden görebilmesi için yükseltmekten başka bir şey değildir. Marjinal tasarıma sahip ancak bazen basit mezar odalarına sahip bu tür anıtların tek bir amacı vardır o da onları dikkat çekici kılmaktır[639].

Tüm yapı elemanlarının işçiliği ve kaplaması üstün kalite de olan heroonun dekorasyonu Erken İmparatorluk Dönemine, daha spesifik olarak Augustus dönemine tarihlendirilmesini sağlamıştır[640]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda mezarın ***Tapınak Tipli-Heroon*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[637] Marc Waelkesns, L. Vandeput, Ch. Berns, B. Arıkan, J. Poblome, E. Torun, *The Northwest Heroon At Sagalassos,* Ed. M. Waelkens and L. Loots, Sagalassos V Report On The Survey And Excavation Campaings Of 1996 And 1997, Leuven University Press, 2000, 554.
[638] Yılmaz, 2007, 167.
[639] Yılmaz, 2007, 168.
[640] Waelkesns, Vandeput, Berns, Arıkan, Poblome, Torun, 2000, 554.

2.1.12.3. Melli Anıt Mezarları (TT1-TT2-TT3)

Antik adı bilinmeyen Melli, Pisidia bölgesi kentlerinden biridir. Kentte, anıt mezarlar oldukça fazladır. Bir kısmı şehir surlarına yakın yol kenarlarında bir kısmı ise 'mezarlar sokağı' olarak adlandırılan sokağın batısında ve doğusunda karşılıklı bulunmaktadır. Bunlar yoldan geçenlerin rahatlıkla görebileceği manzaralı, özel olarak inşa edilmişlerdir. Melli'deki anıt mezarların büyük çoğunluğunu tapınak tipli anıt mezarlar oluşturmaktadır. Tapınak mezarlar, önlerinde ante veya sütunlar bulunan bir sella veya pronaostan oluşmaktadır. Bu tipteki anıt mezarlar her zaman yüksek bir podyum üzerine oturtulmaktadır[641].

Melli'de kuzey nekropol alanında bulunan TT1 olarak adlandırılan tapınak tipli anıt mezar, 13x8 m ölçüleriyle nekropolün en büyük anıt mezarıdır **(Resim 311)**. Yapı, mezarların olduğu sokağa bakmaktadır. Köşelerinde ante ve pilasterler bulunmaktadır. Olasılıkla önündeki üst yapıyı iki sütun taşımıştır. Antalar arasında, yapının önündeki podyumun çıkıntılı kısımları arasında cellaya giden merdivenler olmalıdır. Cellanın altında ek bir oda görülmektedir. Saçaklık kısmı, 3 fascialı bir arşitrav, S şeklinde yivli bir friz ve simayı süsleyen anthemionlu bir kornişten oluşmaktadır **(Resim 312)**. Anıtta herhangi bir yazıt ele geçmediği için mezar sahiplerinin kim olduğu bilinmemektedir[642]. Ancak TT2 anıt mezarına benzetilerek, MS 2.veya 3.yüzyıla tarihlendirilmektedir[643].

TT1 anıt mezarının kuzeydoğusunda, mezarlar caddesinin batı tarafında bulunan TT2 anıt mezarı daha küçük boyutlara sahiptir. Bu anıtın dört sütunu taçlandıran Suriye cephesi bulunmaktadır[644]. Pronaos'un tavanında ağır hasar görmüş bezemeli kasalar yer almaktadır. Büyük kapının güney pervazının yanında, ön duvarda muhtemelen mezar sahibinin mezar heykelinin bulunduğu bir niş bulunmaktadır. Anıt mezarda iki bloga oyulmuş bir yazıt bulunmuştur. Yazıt sayesinde mezar, MS 2. veya 3.yüzyıla tarihlenmektedir[645] **(Resim 313)**.

TT1 ve TT2 anıt mezarların batısında yer alan TT3 tapınak tipli anıt mezar küçük bir tümsek üzerinde yer almaktadır. cella ve pronaosu bulunan anıt, yerel kireçtaşı

---

[641] Lutgarde Vandeput, Veli Köse, "The 1999 Pisidia Survey at Melli", *Anatolian Studies,* Vol. 51, 2001, 133-145.
[642] Lutgarde Vandeput, Veli Köse, 2001, 141
[643] Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor,* Phoibos Verlag, Wien, 2004, 241.
[644] Lutgarde Vandeput, Veli Köse, 2001, 141.
[645] Cormack, 2004, 242.

kullanılarak inşa edilmiştir. Bu anıtın da tavanı TT2 anıt mezarında olduğu gibi süslü bezemelerle zenginleştirilmiştir. TT1'de olduğu gibi de friz kısmı yivlerle süslenmiştir. TT1 ve TT2 anıt mezarlarıyla karşılaştırılarak anıt MS 2.veya 3.yüzyıla tarihlendirilmiştir[646]. Melli'de yer alan bu mezarların tümü ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmaktadır.

2.1.12.4. Ariassos N8 Mausoleumu

Kentin kuzey nekropolünde yer alan anıt mezar, iyi korunmuş bir mezardır. Doğuya dönük anıt, kare planlı, basamak veya yükseltilmiş bir podyum üzerine oturtulmuştur **(Resim 314-315)**. Dış yüzeylerde gri kireçtaşından kesme bloklar kullanılırken, podyum ve üst katta bulunan odanın iç duvarlarında harçlı moloz taş kullanılmıştır. Podyum 2,30 m yüksekliğindedir. İçinde tonozlu bir oda (hyposorion) bulunmaktadır[647].

N8 Mausoleumu, nekropoliste bulunan yapılardan daha büyük ve görkemlidir. Bu özellikteki bir mezar kentin önde gelen kişilerinden birine ait olmalıdır ancak kime ait olduğuna dair herhangi bir veri yoktur. Ayrıca kamu binalarına yakın bir yerde bulunmaktadır bu da anıtın bir aristokrata veya bir memura ait olabileceğini de akla getirmektedir. Hatta anıtın, MS 238-239 yılında gymnasiarkhos[648] olan, kentte heykeli dikilen ve ilerleyen yıllarda İmparator rahibi olan Samos oğlu Diotimos gibi sosyal statüye sahip bir kişiye ait olduğu düşünülmektedir[649].

Cormack, N8 Mausoleumunu MS 2.yüzyılın sonları- MS 3.yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir. Ancak anıtın hyposorionunda yapılan kaçak kazılarda dışarı atılan toprak yığını içerisinde bulunan bir sikke Cormack'ın verdiği bu tarihi desteklese de geniş zaman dilimini daraltmaktadır. Kayha, MS 3.yüzyılın 2.çeyreğini önermektedir[650]. Mausoleumun mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[646] Cormack, 2004, 243.
[647] Cormack, 2004, 175-176.
[648] Gymnasionların yönetiminden sorumlu memur.
[649] Tarkan Kahya, *Evidence for the re-dating of the N8 Mausoleum at Ariassos*, CollAn VII, 2008, 217-228.
[650] Kayha, 2008, 223.

2.1.12.5. Sia-Nanne'nin Anıt Mezarı

Burdur'un Bucak ilçesi, Kızılkaya Bucağı Karaot Köyü yakınlarında bulunan Sia antik kentinde yer alan anıt mezar, düz ovada, ana nekropoldedir **(Resim 316)**. Mezar, içerisinde diğer yapıların da bulunduğu kapalı bir alan (peribolos) içerisindedir. Girişi cephede bulunan kapıyla sağlanan mezar bir podyum üzerine oturtulmuştur. Antalı fakat sütunsuz bir cellası bulunmaktadır. Antaların yanında aslan ayağı pervazlı banklar bulunmaktadır. Mezar odası dikdörtgen planlıdır. Figürlü bir lahit parçaları ile beyaz mermerden küçük parçalar bulunması, ele geçen yazıtta bahsedilen heykele ait olabilir[651]. Yazıt, kapının masif pervazında yer almaktadır ve ''heroon''a, onun peribolosuna ve mezarla ilgili binaya ve cenaze töreni için diğer hükümlere atıfta bulunmaktadır. MS 2.-3.yüzyıla tarihlendirilen anıt mezarın yazıtının çevirisi:

''*…Kapros'un kızı Nanne, kendisi ve eski kocası Trokondas'ın oğlu Leonides ve kızı Eia için Heroonu tüm süslemeleriyle, çatısını, oymalarını ve döşemesini inşa etti. Bu heroon, oğulları Trokondas ve Krateros'a ve onların soyundan gelen Neon ve O'ya... Onun vasiyetine uygun olarak gömülmek üzere (?) gelecek. Kapalı alan ve kapalı alandaki mezarlar oğullarımın mülküdür.''* şeklindedir[652]. (Çev. Horsley ve Mitchell)

Mezarın mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli-Heroon*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.12. Pamphylia Bölgesi Anıt Mezarları

Pamphylia Bölgesi, batısında Lykia, kuzeyinde Pisidia, kuzeydoğusunda Isaura, doğusunda Kilikia, güneyinde Akdeniz yer alan, günümüzde batı, kuzey ve doğusunda Toros Dağları'nın sınırladığı verimli bir ova bölgesidir[653] **(Harita 16)**.

---

[651] Cormack, 2004, 295-296.
[652] Cormack, 2004, 297.
[653] Hüseyin Sabri Alanyalı; Adem Yurtsever, *Pamphylia Bölgesi ve Side'nin Tarihi Coğrafyasına Genel Bir Bakış*, Canan Parla Armağanı Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih ve Filoloji Araştırmaları, Doğu Kütüphanesi-Ofis Yayın, İstanbul 2020, 37.

2.1.13.1. Side- Anıt Mezarı

Side nekropolünde görkemli anıt mezarlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, prostil tapınak biçimli, yüksek podyumlu anıt mezardır. 4,20 metre uzunluğunda, 1,55 metre yüksekliğinde, 0,75 metre kalınlığında bir alınlığa sahip **(Resim 317)** anıt mezar, muhtemelen akroterleri destekleyen köşeleri başka parçadan yapılarak eklenmiştir[654]. Ortasındaki yüksek kabartmada mezar sembolü olarak bulunan kartal, kanatları açık şekilde verilmiştir. Kartalın altında bir zırh, yanlarında miğferler, yuvarlak kalkan, mızraklar ve bacaklara takılan tozluklar görülmektedir. Alınlık, mezarın şüphesiz bir savaşçı mezarı olduğunu ortaya koymaktadır. Kabartmalar oldukça kaba ancak güçlü bir üslupla işlenmiştir. Side'de cenaze anıtlarında sahibinin silahını tasvir etme geleneği görülmektedir. Aynı şekilde bu gelenek komşu Pisidia bölgesinde de (Termessos, Saracık gibi) görülmektedir. MS 2-3.yüzyıla tarihlenmektedir[655]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda mezarın ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.13.2. Perge M9 Anıt Mezarı

2003 yılında batı nekropoliste ortaya çıkarılan M9 anıtsal mezar, caddenin doğusunda yer almaktadır. Doğu-batı yönlü konumlandırılan mezar, 2 katlı toplamda 3 oda ve bir avludan oluşan anıtsal mezardır **(Resim 318-319)**[656].

Mezarın, avlu duvarları kesme taş üzerinde moloz taştan yapılmıştır. Avluya giriş, bulunan kapı açıklığından yapılmaktadır. Avlunun tabanı geometrik bezemeli mozaik ile kaplıdır. Avlunun kuzey kısmında bulunan taş bloklar üzerinde moloz taş duvara yaslanan tuğladan yapılmış merdiven kalıntıları yer almaktadır. Avlunun güney kısmında L49 ve L50 olarak adlandırılan lahitler duvara yaslanmış durumdadır. Doğu kısmında anıtsal görünümde mezar cephesi yer almaktadır. Kesme taş bloklar ile örülen cephede bulunan kapılardan 2 basamak çıkılarak odalara giriş sağlanır. Cephe, 2 kapı ortasında bulunan

---

654 Arif Müfid Mansel, *Die Ruinen Von Side*, Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1963, 174.
655 Mansel, 1963, 177.
656 Özlem Toprak Cihan, *Perge Batı Nekropolisi 169 Numaralı Parselde 1997-2007 Yılları Arasında Günışığına Çıkarılan (Çitle Çevrili Alan) Mezar Yapılarının Bozulma Nedenleri, Koruma ve Sergileme Önerileri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012, 27.

plaster ile hareketlendirilmiştir. Cephede bezemeler ve çörtenin bulunduğu silme ile cephe bitirilmiştir[657].

Kuzeydeki mezar odasında kesme taş bloklar ile örülen duvarların üzeri sıvalıdır. Üstü beşik tonozla örtülmüştür. Tabanda (batı kısmı hariç) taştan sekiler yer almaktadır. L54 olarak adlandırılan Prokonnesos tipli yarı işlenmiş lahit, doğudaki seki üzerine yerleştirilmiştir. Sekilerin ortasındaki mozaikte Okeanos betimi görülmektedir[658].

Güneyde yer alan mezar odası da yine kesme taş bloklarla örülmüş, üzeri beşik tonozla örtülmüştür ve tabanında taştan sekiler bulunmaktadır. Yine doğudaki seki üzerinde lahit bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu L3 olarak adlandırılan lahit muhtemelen Dokimeion imalatıdır. Buradaki sekiler ortasında bulunan tabanın mozaiğinde ise Medusa betimi yer almaktadır[659].

2. katta duvarların tuğla- taş ile örüldüğü görülmekte ancak üst yapı çok fazla tahrip olmuştur. Tabanında bulunan mozaikte geometrik desenler yer almaktadır. Ayrıca doğu duvarında bulunan kemerli niş önünde in situ olarak Dionysos betimli, kline kapaklı bir lahit bulunmuştur. Lahit, Antalya Müzesindedir[660]. Roma İmparatorluk dönemine tarihlenmektedir. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Ev Tipli Anıt Mezar – Anıtsal Lahit*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.13. Kilikia Bölgesi Anıt Mezarları

Kilikia Bölgesi, Anadolu'nun Doğu Akdeniz kıyı bölgesini oluşturmaktadır ve bölge Dağlık Kilikia – Ovalık Kilikia olarak bölümdür. Dağlık Kilikia, Coracesium'dan (Alanya) Pompeipolis'e (Viranşehir) kadar olan bölümü kapsamakta; Ovalık Kilikia ise Pompeipolis'ten Alexandria Minor'a (İskenderun) kadar ulaşan bölümü kapsamaktadır[661] **(Harita 17)**. Kilikia bölgesinde özellikle Dağlık Kilikia'da tapınak planlı mezar, ev tipi mezar, kule mezar, tonozlu mezar, çokgen taş duvarlı mezar olarak çeşitli türde anıt mezarlar yer almaktadır. Bunlardan bazılarını örneklendirecek olursak;

---

[657] Toprak Cihan, 2012, 28.
[658] Toprak Cihan, 2012, 29.
[659] Toprak Cihan, 2012, 29.
[660] Toprak Cihan, 2012, 30.
[661] Tuna Akçay- Burak Erdem, *Doğu Cilicia Mezarları, Olba' dan Yeni Mezar Tipleri ve Terminoloji Önerileri,* Seleucia ad Calycadnum Olba Kazısı Serisi Sayı VI, İstanbul 2016, 261-286.

2.1.14.1.Olba Tapınak Cepheli Kaya Anıtı

Olba'da Doğu Vadisi tabanından yaklaşık 20 m yükseklikte, bulunan tapınak cepheli kaya mezarı, vadiye hakim bir konumdadır ve mimari unsurları, cephe düzenlemesi ve ayrıcalıklı konumuyla önemli bir kişiye ait olmalıdır[662] **(Resim 320)**.

Cephe düzenlemesinde vadiye bakan, kemerli bir girişe sahiptir. Bu kemerli girişin yanlarında kabartma şeklinde mezar sunağı (cippus) yer almaktadır **(Resim 321).** Alt ve üst kısımlarında bordürleri olan silindirik gövdeye sahip mezar sunağının üstlerinde süsleme ya da yazıt yoktur. Kemerli girişin üstünde ise, iki anta ucu ile bunların arasında alçak kabartma şeklinde 2 sütun yer almaktadır. Cephe tapınaklara öykünerek yapılmıştır. Hatta Korinth düzenindeki erken örneklerden sayılan Zeus Olbios Tapınağından etkilenerek yapılmış olabilir[663]. Mezarın antis planlı bir tapınağa benzetilerek yapıldığını, kenarda bulunan sütun gövdelerinin düz, ortadaki sütunun silindir biçiminde yapılması göstermektedir. Ayrıca sütun ve anta başlıklarında Korinth düzeni hakimdir. Dağlık Kilikia Bölgesinde detaylandırılmamış Korinth başlıklarına sıklıkla rastlanılmaktadır. Burada da başlıkların detaylandırılmadığı görülmektedir[664]. Korinth başlıklarının üstünde arşitrav blogu, arşitravın üstünde ise üçgen alınlık bulunmaktadır. Arşitravda süsleme yoktur. Alınlığın içerisinde de herhangi bir betimleme veya kabartma yoktur ancak köşe ve ortalarında stilize akroterler yer almaktadır[665] **(Resim 322)**.

Mezar odasına giriş kemerli bir kapıdan, tek basamakla sağlanmaktadır **(Resim 323).** 2,90 x 2,70 m ölçülerinde, yaklaşık dikdörtgen plana sahip mezar odasının bütün yüzeyi muhtemelen kayaların içine sızan yağmur sularının mezara zarar vermesini engellemek için harç sıva ile kaplandığı görülmektedir. Mezar odasına girişte sağ tarafta arcosolium tipinde mezar yeri bulunmaktadır **(Resim 324)**. Sandukası içe doğru trapezoidal biçimli ancak tahrip olmuştur. Mezar odasının en önemli elemanı ise girişin karşısında bulunan niştir. Naiskos tarzında yapılmış, iki tarafında kaidesiz Dor düzeninde antalar bulunan kült nişi, tanrıya yönelimi göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir[666]

---

[662] Tuna Akçay*, Olba' daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı,* Seleucia ad Calycadnum Olba Kazısı Serisi Sayı IV, İstanbul 2014, 81.
[663] Yasemin Er- Bilal Söğüt, "Dağlık Kilikya' da Olba- Diocaeserea Nekropollerindeki Kaya Mezarları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı 5, Ankara 2005, 97-110.
[664] Davut Kaplan- Recep S. Taşkıran, *"*Olba Kaya Anıtlarında Mimari Cephe Tasarımı", *SELEVCIA IX*, 2019, 181-203.
[665] Akçay, 2014, 81.
[666] Akçay, 2014, 82.

(Resim 325). Antaların başlıklarının üstünde arşitrav bölümü ve arşitravın üstünde de alınlık eklidir. Nişin tabanında bir oyuk yer almaktadır. Bu oyuğun derinleştikçe daralan bir yapıda olması nişin sembolik anlamıyla birlikte ölü kültü ile alakalı bir işlevsellik taşıdığını da ortaya koymaktadır. İçerisinde tapınma ile ilgili kurban sunusu ya da olasılıkla libasyon yapılmaktaydı[667].

Dağlık Kilikia bölgesinin genelinde bulunan kaya mezarlar Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmektedir. Olba'daki Korinth düzenindeki templum in antis bir tapınak cephesine sahip bu kaya anıtının tarihlendirilmesi için de arkeolojik veriler değerlendirilerek çeşitli öneriler sunulmuştur. Erten, anıtın mimari tasarımını bölgedeki benzer örneklerle karşılaştırır ve kentin imar faaliyetleriyle paralel olduğunu söyleyerek MS 2. ve 3. yy aralığına tarihlendirirken Akçay, anıtın girişinde bulunan cippusları, cephe tasarımındaki başlıkları ve mezar odasının girişindeki kemerli yapıyı değerlendirerek anıtı MS 2.yüzyılın 2.yarısı ve 3.yüzyılın başına tarihlendirmiştir[668]. Kaplan – Taşkıran ise, tarihleyici unsurlar olan sütun başlıkları, kemer nişli cephe tasarımı, tek kademeli kaide profili ve benzer örneklerden yola çıkarak anıtın Erken Severuslar Dönemine ait olabileceğini söylemektedir[669].

2.1.14.2. Olba-Diocaesarea Anıt Mezarı

Uzuncaburç'un yaklaşık 1 km güneydoğusunda yer alan piramidal çatılı kule mezar, durgunluk dönemine[670] tarihlenen tek anıttır[671] **(Resim 326)**.

Mezar kulesi, batı- doğu yönünde uzanan bir tepenin dik kuzey yamacına paralel olarak uzanmaktadır. Anıt, tek tabaka halinde dikilmiştir. 5x5 m ölçülerinde kare planlı, 15 m yüksekliğindedir. Anıt 3 bölüme ayrılmaktadır. Alt yapısı üç basamaktan oluşan bir krepis ile oluşturulmuştur. Gerçek kule üzerindedir. Köşeleri, Dor saçaklığını destekleyen pilasterlerle işaretlenmiştir. Dik bir piramit üst ucu oluşturmaktadır. Tepede bir heykelin

---

667 Er- Söğüt, 2005, 103.
668 Emel Erten, "Olba 2002 Yüzey Araştırması", *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, Kültür ve Turizm Bakanlığı DOSİMM Basımevi, Ankara 2004, 55-66; Akçay, 2014, 83.
669 Kaplan - Taşkıran, 2019, 187.
670 Olba Krallığı Topraklarında, 1994 yılından bugüne kadar süren yüzey araştırmalarında, MÖ 1.yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve MÖ 1.yüzyıl sonlarına kadar süren mimari durgunluk dönemi.
671 Murat Durukan, *Olba/ Diocaesarea' daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlenmesi Üzerine Yeni Bir Görüş,* Ege Yayınları, İstanbul 2003, 221.

durduğu düşünülmektedir[672]. Güney tarafında duvarda bulunan bir girintiden anıtın içine erişim sağlanmaktadır. Bu açıklık 0,75 m genişliğinde, 0,9 m yüksekliğindedir. Yan yuvaya geri kayan ağır bir taş levha ile kapatılmıştır. Plaka bezemesizdir ve açıklık bir çerçeve ile vurgulanmamıştır[673].

2 katlı mezar odasının birinci katı tonozla örtülüdür. Tonozun tepesi yaklaşık 4,25 m'dir. İkinci katı ise piramidal çatılı olduğu görülmektedir **(Resim 327)**. Cesedin konduğu zemin büyük taşlarla döşelidir[674].

Kule şeklindeki piramidal çatılı anıt mezar Kilikia bölgesinin en eski mezarıdır ve Halikarnassos Mausoleumu'n piramit çatısı uygulaması gibi buradaki çatı uygulamasının olması geleneğini devam ettirdiğini göstermesi açısından önemli bir yapıdır[675]. Kule tipi mezarların Dağlık Kilikia'nın İmp. Vespasianus Döneminde Suriye'den ayrılan Ovalık Kilikia ile birleştirildiği dönem içerisinde bölgede yaşanan imar faaliyetleriyle ve Kule mezar anlayışının Antik Suriye'de MÖ 1. yüzyılda ortaya çıkıp özellikle de MS 1.yüzyılda popüler olduğu söylenmektedir. Ancak Suriye'deki örnekler genellikle aile mezarlarıdır ve yalnızca bir kişiye yapılmadıkları bilinmektedir. Buna göre de kule mezarların toplumun belli bir kesiminin bir statü göstergesi olarak yaptırıldığı düşünülebilir[676].

Anıtın tarihlenmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. İlk olarak yapıyı çeşitli araştırmacılar MÖ 1. yüzyıla tarihlemiştir. Berns, tarihin biraz daha erken MÖ 2.yüzyılın başından 1. yüzyılın ortalarına kadar gittiğini söylemektedir. Durukan ise, yaptığı karşılaştırmalar neticesinde piramit çatılı mezara paralellik gösteren yapılan Olba'da Roma döneminde karşımıza çıktığını vurgulayarak kesin kanıtlar ele geçene kadar yapının Roma Erken İmparatorluk döneminde inşa edilme ihtimalinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır[677]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Piramidal Çatılı-Kule Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

---

[672] Christof Berns, *Der Hellenistische Grabturn von Olba*, Olba II (Özel Sayı) I. Cilt, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin, 1999, 112.
[673] Berns, 1999,113
[674] Motor, 2003, 60.
[675] Motor, 2003, 60.
[676] Durukan, 2003, 234.
[677] Durukan, 2003, 235.

2.1.14.3. Olba-Tapınak Planlı Anıt Mezar

Olba'daki herhangi bir mezarlık ile bağlantısı olmayan anıt mezar, tarıma elverişli bir alanda akropolisin batı yönünde yer almaktadır. Mezar çok fazla tahrip olmuş halde olsa da yapısal formu ve bulunduğu yer nedeniyle bölgede ayrıcalıklı bir örnektir **(Resim 328)** [678].

Anıt mezarın yalnızca kuzeybatı duvarı ayaktadır. Yapımında rektagonal halde kesilmiş yerel kireçtaşı kullanıldığı görülmektedir. 1,55 m yüksekliğinde podyuma sahip anıt mezarda lahit veya mezar odası bulunmamaktadır. Anıt mezarın iç kısmı moloz yığınıyla kaplı durumdadır. Anıtın kuzeydoğu duvarıyla paralel uzanan taş örgülü tonoz örtüye sahip bir sarnıç bulunmaktadır **(Resim 329)**. Anıt mezarın arka duvarında köşelerde pilasterler ve bir tarafında Korinth düzeninde başlık yer almaktadır **(Resim 330-331-332)** ancak pilasterlerin baş taban elemanları yıkılmış durumdadır. Ayrıca yapı Erten'e göre prostylos planlıdır[679]. Anıt mezar Erten tarafından benzer örnekleriyle karşılaştırılarak MS 2.yüzyıl ve sonrasına (MS 3.yüzyıl başları) tarihlendirilmektedir[680]. Mimari formu göz önünde bulundurulduğunda ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmaktadır.

Roma döneminde ortaya çıkan tapınak formlu mezarlar, Hellenistik dönemde var olan mezar evlerin devamı niteliğinde düşünebilir ancak mimari karakter açısından dönemsel farklılıklar bulunmaktadır.[681] Tapınak mezarlar, prostylos veya templum in antis planlı, Ion, Korinth ya da Dor düzeninde küçük birer tapınak niteliğinde tasarlanmaktadır. Aynı zamanda ölünün statüsünü ve mali düzeyini de yansıtan yapılar olan Kilikia tapınak mezar anıtları, Roma dünyasında ve mimari dünyasında önemli bir yere sahiptir[682]. Kilikia mezar anıtlarında tarihlendirme genellikle yazıtlar, sütun başlıkları ve süsleme elemanlarına bakılarak yapılmıştır.

---

[678] Tuna Akçay, *Olba Mezarları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2008, 47.
[679] Emel Erten, *Olba 'daki Tapınak Planlı Anıt Mezar*, Patrunvs Coşkun Özgünel' e 65. Yaş Armağanı, Homer Kitabevi, İstanbul 2007, 149-156; Akçay, 2008, 47.
[680] Erten, 2007, 152.
[681] Murat Durukan, *Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia,* Bautechnik im Antiken und Voratiken Kleinasien, BYZAS 9, Ege Yayınları, 2009, 343-370.
[682] Tuna Akçay, 2016, 261-286.

2.1.14.4. Elaiussa Sebaste T1 Anıt Mezarı

Mersin'in Erdemli ilçesi, Ayaş kasabasında yer alan kentte tapınak tipli anıt mezarlar bulunmaktadır. Tapınak tipli mezarlarda benzer özellikler gibi ayırt edici farklılıklar da gözlemlenmektedir. Benzer tipolojiye sahip T1, T3, T5, T6, T7 olarak adlandırılan anıt mezarlardan;

T1 olarak adlandırılan mezar, kareye yakın formda, kesme taşlardan oluşturulan platforma oturtulmuştur. Dış kısımda düzgün kesme blok taşlar, iç kısımda molozlar kullanılan yapının köşelerinde Korinth başlıklı pilasterler bulunmaktadır. Anıtın giriş kapısı batı tarafındadır. Mezar odasının üst yapısı beşik tonoza sahiptir. Muhtemelen bu tonozun taşıdığı yükün hafiflemesi için tonoz ile çatı arasında moloz kullanılmıştır. Ayrıca mezar odasında altı adet kline bulunmuştur. Anıtın çatı tipi ise tapınak gibi üçgen alınlıklıdır **(Resim 333)**[683]. T1 anıt mezarı yaklaşık olarak MS 2.yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir[684].

T3, T5, T6, T7 olarak adlandırılan tapınak tipli diğer anıt mezarlar da T1 anıt mezarında olduğu gibi aynı özelliklere sahiptir. Platform üzerine oturtulmuştur. Köşelerinde Korinth başlıkları bulunur. Ön cephelerinde niş (aedicula) bulunur. Mezar odasına giriş mezarların arkasından sağlanmaktadır. Üst yapıları aynı şekilde beşik tonozludur ve tonozla çatı arası molozla desteklenmiştir. Tapınak taklidi olarak üçgen alınlıkları bulunmaktadır **(Resim 334-335-336-337)**[685]. Bahsedilen bu mezarların tümü ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılmaktadır.

2.1.14.5. Elaiussa Sebaste T11 Anıt Mezarı

Yukarıda bahsedilen Elaiussa Sebaste anıt mezarlarından farklı olarak T11 anıt mezarı iki katlıdır **(Resim 338-339)**. T11 mezarı bölgedeki en eski tapınak mezarlardan biridir. Her iki katta yan duvarlar bulunmaktadır. Zemin katında kline bulunmaktadır. Mezar katında karşılıklı nişler bulunmaktadır **(Resim 340)**. Üst katın odasında bulunan nişler muhtemelen kült amaçlıdır. Alt katın odasındaki nişler ise lahit ya da ostothekler

---

[683] Alois Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmaler im Gebiet von Elaiussa Sebaste and Korykos im Rauhen Kilikien*, Wienna, 1967, 91.
[684] Cormack, 2004, 212.
[685] Machatschek,1967, 92.

için olmalı[686]. Alt kata giriş güneydendir ve beşik tonoz ile örtülüdür. Anıt mezar prostyle bir plana sahiptir. Alt katın ön cephesinde Korinth başlıklı, kaideli ve üçte ikisi yivli olan sütunlar mevcuttur. Alt oda muhtemelen hizmetkarların gömülmesi için tasarlanmıştır[687]. Mezar odası alt oda gibi nişlidir ancak yukarıda belirtildiği gibi buradaki nişler kuzey ve güney duvarlarda yer almaktadır ve 46 cm derinliği, 90 cm genişliği, 1,16 m boylarındadır. Tonozlu değillerdir. Odanın ekseninde 1,20 m genişliğinde, 2,90 m yüksekliğinde daha büyük bir niş bulunmaktadır[688]. Mezar odasının da üst yapısı yine beşik tonoz ile örtülüdür. Çatı da diğer örneklerde olduğu gibi tapınak tipli üçgen alınlıklıdır ve tonoz ile çatı arasında moloz kullanılmıştır[689]. T11 Mezarı da, ***Tapınak Tipli Anıt Mezar*** olarak adlandırılan mezar tipidir.

Olba bölgesindeki tapınak mezarların tarihlendirilmesi bulunan yazıtlar ve mimari dekorasyon nedeniyle Roma döneminde MS 2. yüzyılda yoğunlaştığı, MS 3. yüzyıla kadar devam ettiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla Elaiussa Sebaste bahsedilen bu anıt mezarlar da bu tarih aralığına verilmektedir[690].

[686] Durukan, 2005, 110.
[687] Cormack, 2004, 218.
[688] Cormack, 2004, 218.
[689] Machatschek, 1967, 85-100.
[690] Durukan, 2005, 111-114.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Ölüm, bütün canlıları kapsayan bir olgudur. İnsan doğar, büyür ve ölür. Dolayısıyla bütün topluluklarda kaçınılmaz bir son olan ölüm, mecburi bir kabulleniş olmuştur. Bu kabullenişin ardından zamanla insanoğlu ölümden sonraki yaşamın varlığına inanmış ve yaşamını buna göre şekillendirmiştir. Bu yüzden de ölen yakınlarını 'öteki dünya' ya uğurlamak için cenaze törenleri düzenlemiştir. Cenaze törenleri, ölen kişiye duyulan saygı ve sevginin bir göstergesidir. İnsanlar sevdikleri yakınlarını 'öteki dünya' ya uğurlarken, gittikleri yerde rahat etmesi için onları çeşitli ritüellerle, hediyelerle, günlük eşyalar ve yiyecek-içeceklerle gömmüşlerdir. Ölümden sonraki yaşamın devam ettiği inancı insanlarda mezar yaptırma gereksinimi de doğurmuştur. Mezar kavramı toplumlararası çeşitli kültür ve dönemlere göre farklılık göstermektedir ve mezarlar kentin ve kişilerin siyasal, sosyal ve ekonomik durumlarına göre basit çukur mezarlar, lahitler, tümülüsler, kaya mezarları, anıt mezarlar gibi çeşitli tiplerde yapılmıştır. Bütün bu bahsedilenler ölü gömme geleneklerini oluşturan unsurlardır. Ölü gömme gelenekleri, ölülerin yerleşim içi veya dışına gömülmesi, belli bir mezar tipi seçilerek gömülmesi, ölünün defin süreci, ritüeller, ölünün yanına hediyeler bırakılması gibi bütün uygulamaları kapsamaktadır. Ve toplumlarda ''ölümden sonraki yaşam'' ya da ''öteki dünya'' inancı olması, cenaze törenleri, ölü kültü, ritüeller, ölü hediyeleri, mezarlık alanları olarak bilinen nekropolislerin yapılması, belli mezar tiplerinin seçilmesi gibi çeşitli ölü gömme geleneklerini içinde barındıran geniş bir tanım olarak her dönem karşımıza çıkmaktadır. Ve ölü gömme geleneklerinin uygulanmasında o dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal durumu etkili olduğu görülmektedir.

Antik Çağ Anadolu'sunda Paleolitik dönemden itibaren rastlanılan ölü gömme gelenekleri Roma dönemi sonuna kadar süregelmiştir. Çalışmamızın asıl konusunu anıt mezarlar oluşturduğu için Tunç Çağından itibaren incelediğimiz Anadolu'nun ölü gömme geleneklerinde ise Erken Tunç Çağına tarihlenen Alacahöyük- Kral Mezarları dönemin ölü gömme uygulamaları hakkında bilgiler sunması açısından önemlidir. Genel olarak Tunç Çağ ölü gömme geleneklerine baktığımızda, bu dönemde (erken-orta-geç) intramural ve ekstramural gömüler görülmektedir. Erken dönemde gömü biçimi olarak inhumasyon gömü, orta ve geç dönemde hem inhumasyon hem de kremasyon gömü uygulanmaktadır. Tunç Çağında ölüler çeşitli hediyelerle birlikte gömülmektedir. Ölü

kültü ile alakalı bilgiler Geç Tunç Çağından itibaren Hitit yazılı kaynaklarından öğrenilmektedir. Hititlerde halk için ayrı, kraliyet soyundan olanlar için ayrı cenaze töreni kuralları vardır. Sıradan halk yeraltına giderken, halkın göğe yükseldiğine inanıldığını bu yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz.

MÖ 1200'lerde yaşanan Deniz Kavimleri Göçü sonrasında Tunç Çağının son bulmasıyla Anadolu'da Demir Çağ yaşanmaktadır. Demir Çağ'da Hititlerin yıkılmasıyla, Hitit İmparatorluk etkisinin görüldüğü Geç Hitit Şehir Devletleri ile karşılaşmaktayız. Monarşik devletlerin ortadan kalktığı, küçük şehir devletlerinin (Geç Hitit Şehir Devletleri) kurulduğu bu dönemde ölü kültü ile alakalı verileri mezar stelleri ve ortostatlardan öğrenmekteyiz. Buna göre dönemin ölü kültünde, ölü yemeği yapıldığı, tanrılar adına çeşitli hayvanlar kurban edildiğini öğrenmekteyiz. Ayrıca Demir Çağında bütün bu dengeleri değiştiren güçlü krallıklarla da karşılaşmaktayız:

Urartularda gömü tipi olarak hem inhumasyon hem kremasyon gömü uygulanmaktadır. Mezarlar, toplumun sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Urartular mezarları ölü evi olarak görmektedirler. En önemli mezar tipi kaya mezarlarıdır. Halk genellikle çukur mezarlara gömülürken soyluların halktan ayrı anıtsal özellikte yüksek kayalıklara gömüldüğü görülmektedir. Ölü hediyeleri oldukça çeşitlidir ve cinsiyete göre değişiklik göstermektedir. Urartuların, hakimiyeti altına aldıkları krallık veya beyliklerin geleneklerini, sanatlarını, dinsel mimarilerini yorumlayarak kendi kültürlerini zenginleştirdikleri görülmektedir. Kule tapınaklar buna en güzel örnektir. Urartularda arkeolojik kazılar ölü gömme gelenekleri ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Ölümsüzlüğü simgeleyen kutsal ağaç motiflerinin yaygın bir gelenek olduğu görülmektedir. Ayrıca Urartularda ölü kültü alanları bulunmaktadır. Bunun en iyi örneği Altıntepe yerleşimidir.

Bir başka Demir çağ krallığı olan Phryglerde hem inhumasyon hem de kremasyon gömü görülmektedir ancak MÖ 7.yüzyılın ortalarından itibaren hakim gömü tipinin inhumasyon olduğu görülmektedir. Mezarlarda ele geçen kap formlarından Yunan ve Lydia etkisinde oldukları görülmektedir. Phryglerde ölü gömme gelenekleri ile ilgili en önemli bilgileri tümülüslerden öğrenmekteyiz. Tümülüsler göçlerle Thrakia ve Makedonya'dan Anadolu'ya ilk kez Phrygler tarafından getirilmiştir. Phryglerde tümülüsler daha çok mezar anıtları olarak karşımıza çıkmaktadır. Phryg tümülüsleri

yapımında malzeme olarak taş yerine ahşap kullanıldığı dikkat çekmektedir. Krepis duvarları ve mezar odasına geçit sağlayan dromosları yoktur. Bu yönüyle Lydia ve Yunan tümülüslerinden ayrılmaktadır. Phryg tümülüslerinin en büyüğü Gordion tümülüsü olarak da bilinen Büyük tümülüstür. Buradaki ahşap mezar odasının zemin düzeyine yapılması ve çatısının semerdam tekniğinde olmasıyla farklılık göstermektedir. Midas'ın babası Gordios ya da Midas'a ait olabileceği düşünülen tümülüs ölü hediyesi bakımından da oldukça zengindir. Ayrıca Phryglerde kuyulu anıtlar, ölü ritüeli olarak kurban ritüeli yaptıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Kaplar içerisinde ele geçen kalıntılar bizlere Phryglerin ölü yemeği hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Phryglerde tümülüsler dışında Phryg evlerinin taklidi gibi olan kaya mezarlar da cephe kabartmalı süslemeleriyle önemli bir mezar çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lydialılarda yukarıda bahsedilen krallıklarda olduğu gibi hem kremasyon hem inhumasyon gömü hakim gömü tipidir. Lydialarda mezar tiplerinin oldukça çeşitli olduğu ancak ölü gömme ile ilgili en önemli bilgileri Phryglerden etkilendikleri tümülüslerden ve kaya mezarlarından öğrenmekteyiz. Lydialarılar her ne kadar Phryg tümülüslerinden etkilenmişlerse de bire bir aynı uygulama ile tümülüslerini oluşturmadıkları, benzerlikleri kadar farklılıkları olduğunu görmekteyiz. Phryg tümülüslerinde ahşaptan yapılan duvarların Lydialılarda kesme taş bloklarından örüldüğü görülmektedir. Ayrıca Phryg tümülüslerinde kapı aralıkları bulunmaktadır. Lydia tümülüslerinde ise krepis adında tümülüsü çevreleyen duvarlar bulunmaktadır. Lydia tümülüslerinde Phrygler dışında Mısır etkisi de görülmektedir. Tümülüslerde yığılan topraklar gömülen kişinin önemine göre artmakta veya azalmaktadır. Lydialıların en görkemli tümülüs örnekleri Bintepeler yöresinde yer almaktadır. Anadolu'nun en büyük tümülüsü olan Alyattes Mezarı ve Gyges'e ait olduğu düşünülen Karnıyarıktepe Tümülüsü burada yer almaktadır. Alyattes Tümülüsünün tavan kirişlerinde bulunan kömür katmanları mezarda ateşle ilgili bir seremoni olabileceğini düşündürmesi açısından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Lydialıların kaya mezarlarının girişinde steller bulunmaktadır. Ata kültünün odak noktalarından biri olan steller üzerinde çoğunlukla mezarı yağmalamak isteyenleri ya da mezara izinsiz girenleri korkutmaya yönelik lanetler yazıldığı görülmektedir. Phallos anıtları da Lydia mezarlarını süsleyen semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ölü hediyesi bakımından oldukça zengin olan Lydialıların, kazılarda ele geçirilen

pişirme kapları ve kaplardaki yanık izleri Lydialıların gömü yerinde ziyafet yaptıklarını göstermesi açısından önemli veriler oluşturmaktadır.

MÖ I. Binde özellikle Büyük Grek Kolonizasyon Çağından sonraki süreçte Batı Anadolu'da Geometrik, Arkaik, Klasik, Hellenistik dönem olarak lokal kronolojileri kullanılmıştır. Yunanlarda bu dönemlerdeki ölü gömme geleneklerini genel olarak ele aldığımızda, Yunanların ölü gömme geleneklerinin uygulanmasına önem veren topluluklar olduğu görülmektedir. Bu uygulamalarla ilgili bilgileri arkeolojik ve antropolojik verilerin yanı sıra dönemin şair ve filozoflarından öğrenmekteyiz. Örneğin Yunan ölü kültü ile alakalı bilgileri Homeros İlyada Destanı'nda bahsetmektedir. Yunanların cenaze törenlerini hem ölüye saygıdan hem de aynı kötülüğün başa gelmesinden kaçma amacıyla düzenlendiği görülmektedir. Bu törenleri gerçekleştirmek için ölen kişinin ailesinin sorumluluk alması gerektiği özellikle erkek evladın bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiğine inanmakta oldukları görülmektedir. Ancak ölen kişinin ailesi yoksa veya masrafları karşılayacak gücü yoksa töreni yakın arkadaşları üstlenebilmektedir. Yunanlar cenaze törenlerini 4 aşamada gerçekleştirmektedir. Öncelikle soma adı verilen cesedin hazırlanması aşaması ile başlanır. Prothesis ölünün sergilenmesi aşaması 2. aşamadır. Ölümün 3.günü ekphora denilen, cenazenin mezar alanına götürülme aşaması ve somanın mezara gömülüşü ile son aşama gerçekleştirilir. Ardından mezar alanında dualar okunur, meyve-sebze, kurban içecekleri dağıtılır. Uygulanan bu cenaze törenleriyle Yunanların ölü gömme geleneklerine verdikleri önem görülmektedir. Ayrıca Yunanlar ölen kişi kim olursa olsun mezarı yapılması gerektiğine inanmaktadırlar. Ölen kişinin cesedi yoksa bile sembolik olarak 'kenotaph' adı verilen boş mezarlar yaptırılmakta olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da 'öteki dünya' inancının olmasıdır. Mezarın ölen kişinin dünyalar arası geçişini kolaylaştırdığına inanılmaktadır. Aynı zamanda geride kalanların gerekli ritüelleri gerçekleştirebilecekleri bir mezar olması gerektiğini düşünmektedirler. Yunanlar ölen kişinin ardından gerçekleştirdikleri cenaze törenleriyle birlikte 30 gün yas dönemi yaşarlar ve 9. günde yine ölenin yakınları tarafından mezar etrafında toplanıp geleneksel ayinler yapıldığı bilinmektedir. 30. gün yas döneminin sona ermesinden sonra günlük yaşantılarına devam eden yakınları ölüyü yıl dönümlerinde yine çeşitli ayinlerle anmakta oldukları görülmektedir. Bu da Yunanların ölü gömme geleneklerinin uygulamasının ölen kişiye duyulan sevgi ve saygıyı göstermesi açısından önemini göstermektedir.

Yunanlılar gibi Romalılar da ölümden sonraki yaşama inandıkları için ölü gömme geleneklerine önem vermiş ve uygulamış olduklarını görmekteyiz. Cenaze törenlerini ölüye duyulan sevgi ve saygıyı belirtmek için özenle gerçekleştirmişlerdir. Ancak çok ağır suç işlemiş kişiler gömülmez ya da cesedi tanınmayacak hale getirilerek cezalandırılmaktadır. Hatta vatana ihanet gibi ağır suçlarda halka açık alanlarda diri diri yakılma, çarmıha germe, vahşi hayvanlara atıp cesedi parçalama gibi yaptırımlar uygulandığı bilinmektedir. Romalılarda ölüm anından gömü sonrasında geçekleştirilen bütün olaylara *funus* adı verilmektedir. Cenaze töreni yapılmadan önce ölen kişi etrafında çeşitli törenlerin yapıldığı bilinmektedir[691]. Romalılarda bazı durumlarda cesedin kokmasını önlemek için Mısırlılardan aşina olduğumuz mumyalama işlemi yapıldığı da bilinmektedir. Daha sonra 'pompa funebris' adı verilen cenaze alayı düzenlenmektedir. Burada ölü cenaze evinden ayrılarak yakınları tarafından gömü alanına götürülmektedir. Ölen kişinin evinden başlatılan yürüyüş alayı belli bir düzen oluşturularak yapılmaktadır. Cenaze alayı mezar alanına geldikten sonra gömü işlemi için özel bir ritüel yapan Romalıların ölüleri koydukları mezar türü de statüye göre değişiklik göstermektedir. Zengin sınıfların mezarları anıtsal ölçekli yaptırılırken, yoksul sınıfların basit toprak mezarlara gömüldüğü görülmektedir. Ayrıca Romalılarda cenaze masrafları için belli bir aidat ödenen 'ölü gömme dernekleri' ile karşılaşılmaktadır. Bu kurumların yıllık anma törenlerini düzenleme ve mezarları izinsiz kullananlara ceza verme yetkisine sahip oldukları bilinmektedir.

Yukarıda bahsedilen en erken dönemlerden geç dönemlere kadar ölüm algısının ve bunun sonucunda ortaya çıkan ölü gömme geleneklerinin bütün toplumlarda önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Toplumların ve kentlerin ölümden sonraki yaşama olan inançları dini, ekonomik, sosyal ve siyasal durumlarını da göz önünde bulundurarak ölü gömme geleneklerini her dönem şekillendirmiştir. Ancak genel olarak karşılaştığımız her toplumda inhumasyon ve kremasyon gömü uygulandığı, mezarlara çeşitli ölü hediyeleri bırakıldığı, çeşitli ölü gömme törenleri uygulandığı ve kurban kesilerek ölü yemeği yenildiği görülmektedir.

Ölü gömme geleneğinde kullanılan mezar tiplerinden biri olan anıt mezar; ülkenin veya şehrin kahraman ilan edilen kişileri, soyluları veya yüksek statülü kişileri gibi önem

[691] Ayrıntı için s. 33 bkz.

arz eden kişilerin önemini vurgulamak, anmak ve sonraki nesillere de aktarmak amacıyla kaliteli malzeme kullanarak ihtişamlı bir şekilde yapılan, mausoleum (mozole) olarak da isimlendirilen mezar türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Anıt mezarların doğuşunun, biçimlenmesinin ve gelişiminin yukarıda bahsedilen ölü gömme gelenekleri gibi, toplumların inançları, gelenek ve alışkanlıkları, sosyal gereksinimleri gibi durumlarla alakalı olduğu görülmektedir. Mezar ve anıt mezar geleneğinin biçimlenmesindeki en önemli etmen ölümün varlığı ve ölümden korkmadır diyebiliriz. Çünkü bu inanç ve korkuların zamana karşı çıkacak binlerce yıl ayakta kalabilen anıt mezarların ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmektedir.

Anıt mezarların bilinen en eski örnekleri megalitik taş bloklardan yapılan Dolmenler olduğu bilinmektedir. Anadolu'da, Dolmenlerin en önemli temsilcilerinin Doğu Thrakia'daki Erken Demir Çağ Tümülüsleridir. Thrakia dışında Kastamonu, Antalya, Hatay, Gaziantep, Adıyaman ve Kars illerinde de Dolmen örnekleri ile karşılaşılmaktadır.

Anıt mezarların kendi arasında çeşitli türleri bulunmaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'daki anıt mezar örneklerinden hareketle oluşturduğumuz tipolojide, 8 adet mezar çeşidi ele alınmıştır. Bunlar Tip 1: Basamaklı-Podyumlu Mezarlar, Tip 2: Dikme Mezarlar, Tip 3: Kaya Mezarlar, Tip 4: Kule-Piramidal Mezarlar, Tip 5: Sunak Mezarlar, Tip 6: Tapınak Tipli Mezarlar, Tip 7: Tonozlu Mezarlar, Tip 8: Tümülüslerdir.

Thrakia bölgesinin en önemli anıt mezar türünün tümülüsler olduğunu görmekteyiz. Özellikle Doğu Thrakia Anadolu'sunda oldukça fazla olan tümülüsler Erken Demir Çağından MS 3.yüzyıla kadar kullanım görmüştür. MÖ 4. yüzyılda karşılaştığımız tümülüslerin Makedonya tipi olduğu görülmektedir. Bu tipteki tümülüsler yuvarlak planlı, kubbelidir. Anadolu Thrakia'sında freskli tek örnek olan Vize A Tümülüsünün de Makedonya tipinde inşa edildiği görülmektedir. Bu Tümülüs, tek odalı, dromossuz, üzeri beşik tonozla örtülüdür. Araştırmalar sonucunda Thrakia bölgesindeki Ainos (Enez) antik kentinin de anıt mezar yönünden oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. Taşaltı nekropolünde anıt mezar niteliğinde lahitler ile karşılaşılmaktadır.

Bithynia bölgesinde anıt mezarların kente hakim bir tepede ya da merkeze yakın, halk tarafından rahatlıkla görülebilecek büyüklükte olduğu görülmektedir. Bithynia

bölgesinde yer alan anıt mezarlar, mezar sahiplerinin çiftlikleri yakınlarında hatta çiftliğin tamamına hakim noktada kişiye özel büstlü mezarlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Müşküle ve Berberkaya anıt mezarlarında olduğu gibi kullanılan blokların bölgedeki yerel mermer olduğu görülmektedir. Değirmenkaya Anıt Mezarında, betimlenen büstler görülmektedir. Mezar sahiplerinin geleneksel giysiler resmetmeleri Roma geleneklerinin uygulandığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Nikaialı elitlerin Roma kültürünün etkisinde olduklarını mezar geleneklerine yansıttıkları uygulamalarla görülmektedir. Bölgede Roma döneminde dikme mezar tipinde Obelisk-Dikilitaş Anıt Mezar, sunak işlevli Herakleia Pontika'da yer alan Krispos'un anıt mezarı ve Bacıköy-Akçakaya – Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan dikme anıt mezarlar ile karşılaşmaktayız. Krispos Anıt Mezarı, üzerindeki ölen kişinin mesleğini göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Ele aldığımız örneklerden hareketle Bithynia bölgesinde anıt mezar örnekleri daha çok Hellenistik ve Roma döneminde kullanılmıştır.

Troas Bölgesinde çatı tipinin piramidal biçimli olan örnekleri olduğunu Assos Pablius Varius anıt mezarından anlamaktayız. Antandros'ta yer alan 49 ve 2 No'lu mezarların da Attika lekythosların üzerinde yer alan piramidal ve basamaklı mezarlar ile benzer olması bu mezarların da üst yapısının piramidal formlu olma ihtimalini doğurmuştur ancak Antandros'ta piramidal mezar olduğu düşünülen mezarların üst yapısının at nalı şeklinde olabileceği ve Ainos'ta benzer nitelikte bir yapı ortaya çıkarılması ile anıt veya sunak olabileceği görüşü de piramidal mezar olma ihtimalini azaltmaktadır. Ayrıca Antandros'taki Hellenistik dönem at nalı planlı yapıların içinde seki bulundurması da Ainos örneği ile benzer bir üst yapıda olma ihtimalini arttırmıştır. Ancak kesin bir şey söylemek doğru değildir. Troas bölgesinde basamaklı ve podyumlu anıt mezarların varlığından söz edebiliriz. Buna en güzel örnekler Asos Pablius Varius Anıt Mezarı ve Parion AM1 Mezarı ve Antandros'taki 2 ve 49 No'lu mezarlar verilebilmektedir. Bölgede sunak biçimli anıt mezar örneği Parion'da AM6 mezarında karşımıza çıkmaktadır. AM6 mezarı, aynı dönemde hem kremasyon hem inhumasyon gömünün aile mezarında dahi yapılabildiğinin tercihle alakalı olduğunu ortaya koyması ve bölgenin ölü gömme geleneğine ışık tutması açısından önemli bir mezar olmuştur. Troas bölgesinde çoklu gömülerin varlığından bahsedebiliriz. Özellikle Tümülüsler içerisinde Beyoba, Kızöldün, Dardanos ve Dedetepe Tümülüslerinde olduğu gibi çoklu gömülerin bulunduğu anıtlar karşımıza çıkmaktadır. Çingenetepe Tümülüsü tekli

gömüdür fakat yuvarlak (tholos) planlı olmasıyla dikkat çekicidir. Ayrıca Beyobası Tümülüsünden hareketle bölgede Thrakia ve Makedonya tarzı tümülüslerle benzerlik gösteren tümülüs olması etkileşim olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mysia bölgesinde anıt mezar niteliğinde olan mezarların daha çok kaya mezarlar ve tümülüsler olduğu görülmektedir. Daskyleion Kaya Mezarı II ve Daskyleion Koru Tümülüsü bunlara örnek verilebilir. Bu iki mezarlar da buluntularıyla dikkat çekici olmuştur. Daskyleion Kaya Mezarı II 'de bulunan tekstil parçaları ve Koru Tümülüsünde ele geçen yoğun ve canlı mor renk kalıntıları soylu ya da zengin kişilere ait olduğunu göstermesi açısından önemli bir veri oluşturmuştur. Bu anıtlar dışında bölgede Kyzikos antik kentinde yer alan yalnızca toprakaltında gömü teknesinin bulunduğu taş örgü duvar ve boyutlarından hareketle 'taş örgü mezar' adı verilen mezardan bahsetmek gerek. Çünkü bu mezar toprağın altı ve üstündeki mimari kalıntılarıyla bir bütün olarak değerlendirildiğinde 'anıt mezar' formu vermektedir. Mezarın üstünü kapatan bloklar, bloklarında üstünde yer alan 2 ayrı blok ve altlığı ile birlikte yer alan mezar steli, üzerindeki yazıt ve buluntuları bizlere minimal boyutlarda bir podyumlu anıt mezar olduğunu göstermektedir. Thrakia ve Troas'taki podyumlu ve basamaklı anıt mezarlarla karşılaştırıldığında ve tarihlendirilen MS 2.yüzyıl Roma dönemi anıt mezarlarını düşündüğümüzde bu mezar tipi genel anlamda *'anıt mezar'* olmalıdır. Çünkü Roma döneminde özellikle MS 2. yüzyılda imar faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemde anıt mezar geleneği yalnızca soylular ve üst statüde kişiler için yapılmamış, zenginler ve yaptırma gücü olan herkes kendisine ve ailesine anıt mezar niteliğinde, mausoleumlardan daha basit ve küçük ölçülerde mezar yaptırmıştır. Bunu ve yazıtta geçen 'mezara izinsiz gömü yapılırsa liman koruyucularının vereceği ceza' lafını da göz önünde bulundurarak denizcilikle uğraşan Aelius Marcus Diogenianus adlı kişinin kendisi ve ailesi için yaptırdığı anıt mezardır.

Aeolis bölgesinde Aigai Diaphenes Anıt Mezarı ve Smyrna Tantalos Anıt Mezar örneklerinde olduğu gibi basamaklı ve tholos biçimli-tapınak tipli mezarlar dikkat çekmektedir.

Lydia bölgesinde en çok dikkat çeken mezar tiplerinden biri tümülüslerdir. Bölgede tümülüslerin bulunduğu en önemli yer ise Bintepelerdir. Hermos Nehri kuzeyinde yer alan Bintepelerde, en büyük, ihtişamlı, dikkat çekici tümülüsler bulunmaktadır.

Bunlardan en önemlisi, aynı zamanda Anadolu'nun en büyük tümülüsü olan, devasa boyutlarıyla dikkat çeken Alyattes Tümülüsüdür. Tümülüste Lydia mezarlarına özgü phallos sembolü hala bulunmaktadır. Tümülüste dikkat çekici bir başka unsur tavan kirişlerinde bulunan kömür katmanlarıdır. Mezarda ateş yakıldığını ve bunun ölü kültü ile alakalı olabileceğini düşündürmesi açısından önemlidir. Alyattes Tümülüsü dışında Gyges'in mezarı olduğu düşünülen Karnıyarık Tepe de boyutları ile Alyattes mezarı kadar ihtişamlı bir tümülüstür. Tümülüsün en önemli buluntusu Lydia krepis duvardır. Duvar boyunca çeşitli işaretler görülmektedir ve burada ''Gugu'' olarak okunan yazının ''Gyges'' olabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır. Ancak bu görüş dışında mezarı inşa eden taş ustalarından birine ait olabileceğini yönünde görüşler de bulunmaktadır[692]. Lydia bölgesinde tümülüsler dışında Podyumlu ve Mausoleum niteliğinde Tapınak Tipli Anıt Mezar ve Anıtsal Kaya Mezar örnekleri de görülmektedir. Bu açıdan bölgenin en önemli kenti Sardis'tir. Mausoleum (*Tapınak Tipli Anıt Mezar*) örneğinde Lykia mausoleum geleneğini yansıttığı kadar Pers etkisi de görülmektedir. Kaya mezarlardan Sardis 813 tek odalı ve cepheli olması dikkat çekçidir. Roma dönemine tarihlenen Claudia Antonia Sabina Anıt mezarı 3 yapraklı yonca şeklinde (trikonchos) planı, ele geçen mimari parçaları ile karşımıza çıkmaktadır.

Phrygia bölgesinde Lydia tümülüsleri gibi tümülüsler ön planda olan mezar tipidir. Gordion Büyük Tümülüs Phryglerin en büyük tümülüsü olması ve gerek boyutları gerek mimarisiyle oldukça önemlidir. Mezar odasının ahşap olması ve kapısının olmaması, mezarın çukura değil zemine bırakılması gibi özellikleriyle farklılık göstermektedir. Mezar odasında ceset ve hediyeler mezara bırakıldıktan sonra odanın kapatılmasındaki amacın, tümülüsün kil kitlelerine su girişini engelleyerek mezarı korumak olmasıdır. Ayrıca bununla tümülüsün bir daha kullanılmamak üzere yapıldığını da ortaya koymaktadır. Gordion Büyük Tümülüsün yakınlarında yer alan Tümülüs X ve Y tümülüslerinde de bölgenin tümülüslerindeki gibi ahşap malzeme kullanmıştır. Phrygia bölgesinde tümülüsler dışında tapınak tipli ve tonozlu anıt mezar örnekleri ile de karşılaşmaktayız. Bölgedeki tonozlu mezarların genellikle aile mezarı olarak kullanıldığı görülmektedir.

[692] Ayrıntı için s 65 bkz.

Ionia bölgesinde mimari olarak Anadolu'daki mezarlardan farklılık gösteren Perslere ait tek anıt mezar bulunmaktadır. Phokaia'daki Taş Kule olarak da bilinen bu anıt mezar piramitleri anımsatan şekilde yukarı doğru daralan kübik formlu çatıya sahip, kule tipli anıt mezardır. Pasargadae'deki Kral Kyros için dikilen anıt mezar ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ionia bölgesinde anıt mezar bakımında oldukça zengin olan kent Ephesos'tur. Burada yer alan Celsus Kütüphanesinin aynı zamanda anıt mezar olarak kullanıldığı görülmektedir.

Karia bölgesinde Dünyanın Yedi Harikasından biri olan Halikarnassos Mausoleumu yer almaktadır. Mausoleum, Yunan, Mısır ve Anadolu motifleri ilham alınarak Doğu-Batı sentezi oluşturularak yapılmış, devasa boyutları ve ihtilamıyla öncü mezar olmuştur. Karia bölgesinde Halikarnassos Mausoleumu, Gümüşkesen Anıt Mezarı, Iasos tapınak planlı ve Baldakhin mezarlarında olduğu gibi podyum katının mezar odası olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Halikarnassos Mausoleumu'nun öncüsü kabul edilen ve bölgenin *en erken podyumlu anıt mezar örneği* olan Hekatomnos Anıt Mezarı, en önemli anıt mezarlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hekatomnos'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Mausollos'un babası adına yaptırdığı mezarın detayları, işçilikleri ve tasarımı Halikarnassos Mausoleumu una benzerlik gösterdiği görülmektedir. Uzunyuva kutsal alanında podyum üzerinde yer alan anıt mezar, üst oda, mezar odası ve dromostan oluşmaktadır. Mezar odasındaki lahit ölçüleri ve üzerindeki kabartmasıyla önemli bir yere sahiptir. Ele aldığımız Hekatomnos Anıt Mezarı, Kaunos-Mezargediği Heroonu, Ta Marmara Anıt Mezarı, Mylasa-Tapınak Planlı Mezar (Ptolemaion), Mylasa-Gümüşkesen Anıt Mezarı ve Iasos-Balık Pazarı (Mausoleum) örneklerinden hareketle bölgede *Tapınak Tipli Anıt Mezarlar* en sık karşımıza çıkan mezar tipi olmuştur. Bunun dışında Protogeometrik dönemden itibaren varlığı gözlemlenen tümülüsler karşımıza çıkmaktadır.

Lykia bölgesinde mezarların toprak seviyesinin üstüne ve göğe ulaşmak istercesine yüksek boyutlarda inşa edildiği bilinmektedir. Yerel, Yakın Doğu ve Yunan etkisinin görüldüğü mezarlardan Erken Dönem Lykia mezarları Piliye mezar olarak bilinen Dynastlara ait mezarlardır. Bölgedeki Ksanthos antik kentindeki Aslanlı Mezar, *Dikme Anıt Mezar* türünün en erken örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ion stilinin hakim olduğu, üzerinde bulunan kabartmalar Doğu motiflerinin işlendiği anıt mezar bölgedeki etkileşimi göstermesi açısından önemli bir örnektir. Aslanlı mezar dışında, Harpy Anıt

Mezarı ile Yazıtlı Dikme Mezar, Kadyanda Salas Anıt Mezarı da bölgedeki dikme mezar tipinde önemli bir yere sahiptir. Dikme mezar üzerinde bulunan 250 satırlık yazıtıyla bölgedeki en uzun Lykia yazıtına sahip olması açısından önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki tümülüslerden Kızılbel Tümülüsü, Anadolu Yunan sanatına uygun frizlerle karşımıza çıkarken, Karaburun II Tümülüsü Pers etkisinin baskın şekilde görüldüğü frizlerle dikkat çekicidir. Bölgede MÖ 6.yüzyıldan itibaren, doğal şartların da etkisiyle sık kullanılan mezar tiplerinden biri kaya mezarlar olmuştur. Bölgedeki Myra-69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezar ile Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı süslemeleri ve yazıtlarıyla karşımıza çıkan önemli kaya mezar örnekleri olmuştur.

Pamphylia bölgesinde Perge antik kentinde anıt mezarların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bazıları doğrudan toprak üzerine, bazıları podyum üzerine, bazıları bitişik yerleştirilen anıt mezarlardan en dikkat çekici olan ev tipi mezarlardan M9 mezarı olduğu görülmektedir. Perge'de ev tipi mezarların dikdörtgen planlı, tonoz çatılı olduğu görülmektedir. Ayrıca tek veya birkaç odadan oluşmaktadırlar. Pamphylia bölgesinde dikkat çeken bir diğer mezarın Side antik kentinde bulunan prostil tapınak biçimli, yüksek podyumlu anıt mezar olduğu görülmektedir. Akroterleri destekleyen köşelerinin başka parçadan yapılarak eklendiği görülen anıtta, komşu Pisidia bölgesinde (Termessos) görülen kabartmalarda olduğu gibi sahibinin silahını tasvir etme geleneği görülmektedir. Kabartmalar oldukça kaba ama güçlü üslupla işlenmektedir.

Pisidia bölgesinde anıt mezarların erken dönemlerde idareciler, kent kurucuları ve kahramanlar için yapıldığı bilinmekte ancak Hellenistik dönemde bu kişiler dışında kent içinde ölen aile büyükleri için de anıt mezar yapılmaya başlandığı, Roma döneminde ise bunun yaygınlaştığı görülmektedir. Pisidia bölgesinde Roma döneminde MS 2-3.yüzyılda imar faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı ve bununla birlikte anıt mezar inşasının da gelişmeye başladığı görülmektedir. Bölgede Termessos antik kenti bulunan Alketas Anıt mezarı, kendine has özellikleri ve benzeri veya başka örneği bulunmayan bir örnek olmasıyla dikkat çekmektedir. Bölgede tapınak tipli anıt mezarlar oldukça fazladır. Tapınak mezarlar, yüksek podyuma oturtulan, önlerinde ante veya sütunlar bulunan bir cella veya pronaostan oluşan mezarlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki Melli antik kentinde bunların örnekleri bulunmaktadır.

Kilikia bölgesinde özellikle Dağlık Kilikia bölgesinde oldukça çeşitli anıt mezar görülmektedir. Bölgedeki *piramit çatılı kule tipli anıt mezara* en güzel örnek Diocaesarea'daki anıt mezardır. 3 basamaktan oluşan krepis ile gerçek kule üzerindedir. Bu mezar Kilikia bölgesinin en eski mezarıdır ve Halikarnassos Mausoleumu piramit çatısı uygulaması gibi buradaki çatı uygulaması olması geleneğini devam ettirdiğini göstermesi açısından önemli bir yapı olmuştur. Kule mezar anlayışı, Dağlık Kilikia ile Suriye'den ayrılan Ovalık Kilikia'nın birleştirildiği dönem içerisinde bölgede yaşanan imar faaliyetleriyle de MS 1.yüzyılda popüler mezar tipi olduğu görülmektedir. Kilikia bölgesinde Roma döneminde ortaya çıkan tapınak formlu mezarların prostylos veya templum in antis planlı, Ion, Korinth ya da Dor düzeninde küçük birer tapınak niteliğinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bölgede Elaiussa Sebaste T11 tapınağında olduğu gibi 2 katlı tapınak mezarlar olduğu da görülmektedir. Kilikia mezar anıtlarında tarihlendirmenin genellikle yazıtlar, sütun başlıkları ve süsleme elemanlarına bakılarak yapıldığı görülmektedir. Genellikle Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilen Dağlık Kilikia bölgesindeki kaya mezarlar kentin imar faaliyetleriyle paralel olduğu ve bu yüzden MS 2 ve 3.yüzyıl aralığına tarihlendirildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu bölgelerinde yer alan anıt mezar örnekleri genel olarak oluşturulan tipoloji ile birlikte bir tablo içerisinde toplanmıştır (Tablo 2)[693]. Ele alınan anıt mezarların kronolojik, tipolojik ve bölgesel dağılımını bir arada görebilmek için ise bir grafik oluşturulmuştur (Grafik 14). Elde ettiğimiz bu verilerden hareketle, Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da anıt mezar geleneğinin MÖ I. binden itibaren severek kullanılan bir mezar tipi olduğunu görmekteyiz. Erken dönem anıt mezarlarına bakıldığında Halikarnassos Mausoleumu, Hekatomnos Anıt Mezarı, Pers Anıt Mezarı gibi örnekler konumları itibariyle antik dönem yol güzergahı üzerinde yer almaktadır. Bu da hem kentte yaşayanlar hem de kente gelenler tarafından bu mezarların rahatlıkla görülebildiği anlamını taşımaktadır. Böylece mezar sahibi kişi veya kişilerin bölge veya kent üzerindeki hakimiyetlerini, güçlerini ve mülkiyet haklarını gösteren bir propaganda aracı olarak da kullanılmışlardır. İznik- Berberkaya Anıt Mezarı da buna örnek verilebilir. Benzer bir durum tümülüsler için de geçerlidir. İznik'teki anıt mezarlar,

[693] Ephesos'taki Celsus Kütüphanesi Anıt Mezarı ile Perge A9 Anıt Mezarı'nın oluşturduğumuz tipolojide karşılığı olmadığından X ile gösterilmiştir.

mezar sahibi kişinin çiftliklerine yakın konumdadır ve böylece bu alandaki mülkiyet haklarını da temsil eder.

Buradan hareketle Thrakia, Troas, Lydia, Phryg Tümülüsleri için de benzer değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Lydia'da Alyattes, Phrygia'da Midas boyut ve buluntuları ile bunlara en iyi örnekleri oluşturmaktadır. Diğer irili ufaklı tümülüsler de toplum içindeki rol, statü ve zenginlik ile ilişkili olarak değişkenlik göstermektedir. Parion, Assos, Ainos, Antandros gibi merkezlerde ortaya çıkarılan, podyumlu veya at nalı planı örnekler de bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Aynı şekilde Kilikia, Pisidia ve Lykia örneklerinde görülen tapınak cepheli kaya mezarları ile aynı kategoride yer almaktadır.

Ayrıca Erken dönemlerde belli kesim için yapılan anıt mezarın Roma döneminde zengin veya yaptırma gücü olan ailelerin de anıt mezar yaptırması, özellikle Hellenistik ve Roma döneminde yoğun olarak yapılan, imar faaliyetlerinin de etkisiyle oldukça özenli, ihtişamlı anıt mezarlarla karşılaşmamız, bize Antik Çağ Anadolu'sunda anıt mezar geleneğinin sıkça tercih edilen mezar tiplerinden biri olduğunu göstermektedir. Anıt mezar tiplerinin yapılışında bölgelerin siyasal, sosyal, ekonomik ve özellikle bulundukları yerin doğa şartlarının etkili olduğu da görülmektedir. Bununla birlikte Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu bölgelerinde anıt mezar olarak inşa edilen mezar tiplerinin oldukça çeşitli olduğunu literatür çalışmamızda görmekteyiz ve kullanılan malzeme ve mimarisiyle Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da yer alan anıt mezarların kendine özgü yerel özellikleriyle birlikte Makedonya, Yunan, Pers etkisi altında kalarak, doğu-batı sentezi uygulanan anıt mezar inşa etmeleri de anıt mezarın önemli bir mezar türü olduğunu kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

Abedi, Farzad, "Sardeis Mezar Tipleri", *Amisos Dergisi*, 3(5), 2018, 305-321.

Adkins, Lesley –Adkins, Roy A., *Handbook To Life In Ancient Rome*, United States Of America 2004.

Ahunbay, Zeynep, "Anıt- Anıt Mezar", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, YEM Yayınları, 1.Cilt, İstanbul 1997.

Ak, Mehmet Kıvanç, *Anıt Mezarların Peyzaj Mimarlığı Yönünden İncelenmesi ve İzzet Baysal Anıt Mezarı Çevre Düzenlemesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bolu 2003.

Akçay, Tuna ve Erdem, Burak, "Doğu Cilicia Mezarları, Olba'dan Yeni Mezar Tipleri ve Terminoloji Önerileri", *Seleucia ad Calycadnum Olba Kazısı Serisi*, Sayı VI, İstanbul 2016, 261-286.

Akçay, Tuna, "Olba'daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı", *Seleucia ad Calycadnum Olba Kazısı Serisi*, Sayı IV, İstanbul 2014.

Akçay, Tuna, *Olba Mezarları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2008.

Akçay, Tuna, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017.

Aksan, Zeki Mete, *Güneydoğu Thrakia Tümülüsleri: 1881-1964 Yıllarında Kazılan Tümülüslerin Yeniden Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Aktaş, Murat, *Erken Lydia Dönemi Tarihi ve Arkeolojisi,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019.

Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları,* Phoenix Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2020.

Akurgal, Ekrem, *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, Phoenix Yayınevi I. Baskı, Ankara 2015.

Akyay, Nuran, *Trakya Tümülüsleri, Buluntuları ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Akyurt, İ. Metin, *M.Ö. 2.Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

Alanyalı, Hüseyin Sabri ve Yurtsever, Adem, *Pamphylia Bölgesi ve Side'nin Tarihi Coğrafyasına Genel Bir Bakış*, Canan Parla Armağanı Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih ve Filoloji Araştırmaları, Doğu Kütüphanesi-Ofis Yayın, İstanbul 2020.

Alois, Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmaler im Gebiet von Elaiussa Sebaste and Korykos im Rauhen Kilikien*, Wienna 1967.

Alpaslan, H. İbrahim, *Anadolu'da Podyumlu Mezar Mimarisi MÖ 6- MÖ 4.yy,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2005.

Altın, Ahmet Ali, "Mezar Anıtları Işığında Helenistik Dönem'de İznik", Ed. Şahin Kılıç-Kutlu, Akalın, *UNESCO Dünya Mirası Olma Yolunda İznik / Nicaea Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı,* Stüdyo Star Ajans Yayınevi, 2020.

Arinç, Merve, *Efes Müzesi'nde Bulunan Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stelleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2020.

Arslan, Nurettin ve Böhlendorf Arslan, Beate, *Taşın Hayat Verdiği Kent Assos,* Homer Kitabevi, 2010.

Avşar, Göray, *Anadolu Tümülüsleri'nin Tipolojik Açıdan İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çorum, 2016.

Aydın Safiye, *Bithynia Bölgesi Lahitleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.

Aydın Tavukçu, Zerrin, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2006.

Aydın, Metin, *Börükçü Nekropolü Klasik Dönem Mezar Tipolojisi ve Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2018.

Baldoni, D., Franco, C., Manara, M., Belli, P., Berti, F., *Karia'da Bir Liman Kenti İASOS,* Çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul 2004.

Başaran, Cevat- Kasapoğlu, Hasan, *2005-2013 Yılları Verileriyle Parion Güney Nekropolisi Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I. Cilt, Sayı 26, Ankara 2018.

Başaran, Sait, *Ainos Kazıları (1971-1994),* Anadolu Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996.

Başerkafaoğlu Döğerli, Pınar, "Surveys in the Necropolis of Cadianda", *Cedrus XI,* 2023, 215-232.

Bean, George E., *Eskiçağda Lykia Bölgesi*, Çev. Hande Kökten, ARION Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1997.

Belli, Oktay, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1*, Görsel Yayınları, 1982.

Bengisun, Onur, *Antik Edebi Kaynaklarda Bithynia (İ.Ö. 333- İ.S. 284),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

Berns, Christof, *Der Hellenistische Grabturn von Olba*, Olba II (Özel Sayı) I. Cilt, Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin 1999.

Bilir, Ahmet - Şahin, Mustafa, *Herakleia Pontika'dan Pontomim Sanatçısı Krispos'un Mezar Anıtı ve Antik Çağ'da Pontomim,* Ed. Emre Okan- Cenker Atila, Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan, Ege Yayınları, İstanbul 2015, 47-56.

Birsel, İsmet, *Karia Mezar Mimarisi Klasik Dönem Öncesi*, Sergi Yayınevi, İzmir 2015, 49.

Blanck, Horst, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, Çev. İslam Tanrıkut, Arion Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1999.

Bora, Ali, "Lysimachos ve Belevi: Arkeolojinin Bitmeyen Mücadelesi ve Etkileşime Dair Bazı Düşünceler", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi,* 6(1), 2019, 19-35.

Bora, Ali, *Bithynia Bölgesi Tümülüsleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Borchhardt, Jürgen –Neumann, G., "Dynastiche Grabanlagen Von Kadyanda", *Jahrbuch Des Deutschen Archaologischen Instituts and Archaeologischer Anzeiger,* Band 83, Berlin 1968, 174.

Borchhardt, Jürgen, "Bericht Der 1. Grabungskampagne im Heroon Von Limyra", *Türk Arkeoloji Dergisi,* Sayı 30, 1969, 65-86.

Boysal, Yusuf, *Arkaik Devir Heykeltraşlığı,* Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, Ankara 1979.

Buluç, Sevim, "The Tomb Monument At Belevi Near Ephesos", Ed. Ekrem Akurgal, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* Vol. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978.

Butler, Howard Crosby, *Sardis The Excavations,* Part I 1910-1914, Printed by E.J. Brill, Leyden Holland, 1922.

Bülbül, Cemil, "MÖ 2.Bin Yılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, 2009, 1-8.

Cahill, Nicholas, "Taş Kule: A Persian-Period Tomb Near Phokaia", *American Journal of Archaeology,* 92(4), 1988, 481-501.

Cesur, Recep, "Batı Anadolu'da Üç Aslanlı Mezar", *TABVLA İstanbul Üniversitesi Klasik Filoloji Topluluğu Dergisi*, Vatan Ofset Yayıncılık, İstanbul Sayı 5, 2017, 38.

Christopher Ratte, *Survey Of The Monuments*, Lydian Architecture Ashlar Masonry Structures At Sardis, Harward University Press, Cambridge London 2011.

Christopher, Ratte, *"*Not The Tomb of Gyges", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol 114, 1994, 157-161.

Civelek, Aynur, "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 124, 2007, 71-77.

Cormack, Sarah, *The Space of Death in Roman Asia Minor,* Phoibos Verlag, Wien 2004.

Cura, Süha, *Nikaia Örneğinde Kent Topoğrafyasının Elit Mezarlara Yansıması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2022.

Çağlıyan, Ayşe, "Strabon'un ''Geographika''sına Göre Anadolu'daki Bölgeler", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Prof. Dr. Mesut Elibüyük'e Armağan,* Ed. Ferhat Arslan, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2020.

Çelgin, Ahmet Vedat *Termessos Kenti Nekropol'leri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Çelgin, Ahmet Vedat, "Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Genel Bir Bakış", *Anadolu Araştırmaları 13,* İstanbul 1994, 153-177.

Çetinkaya, Haluk, "Roma ve Bizans İmparatorluklarında Ölüm Algısı ve Mezar Türleri", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, 2011, 18-38.

Çevik, Nevzat, *Lykia Kitabı*, Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2015.

Çevik, Nevzat, *Urartu Kaya Gömütleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991.

Çevik, Nevzat, *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi Sayı 58, Ankara 2000.

Çığır, Derya, *Antik Kaynaklarda Lykia ve Lykialılar,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

Çınaroğlu, Aykut, "Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Krali Mezarları ve İkiz İdoller", *Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi Arkhaia Anatolika*, Sayı 1, 2018, 1-14.

Dağdeviren, Memduh, "Marsyas Vadisinde Bir Tümülüs 'Mutaf Tepe'", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 50, Denizli, 229-247.

Dağdeviren, Memduh, *Muğla-Çine Sınırlarındaki Antik Dönem Mezar Örnekleri ve Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2022.

Demargne, Pierre, "Fouilles De Xanthos- Rapport Sur Les Resultats De La Campagne De L'Annee 1953", *Türk Arkeoloji Dergisi*, VI, 1956, 43-44.

Diler, Adnan, *Stone Tumuli in Pedasa on the Lelegian Peninsula Problems of Terminology and Origin*, Tumulus as Sema, Ed. Olivier Henry, Ute Kelp, Part I, Volume 27, Berlin 2016, 455-473.

Dinç, Rafet, *Lydia Tümülüsleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1993.

Dinçol, Ali M., "Hititler Öncesinde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1, Görsel Yayınlar, 1982.

Doğan, Taylan, *Antandros Nekropolünde Ele Geçen Strigilis Buluntuları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2012.

Doksanaltı, M., Ertekin, "Knidos Teritoryumunda Bulunmuş Bir Aslan Heykeli: ''Knidos Yaka Aslanı''", *Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırma Dergisi*, Volume 3, 2020, 1-20.

Durukan, Murat, "Chronology of the Temple Tombs in Rough Cilicia", *Bautechnik im Antiken und Voratiken Kleinasien, BYZAS 9,* Ege Yayınları, 2009, 343-370.

Durukan, Murat, *Monumental Tomb Forms In The Olba Region*, *Anatolion Studies*, Sayı 55, 2005, 107-126.

Durukan, Murat, *Olba/ Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlenmesi Üzerine Yeni Bir Görüş,* Ege Yayınları, İstanbul 2003.

Dusinberre, R. M., Elspeth, *Empire, Authority and Autonomy in Achaemenid Anatolia,* Cambridge University Press, 2013.

Duyuran, Rüstem, "Çanakkale'de Eski Dardanos Şehri Yakınlarında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı 10, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960, 64-66.

Ekmen, Hamza, "Yeni Veriler Işığında Başlangıcından M.Ö. II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 1, 2012, 23-49.

Elbir, Bahar, *Yukarı Dicle Havzası Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis Eren/ Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis 2021.

Engelmann, Helmut, "Das Grab des Androklos und Ein Olympieion (Pausanias VII 2, 9)" *ZPE 112*, 1996.

Er, Yasemin ve Söğüt, Bilal, "Dağlık Kilikya'da Olba- Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı 5, Ankara 2005, 97-110.

Erdoğan, Serap, *Gordion Tümülüsleri Işığında Frigler'de Oda Mezarlara Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul 1996.

Eroğlu, Engin, "Ege Göçleri ve MÖ I. Binde Anadolu", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(1), 2014, 43-55.

Erpehlivan, Hüseyin, *Propontis'in Güneydoğusunda M.Ö. 1. Binyıl Yerleşmeleri ve Mezar Tipleri (M.Ö. 8-4. Yüzyıllar),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

Ertabak, Tuğçe, *"*Knidos Aslanı ve Olası Yaş Tahmini", *PHASELIS Disiplinlerarası Akdeniz Araştırma Dergisi,* Sayı VIII, 2022, 27-35.

Erten, Emel, "Olba 'daki Tapınak Planlı Anıt Mezar", *Patrunvs Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı,* Homer Kitabevi, İstanbul 2007, 149-156.

Erten, Emel, *Olba 2002 Yüzey Araştırması*, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt II, Kültür ve Turizm Bakanlığı DOSİMM Basımevi, Ankara 2004, 55-66.

Erzen, Afif, "1971 Yılı Enez (Ainos) Araştırmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı XX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1974.

Eyice, Semavi, "İznik – Helenistik Çağa Ait Anıt- Mezar", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 2(4), İstanbul 1989, 66-68.

Fange, Peter, *The Harpy Tomb An Experimental Visibilitiy Analysis*, Department of Archaeology an Ancient History Master's Thesis in Archaeology, Sweden 2014.

Fedak, Janos, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs From Pre-Classical to the Early Imperial Era,* University of Toronto Press, Canada 1990.

Fellows, Charles *Asia Minor*, Printed By Richard And John E. Taylor, Londra 1838.

Fındık, Ahsen, *Antik Yunan'da Mezar İşaretlemesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2019.

Foça, Serhat, "Eski Smyrna Nekropolisleri ve Ölü Gömme Uygulamaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Arkeoloji Dergisi*, Sayı 26, 2021, 95-120.

Foça, Serhat, "Teos Batı Nekropolisi Mezar Tipleri", *Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Colloquium Anatolicum*, Sayı: 17, İstanbul 2018.

Gökce, Bilcan ve Pınarcık, Pınar, "Geç Hitit Kent Devletleri Dönemi Dini Yapısı Üzerine Gözlemler", *CEDRUS VIII*, 2020.

Gümüş, Şahin, *Pedasa Leleg Tümülüsleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2013.

Günay, Dinçer, *Güneydoğu Anadolu Akeramik Neolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri ve Sosyokültürel Yapı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

Güngör, Mualla, *Antik Çağ'da Frygia Bölgesi ve Bölgedeki Ana Tanrıça Kültü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

Hanfmann, M. A., George, *Sardis from Prehistoric to Roman Times- Result of the Archaeological Exploration of Sardis*, Harvard University Press Cambridge, England 1983.

Hauptmann, Harald, "Lidar Höyük", *Arkeo Atlas*, Sayı 3, 2004, 110.

Heberdey, Rudolf, *IX. Vorlauiger Bericht über die Grabungen in Ephesos 1907-1911*, Öjh, 1912, 157-182.

Heberdey, Rudolf, *Vorlauiger Bericht Über Die Grabungen in Ephesus 1904*, Sayı VII, ÖAW, 1905, 61-80.

Heinz, Reinhard, *Untersuchungen zur Peristasisüberdeckung des Mausoleums von Belevi*, Koldewey- Gesellschaft Vereinigund Für Baugeschichtliche Forschung E. V., Thelem Universitatsverlag, Dresden 2012.

Hürmüzlü, Bilge, *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, Ege Yayınları (1.Baskı), İstanbul 2008.

Işık, Fahri, "Hekatomnos Lahdi", Ed. Adnan Diler, *Mylasa Uzunyuva Hekatomneion'u*, Ege Yayınları, 2020.

İdil, Vedat, *Likya Lahitleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985.

İren, Kaan, "Daskyleion Tümülüslerine Çarpıcı Bir Örnek Koru Tümülüsleri", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı 25, 2012.

İren, Kaan, Karadağ, Makbule, Kasar, Özgün, "Daskyleion'da Bir İlk: Kaya Mezarları", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Sayı 53, 2016.

Jeppesen, Kristian, *The Mouselleion at Halikarnasos The Superstructure,* Volume 5, Jutland Archaeological Society Publications, 2002.

Jeppesen, Kristian, *The Mouselleion at Halikarnasos The Written Sources and Their Archaeological Background,* Volume 2, Jutland Archaeological Society Publications 1986.

Kaba, Hazar – Keleş, Vedat- Tuğrul, Sadık, The *Research And Excavations On The Beyoba Tümülüs, Parion Studies VI The Beyoba Tümülüs*, Ege Yayınları, İstanbul 2022.

Kaba, Hazar ve Atmaca, Ali, " ''Kültürel Yağma''dan ''Kültürel Miras''a – Troas Bölgesi Beyoba Tümülüsü", *Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu- Tarih Öncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar Bildiri Özetleri Kitabı*, İÇDAŞ Yayınları, Çanakkale 2018.

Kahraman, Fatma, *Pisidia Antiocheia Bizans Dönemi Nekropolleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2019.

Kahya, Tarkan," Evidence for the re-dating of the N8 Mausoleum at Ariassos", *CollAn* VII, 2008, 217-228.

Kanz, F., Grossscmidt K., Kiesslich, J., *Arsinoe IV of Egypt, Sister of Cleopatra Identified? Osseous and Moleculer Challenges*, 78 th Annual Meeting of The American Assosciation of Physical Anthropologist, 2009.

Kaplan, Davut ve Taşkıran, S., Recep, "Olba Kaya Anıtlarında Mimari Cephe Tasarımı", *SELEVCIA IX*, 2019, 181-203.

Karakurt, Duygu, *Pisidia Bölgesi Mezar Tipleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2017.

Karaöz Arıhan, Seda, *Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Karatak, Atalay, Akyol, Ali Akın, "Daskyleion Doğu Nekropolü Kaya Mezarı II Hançerin Arkeometrik Analizleri", *Yeraltı Kaynakları Dergisi*, Sayı 8, 2010, 79-95.

Karatekin, Meltem, *Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019.

Karwiese, Stefan- Mitarbeiter, *Türkei / Ephesos Grabungen 1997*, Öjh 67, 1998.

Kasapoğlu, Büşra Elif - Kasapoğlu, Hasan, Ed. Hüseyin Murat Özgen, Serap Alper, Yasemin Polat, Nurettin Koçhan, Gürcan Polat, Kaan İren, Abdullah Soykan, *Parion Güney Tavşandere Nekropolisi'nden Aile Mezarı Muhtemel Bir Mezar Konteksti Üzerine İlk Değerlendirmeler*, Balıkesir Arkeoloji Buluşmaları Sempozyumu Mysia ve Çevre Kültürleri 2021 Bildiriler Kitabı, Ege Yayınları, İstanbul 2022, 491-524.

Kasapoğlu, Hasan, "İlk On Yıllık Veriler Işığında Parion Güney Nekropolisi Arkaik Dönem Kremasyonları ve Urneleri", *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı,* Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2015.

Kasapoğlu, Hasan, *Parion Nekropolü Mezar Tipleri*, Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Ege Yayınları- Zero Books, İstanbul 2007.

Kasar, Özgün, "Daskyleion'da Görülen Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Gelenekleri", *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*, DORA Basım-Yayın, Bursa 2018.

Keil, J., XV. *Vorlauiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos*, Öjh 26, 1930.

Kekeç, Engin, *Trakya ve Makedonya Bölgesinde Bulunan Freskli Tümülüsler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.

Kırkıl, Derya, *Anadolu Kalkolitik Dönemi'nde Ölü Gömme Uygulamaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2019.

Kızıl, Abuzer, *Antik Dönem Yunan Dünyası'nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı Betimler*, Uluslararası Amisos Dergisi, 2(3), 2017, 32-65

Kızıl, Abuzer, *Karya Bölgesi Roma Dönemi Anıt Mezarları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999.

Kızıl, Abuzer, *Uzunyuva Kutsal Alanı ve Hekatomneion Mimarisi*, Ed. Adnan Diler, Mylasa Uzunyuva Hekatomneion'u, Ege Yayınları, 2020.

Koç, İlker, *Hititler,* ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2003.

Koçhan, Nurettin, "Kyzikos Nekropolünden Bir Taş Örgü Mezarı ve Buluntularının Değerlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 70, 2018, 14-32.

Köroğlu, Kemalettin, "Urartu Kaya Mezar Geleneği ve Doğu Anadolu'daki Tek Odalı Kaya Mezarlarının Kökeni", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 127. Sayı, 2008, 21-38.

Körpe, Reyhan, Tombul, Musa, Sevinç, Nurten, "1999 Yılı Çan Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı", *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Denizli, 2000.

Krinzinger, Friedrich, Ruggendorger Peter und Heinz, Reinhard, *Das Mausoleum von Belevi*, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 2016.

Kuniholm Ian Peter - Newton, W. Maryanne – Lierbbort, F. Richard, "Dendrochronology at Gordion", Ed. C. Brian Rose- Gareth Darbyshire, *Gordion Special Studies VI The New Chronology of Iron Age Gordion,* University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology Philadelphia, 2011.

Kurtz, Donna C.,- Boardman, John, *Greek Burial Customs*, The Camelot Press, Great Britain 1971.

Küçükefe, Ertan, *Troas Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

Küçükeren C., Canan, *Ege'de Bir Anadolu Uygarlığı KARIA*, Ekin Grubu Yayıncılık, İstanbul 2005.

Linga, Arzu, *Ainos Taşaltı Nekropolü Roma Dönemi Pişmiş Toprak Figürinleri (1986-1999),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2019.

Macqueen, J.G., *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu,* Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2001.

Mansel, Arif Müfid *Die Ruinen Von Side,* Walter de Gruyter & Co. Berlin 1963.

Mansel, Arif Müfid, "Trakya Hafriyatı", *Belleten Dergisi*, 4(13), Ankara 1940.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Martin, Roland, "Le Monument Des Nereides Et L'architecture Funeraire", *Publications de I'Ecole Française*, Rome, 1987, 139-154.

Massa, Michele- Şahoğlu, Vasıf, *Erken Tunç Çağında Batı Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri Karşıdan Karşıya MÖ 3. Bin 'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Mellink, J., Machteld, "Excavation of a Lycian Painted Tomb Near Elmalı, Kızılbel", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 18(2), 1969, 141-144.

Mellink, J., Machteld, "Excavations at Karataş- Semayük and Elmalı, Lycia 1970", *American Journal of Archaeology*, 75(3), 1971, 245-255.

Memiş, Ekrem, *Eski Çağ Türkiye Tarihi (En Eski Devletlerden Pers İstilasına Kadar)*, Ekin Yayınevi, 14. Baskı, 2017.

Meral, Korkmaz, "Yunan ve Roma Mezar Stellerinin Gelişimi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* Sayı 37, 2016, 144-160.

Morey, Charles Rufus, *Sardis Roman and Christian Sculpture*, Volume V, Printed at the Princeton University Press, U.S.A., 1924.

Motor, Hacer, *Roma Dönemi Öncesi Batı Anadolu Anıt Mezarları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.

Mutlu, Gülseren, "Anadolu'da Orta ve Son Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri", *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 2018, 71-101.

Mutlu, Gülseren, *Anadolu'da Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Konya 2005.

Naumann, Rudolf, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Çev. Beral Madra, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975.

Neuerburg, Norman, "Greek and Roman Pyramids", *Archaeological Institute of America*, 22(2), 1969, 106-115.

Nock, Arthur Darby, "Cremation And Burial In The Roman Empire", *The Harvard Theological Review,* 25(4), 1932, 321-359.

Novakova, Lucia, *Tombs and Burial Customs in the Hellenistic Karia*, Faculty of Philosophy and Arts Trnava University in Trnava, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 2016.

Odabaş Uslu, Aysel, *Tarihi Süreç İçeresinde Anadolu Mezarlıkları ve Çağdaş Bir Yaklaşımla Ankara Kenti İçin Örnek Bir Mezarlık Planlaması Üzerinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1997.

Okunak, Mehmet, *Hierapolis Kuzey Nekropolü (159D No'lu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2005.

Oral, Ebru, *"*M.Ö. II. Binde Batı Anadolu'da Yakma Gömme Adeti", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 2016, 222-223.

Özatalay, Hasan Giray, *Arkeolojik Veriler Işığında Neolitik Dönemden İlk Tunç Çağının Sonuna Kadar Likya ve Pisidya Bölgelerinde Görülen Ölü Gömme Gelenekleri,*

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2021.

Özbek, Çiğdem, *Arykanda Nekropolündeki Tonozlu Anıt Mezar Yapıları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

Özbek, Çiğdem, *Roma Dönemi'nde Anadolu'da Ölü Gömme Geleneği ve Ölü Kültü*, Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması, 1. Basım, İstanbul 2006.

Özcan, Ayşe, *İlk Tunç Çağ'da Orta Anadolu ve Mezopotamya'da Ölü Gömme Adetleri ve Bunların Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.

Özdemir, Emrah, *Alabanda Klasik Dönem Oda Mezarı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014.

Özgüç, Tahsin, *Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948.

Özhanlı, Mehmet, *İsinda Dikme Anıtı*, ADALYA V, Suna- İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2001-2002.

Özköylü, Nagehan, I. *Binde Ionia Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2022.

Özüdoğru, Şükrü, "Arkaik Dönemden bir Likya Dynast Mezarı Üzerindeki 'Aslan Öldürme' Sahnesi: Anlamı ve Kökeni Üzerine Değerlendirmeler", *Anatolia Dergisi*, Sayı 39, 2003, 72-82.

Özyiğit, Ömer, "2000-2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara 2003.

Parıltı, Umut- Uhri, Ahmet, "Geçmişten Bugüne Ölüm Olgusuna ve Ritüellere Bilimsel Yaklaşım", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi TÜBA-AR*, Özel Sayı, 2018, 15-16.

Peter, Ian, Kuniholm, - Maryanne, W., Newton, - Richard, F., Lierbbort, *Dendrochronology at Gordion*, Ed. C. Brian Rose- Gareth Darbyshire, Gordion

Special Studies VI The New Chronology of Iron Age Gordion, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology Philadelphia 2011.

Plattner, A., Georg, *Zur Bauornamentik des Oktogons Von Ephesos*, Ed. Sabine Laddatter, Neue Forschungen zur Kuretenstrabe von Ephesos, Österreichische Akademie Der Wissenschaften Archaeologische Forschungen, Band 15, 2009.

Plocek, Jan, *Rimske Knihovyn v Male Asii*: Efesu a Nyse, Magisterska Diplomova Prace, Masarykova Univerzita Filozoficka Fakulta, Brrno 2012.

Polat, Gürcan- Polat, Yasemin, "Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu", *Arkeoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Cilt IX, İzmir, 2007.

Polat, Gürcan, "Antandros Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Bölümü Dergisi,* III.-IV. Ulusal Araştırmalar Sempozyumu, Ankara 2008.

Rathmayr, Elisabeth, *Die Prasenz des Ktistes Androklos in Ephesos,* Anzeiger Der Philhist, Klasse, Jahrgang, Österreichische Akademie der Wien, 2010.

Ratte, Christopher *Archaeological Exploration of Sardis*, Ed. Katherine Kiefer–Andrew Ramage, Harward University Press, Cambridge London 2011, 69-74.

Ratte, Christopher, *Survey Of The Monuments*, Lydian Architecture Ashlar Masonry Structures At Sardis, Harward University Press, Cambridge London 2011.

Reinhard, Stupperich, *Vierter Vorbericht Uber Die Grabung In Der Westtor-Nekropole Von Assos Im Sommer 1992,* Ausgrabungen In Assos 1992, Asia Minor Studien, 1996.

Roosevelt, Christopher H., "Anıtsal Mezarlık Bintepeler", *ArkeoAtlas Dergisi*, Sayı 5, 2006, 120-123.

Rose Brian, Charles– Körpe, Reyhan, *The Granicus River Valley Survey Project, 2004*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı DÖSİMM Basımevi, Ankara 2006.

Rose Brian, Charles, *The Tombs Of The Granicus, River Valley III: The Dedetepe Tumulus,* The Archaeology Of Greek And Roman Troy, Cambridge University Press, 2013.

Rumscheid, Frank, *Milas 1994*, XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1996.

Sagona, Antonio- Zimansky, Paul, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000- 550,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.

Sağnak, Erkan Recep, *MÖ 4.yüzyılda Güneybatı Anadolu Anıtsal Mezar Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2005.

Scherrer, Peter, *Efes Rehberi*, Ege Yayınları, İstanbul 2000.

Serdaroğlu, Ümit, *Behramkale Assos*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995.

Sevin, Veli, "Frygler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 2*, Görsel Yayınlar, 1982.

Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Dizi VI, Sayı 50, Ankara 2001.

Sevin, Veli, *Başlangıçtan Perslere Kadar Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınevi 3. Basım, İstanbul 2003.

Sevin, Veli, *Van Kalesi Urartu Kral Mezarları ve Altıntepe Halk Mezarlığı*, Ege Yayınları, 2012.

Sevinç, Fatma, "Hitit Krallarının/Kraliçelerinin Cenaze Törenleri ve Eski Yakın Doğu'da Kremasyon (Ölüyü Yakarak Defnetme) Geleneği", *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları (ICANAS),* Cilt 6, Ankara 2007.

Sevinç, Nurten- Treister, Mikhail, "Metalwork From The Dardanos Tümülüs", *Studia Troika*, Sayı 13, Verlag Philipp Von Zabern, 2003.

Sevinç, Nurten, "Çanakkale- Gümüşçay Tümülüsleri 1994 Yılı Kurtarma Kazıları Ön Raporu", *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Sevinç, Nurten, "The Dedetepe Tumulus", *Studia Troica 8,* 1998, 305-327.

Sevinç, Nurten, Körpe, Reyhan, Tombul, Musa, Rose, Brian Charles, Strahan, Donna, Kiesewette, Henrike, Wallrod, John, *A New Painted Graeco – Persian Sarcophagus From Çan*, Studia Troica, Band 11, Verlag Philip Von Zabern, 2001.

Sezgin, Yusuf- Malay, Hasan, *An Aeolic Inscription From Aigai In Aeolis: Post Mortem Honduras To Diaphenes, Son Of Mihrodates,* Habelt-Verlag Bonn, Epigraphica Anatolica, Sayı 50, 2017, 21-24.

Simpson, Elizabeth, *Phrygian Furniture From Gordion*, Ed. Georgina Hermann, The Furniture of Western Asia Ancient and Traditional, Institude of Archaeology University Collage London 1993, 189.

Simpson, Elizabeth, *Phrygian Furniture From Gordion*, Ed. Georgina Hermann, The Furniture of Western Asia Ancient and Traditional, Institude of Archaeology University Collage London 1993.

Strocka, Volker Michael, *The Celsus Library in Ephesus*, Ancient Libraries Anatolia: Libraries of Hattusha Pergamon Ephesus Nysa, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., Ankara 2003.

Şahin, Mustafa, *Değirmenkaya Anıt Mezarı*, Ed. Serra Durugönül, Murat Durukan, Gunnar Brands, Deniz Kaplan, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi KAAM Yayınları Olba XXIV, Mersin 2016.

Şahin, Mustafa, Yavaş, Doğan, Okçu, Recep, Şahin, Derya, *İznik Yüzey Araştırması 2006*, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara 2008.

Şahin, Nuran, "Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", *Arkeoloji Dergisi,* Cilt 4, 1996, 145.

Şahin, Sencer, *Das Grabmal des Pontomimen Krispos in Herakleia Pontika*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd 18, 1975, 293-297.

Şahin, Sencer, *Helenistik ve Roma Çağlarında İznik/ Nikaia*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004.

Şare, Tuna, "The Sculpture of the Heroon of Perikle at Limyra: The making of Lycian king", *Anatolian Studies*, Sayı 63, 2013, 55-74.

Şentürk, Sinem, *İyonya Arkaik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir 2011.

Şimşek, Celal – Bilgin, Mustafa- Okunak, Mehmet, "Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipleri", *Arkeoloji Dergisi*, Cilt XX, Ege Yayınları, 2015, 116.

Şimşek, Celal, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum) 'Nekropol Mezarlık Alanları'*, Ege Yayınları, İstanbul 2013.

Taş, Pelin, *Antik Dönemde Ionia Bölgesindeki Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Denizli 2016.

Taşkıran, Recep Sezer, "General Devolopment of Anatolian Monumental Rock Architecture; Example of Adamkayalar", *Uluslararası Erdemli Sempozyumu*, 2018.

Taşlıklıoğlu, Zafer, "Dardanos Şehri Yakınındaki Tümülüs'te Yeni Bulunan Grekçe Kitabeler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 13(17-18), İstanbul 1963, 159-174.

Taşpınar, Pınar, *Kyme Doğu Nekropolü (Habaş Kurtarma Kazısı 2010-2011 Yılı) Figürinleri,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019.

Thuswaldner, Barbara – Flory, Simon – Kalasek, Robert – Hofer, Michael- Thür, Hilke, "Digital Anastylosis of the Octagon in Ephesos", *Journal on Computing and Cultural Heritage*, 2(1), 2009, 1-30.

Topal, Hidayet Volkan, *Romanization of Urban Spaces in Ephesus*, The Graduate School Of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara 2020.

Toprak Cihan, Özlem, *Perge Batı Nekropolisi 169 Numaralı Parselde 1997-2007 Yılları Arasında Günışığına Çıkarılan (Çitle Çevrili Alan) Mezar Yapılarının Bozulma Nedenleri, Koruma ve Sergileme Önerileri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2012.

Toynbee, J.M.C., *Death And Burial In The Roman World*, Cornell Univesity Press, Newyork 1971.

Tritsch, F.J., "The Harpy Tomb at Xanthus", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 62, 1942, 39-50.

Tuğlacı, Pars, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, Pars Yayınları, İstanbul 1972.

Turani, Adnan, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Beşinci Basım, İstanbul 1993.

Uçankuş, Hasan Tahsin, *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar Anadolu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Uğurlu, Elif, "Lykia bölgesi Ölü Gömme Adetleri Üzerine Genel Bir Bakış", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1(2), Eskişehir 2000, 359.

Uhri, Ahmet, *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

Üney, Aytekin, *Antandros Örneğinde Podyumlu Mezarlar ve Mezarlık Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.

Ürkmez, Özden, "Kızılbel Tümülüsü ve Klazomenai Lahitleri Üzerinde Betimlenen Sahneler Arasındaki İkonografik Benzerlikler Üzerine Bir Gözlem", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi,* 2015, 13-30.

Vandeput, Lutgarde, Köse, Veli, "The 1999 Pisidia Survey at Melli", *Anatolian Studies*, Vol. 51, 2001, 133-145.

Varkıvanç, Burhan, *Das Heroon Von Mezargediği In Der Nahe Von Kaunos,* Lykia Anadolu Akdeniz Kültürleri, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi ve Arkeoloji Bölümü Süreli Yayını, Antalya 1995.

Waelkesns, Marc, Vandeput, L., Berns, Ch., Arıkan, B., Poblome, J., Torun, E., *The Northwest Heroon At Sagalassos*, Ed. M. Waelkens and L. Loots, Sagalassos V Report On The Survey And Excavation Campaings Of 1996 And 1997, Leuven University Press, 2000.

Waywell, B., Geoffrey, *Mausolea in South-West Asia Minor*, Yayla Third Report of the Northern Society for Anatolian Archaeology, 1980.

Wheeler, Tamara Stech, "Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology*, 78(4), 1974, 415-425.

Wood, John Turtle, *Discoveries at Ephesus*, Fellow of the Royal Institute of British Architects, Boston 1877.

Yağız, Kahraman, *Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1.Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2012.

Yalçın, Semagül, *Kibyra'dan Tapınak Tipli Anıt Mezar*, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2023.

Yalçın, Ünsal, Yalçın, H. Gönül, "An Ingot Fragment Of Tin From EBA Royal Tombs at Alacahöyük, Anatolia*", SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 50, 2020, 233-239.

Yazıcı, Ramazan, *Ephesos Antik Kenti Nekropollerindeki Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Tipleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014.

Yazlık, Bilgin, "Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları", *Turkish Studies Historical Analysis*, 14(3), 2019, 669-733.

Yıldırım, Şahin, "Eski Çağda Trakya ve Traklar", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 2008, 68-72.

Yıldırım, Şahin, *Doğu Trakya'da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

Yılmaz, Fuat, *Arkaik Dönem Batı Anadolu Resim Sanatı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.

Yılmaz, Neslihan, "Necropoleis and Funerary Monuments in Pisidia During the Roman Period", *ADALYA X*, Antalya, 2007, 155-204.

Yiğitpaşa, Davut, *"*Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölümle İlgili Ritüeller", Güzel *Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2010, 177-202.

Yorgos, Mallios, *Ephesus (Antiquity), Monument of Memmius*, Encyclopaedia of the Hellenic World, Asia Minor, 2015.

Young, Rodney S., "Gordion on the Royal Road", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 107(4), 1963, 384-364.

Young, Rodney S., "The Gordion Campaing of 1957: Preliminary Report", *American Journal of Archaeology*, 62(2), 1958.

Young, Rodney S., "The Gordion Campaing of 1965", *American Journal Of Archaeology*, 70(3), 1966, 267-278.

Zorlu, Ferda, *Urartu Ölü Gömme Adetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://constantinople.ehw.gr/Forms/fMedia.aspx?lemmaid=8257&contlang=58&lemmatitle=Ephesus%20(Antiquity),%20Heroon%20of%20Androclus

http://www.about-turkey.com/karun/kizoldun.htm

http://www.milas.gov.tr/gumuskesen-mezar-aniti

https://aigai.info/antik-yapilar/nekropolis/

https://canakkale.ktb.gov.tr/

https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70510/troya-muzesi.html

https://en.wikipedia.org/wiki/Alaca_H%C3%B6y%C3%BCk)

https://en.wikipedia.org/wiki/Lycia_et_Pamphylia#/media/File:Asia_Minor_in_the_2nd_century_AD_-_general_map_-_Roman_provinces_under_Trajan_-_bleached_-_English_legend.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Cilicia#/media/File:Asia_Minor_in_the_Greco-Roman_period_-_general_map_-_regions_and_main_settlements.jpg

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#15.44/38.572499/28.045162

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#15.44/38.572499/28.045162

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#16/38.572285/28.045569

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/harpy-aniti/#17.1/36.356789/29.31794

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/karaburun-tumulusu/#16/36.781857/29.990318

https://sardisexpedition.org/tr/artifacts/r2-243

https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe

https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe

https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-baughan-lydian-burial-customs#kaya-mezarlar

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Likya_antik_kentleri#/media/Dosya:Ancient_Cities_of_Lycia.png

https://turkisharchaeonews.net/object/hellenistic-heroon-ephesus

https://turkishmuseums.com/museum/detail/1943-ankara-gordion-muzesi/1943/1

https://vi.wikipedia.org/wiki/Phrygia#/media/T%E1%BA%ADp_tin:Asia_Minor_in_the_Greco-Roman_period_-_general_map_-_regions_and_main_settlements.jpg

https://www.akademiktarihtr.com/lydiaionia/

https://www.anadoluuygarliklari.com/gec-hitit-devletleri/

https://www.atlasdergisi.com/gundem/hekatomnos-anit-mezari-bir-kralin-mezarinda.html

https://www.cointalk.com/threads/a-pair-from-palaeopolis-in-pisidia.382147/

https://www.cointalk.com/threads/a-pair-from-palaeopolis-in-pisidia.382147/

https://www.kulturportali.gov.tr/

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/aslantas

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248904

https://www.penn.museum/sites/gordion/tarih/tarihsel-bakis/demir-cagi-gordionu/

https://www.rehbername.com/seyahat/ksanthos-xanthos-antik-kenti

EKLER

EK 1. HARİTALAR

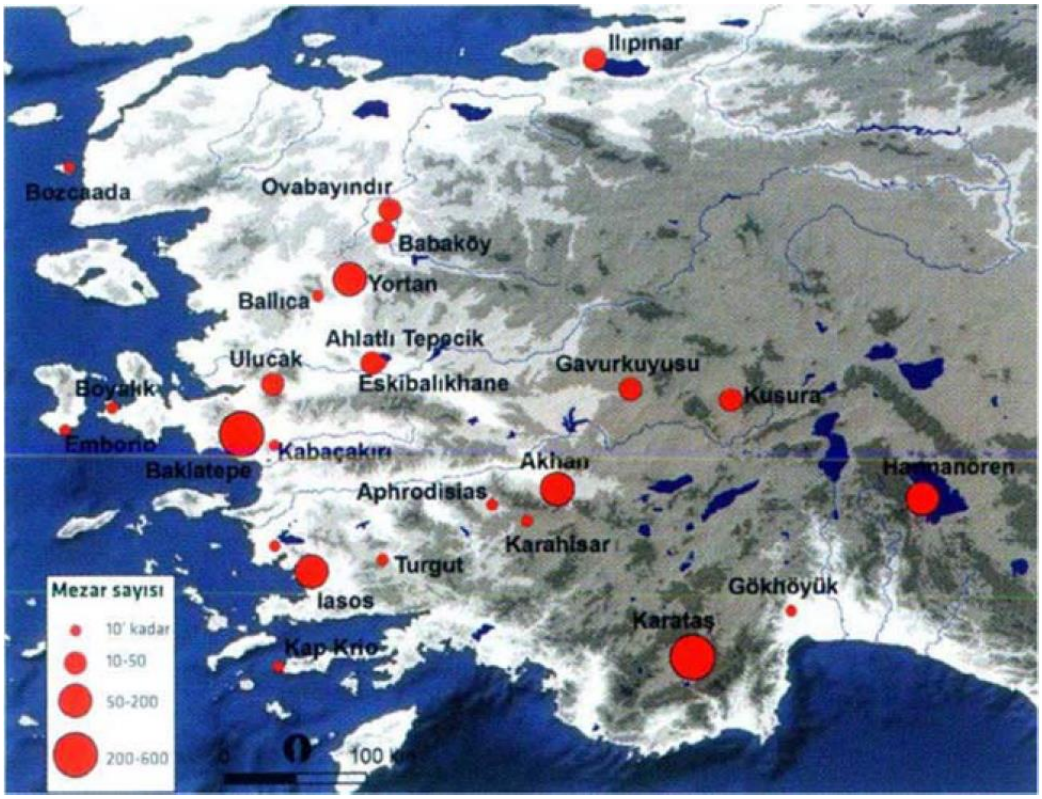

Harita 1. Batı Anadolu'da Bilinen Belli Başlı ETÇ Mezarlıkları (Massa -Şahoğlu, 2021, 164)

Harita 2. Geç Hitit Şehir Devletleri
(https://www.anadoluuygarliklari.com/gec-hitit-devletleri/)

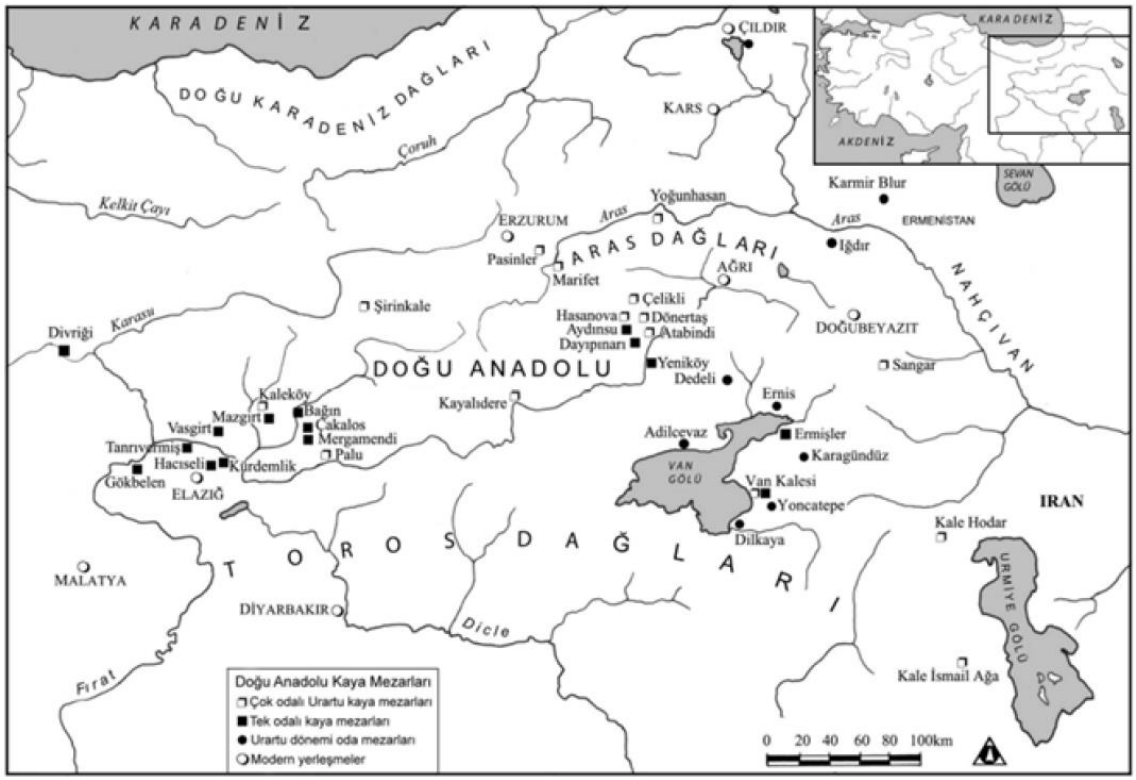

Harita 3. Doğu Anadolu'da Tek Odalı ve Çok Odalı Kaya Mezarların Dağılımı. (Köroğlu, 2008, 22)

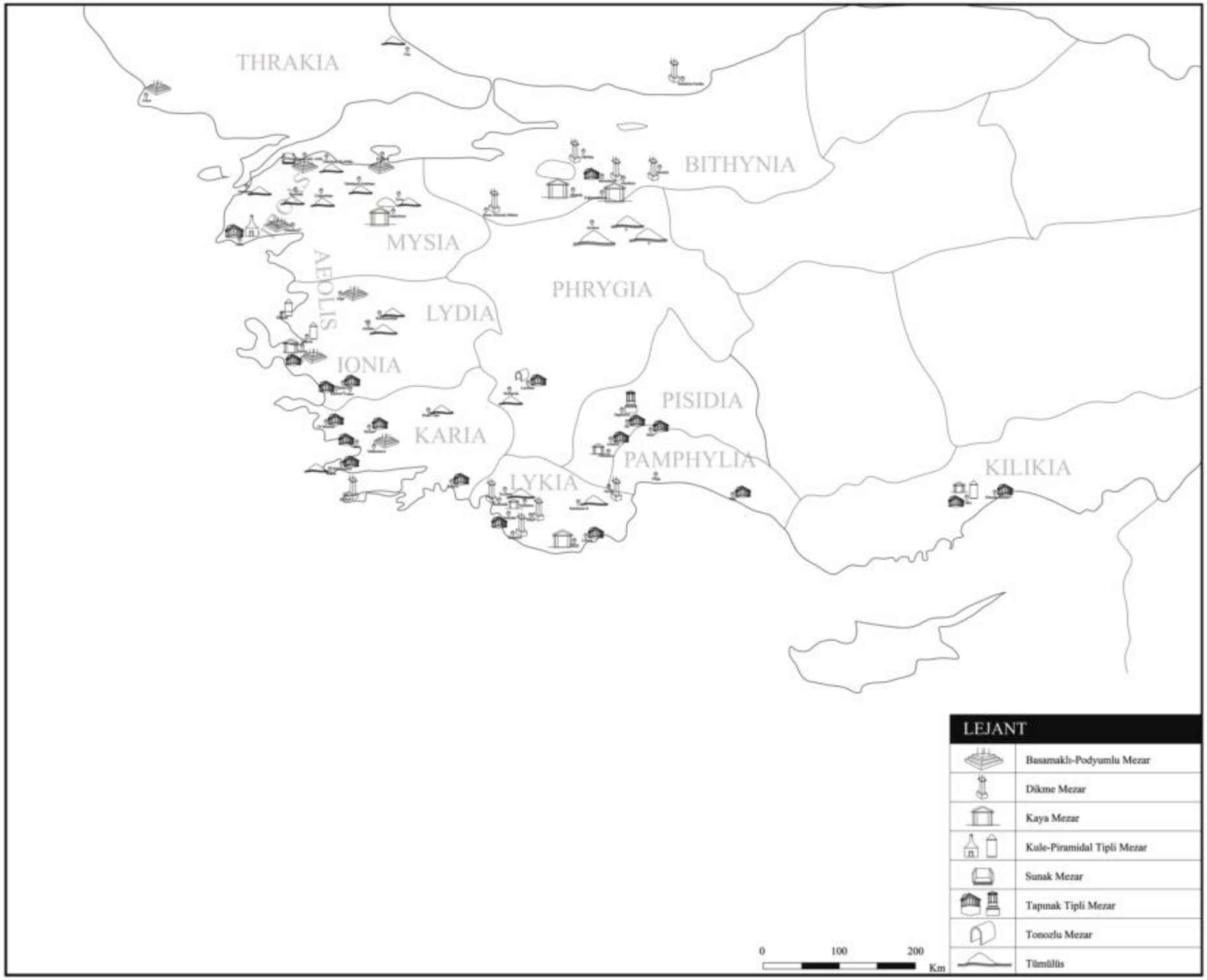

Harita 4. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu Bölgelerinde Yer Alan Anıt Mezarları Gösteren Harita (Çiz. M. Altuntaş).

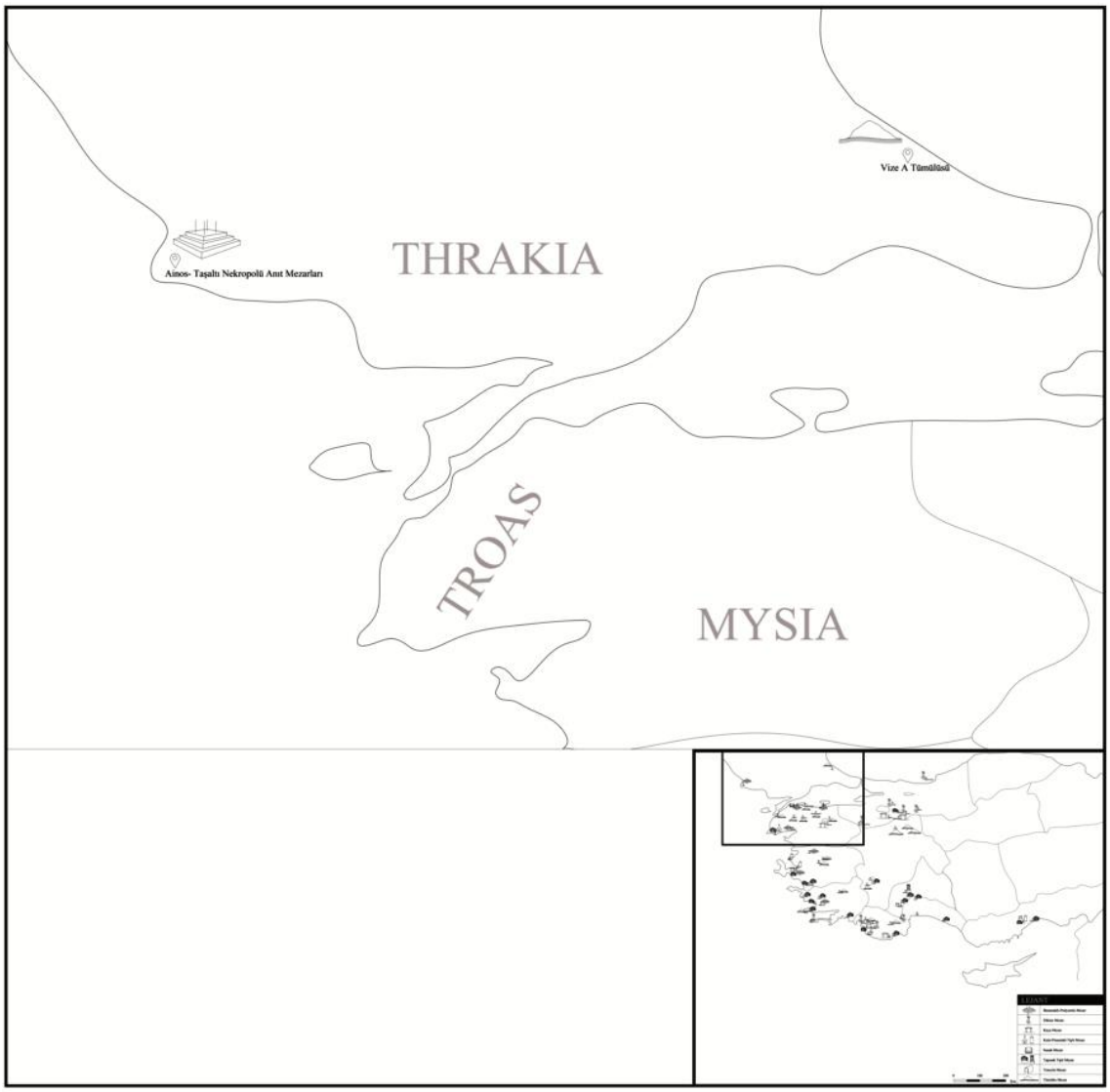

Harita 5. Thrakia Bölgesi Haritası

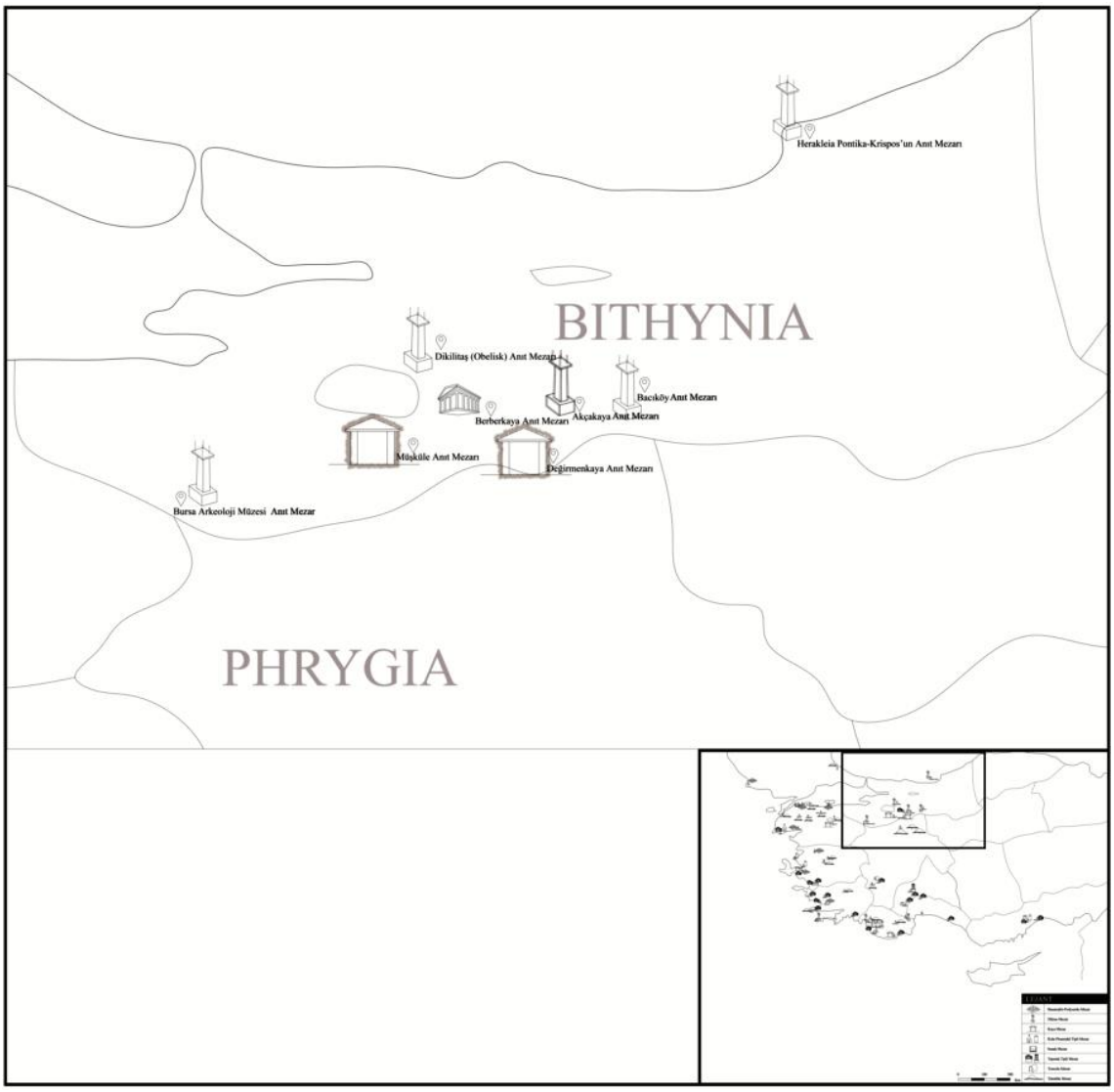

Harita 6. Bithynia Bölgesi Haritası.

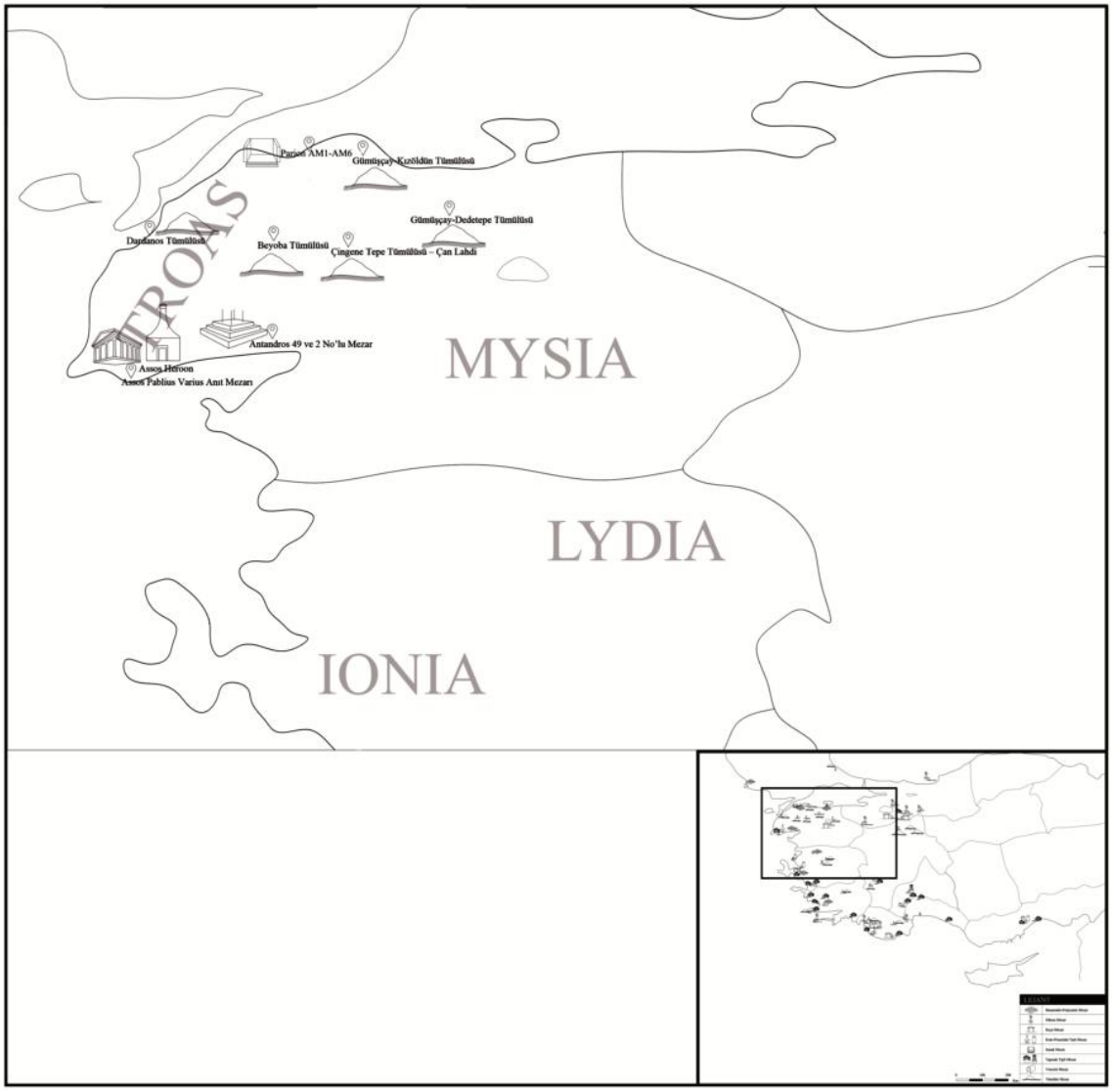

Harita 7. Troas Bölgesi Haritası

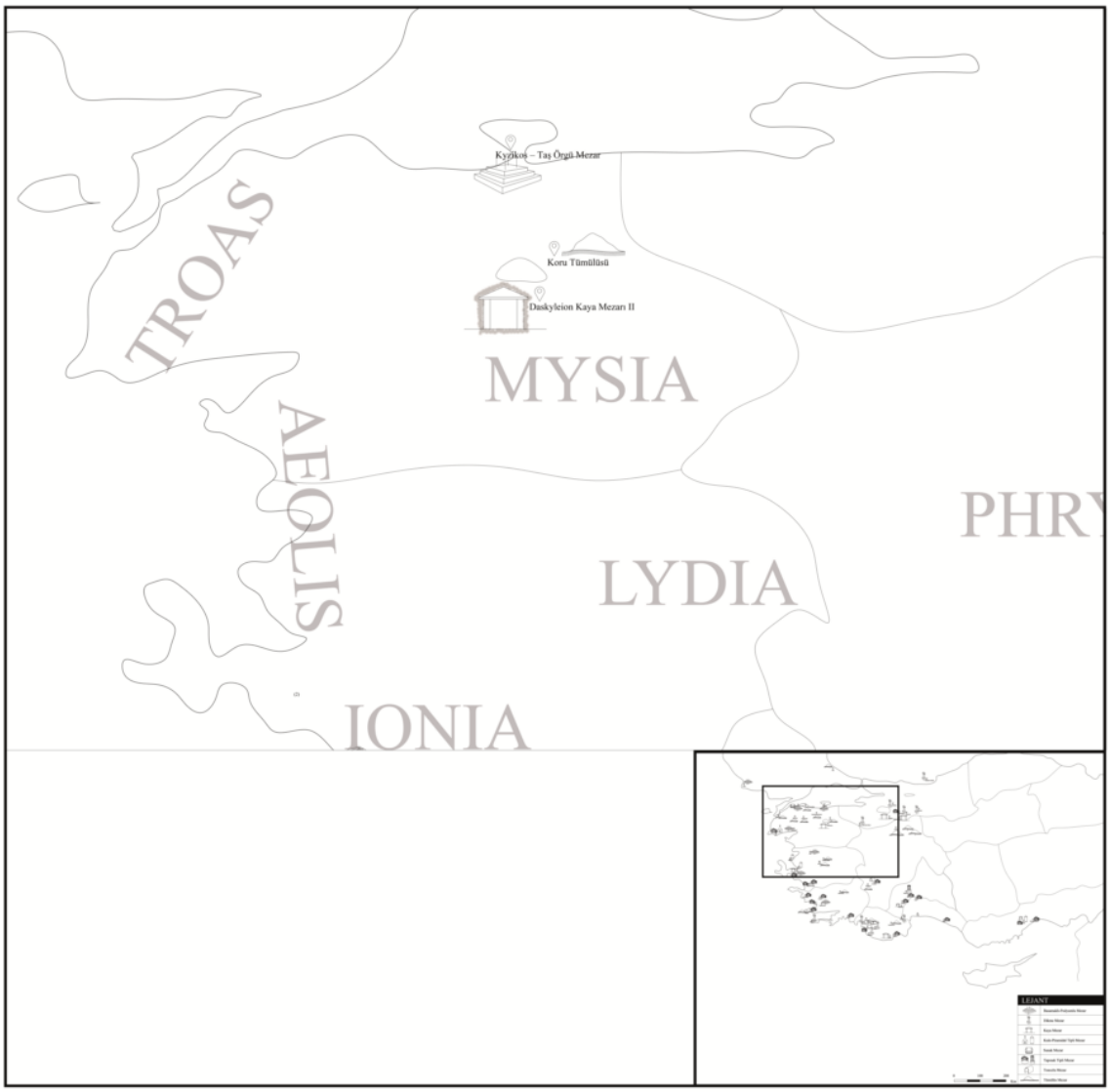

Harita 8. Mysia Bölgesi Haritası

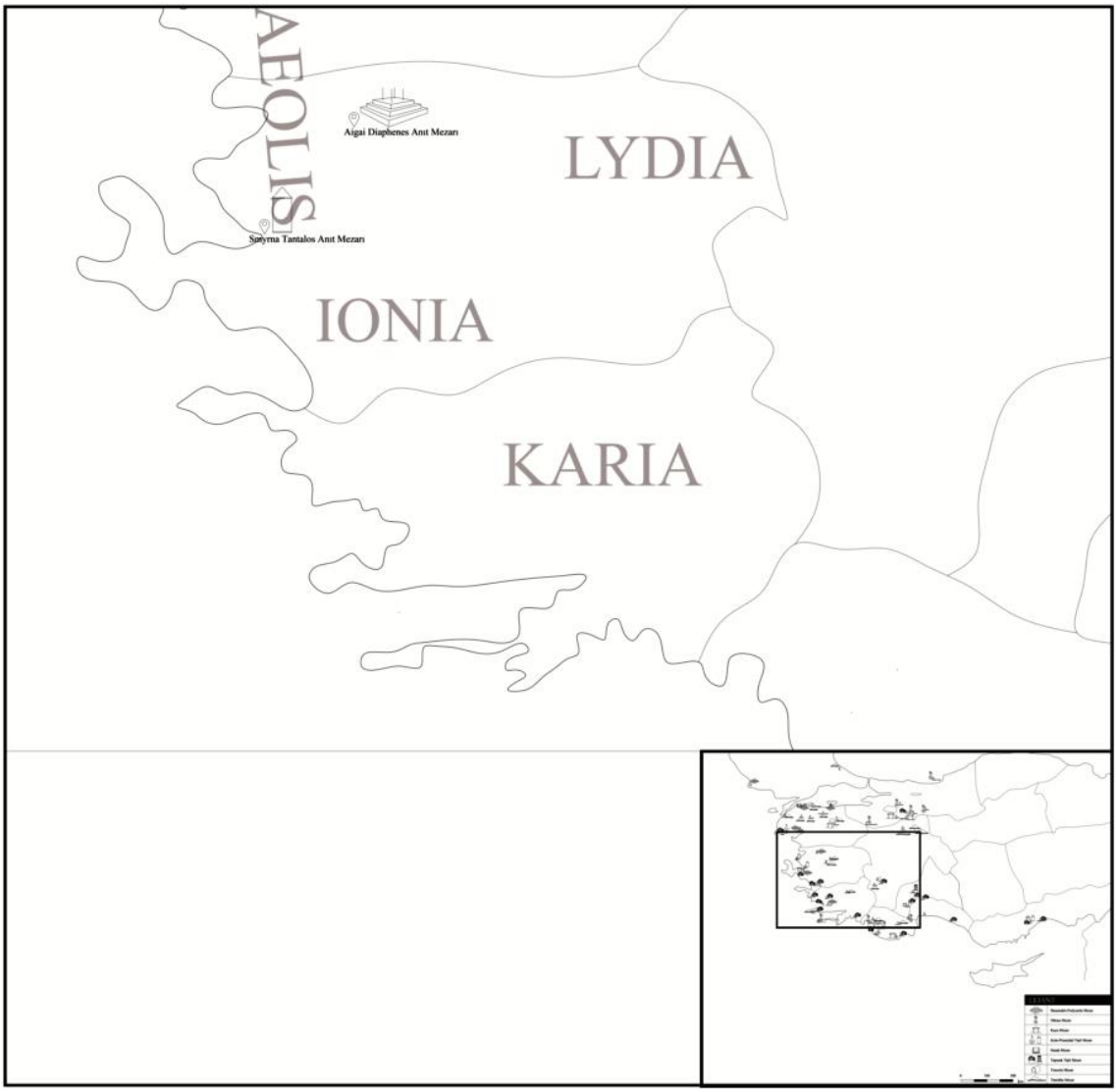

Harita 9. Aeolis Bölgesi Haritası

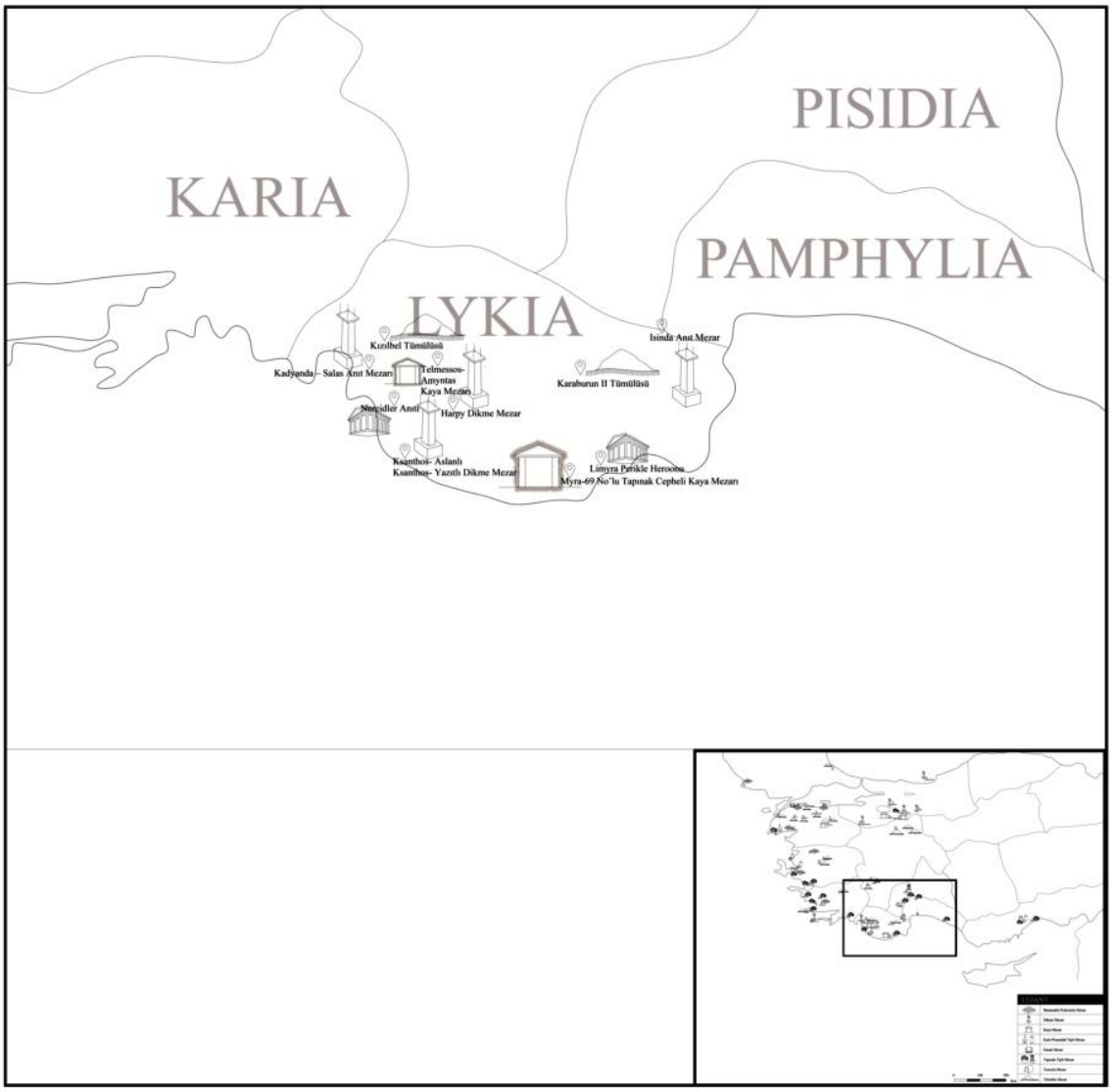

Harita 10. Lydia Bölgesi Haritası

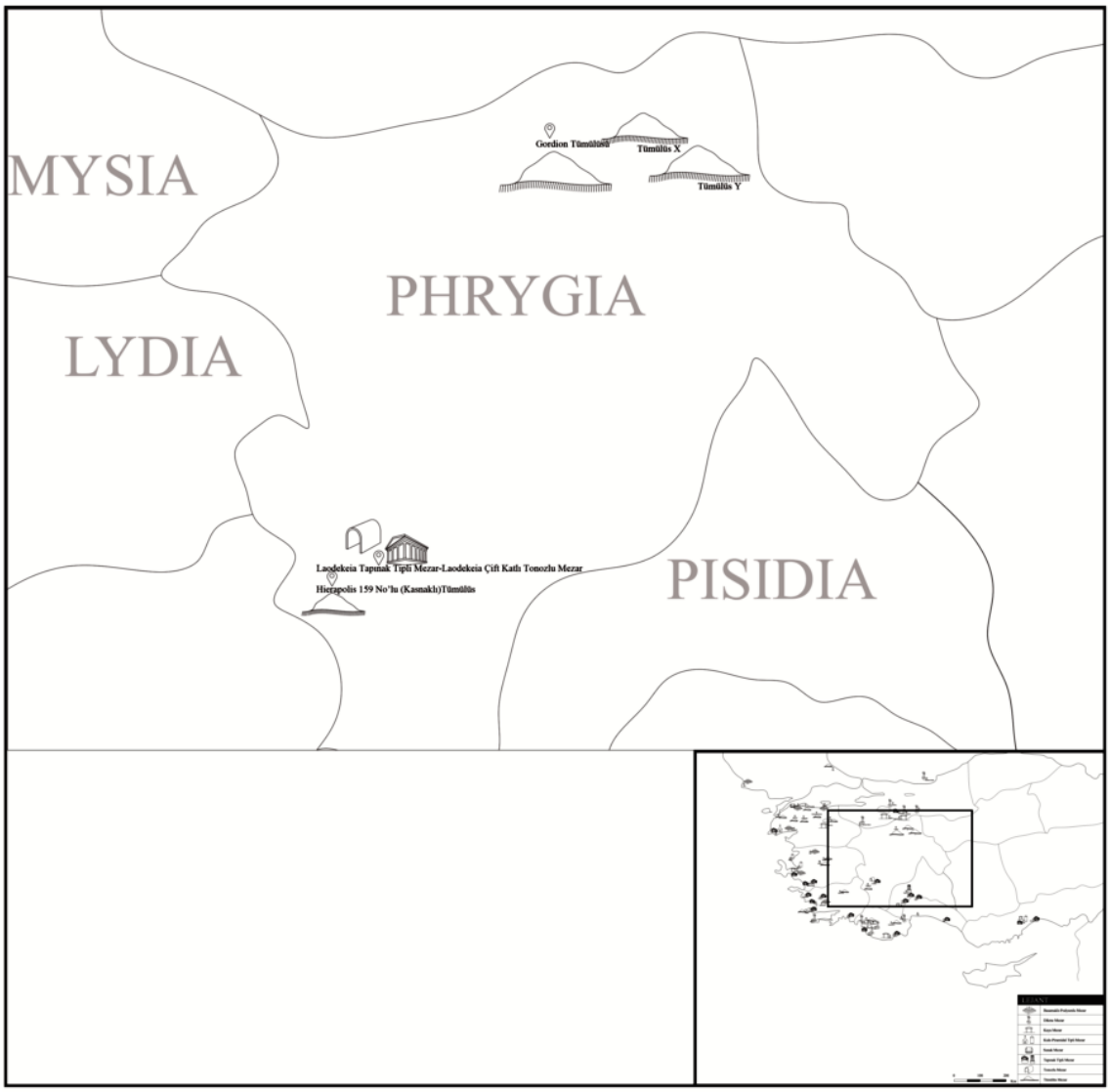

Harita 11. Phrygia Bölgesi Haritası

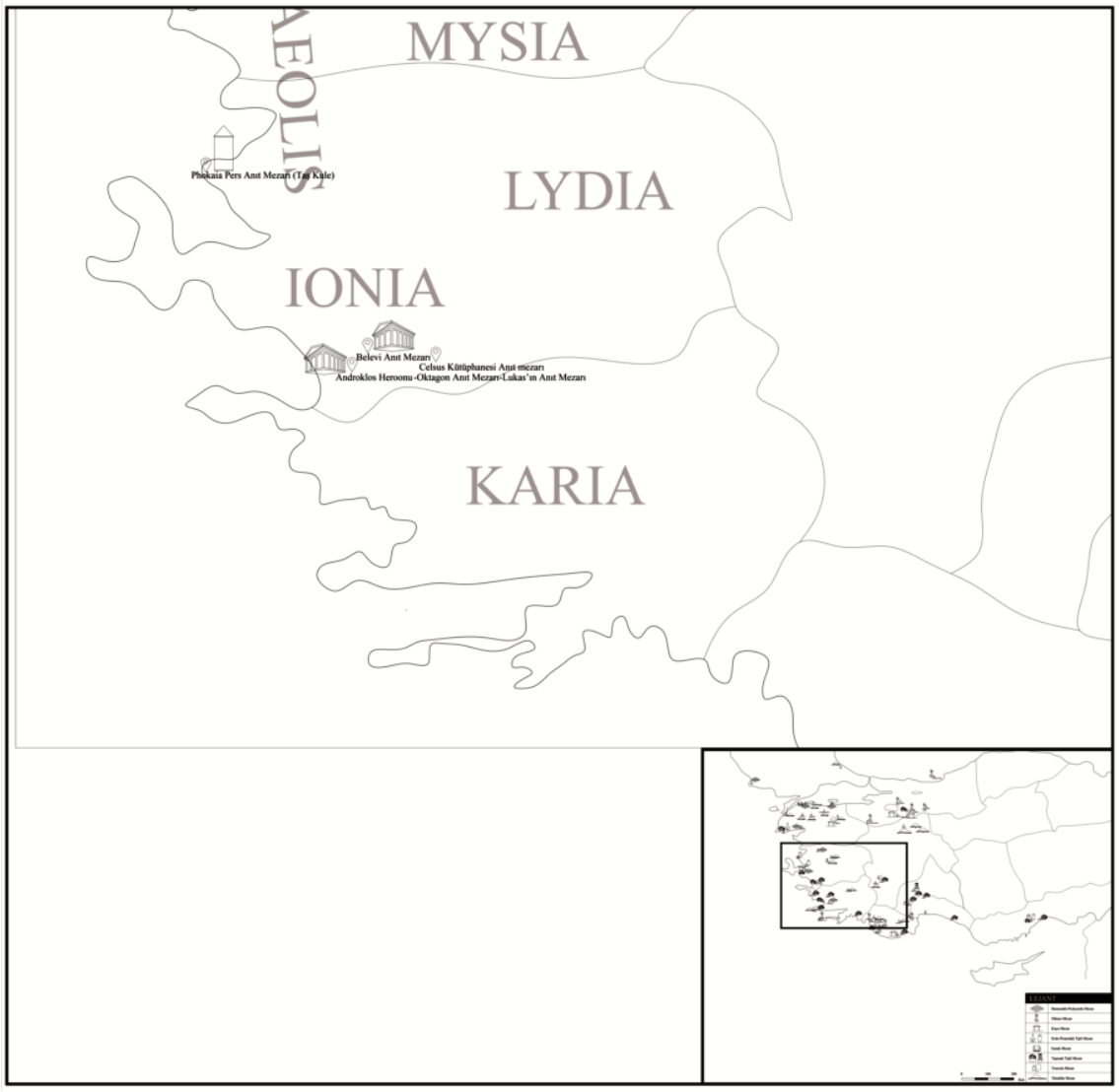

Harita 12. Ionia Bölgesi Haritası

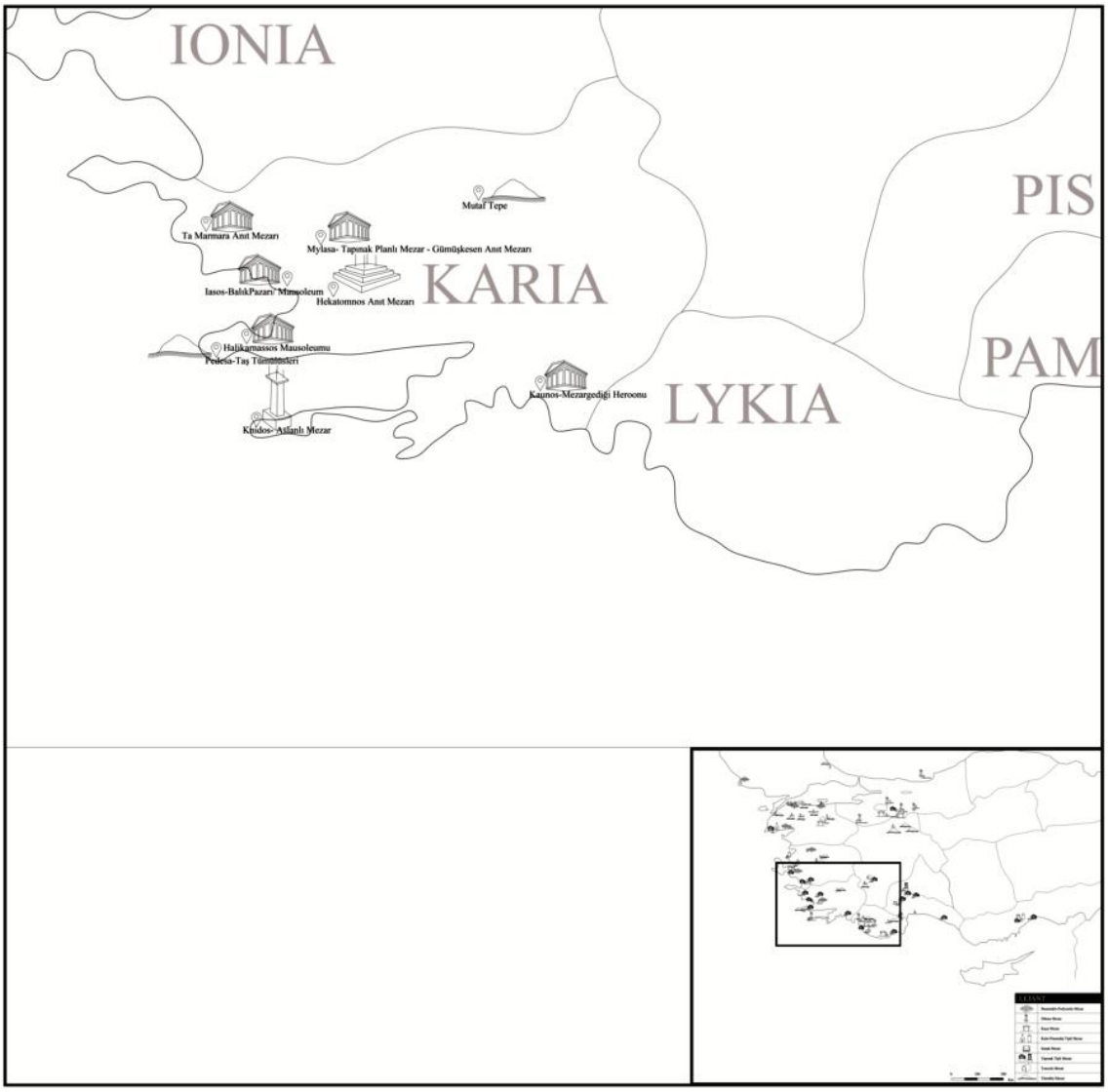

Harita 13. Karia Bölgesi Haritası

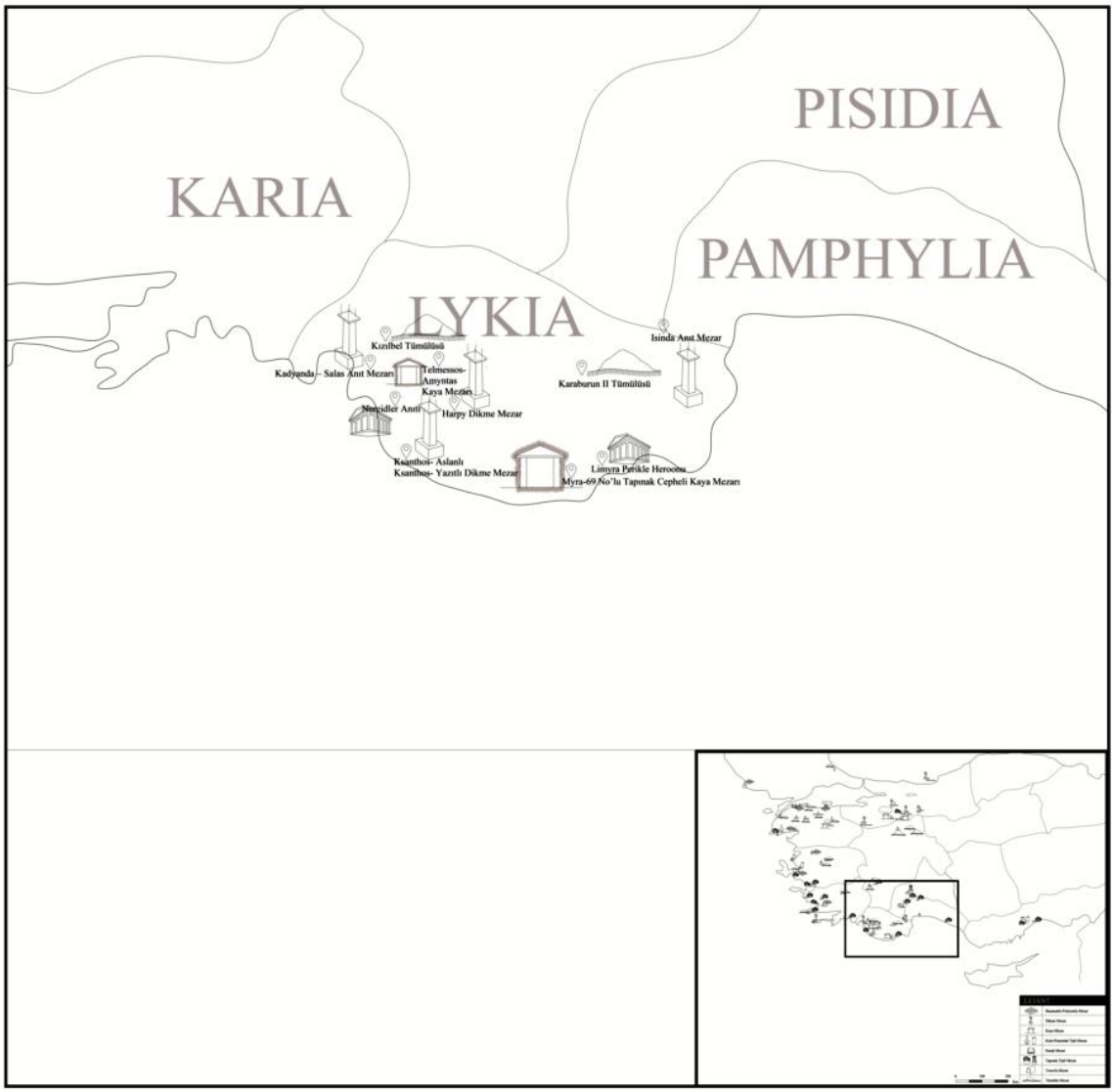

Harita 14. Lykia Bölgesi Haritası

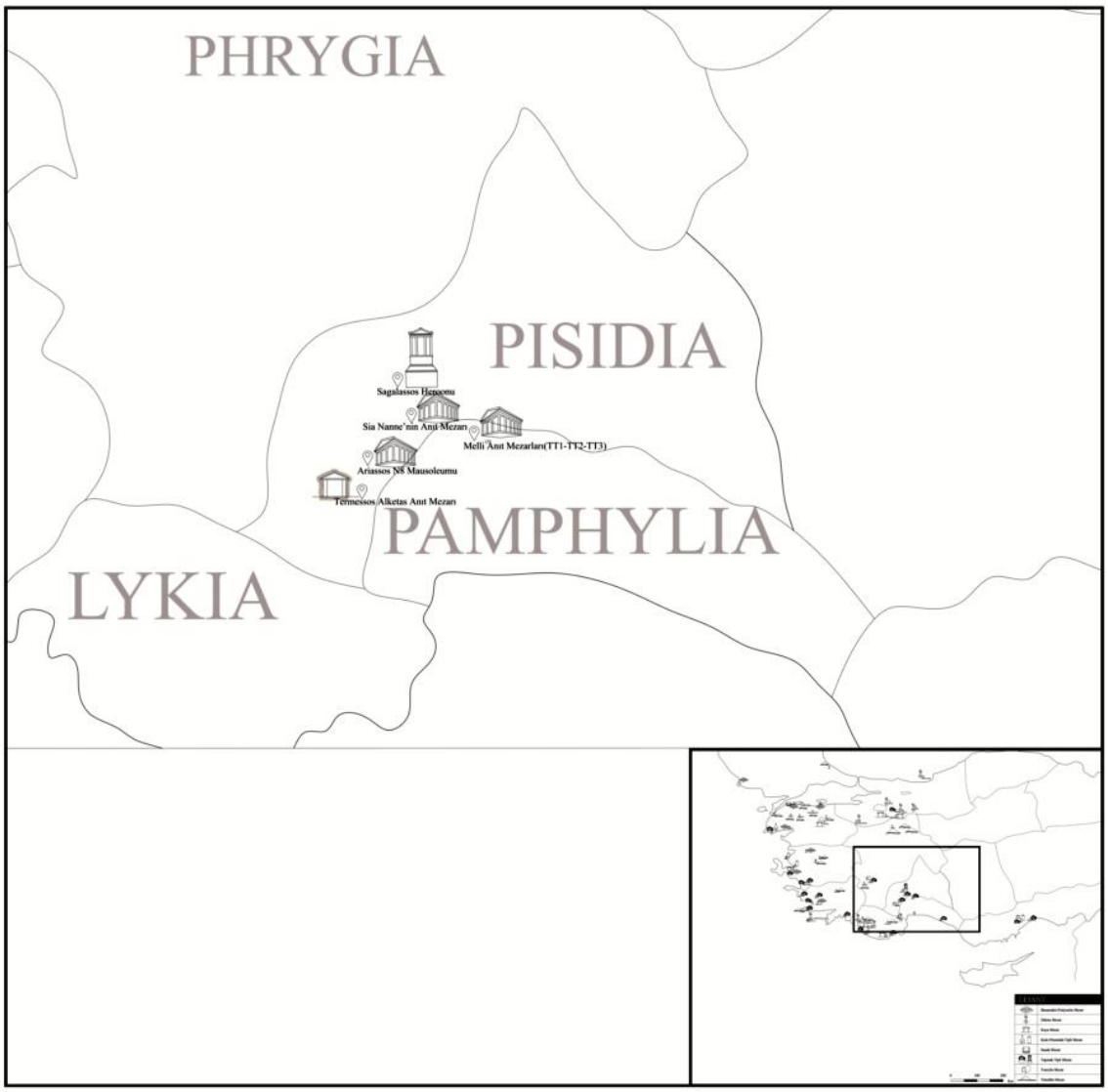

Harita 15. Pisidia Bölgesi Haritası

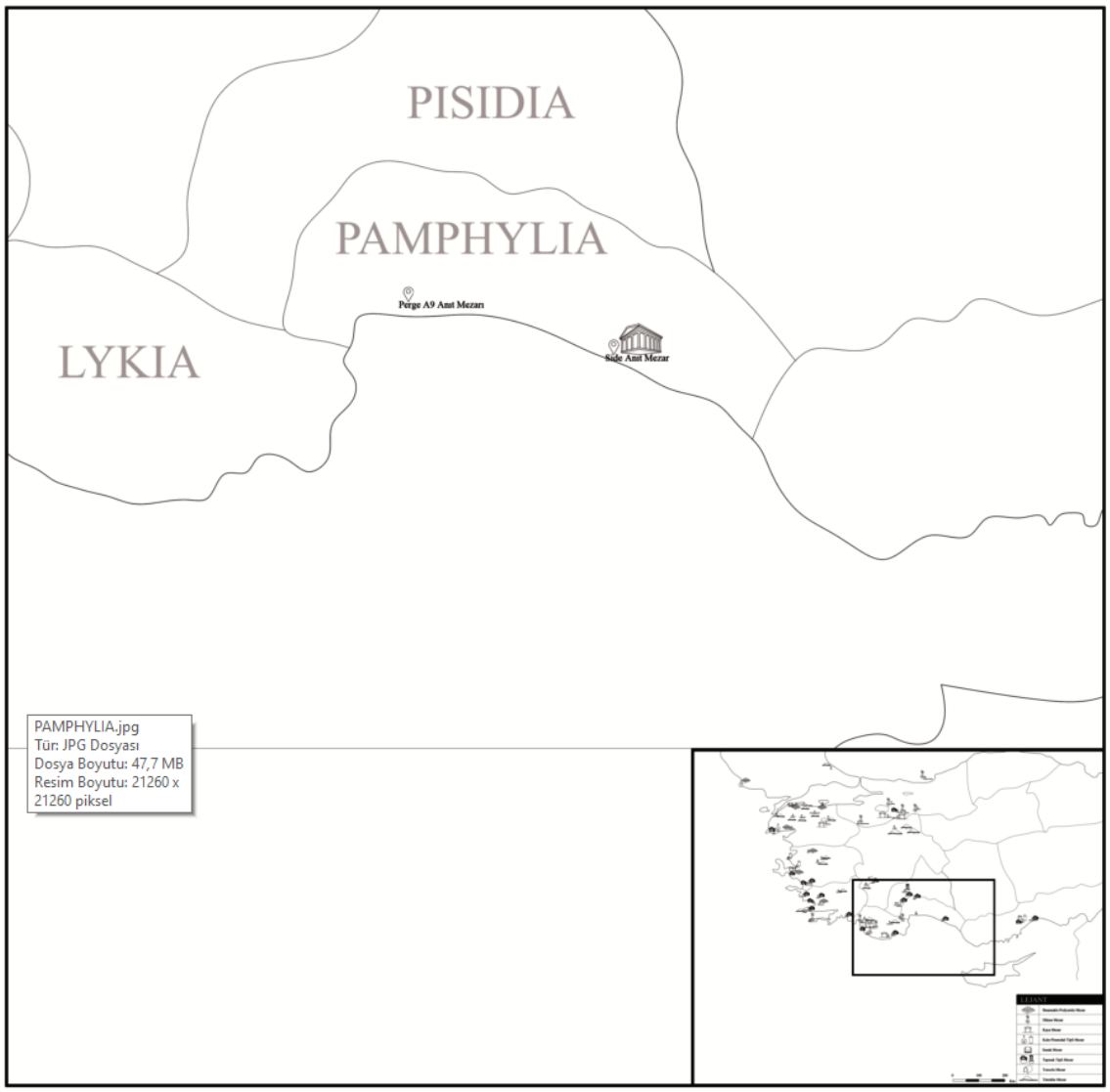

Harita 16. Pamphylia Bölgesi Haritası

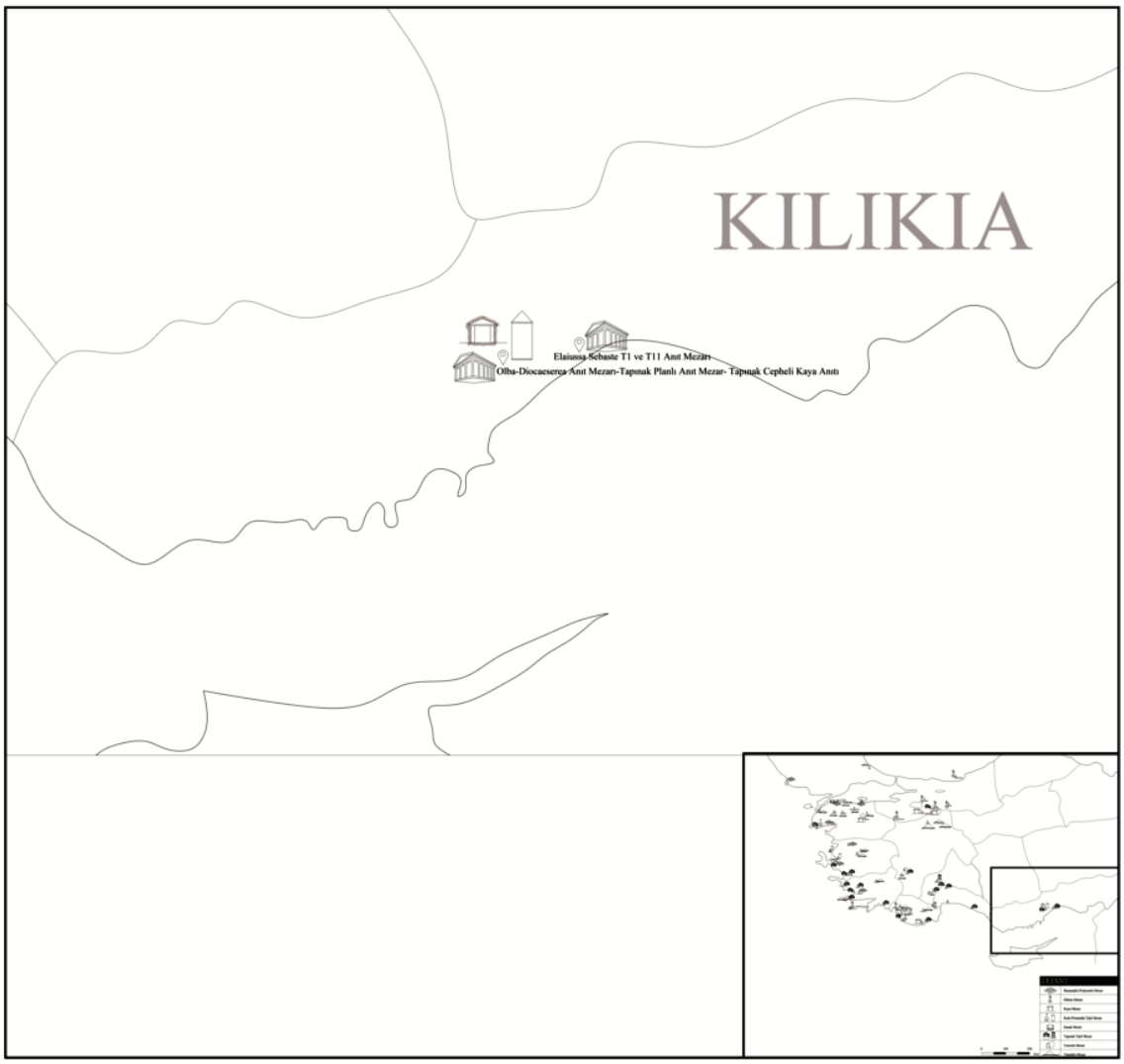

Harita 17. Kilikia Bölgesi Haritası

EK 2. RESİMLER

Resim 1. Alacahöyük'te bir kral mezarı. (Foto: Bernard Gagnon) (https://en.wikipedia.org/wiki/Alaca_H%C3%B6y%C3%BCk)

Resim 2. Alacahöyük Krali Mezarlardan ele geçen buluntulara örnekler (MÖ 2300-2000) Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara (Çınaroğlu, 2018, 6; Akurgal, 2020, 509).

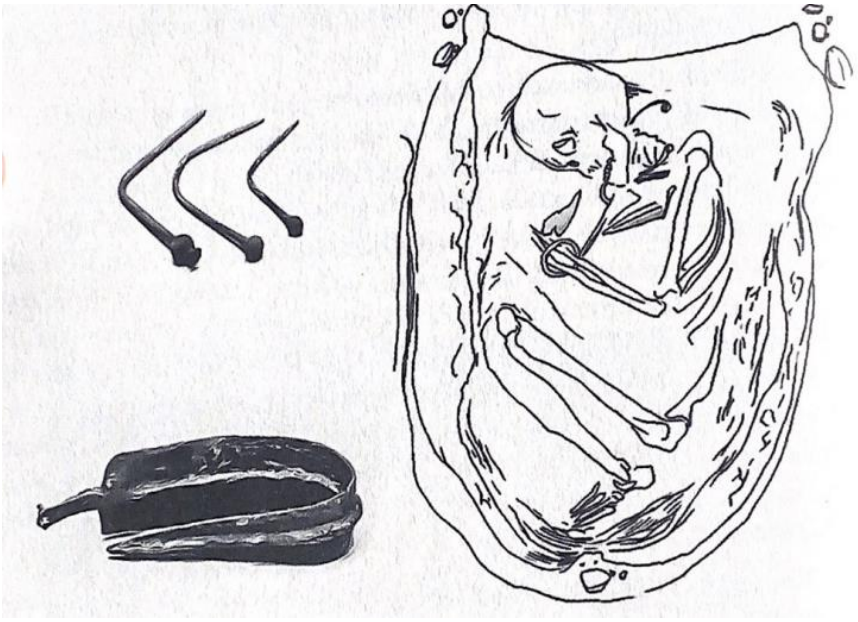

Resim 3. Metal kapların kullanılmaz hale getirildikten sonra cesetlerin sağ göğüs üzerine bırakılması (Yıldırım, 2012; Akçay, 2017, 19).

Resim 4. Karataş, güneydoğu mezarlık açması (Wheeler, 1974, 426).

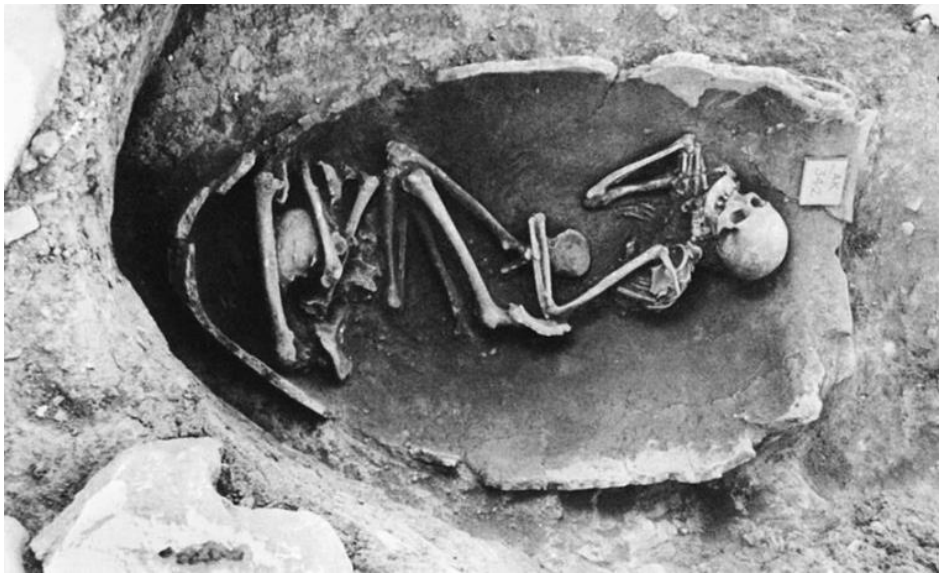

Resim 5. Karataş, açma 98, mezar 342 (Wheeler, 1974, 426).

Resim 6. Delikli Urartu Urnesi (Akçay, 2017, 34).

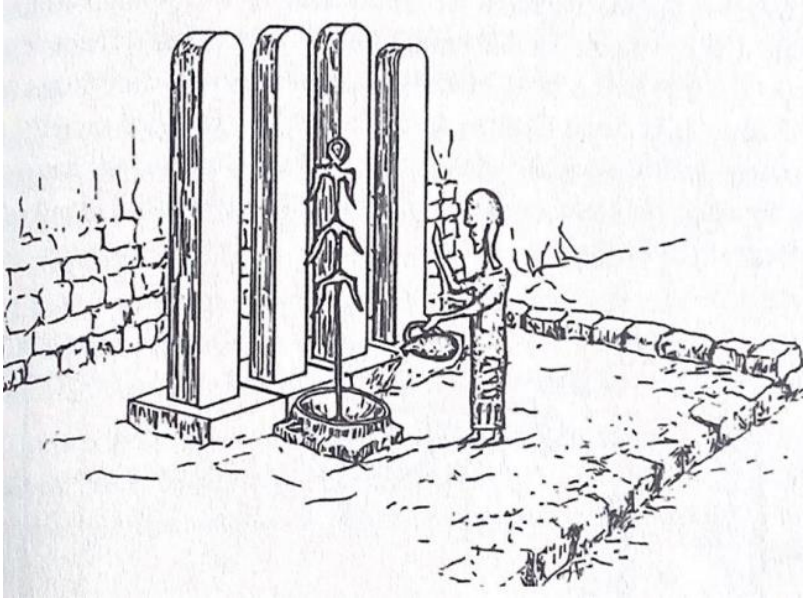

Resim 7. Altıntepe Ölü Kültü Alanı (Çevik, 1999; Akçay, 2017, 37).

Resim 8. Aslantaş Kaya Mezarı (Akçay, 2017, 40).
(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/aslantas)

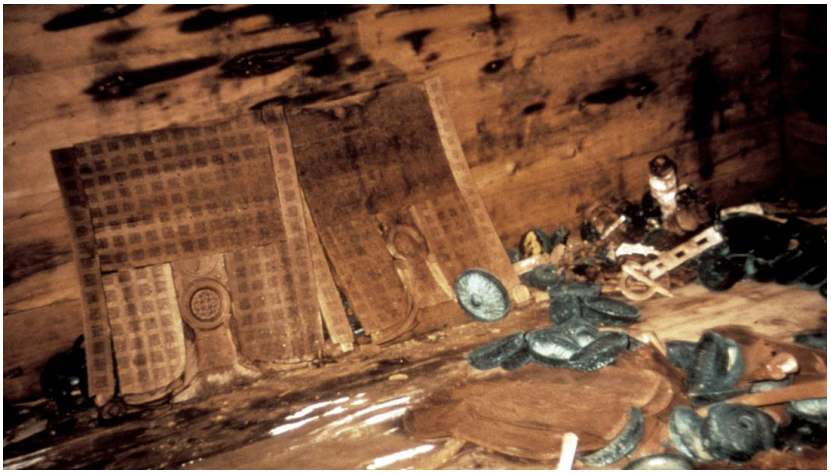

Resim 9. Gordion, Tümülüs MM mezar odası, 1957 kazısı, buluntular.
(https://www.penn.museum/sites/gordion/tarih/tarihsel-bakis/demir-cagi-gordionu/)

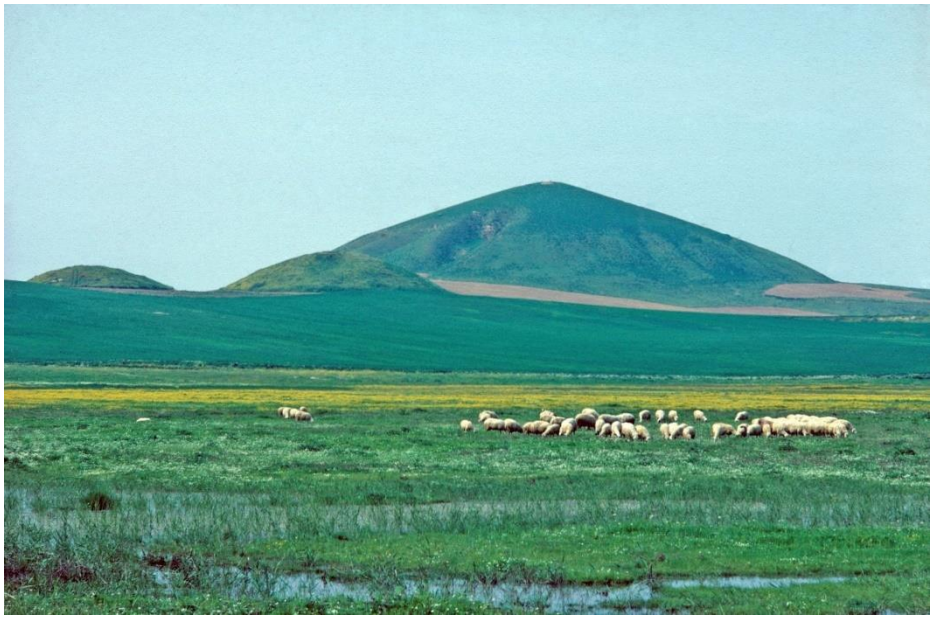

Resim 10. Alyattes Tümülüsünün Görünümü (Sard Amerikan Hafriyatı Heyeti).
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#16/38.572285/28.045569)

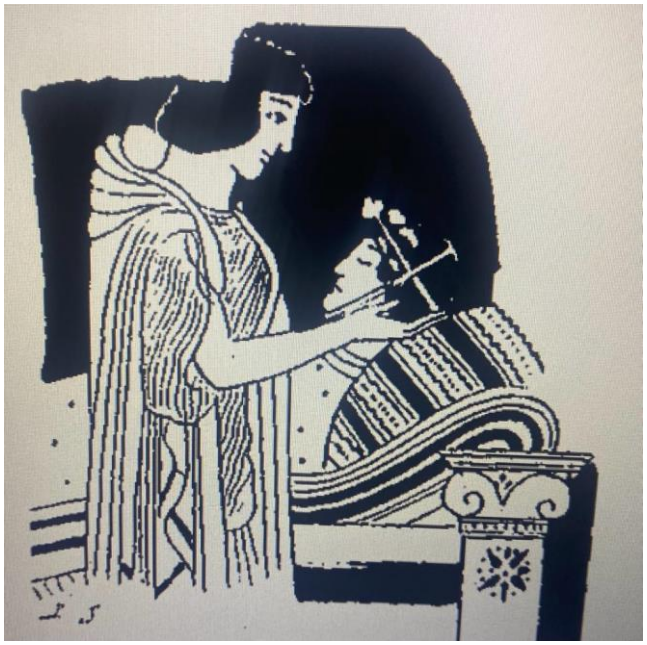

Resim 11. Ölünün çenesinin bir şeritle bağlanması, Loutrophoros, Louvre Müzesi (Şahin, 1996, 145).

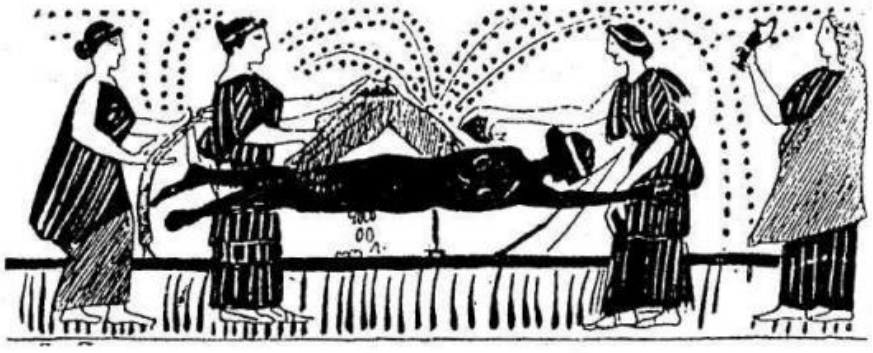

Resim 12. Siyah figür pyxis, Aktaion'un yıkanması. (Şahin, 1996, 146).

Resim 13. Prothesis Sahnesi. Attika Kırmızı Figür Tekniği, Loutrophoros, Bologna 228 Ressamı; MÖ 470-460, Atina Ulusal Müzesi 1170; Morris 1987,51 (Hürmüzlü, 2008, 45).

Resim 14. Prothesis Sahnesi. MÖ 6.yüzyılın 2.yarısı, dikdörtgen mezarların duvarlarına yerleştirilmiş cenaze levhası.
(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254801)

Resim 15. Ölü ağıtı ile prothesis sahnesi. Siyah figürlü kil levha, Paris Louvre, Schreiber (Blanck, 1996, 177).

Resim 16. Ekphora sahnesi, krater, Hirschfeld Atölyesi, Geometrik dönem.
(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248904)

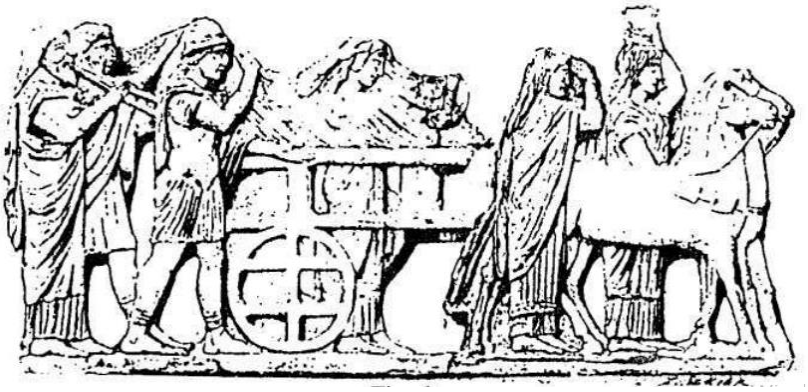

Resim 17. Cenaze alayı (Şahin, 1996, 151).

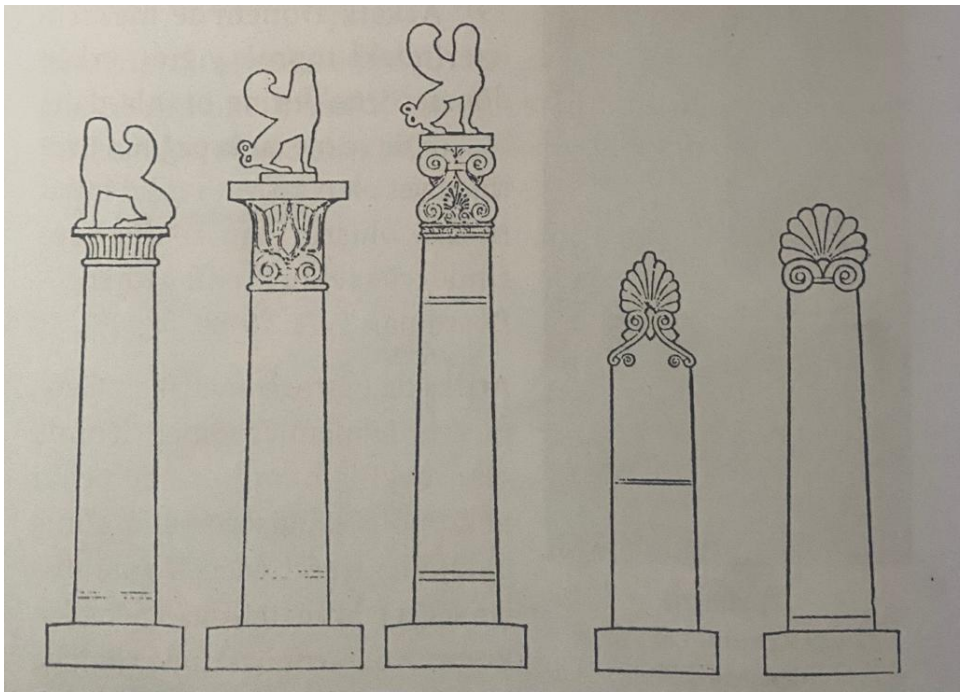

Resim 18. Attika Mezar Stelleri, MÖ 6.yy (Kurtz-Boardman, 1971, 85).

Resim 19. Roma Vigno Codini, yeraltı oda mezarı, Columbarium (Akçay, 2017, 134).

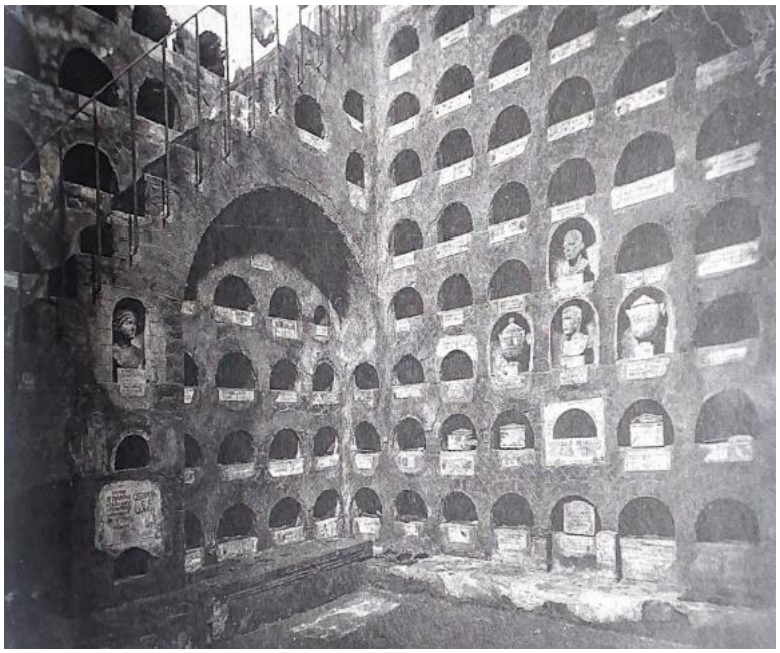

Resim 20. Roma Vigno Codini, yeraltı oda mezarı, Columbarium (Akçay, 2017, 135).

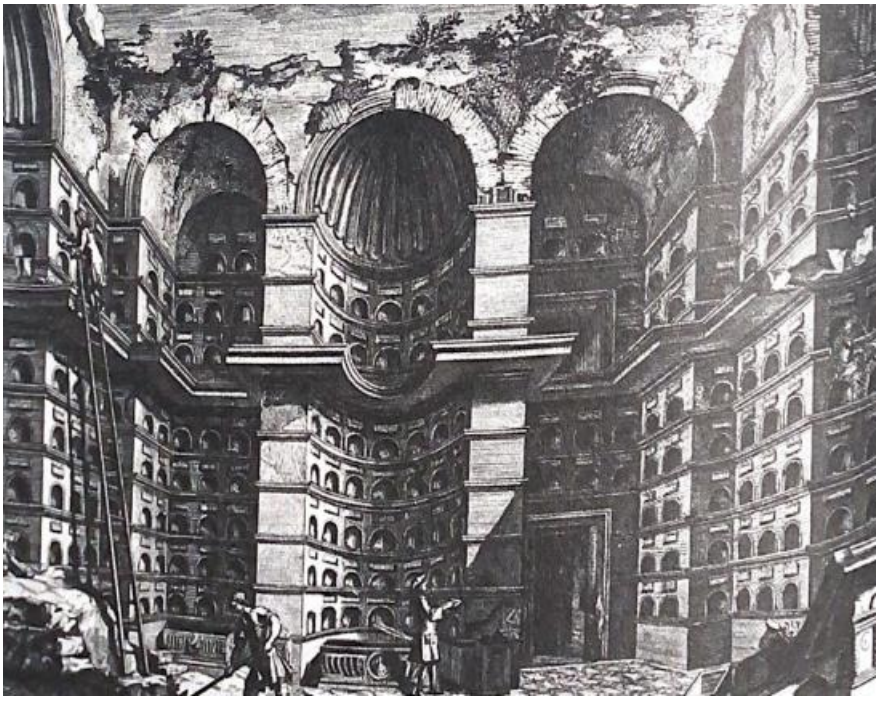

Resim 21. Yedi yüz kişi kapasiteli columbarium (Akçay, 2017, 136).

Resim 22. Koramaz Vadisi Columbarium Mezarları Genel Görünüm (Yazlık, 2019, 696).

Resim 23. C1 Columbarium Mezarı İçi, Akbin Deresi, Öküz İni Mevkii (Yazlık, 2019, 701).

Resim 24. T6 Tapınak Planlı Mezar (Durukan, 2005, 109).

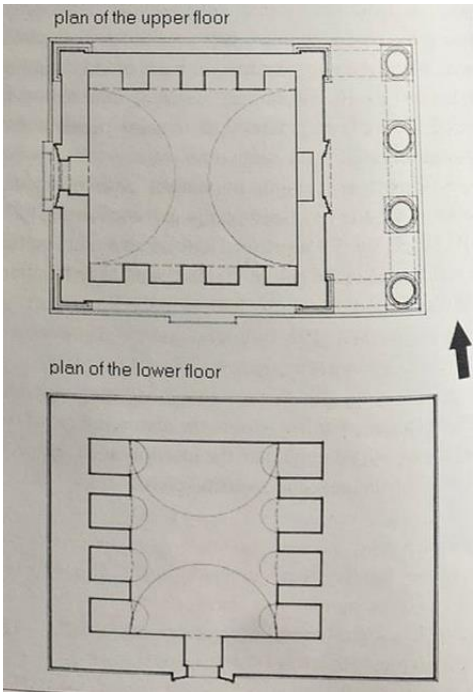

Resim 25. T11 Tapınak Planlı Mezar, alt ve üst odaların planı (Durukan, 2005, 110).

Resim 26. Mylasa- Gümüşkesen Anıtı.
(http://www.milas.gov.tr/gumuskesen-mezar-aniti)

Resim 27. Adamkayalar mezarları (Çetinkaya, 2011, 23).

Resim 28. Lucius Antistius Sarculo ve karısı Antistia Plutia'nın mermer mezar rölyefi, MÖ 30- MS 10, British Müzesi (Taş, 2016, 186).

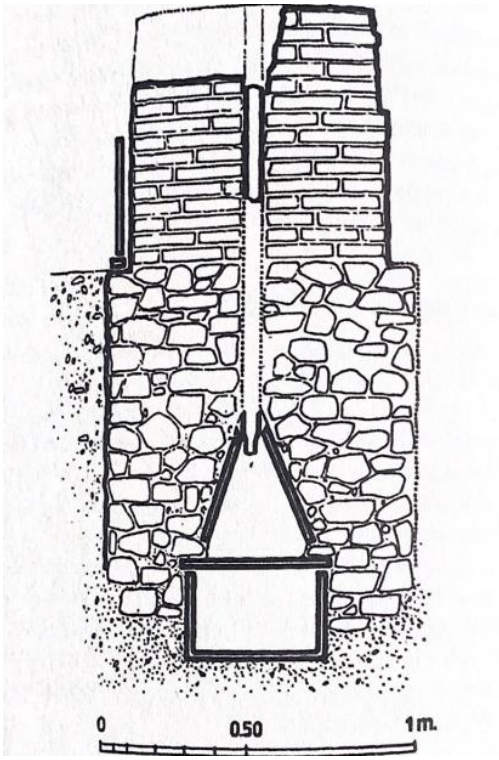

Resim 29. Mezarlara yiyecek sunularının gönderildiği borular (Akçay, 2017, 140).

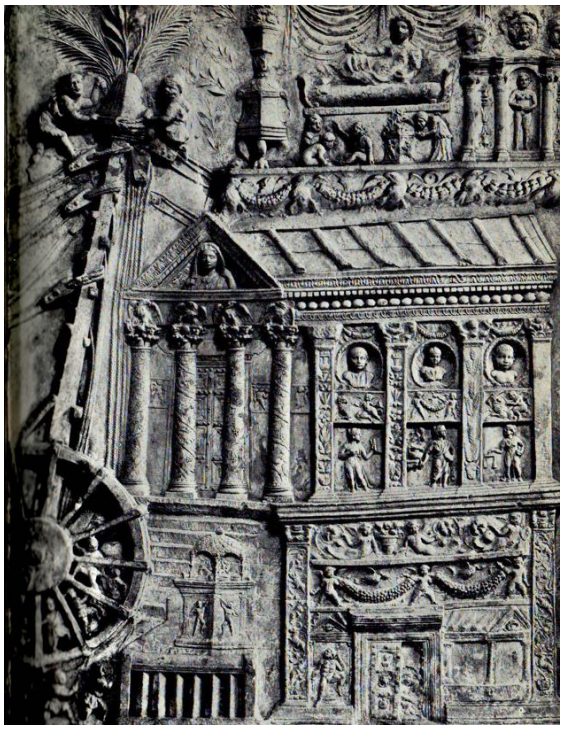

Resim 30. Hateri Mezarı'ndan örnek (Toynbee, 1971, 65).

Resim 31. Paris'te bulunmuş bir mermer kabartma (Toynbee, 1971, Fig. 10; Civelek, 2007, 72).

Resim 32. Aquilia'daki Roma cenaze törenini betimleyen mermer kabartma (Masseglia, 2016, 33).

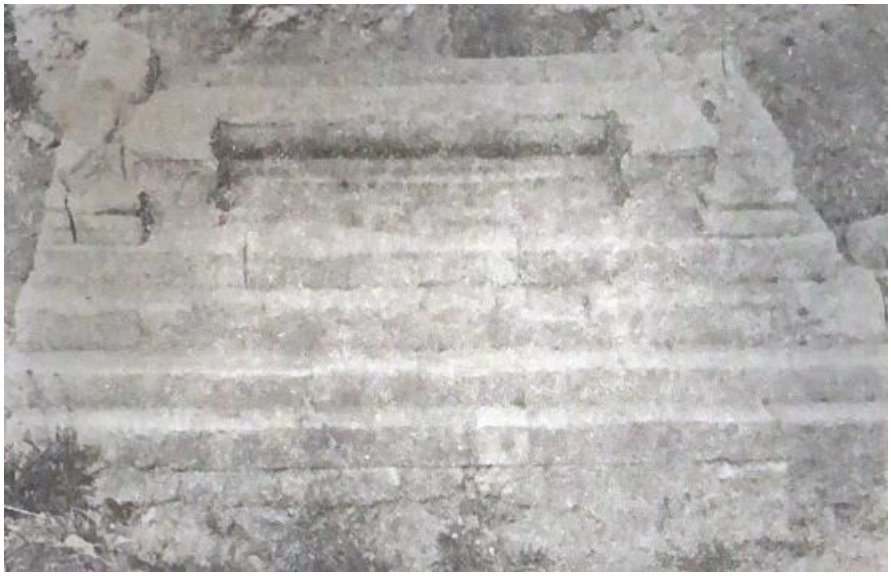

Resim 33. Ainos, Taşaltı Nekropolü Anıt Mezar (Başaran, 1996, 140).

Resim 34. Ainos, Taşaltı Nekropolü (Linga, 2019, 163, Lev. 9-11).

Resim 35. Ainos, Taşaltı Nekropolü (Linga, 2019, 163, Lev. 9-11).

Resim 36. Ainos, Taşaltı Nekropolü (Linga, 2019, 163, Lev. 9-11).

Resim 37. Ainos, Taşaltı Nekropolü (Linga, 2019, 163, Lev. 9-11).

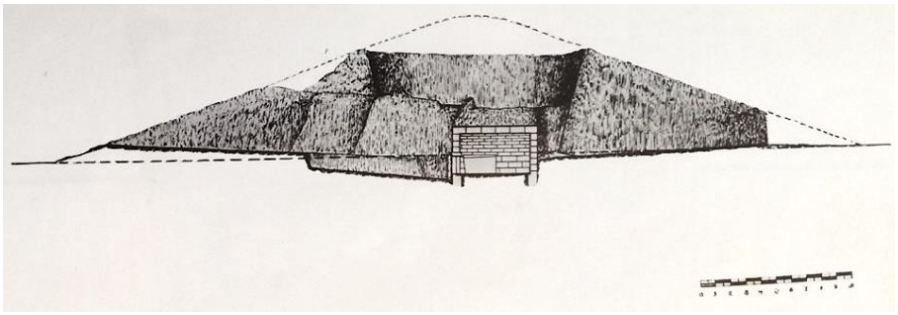

Resim 38. Vize A Tümülüsü, tümülüs ve mezarın enine kesiti **(**Kekeç, 2020, 108, Lev 2, Mansel, 1940).

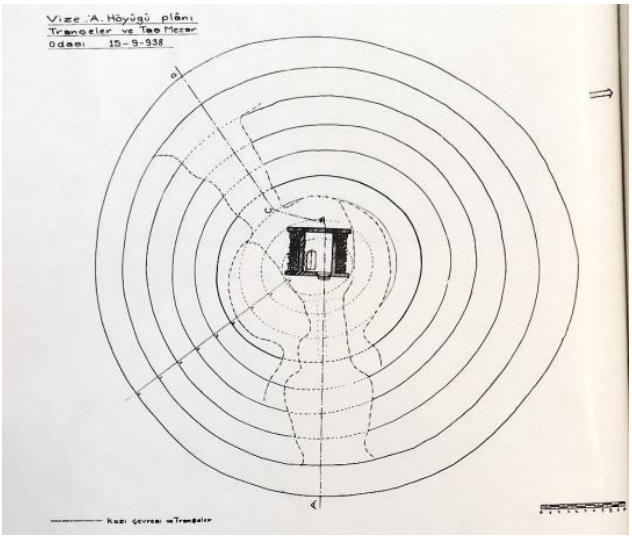

Resim 39. Vize A Tümülüsü, tümülüs ve mezarın genel planı **(**Kekeç, 2020, 108, Lev 2, Mansel, 1940).

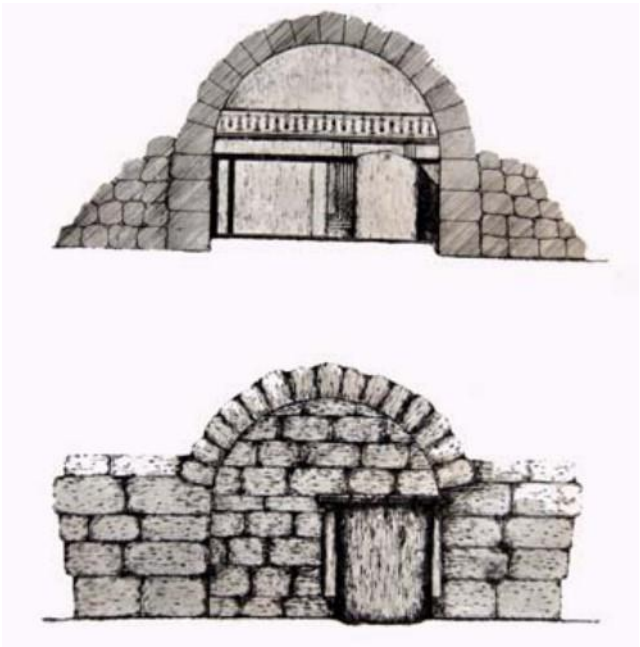

Resim 40. Vize A Tümülüsü, mezar odası (Şahin, 2008, 223, Lev. LVI, Mansel, 1940).

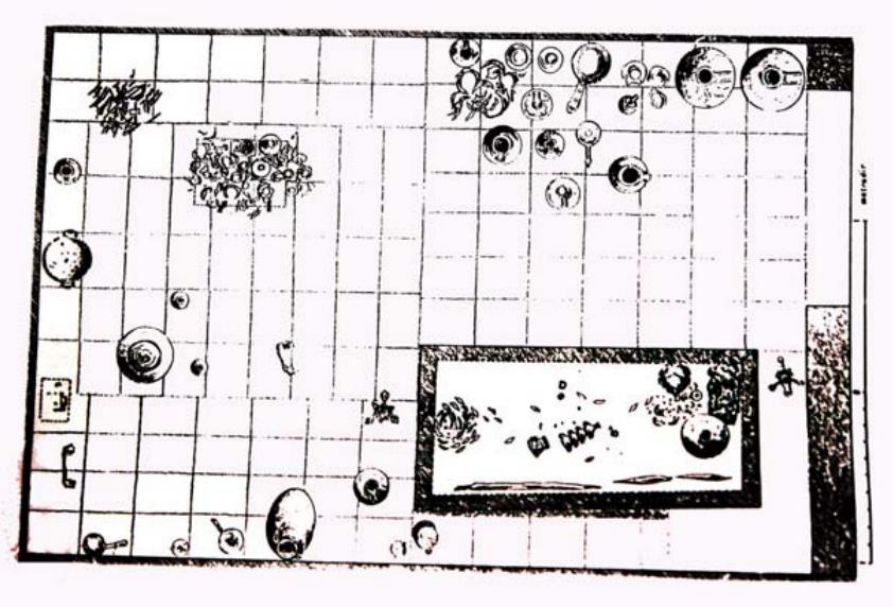

Resim 41. Vize A Tümülüsü, mezar odası içerisinde bulunan lahit **(**Şahin, 2008, 223, Lev. LVI, Mansel, 1940).

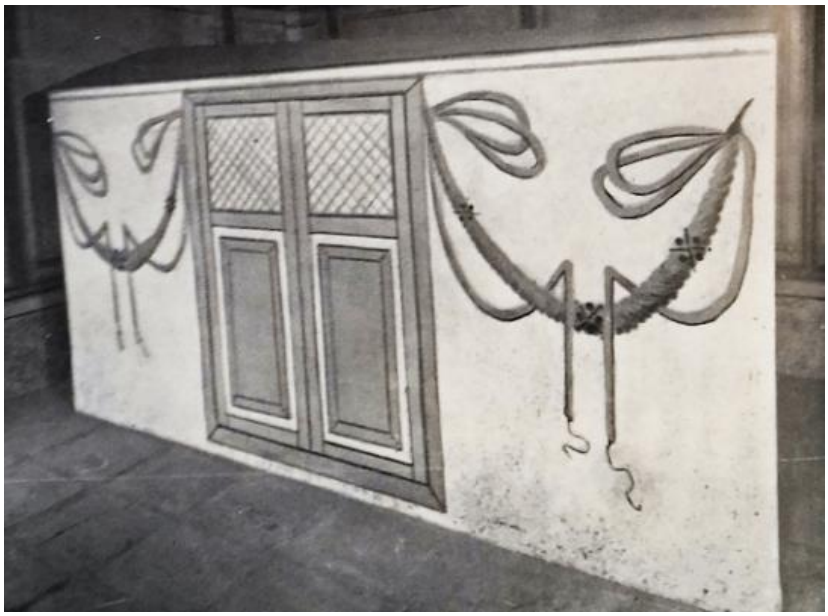

Resim 42. Vize A Tümülüsü, mezar odası, lahdin uzun cephesi, restorasyon sonrası (Kekeç, 2020, 109, Lev 2, Mansel, 1940).

Resim 43. Vize A Tümülüsü, mezar odası, maskeli miğfer (Kekeç, 2020,109, Lev 2, Mansel, 1940).

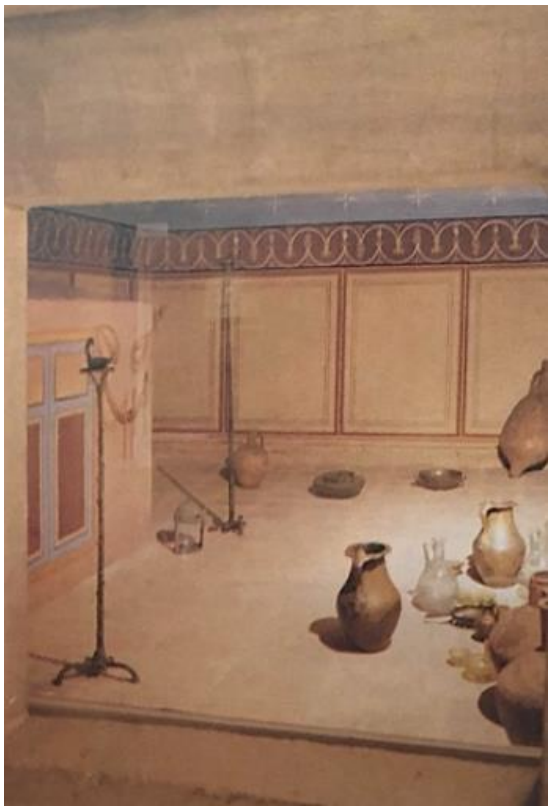

Resim 44. Vize A Tümülüsü, mezar odası, odadaki buluntuların ve fresklerin restorasyon sonrası görünümü (Kekeç, 2020, 109, Lev 2, Mansel, 1940).

Resim 45. Dikilitaş (Obelisk) (Google Earth, Erişim: 24.07.23).

Resim 46. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezarı (Cura, 2020, 59, lev.23).

Resim 47. Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezar üzerinde bulunan yazıt (Cura, 2020, 59, lev.23).

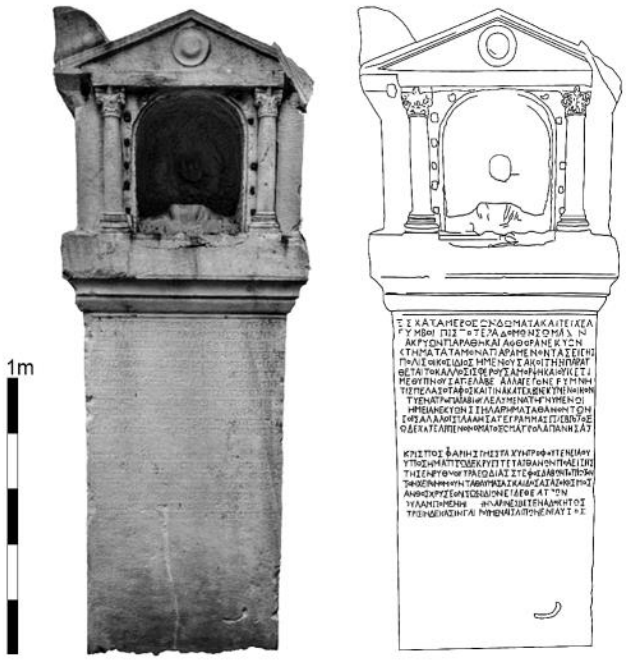

Resim 48. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, ön yüz (Bilir-Şahin, 2015, 54).

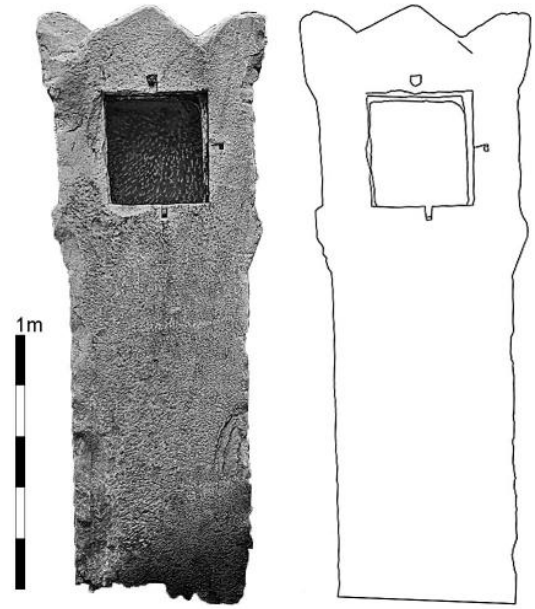

Resim 49. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, arka yüz (Bilir-Şahin, 2015, 54).

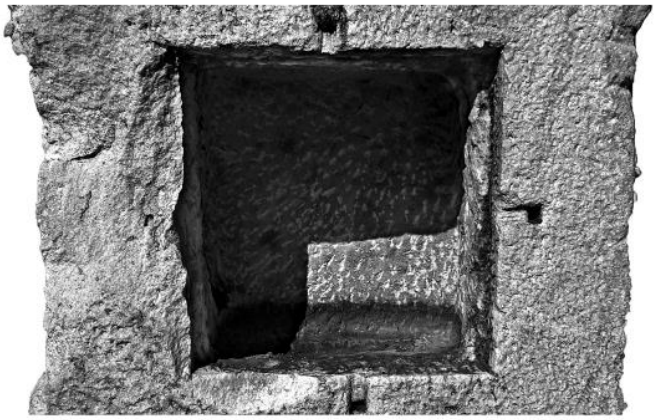

Resim 50. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, arka yüzündeki kül yeri (Bilir-Şahin, 2015, 56).

Resim 51. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, korinth düzenindeki sütun (Bilir-Şahin, 2015, 54).

Resim 52. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, tapınak formundaki aedikula (Bilir-Şahin, 2015, 54).

Resim 53. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, omuz ve boyun kısmından oluşan büst (Bilir-Şahin, 2015, 55).

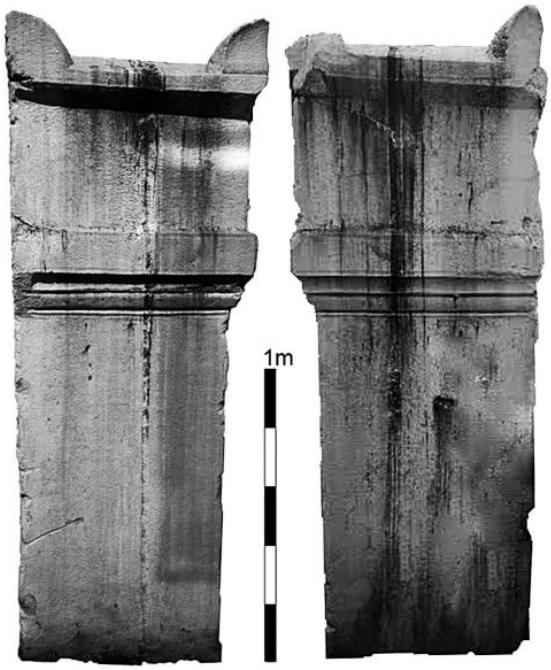

Resim 54. Herakleia Pontika-Krispos Anıt Mezarı, işlenmemiş yan yüzleri (Bilir-Şahin, 2015, 55).

Resim 55. Bacıköy, Akçakaya ve Bursa Arkeoloji Müzesinde bulunan anıt mezarlar (Aydın, 2013, 39).

Resim 56. Müşküle Anıt Mezarı genel görünüm (Şahin, Yavaş, Okçu, Şahin, 2008, 14).

Resim 57. Değirmenkaya Anıt Mezarı (Şahin, 2016, 361).

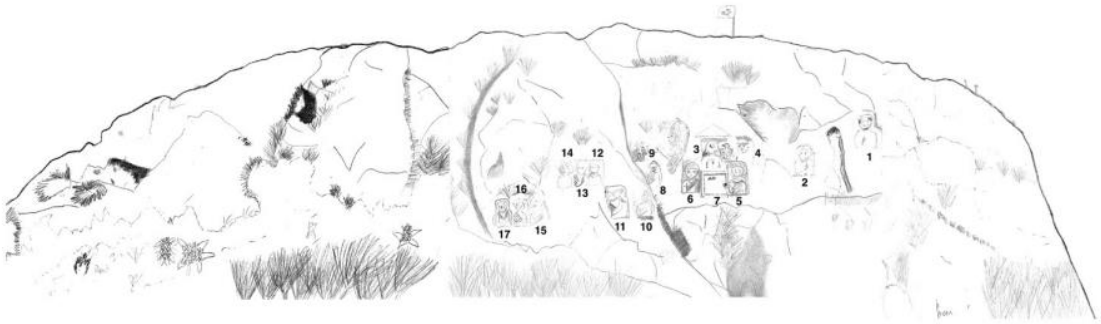

Resim 58. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar (Şahin, 2016, 361).

Resim 59. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar (Şahin, 2016, 362).

Resim 60. Değirmenkaya 3 grup halinde panolar (Şahin, 2016, 362).

Resim 61. Değirmenkaya, alınlık içerisinde kadın büstü (Şahin, 2016, 363).

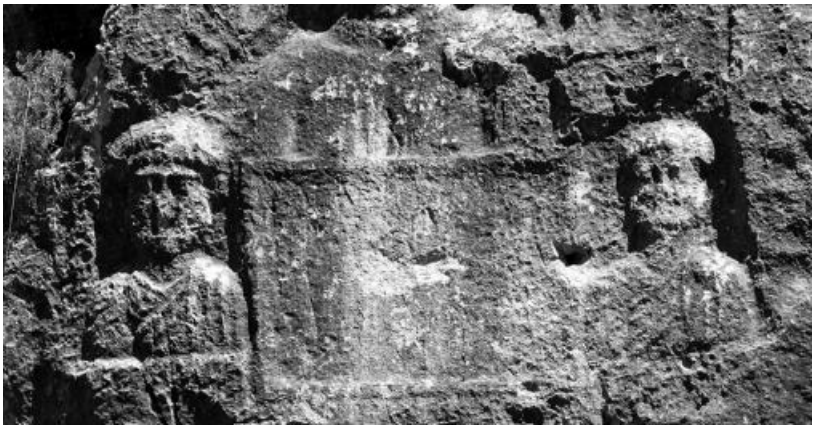

Resim 62. Değirmenkaya, alınlık içerisinde kadın büstü (Şahin, 2016, 364).

Resim 63. Değirmenkaya, kanal (Şahin, 2016, 363).

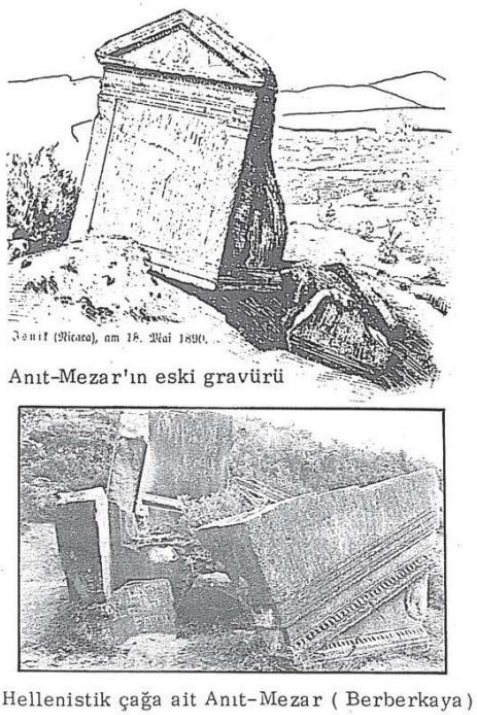

Resim 64. Berberkaya Anıt Mezarı (Eyice,1987,89).

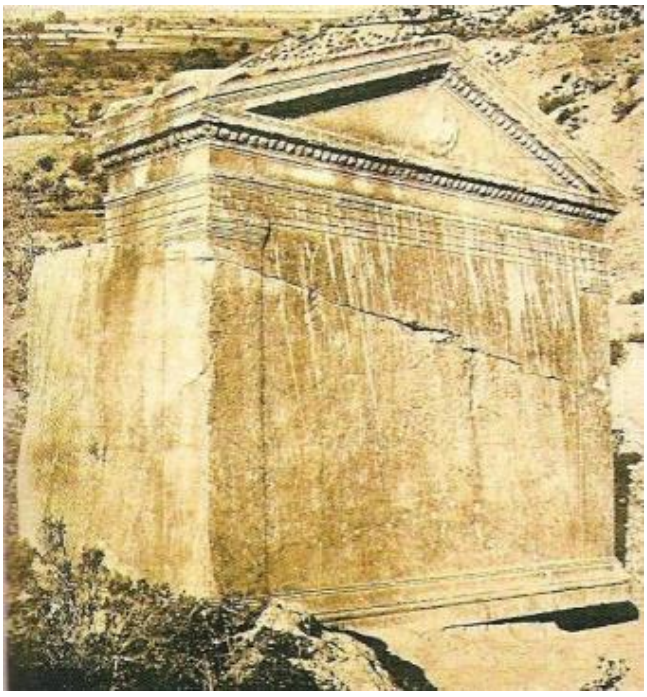

Resim 65. Berberkaya Anıt Mezarı (Aydın, 2013, 206).

Resim 66. Antandros 49 No'lu Mezar (Polat-Polat, 2007, 15).

Resim 67. Antandros 49 No'lu Mezarın yapısına dair öneri çizimi (Üney, 2009, 21).

Resim 68. Antandros 2 No'lu mezar ve buluntuları, Antandros kazı arşivi (Yağız, 2009, 279).

Resim 69. Antandros 2 No'lu Mezarın yapısına dair öneri çizimi (Üney, 2009, 24).

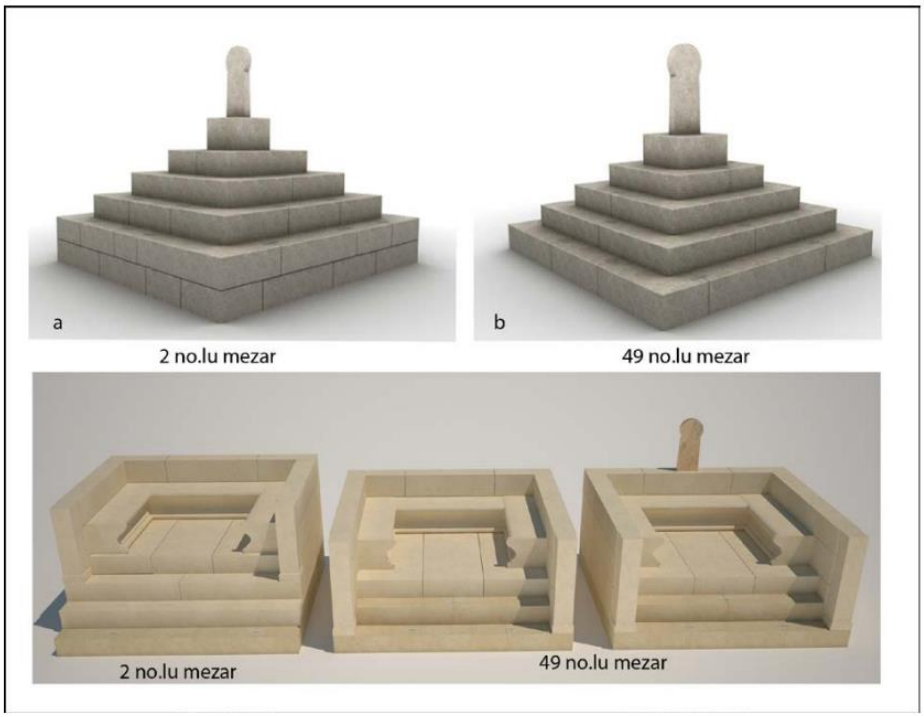

Resim 70. Antandros 2 ve 49 No'lu mezarların restitüsyonu (Üney, 2009, 24 ; Yağız, 2009, 278).

Resim 71. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı, restitüsyon (Clarke, Bacon, Koldewey ; Stupperich, 1996, 5).

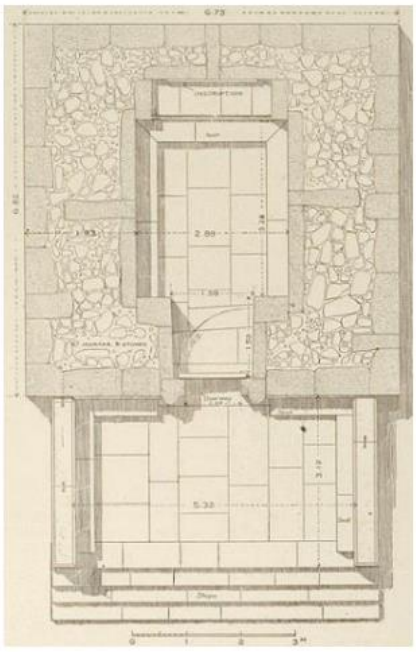

Resim 72. Assos Pablius Varius Anıt Mezarı, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan 1902 tarihli raporda getirilen restitüsyon önerisine ait plan çizimi (Clarke, Bacon, Koldewey, 1902, 227).

Resim 73. Assos, Pablius Varius Anıt Mezar kalıntıları (Arslan – Böhlendorf-Arslan, 2010, 123).

Resim 74. Parion AM1 olarak adlandırılan Podyumlu Anıt Mezar (Kasapoğlu, 2007, 503).

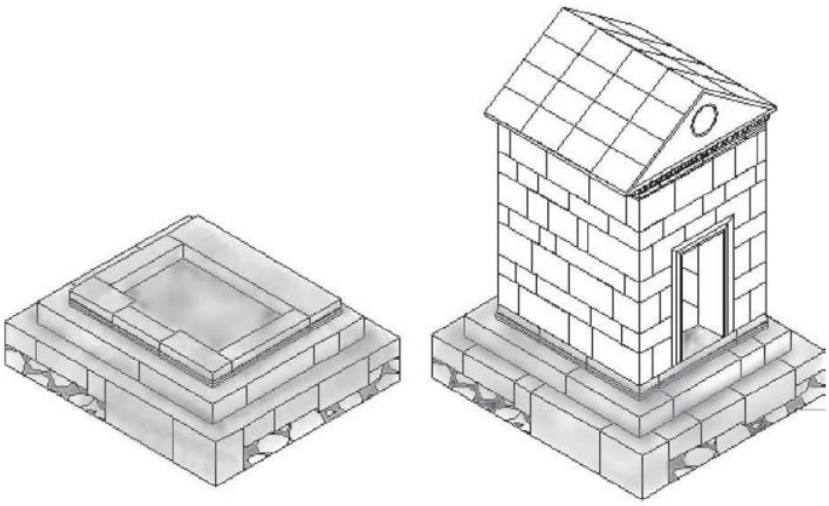

Resim 75. Parion AM1 mezarı, restitüsyon (Kasapoğlu, 2007, 519).

Resim 76. Parion AM6 mezarı (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 516)

Resim 77. Parion AM6 mezarı üst bölümü ve mezar steli (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 516).

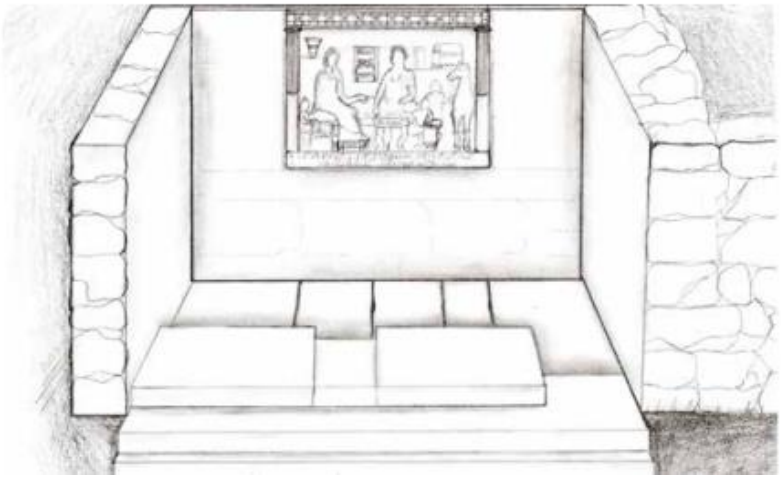

Resim 78. Parion AM6 mezarı, restitüsyon (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 517).

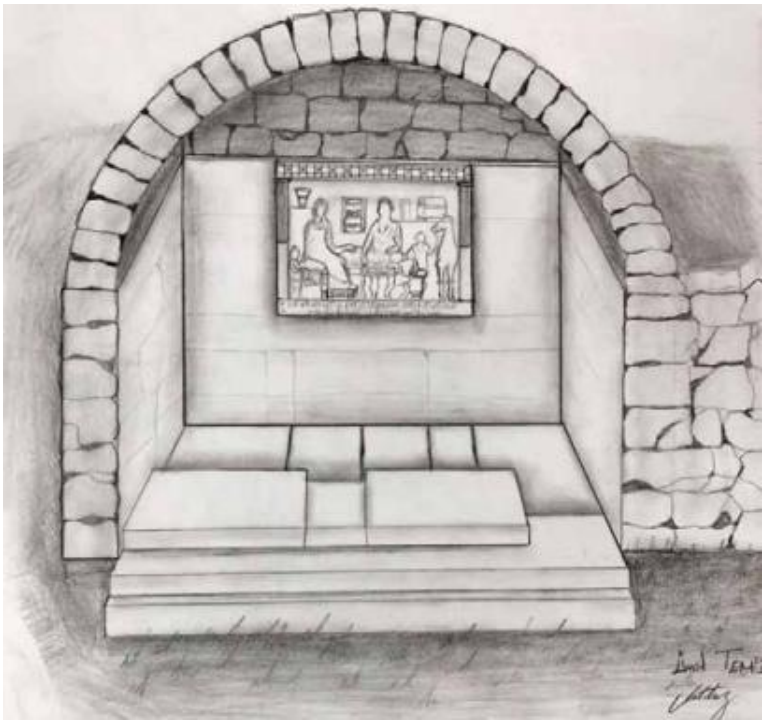

Resim 79. Parion AM6 mezarı üzeri kapalı şekilde restitüsyon (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 517).

Resim 80. Parion AM6 mezarı, 1. Gömü evresi (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 523).

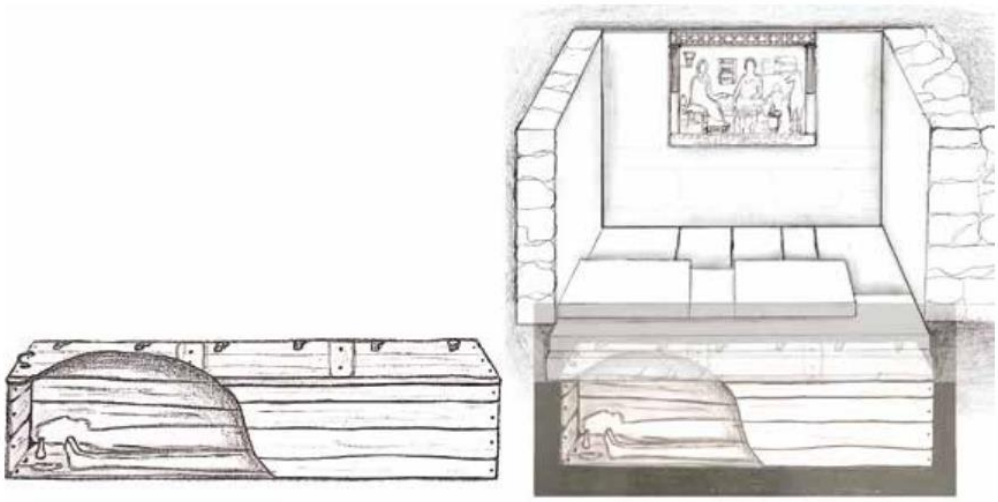

Resim 81. Parion AM6 mezarı, 1. Gömü evresinde kullanılan ahşap tabut ve konumunu gösteren restitüsyon (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 523).

Resim 82. Parion AM6 mezarı, 2. Gömü evresi (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 524).

Resim 83. Parion AM6 mezarı, 3. Gömü evresi (Kasapoğlu-Kasapoğlu, 2022, 524).

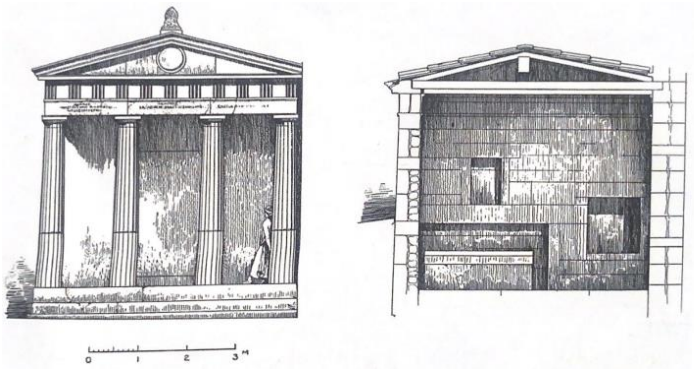

Resim 84. Assos Agoradaki Heroon (Arslan – Böhlendorf-Arslan, 2010, 124).

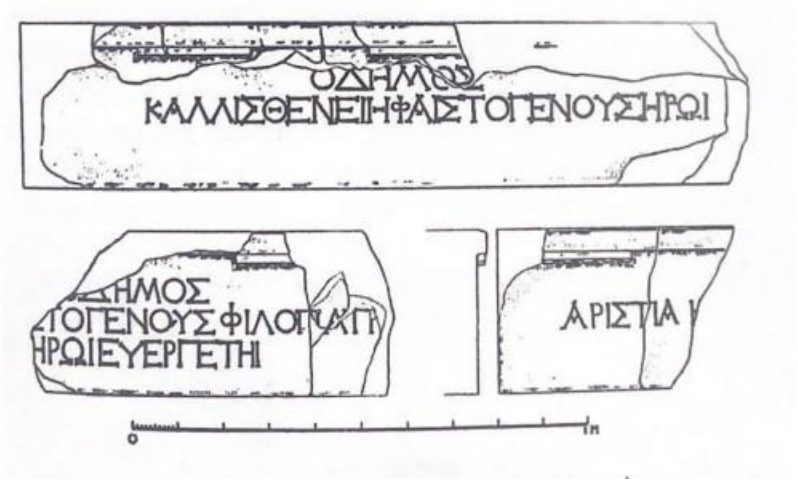

Resim 85. Assos Heroon'a ait yazıt (Arslan - Böhlendorf-Arslan, 2010, 125).

Resim 86. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, Troya Müzesi.
(https://canakkale.ktb.gov.tr/)

Resim 87. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, birinci uzun yüz, Troya Müzesi.
(https://www.kulturportali.gov.tr/)

Resim 88. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, birinci kısa yüz, Troya Müzesi. (https://www.kulturportali.gov.tr/)

Resim 89. Kızöldün Tümülüsü, Polyksena Lahdi, ikinci kısa yüz, Troya Müzesi. (https://www.kulturportali.gov.tr/)

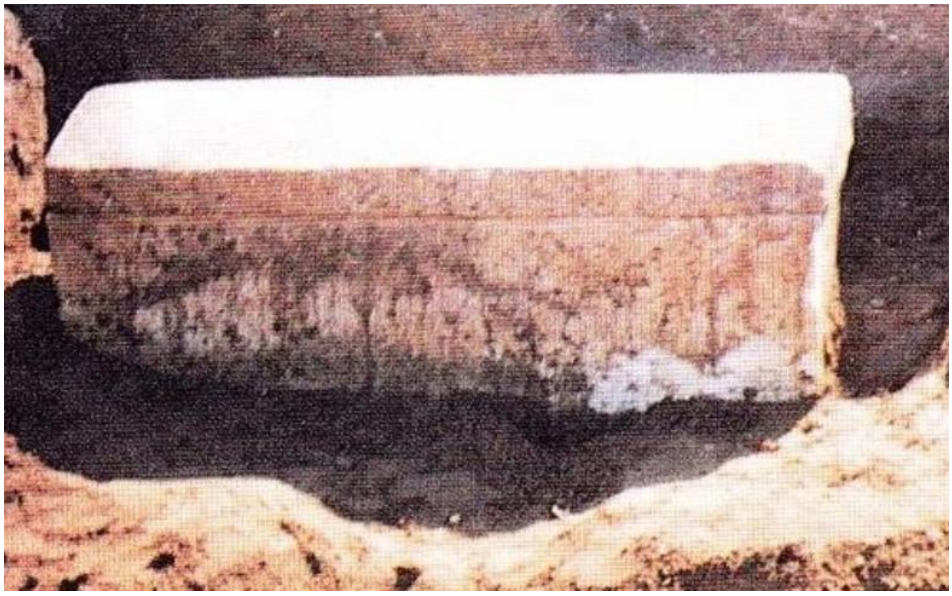

Resim 90. Kızöldün Tümülüsü, küçük lahit (Küçükefe, 2011, 226).

Resim 91. Dedetepe Tümülüsü gene görünüm (Küçükefe, 2011, 227).

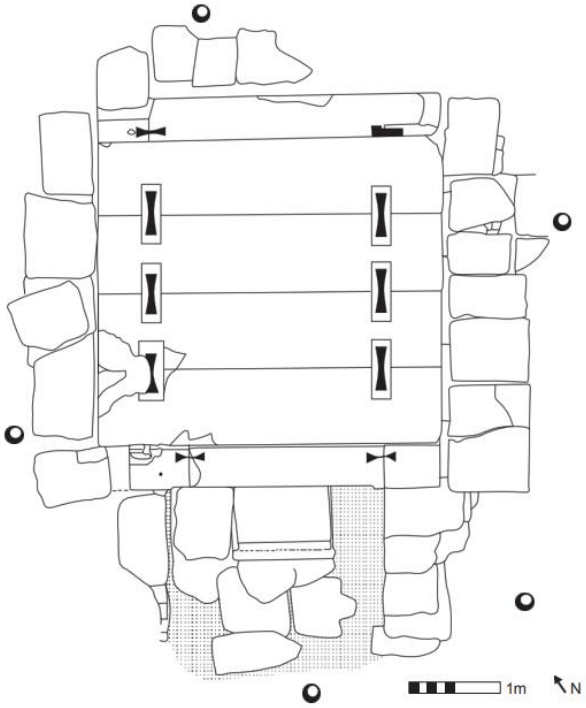

Resim 92. Dedetepe Tümülüsü mezar odası planı (Çiz.Kate Clayton) (Rose, 2013, 119).

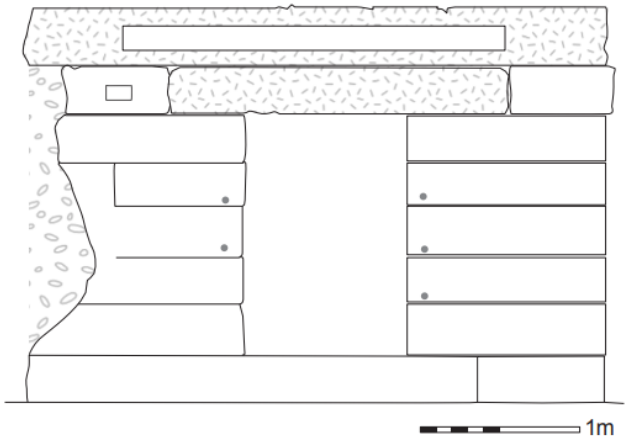

Resim 93. Dedetepe Tümülüs, mezarın ön cephesi (Çiz.Kate Clayton) (Rose, 2013, 120).

Resim 94. Dedetepe Tümülüsü.
(http://www.about-turkey.com/karun/kizoldun.htm)

Resim 95. Dedetepe Tümülüsü, mezar odasındaki klineler ve ayaklarındaki ayrıntı.
(http://www.about-turkey.com/karun/kizoldun.htm)

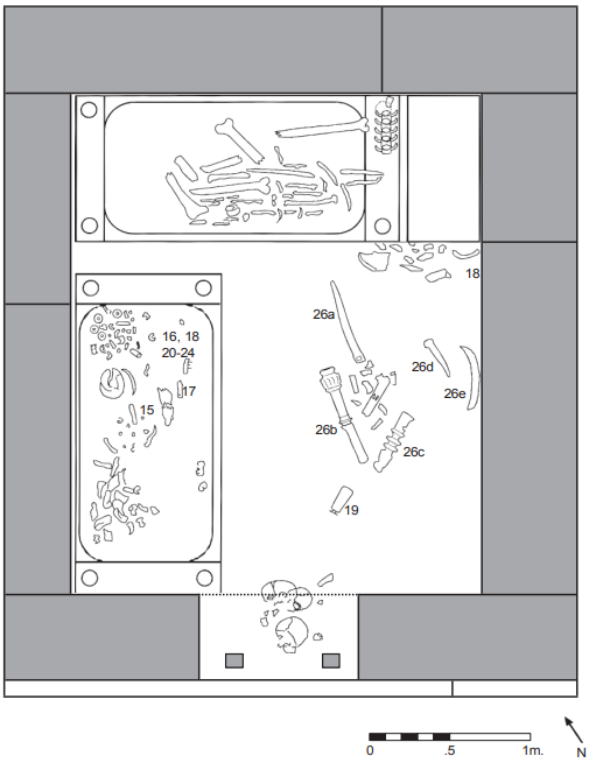

Resim 96. Dedetepe Tümülüsü, mezar odasının iç planı (Kate Clayton) (Rose, 2013, 121).

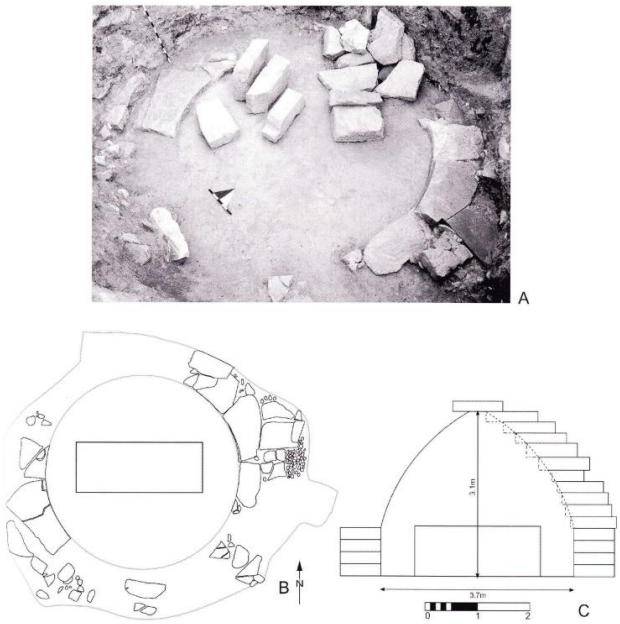

Resim 97. A. Çan lahdi, mezar odası temelleri, B. Mezar odası planı, C. Mezar odası rekonstrüksiyonu (Sevinç- Körpe- Tombul- Rose- Strahan- Keisewetter- Wallrodt, 2001, 387).

Resim 98. Çan lahdi üzerindeki av ve savaş sahnelerinin genel görünümü (Sevinç- Körpe- Tombul- Rose- Strahan- Keisewetter- Wallrodt, 2001, 389).

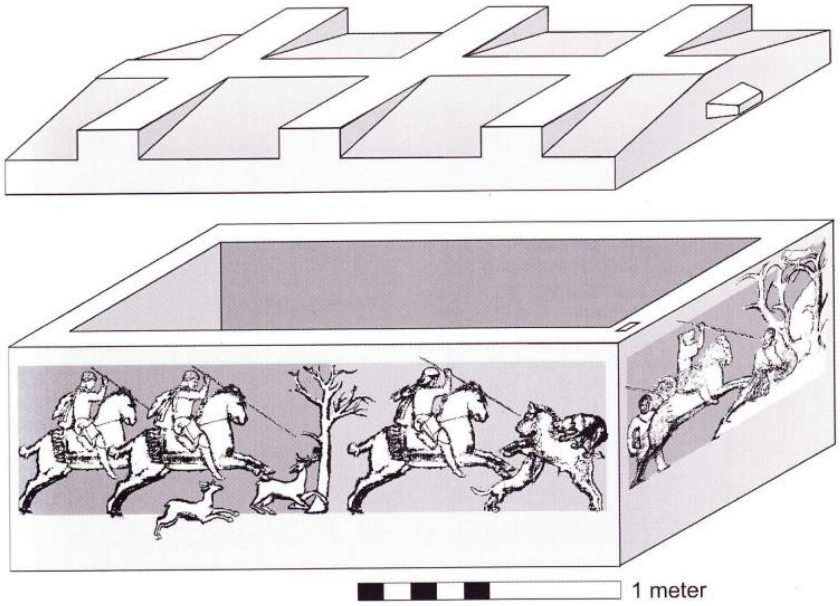

Resim 99. Çan lahdi (Sevinç- Körpe- Tombul- Rose- Strahan- Keisewetter- Wallrodt, 2001, 389).

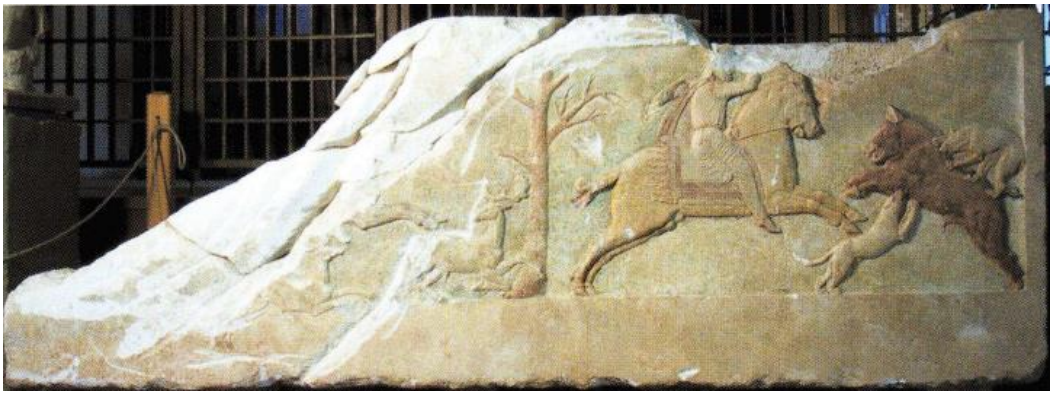

Resim 100. Çan lahdi, ön yüzü, solda geyik avı ve sağda domuz avı (Sevinç- Körpe- Tombul- Rose- Strahan- Keisewetter- Wallrodt, 2001, 390).

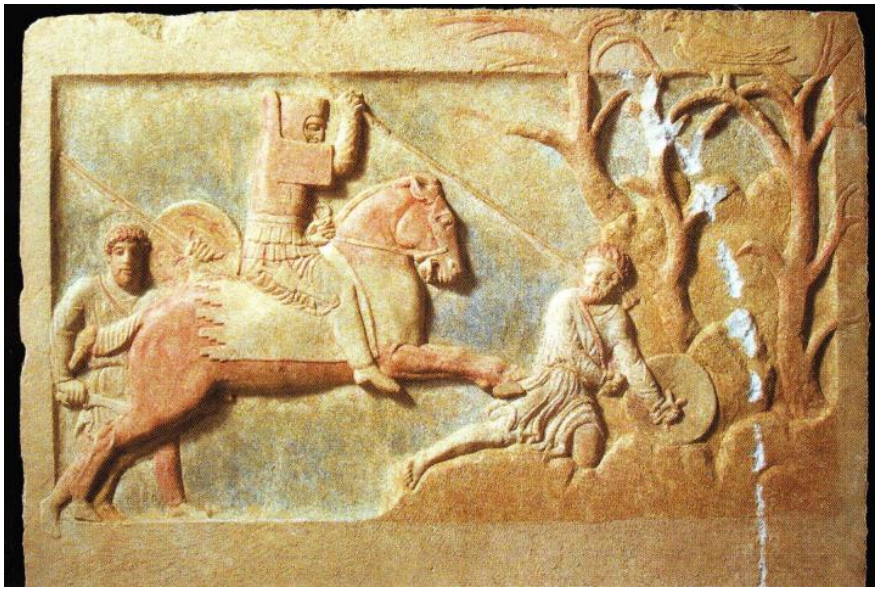

Resim 101. Çan Lahdi, yaban domuzu avı, detay (Sevinç- Körpe- Tombul- Rose- Strahan- Keisewetter- Wallrodt, 2001, 390).

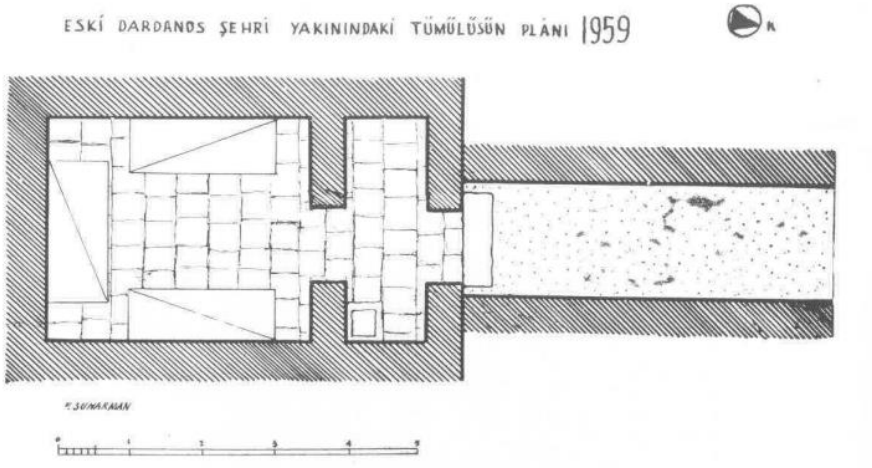

Resim 102. Dardanos Tümülüsü planı (Duyuran, 1960, 64, Lev. LXVIII).

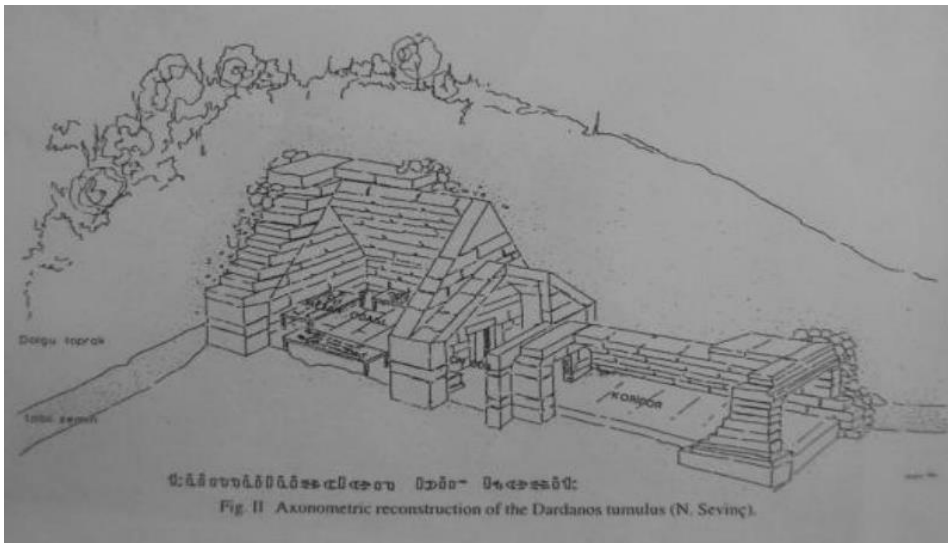

Resim 103. Dardanos Tümülüsü kesiti (Sevinç-Treister, 2003, 216).

Resim 104. Dardanos Tümülüsü, dromos (Küçükefe, 2011, 224).

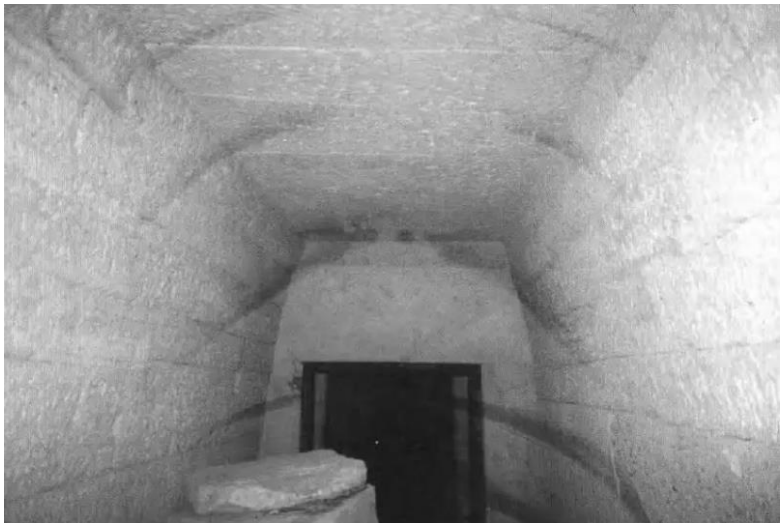

Resim 105. Dardanos tümülüsü çatı ve yan duvarlar (Sevinç - Treister, 2003, 218, Fig.6).

Resim 106. Dardanos tümülüsü mezar odasında bulunan klineler (Sevinç- Treister, 2003, 219, Fig.7).

Resim 107. Dardanos tümülüsü ,Venüs heykelciği (MÖ 1.yy).
(https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70510/troya-muzesi.html)

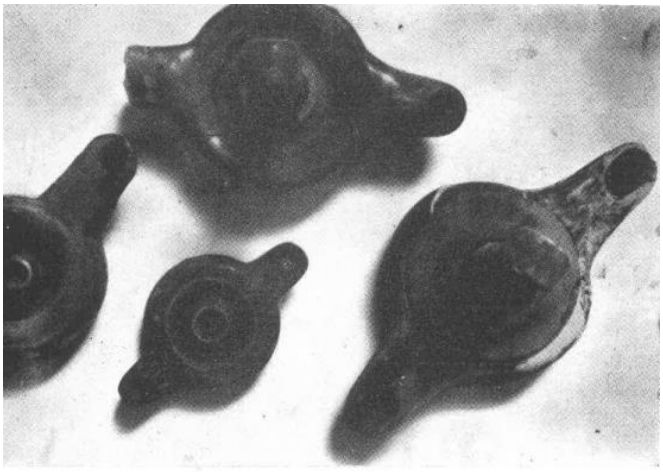

Resim 108. Dardanos tümülüsü, kandiller (Duyuran, 1960, 66, Lev. LXIX).

Resim 109. Beyobası Tümülüsü (Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 10).

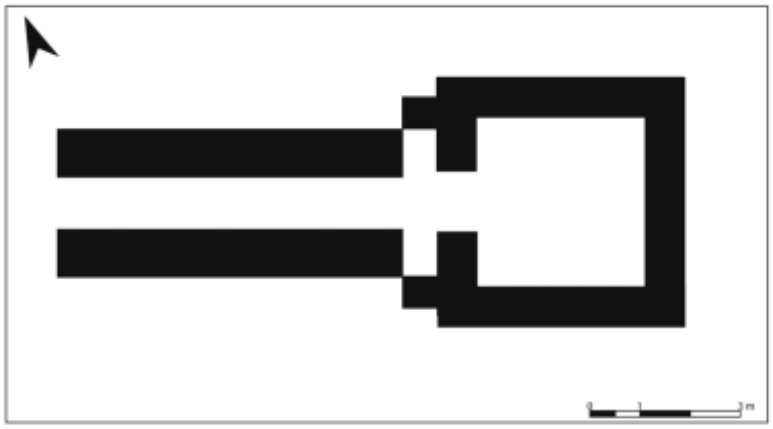

Resim 110. Beyobası Tümülüsü, plan, Çiz. Kaba **(**Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 17).

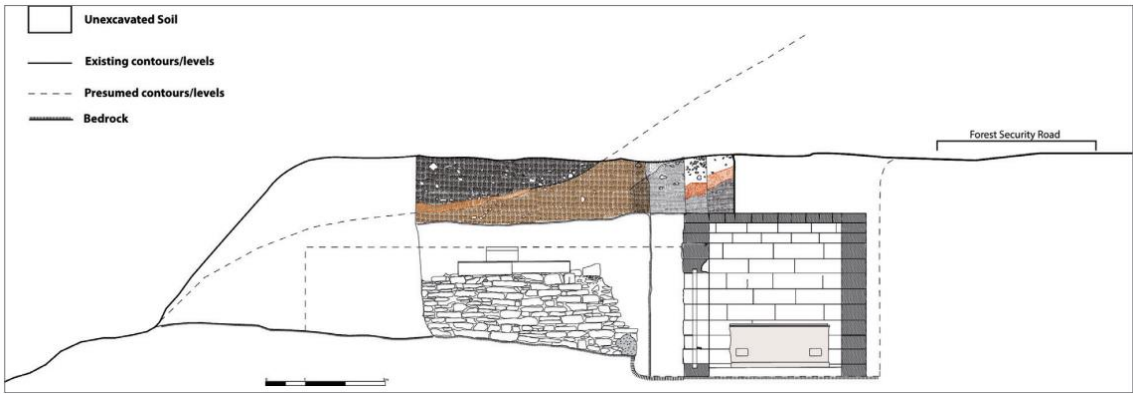

Resim 111. Beyobası Tümülüsü, sırtın ve mezarın kesiti (Hazar Kaba) **(**Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 13).

Resim 112. Beyobası Tümülüsü, mezar odasında bulunan 2 lahit **(**Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 8).

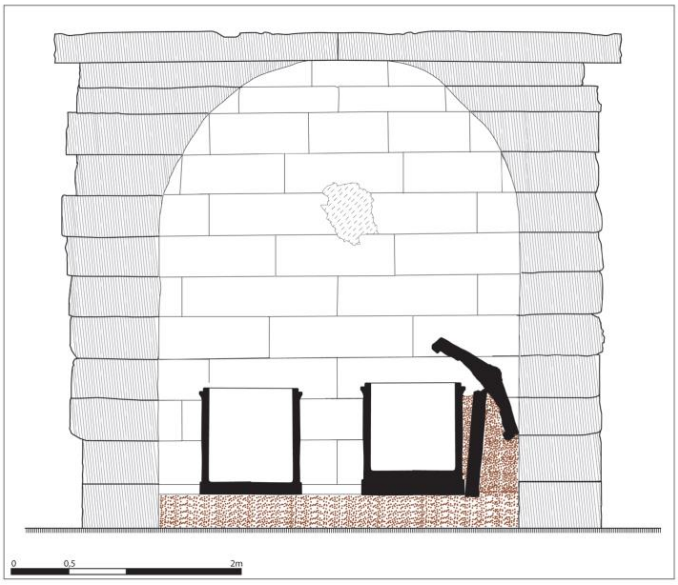

Resim 113. Beyobası Tümülüsü, mezar odasında lahitlerin çizimi (Çiz. Mustafa Yılmaz Yusuf S. Sefa, Fig. 54; Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 20).

Resim 114. Beyobası Tümülüsü, Dromos, ön odadan görünüm (a), ön oda ve odaya doğru görünüm (b) **(**Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 19).

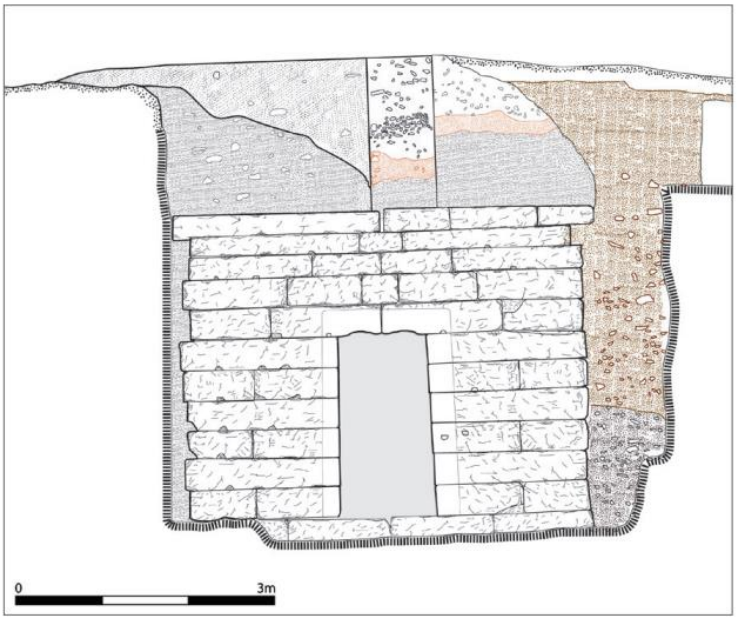

Resim 115. Beyobası Tümülüsü, mezar odası kesiti (Çiz. Mustafa Yılmaz & Yusuf S. Sefa, Fig. 44 ; Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 19).

Resim 116. Beyobası Tümülüsü, mezar odasındaki kapının ray sistemi **(**Kaba, Keleş, Tuğrul, 2022, 28).

Resim 117. Kyzikos, mezar steli ve altlığı (Koçhan, 2018, 26).

Resim 118. Kyzikos, mezar üzerindeki 6 adet mermer blok ve üstünü kapatan 2 adet blok (Koçhan, 2018, 27).

Resim 119. Kyzikos, üstte yer alan 2 adet blok (Koçhan, 2018, 26).

Resim 120. Kyzikos, yazıtlı silindirik mezar steli çizimi (Koçhan, 2018, 25).

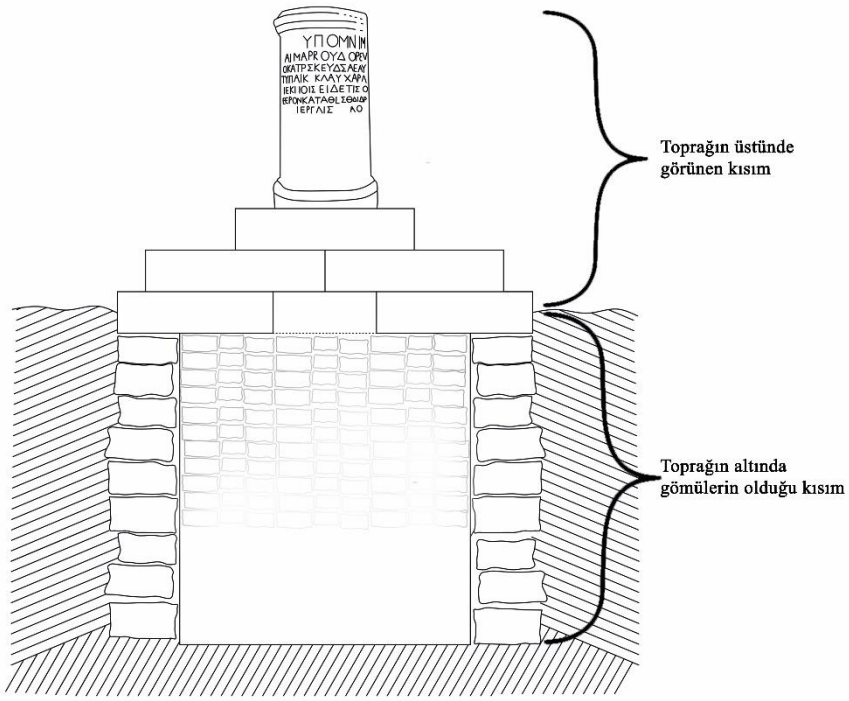

Resim 121. Kyzikos, mezarın olası rekonstrüksiyon önerisi (Çiz. M.Altuntaş).

Resim 122. Daskyleion Kaya Mezar II, dromostan mezar odasına bakış (Kasar, 2018, 66).

Resim 123. Daskyleion, kline ve hançerin in situ görünümü (a) (Daskyleion kazı arşivi) ile hançerin mekanik temizlik sonrası görünümü (b) (Karatay - Akyol, 2020, 81).

Resim 124. Daskyleion, Hançer (a) ve olası otantik görünümünün restitüsyonu (b-c) (Karatak - Akyol, 2020, 87).

Resim 125. Daskyleion, Kaya Mezarı II'de ele geçen mezar hediyelerinden unguentarium, Daskyleion (Kasar, 2016, 66).

Resim 126. Koru Tümülüsü (İren, 2022, 77).

Resim 127. Koru tümülüsü ana mezar odasında yer alan klineler (İren, 2012, 75).

Resim 128. Koru tümülüsü buluntularından örnekler (İren, 2012, 75).

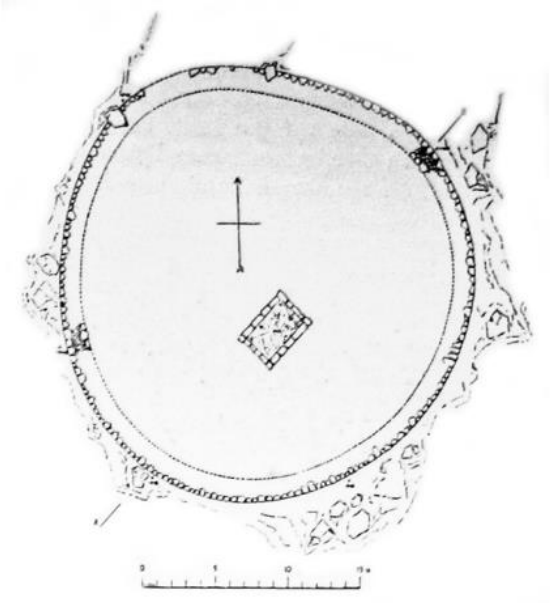

Resim 129. Tantalos Mezarı planı (Foça, 2018, 150; Miltner ve Miltner, 1932, Abb. 75).

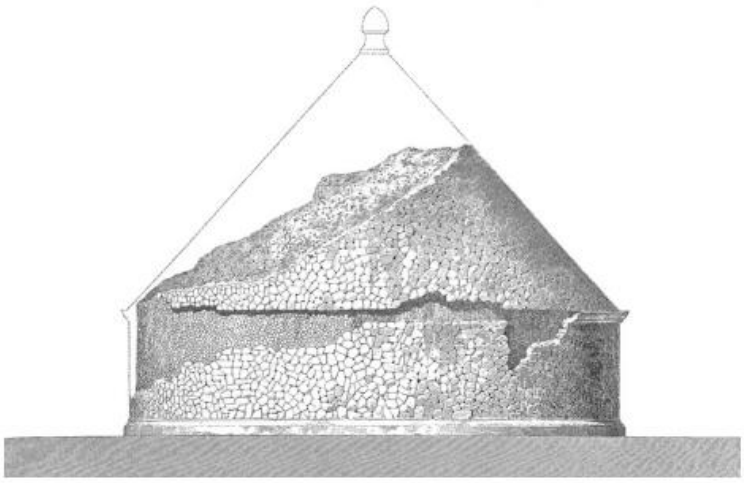

Resim 130. Tantalos Mezarı Görünüm (Foça, 2018, 150; Texier, 1849, Pl. 130).

Resim 131. Tantalos Mezarı, mezar odası (Foça, 2021,118; Miltner ve Miltner 1932, Abb. 76-77).

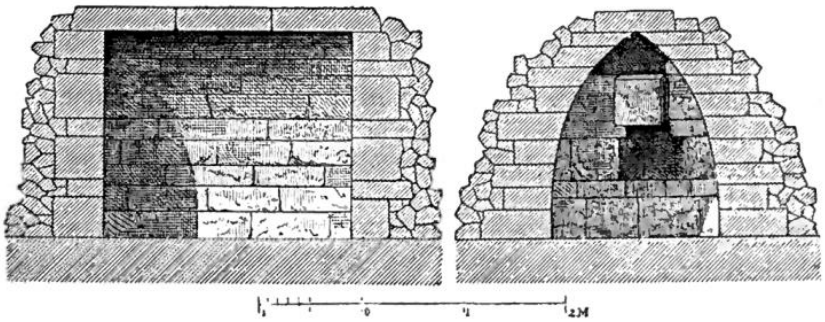

Resim 132. Tantalos Mezarı, mezar odası (Foça, 2021, 118 ; Perrot ve Chipiez, 1892, Fig.16-17).

Resim 133. Diaphenes Anıt Mezarı (Sezgin-Malay, 2017, 24).
https://aigai.info/antik-yapilar/nekropolis/

Resim 134. Diaphenes'in ölümünden sonra onurlandırıldığını kaydeden Aiol yazıtı (Sezgin - Malay, 2017, 24).

Resim 135. Sardis, Piramit Mezar genel görünüm (Ratte, 2011, 208, fig.154).

Resim 136. Pasargadae, İran, Kyros Mezarı, (Abedi, 2018, 314).

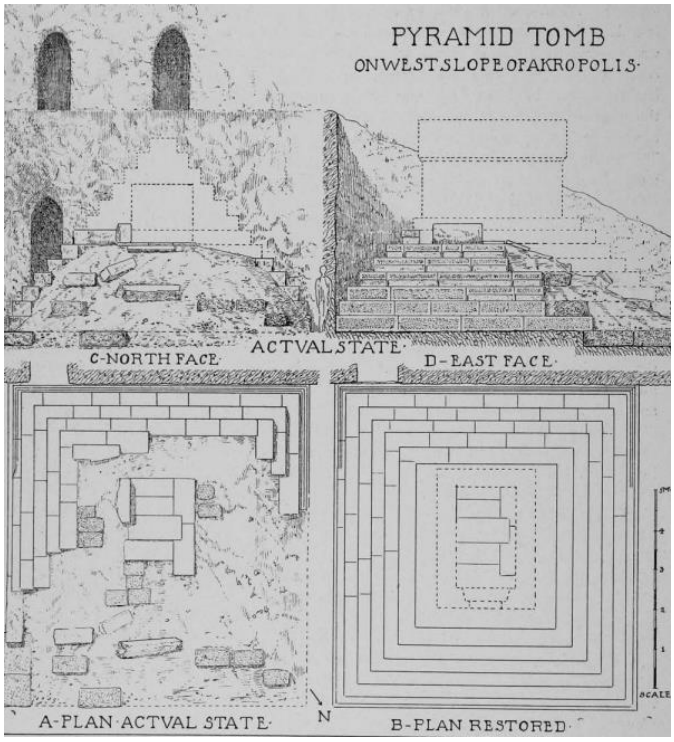

Resim 137. Sardis, Piramit Mezar, varsayımsal rekonstrüksiyon (Butler, 1922, 166, fig. 185).

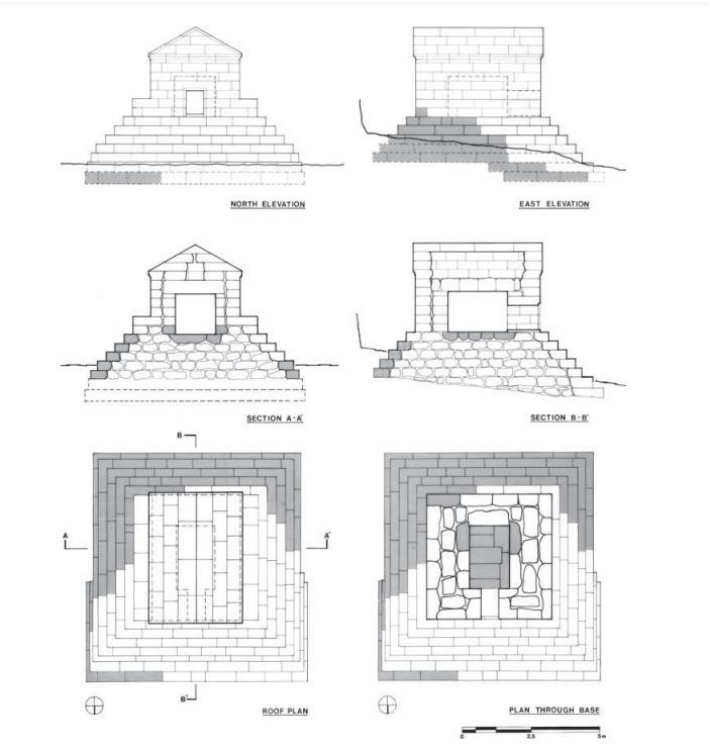

Resim 138. Sardis, Piramit Mezar (Dusinberre, 2013, 165).

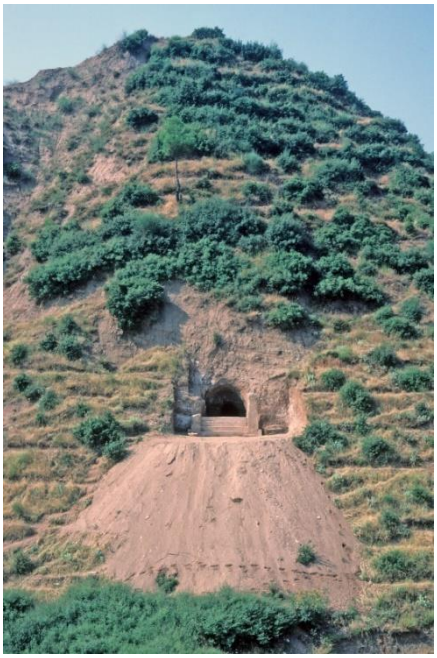

Resim 139. Sardis, Mezar 813.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-baughan-lydian-burial-customs#kaya-mezarlar)

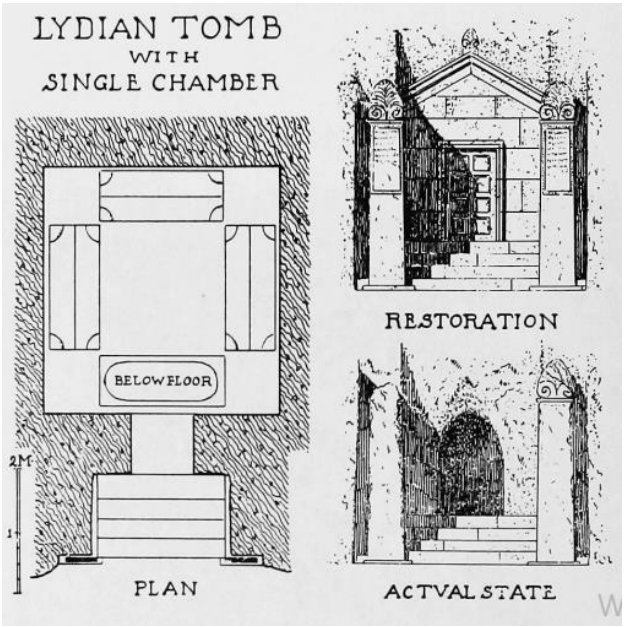

Resim 140. Sardis, Mezar 813 plan ve restorasyonu (Hanfmann, 1983, 58, fig.113).

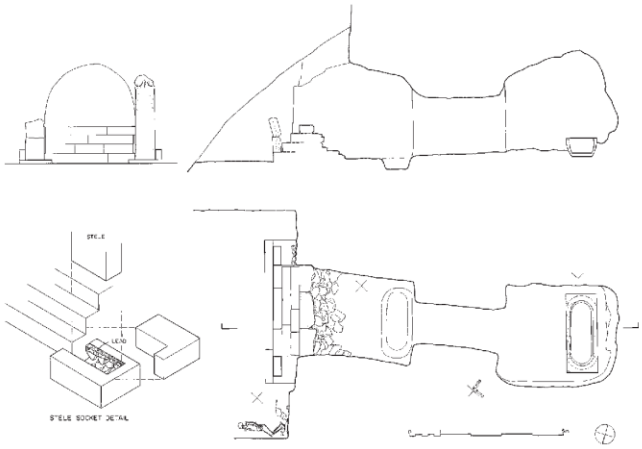

Resim 141. Sardis, Mezar 813, plan (Dusinberre, 2013,143, fig.68).

Resim 142. Sardis, Mausoleum, alınlık (Dusinberre, 2013, Fig.93; Abedi, 2018, 316).

Resim 143. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı (Butler, 1922, 172).

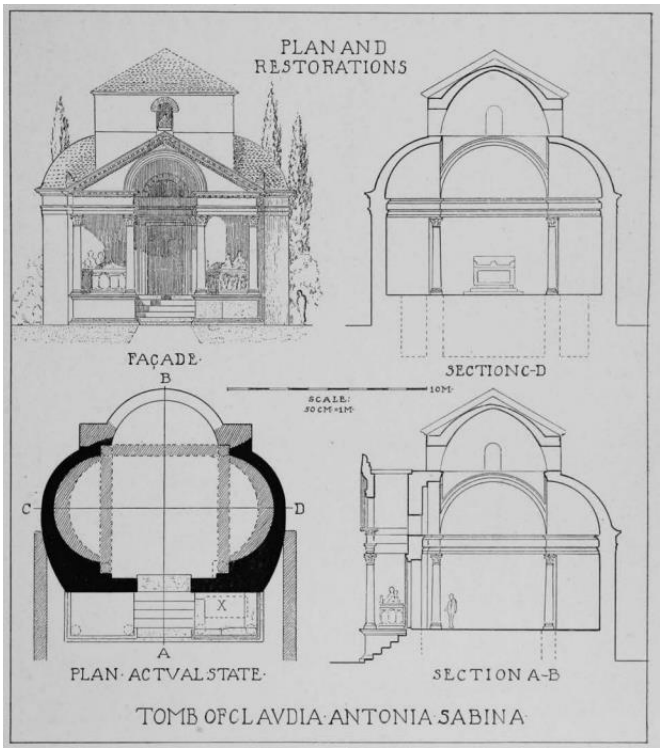

Resim 144. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı plan ve restorasyonu (Butler, 1922, 171).

Resim 145. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı ele geçen mimari parçalar (Butler, 1922, 172).

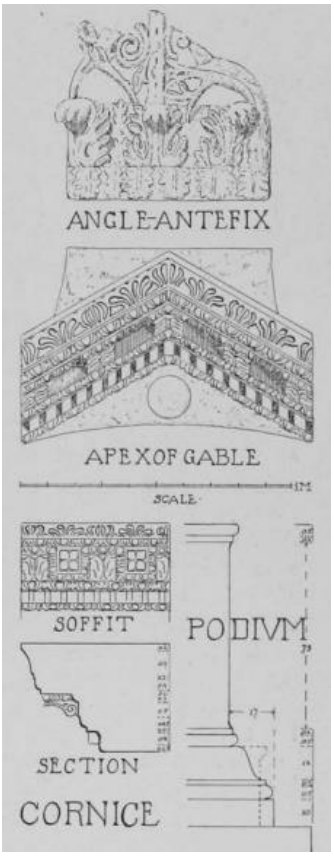

Resim 146. Sardis, Claudia Sabina Antonia anıt mezarı ele geçen mimari parçalar (Butler, 1922, 173).

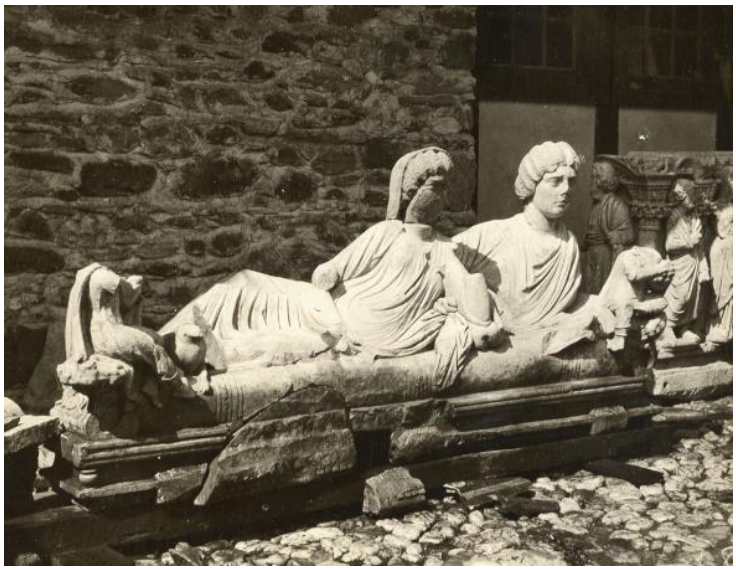

Resim 147. Sardis, Claudia Sabina Antonia lahdi kapağı. (https://sardisexpedition.org/tr/artifacts/r2-243)

Resim 148. Sardis, Claudia Sabina Antonia lahdi.
(https://sardisexpedition.org/tr/artifacts/r2-243)

Resim 149. Karnıyarık Tepe (Gyges) Tümülüsü.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe)

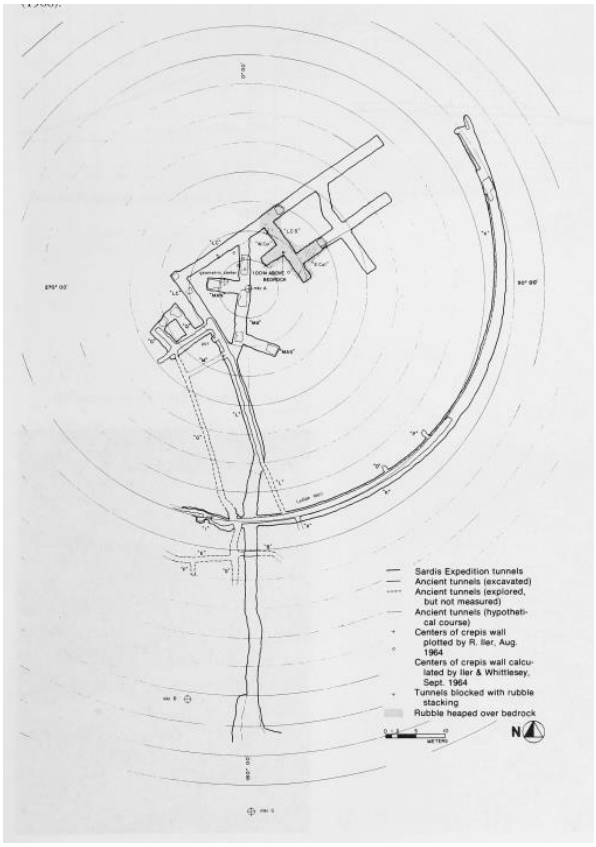

Resim 150. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, tünellerin planı (Hanfmann, 1983, fig.106).

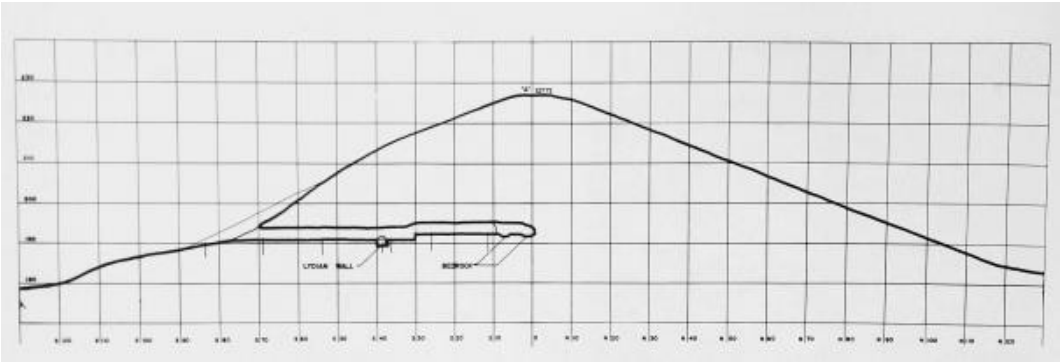

Resim 151. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, kuzey- güney kesiti (Hanfmann, 1983, fig.107).

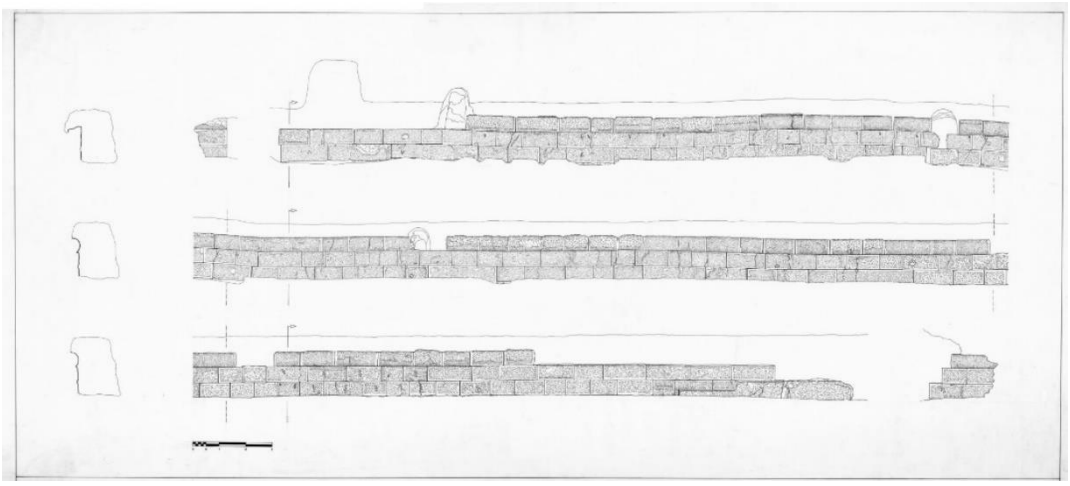

Resim 152. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisinin dikey kesit çizimi.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe)

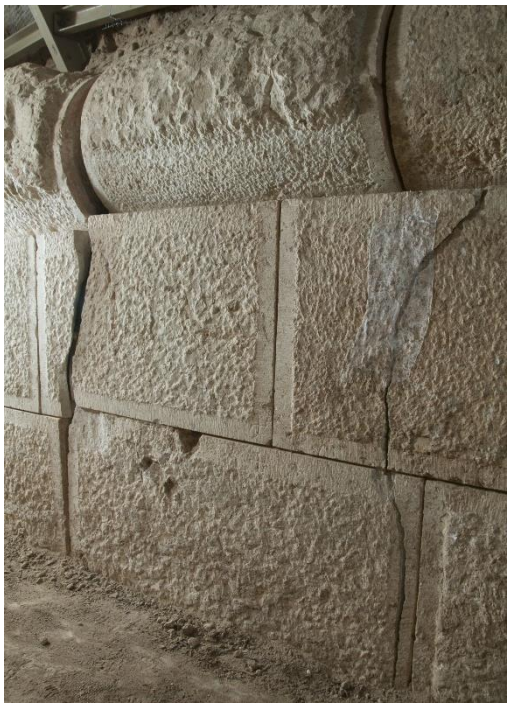

Resim 153. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisi.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe)

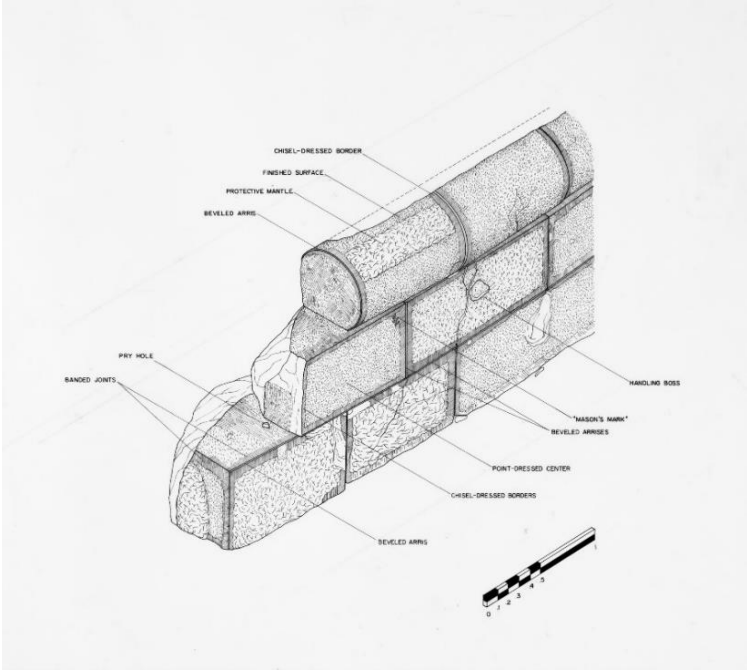

Resim 154. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, krepisin izometrik çizimi.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe)

Resim 155. Karnıyarık Tepe Tümülüsü, GuGu olarak okunan izler.
(https://sardisexpedition.org/tr/essays/about-bin-tepe#karniyarik-tepe)

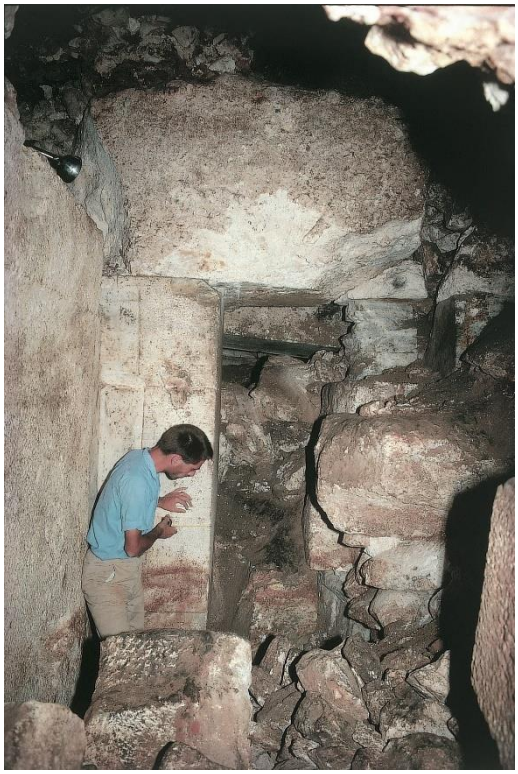

Resim 156. Alyattes Tümülüsü mezar odası görünümü (Sart Amerikan Hafriyatı Heyeti)
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#15.44/38.572499/28.045162)

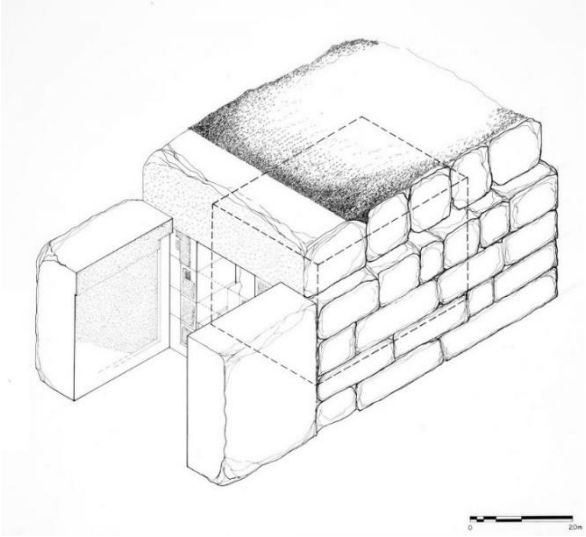

Resim 157. Alyattes Tümülüsü mezar odası, rekonstrükse edilmiş izometrik görünümü (Sart Amerikan Hafriyatı Heyeti).
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/alyattes-tumulusu/#15.44/38.572499/28.045162)

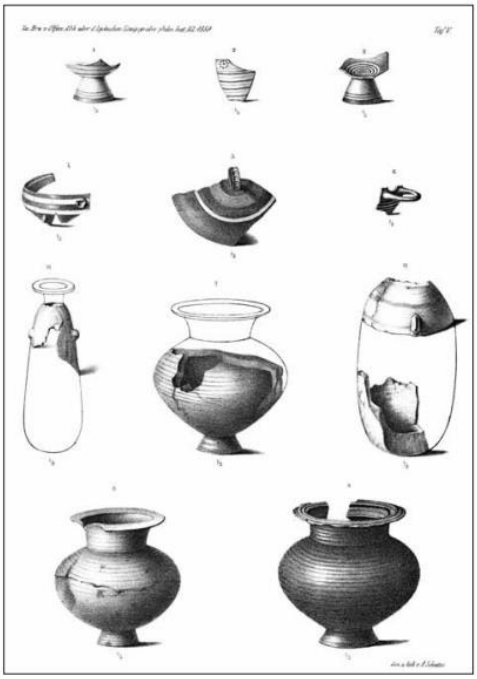

Resim 158. Alyattes Tümülüsü, mezar odası buluntuları (Olfers, 'Königsgraber'pl.5; Ratte, 2011, 154).

Resim 159. Laodikeia, Kuzey Nekropolünde tapınak tipli mezara ait olması gereken MS 2.yy'a ait geison-sima blogu (Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 139).

Resim 160. Laodikeia, Batı Nekropolde bulunan tonozlu ve iki katlı kompleks mezar L.9.BN.M3A-M3D (Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 116).

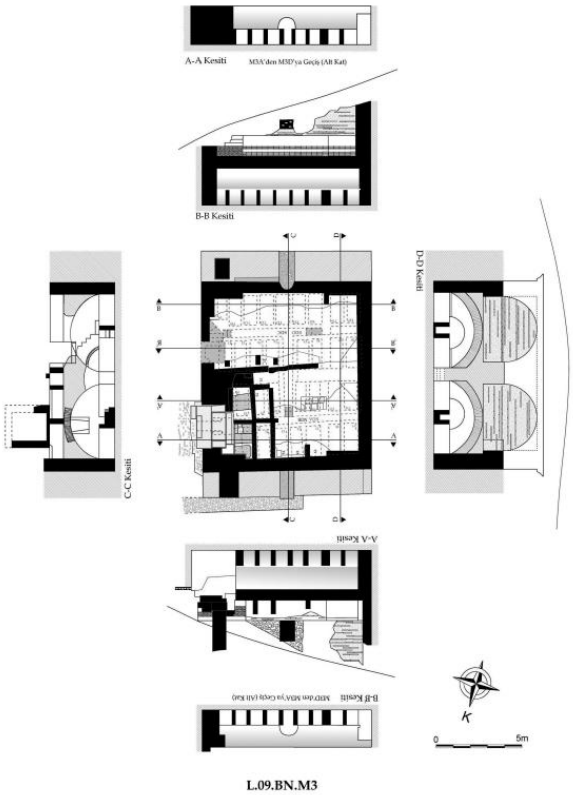

Resim 161. Laodikeia, Batı Nekropolünde yer alan iki katlı tonozlu mezar kompleksi plan ve kesiti, L.09.BN.M3 (Şimşek-Bilgin-Okunak, 2015, 149).

Resim 162. Gordion Büyük Tümülüs.
(https://turkishmuseums.com/museum/detail/1943-ankara-gordion-muzesi/1943/1)

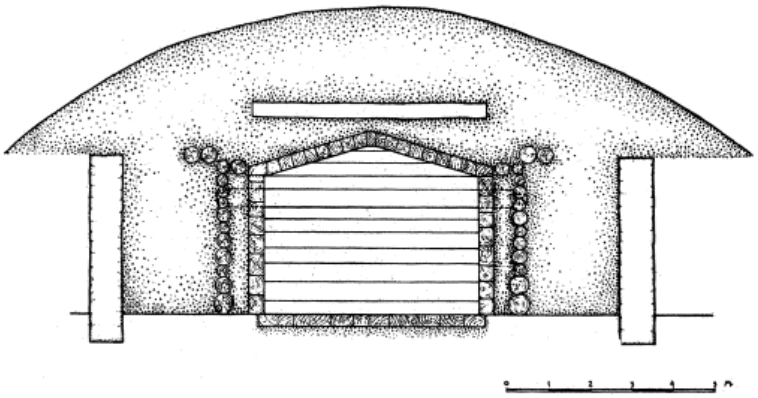

Resim 163. Gordion Büyük Tümülüs, Mezarın içinden kuzeye bakan bölüm (Young, 1958, 160; plate 25, fig.12).

Resim 164. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odasında bulunan tabut,1957 (Simpson, 1993, 210, Plate 58).

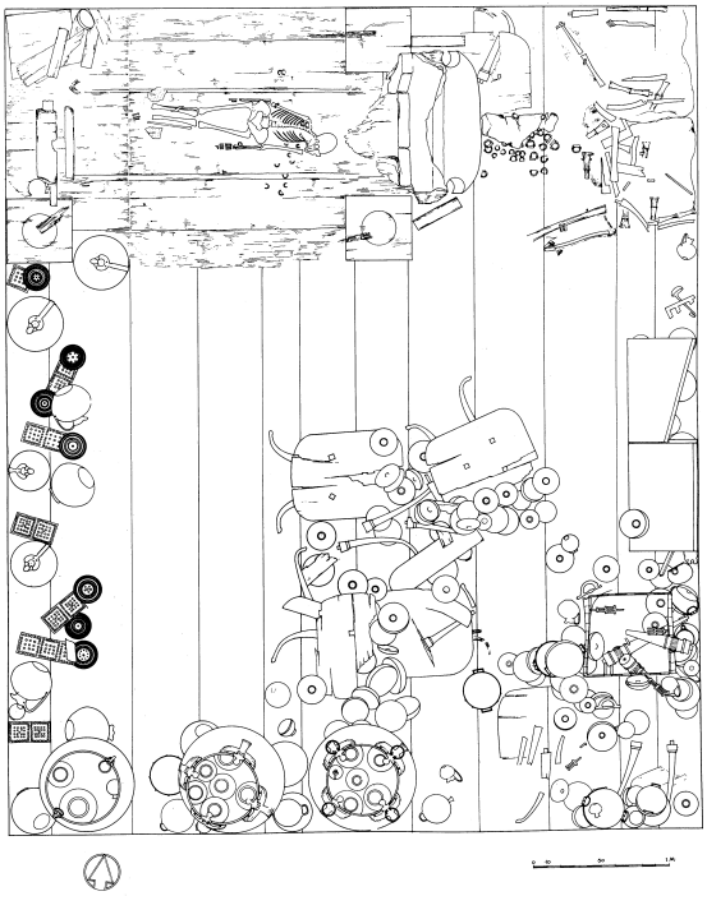

Resim 165. Gordion, bulunduğu şekliyle mezarın planı ve içindekiler, Doroty Cox'un çizimi (Young, 1958, 159, Plate 24).

Resim 166. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odasının zeminine çökmüş halde bulunan işlemeli masa, 1957 (Simpson, 1993, 211, Plate 59).

Resim 167. Gordion Büyük Tümülüs, mezar odası içi ve bronz kaplar, 1957 (Simpson, 1993, 210, Plate 58).

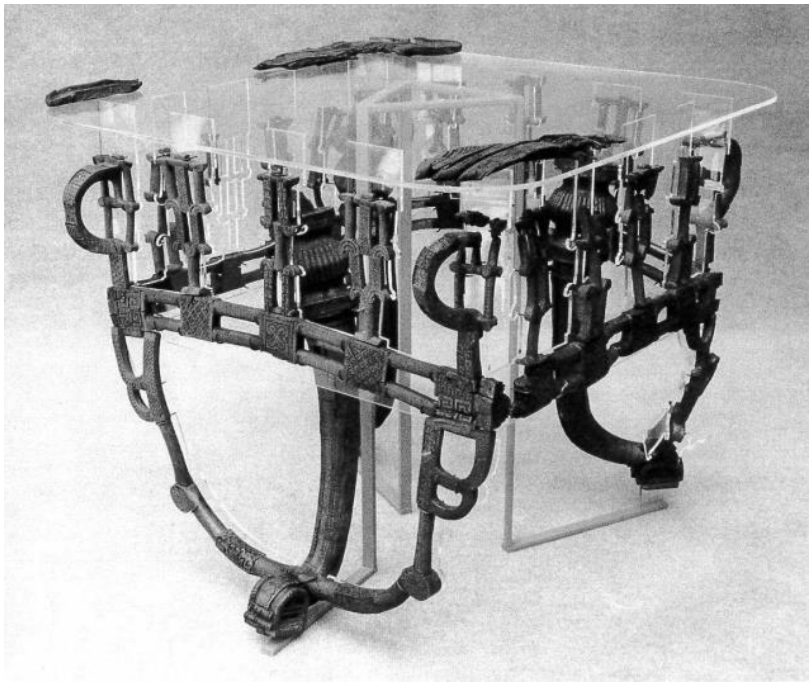

Resim 168. Gordion Büyük Tümülüs'te bulunan kakmalı ahşap masanın sergilenmek üzere yeniden oluşturulmuş hali,1989 (Simpson, 1993, 211, Plate 59).

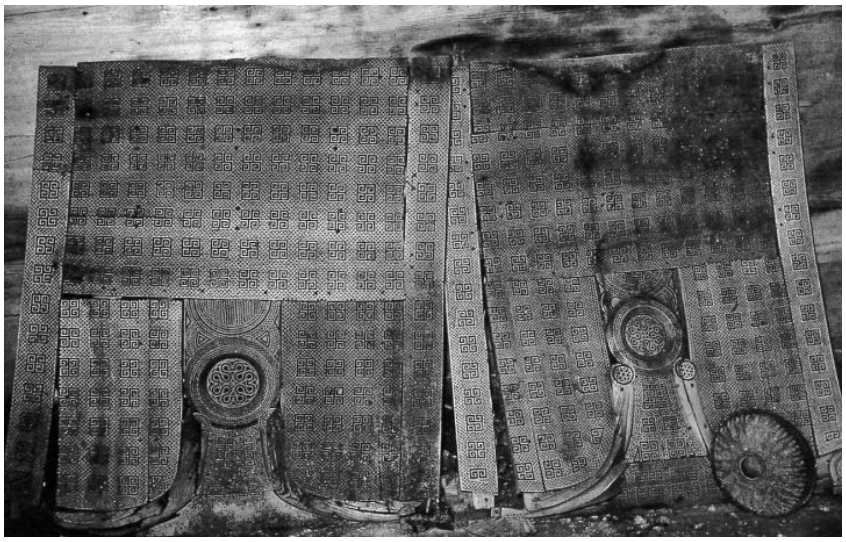

Resim 169. Gordion Büyük Tümülüs, bulunduğu haliyle mezarın doğu duvarına yaslanmış işlemeli ahşap paravan (Simpson, 1993, 212, Plate 60).

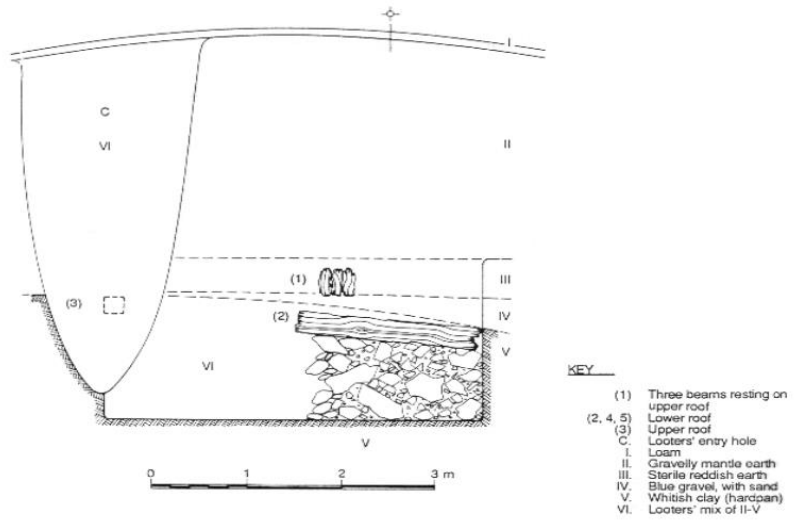

Resim 170. Tümülüs X mezar odası planı (Avşar, 2016, 115).

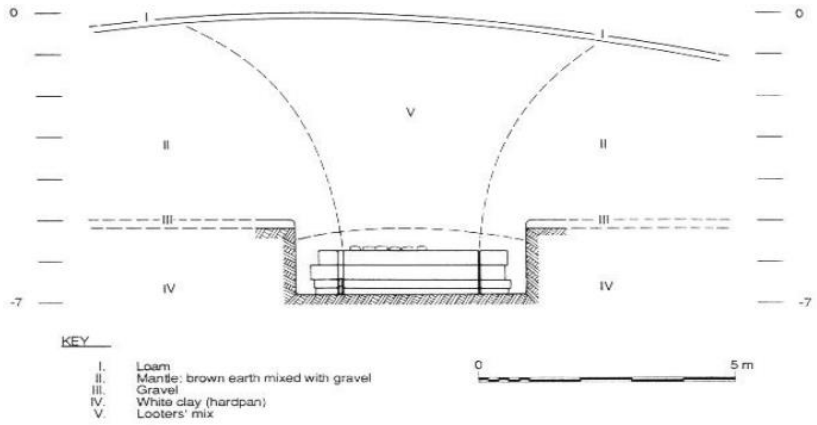

Resim 171. Tümülüs Y mezar odası planı (Avşar, 2016, 115).

Resim 172. Tümülüs Y, köşe harcı (Young, 1966, 278, plate 69, fig. 1).

Resim 173. Hierapolis, 159 Nolu üç basamaklı anıt mezar, önden podyum görünümü (Okunak, 2005, 152).

Resim 174. Hierapolis, 159 No'lu üç basamaklı anıt mezar, arkadan podyum görünümü (Okunak, 2005, 152).

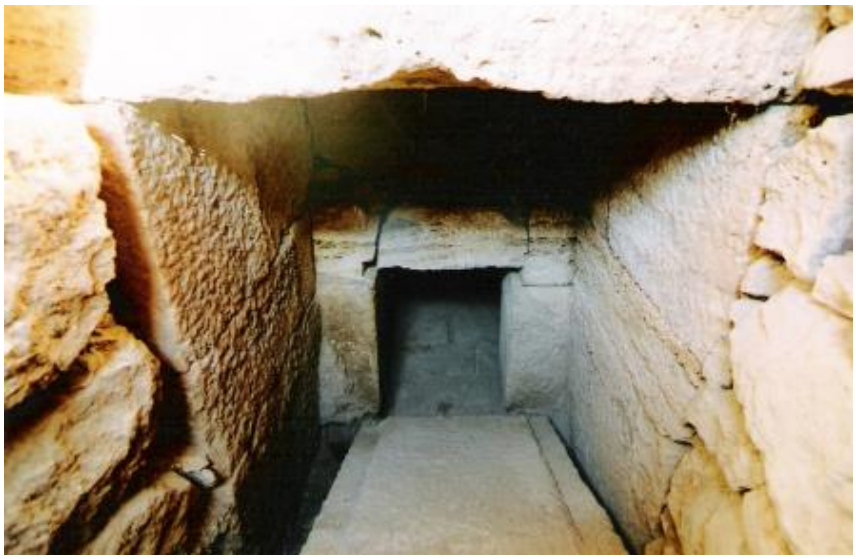

Resim 175. Hierapolis, mezar odasının girişi, duvar ve dromosu (Okunak, 2005, 155).

Resim 176. Hierapolis, girişin karşısındaki kline üzerindeki kemikler ve niş (Okunak, 2005, 156).

Resim 177. Hierapolis, girişin sol tarafında bulunan kline üzerine konulmuş kemikler (Okunak, 2005, 156).

Resim 178. Hierapolis, sol kline altındaki amphoranın buluntu hali (Okunak, 2005, 158).

Resim 179. Hierapolis, cam bardak ve pişmiş toprak unguentariumun buluntu hali (Okunak, 2005, 158).

Resim 180. Phokaia, Pers Anıt Mezarı (Abedi, 2018, 315).

Resim 181. Phokaia Taş Kule'nin doğu cephesinde yer alan sahte kapı ve üzerindeki motifler (Özköylü, 2022, 87).

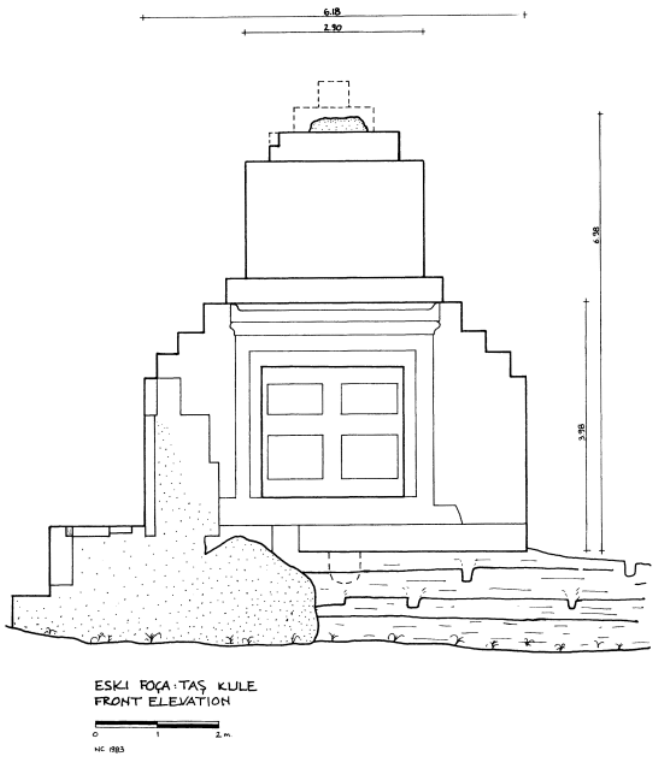

Resim 182. Phokaia Taş Kule, önden görünüş (Cahill, 1988, 485).

Resim 183. Belevi, kaya çekirdeğinin yandan görünüşü (Fedak, 1990, 324).

Resim 184. Belevi, kuzey taraftaki sahte kapının basamak ayağı, kaide profili ve eşiği (Krizinger-Ruggendorfer-Heinz, 2016, 149).

Resim 185. Belevi, mezar odasında bulunan lahdin kapağındaki figür (Krizinger-Ruggendorfer-Heinz, 2016, 153).

Resim 186. Belevi, mezar odasında bulunan hizmetçi olduğu düşünülen heykel (Krizinger - Ruggendorfer-Heinz, 2016, 154).

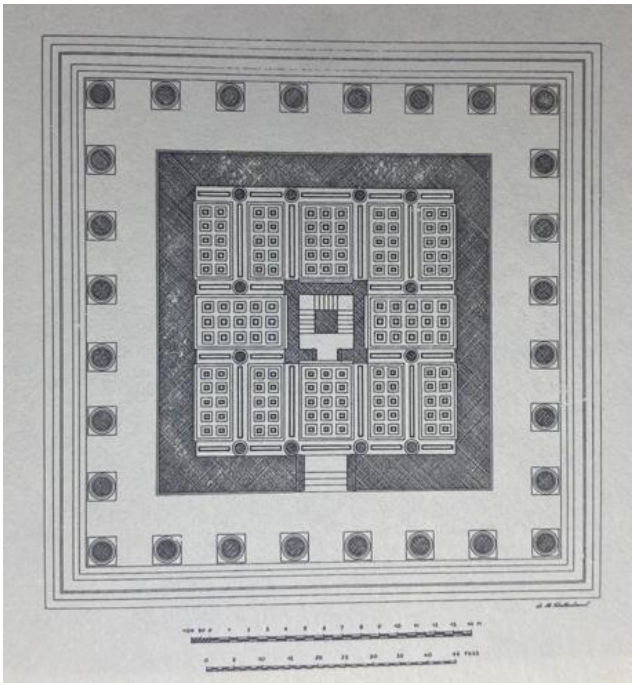

Resim 187. Belevi, üst kat planı (Fedak, 1990, 326).

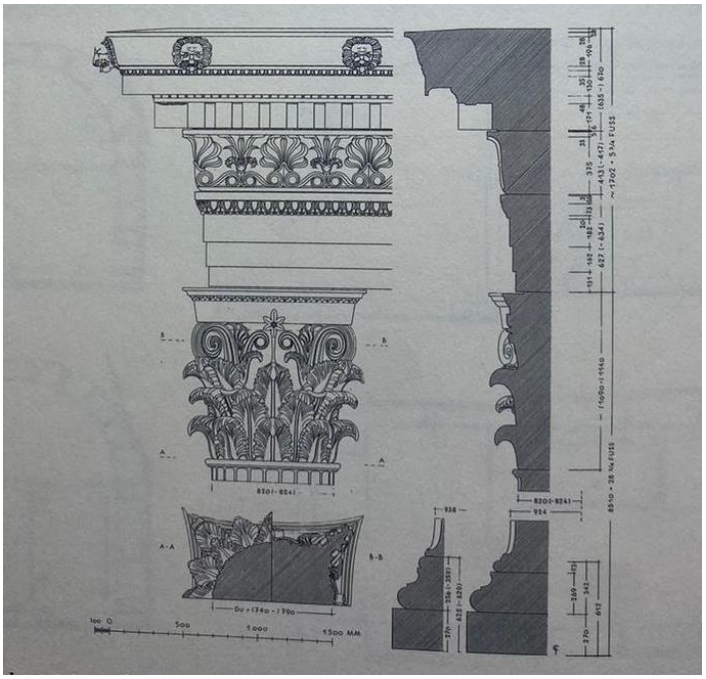

Resim 188. Belevi, entablatur (Fedak, 1990, 326).

Resim 189. Belevi, kentaur savaş kabartmalı entablatur kaset plakası (Krizinger - Ruggendorfer-Heinz, 2016, 152).

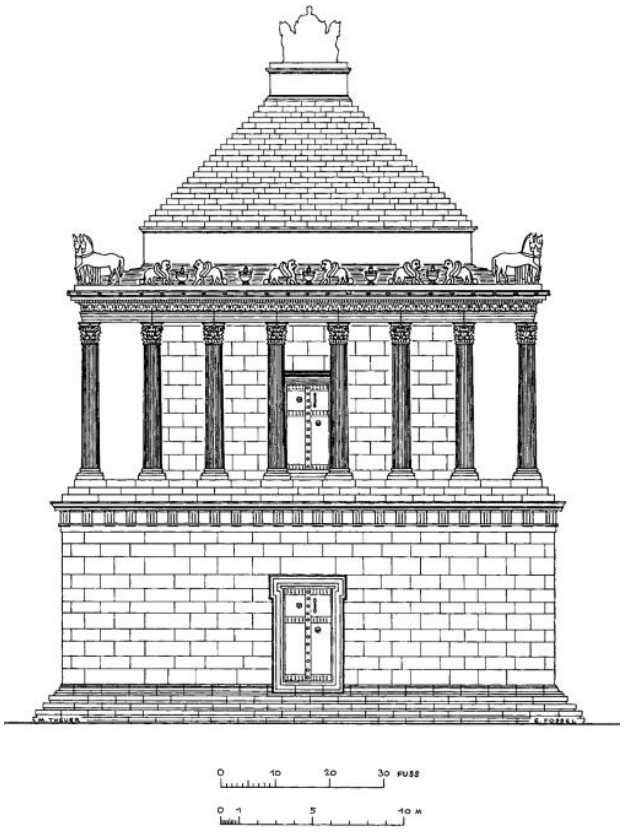

Resim 190. Belevi, Theuer'e göre rekonstrüksiyon, kuzey görünüm (Krizinger - Ruggendorfer- Heinz, 2016, 157).

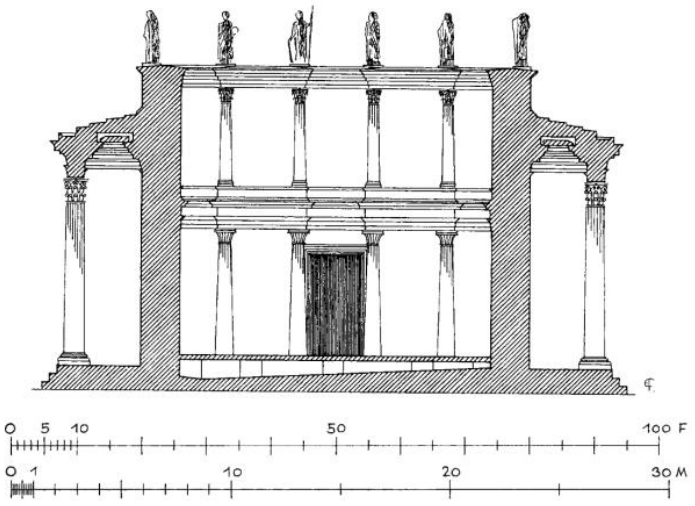

Resim 191. Belevi, Theuer'in yeniden inşa girişimine göre üst kattan batı-doğu kesiti (Krizinger- Ruggendorfer- Heinz, 2016, 158).

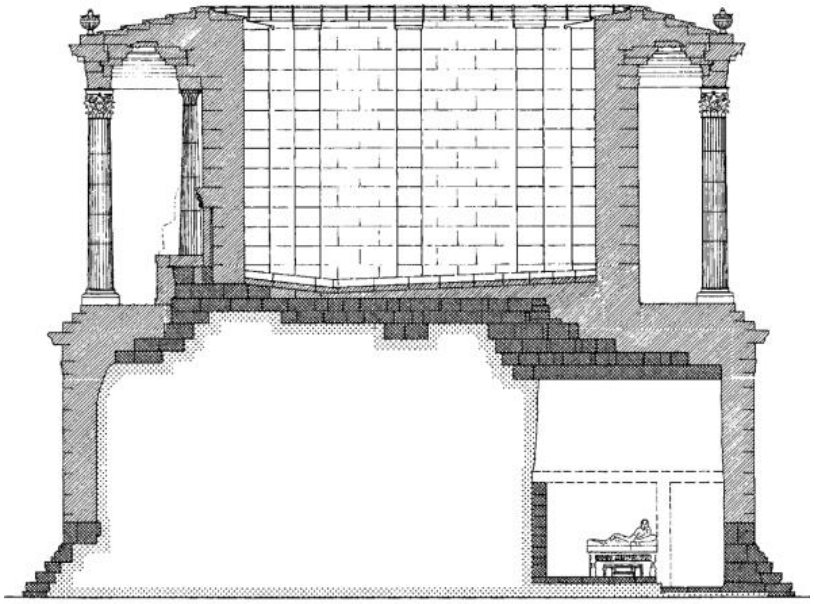

Resim 192. Belevi, Hoepfner'e göre yeniden yapılandırmada kuzey-güney kesiti (Krizinger- Ruggendorfer- Heinz, 2016, 158).

Resim 193. Ephesos, Hadrian Tapınağı'nın A bloğundaki kabartmalar (Rathmayr, 2010, 57; Foto: N. Gail, ÖAI).

Resim 194. Ephesos, Embolos'taki çeşmenin alınlığından kabartma, Androklos Heroon olarak adlandırılır (Rathmayr, 2010, 57 ; Foto: H. Thür).

Resim 195. Ephesos, ön yüzünde Gallienus ve arka yüzünde Androklos bulunan sikke (Rathmayr, 2010, 52).

Resim 196. Ephesos, Androklos Heroon.
(https://turkisharchaeonews.net/object/hellenistic-heroon-ephesus)

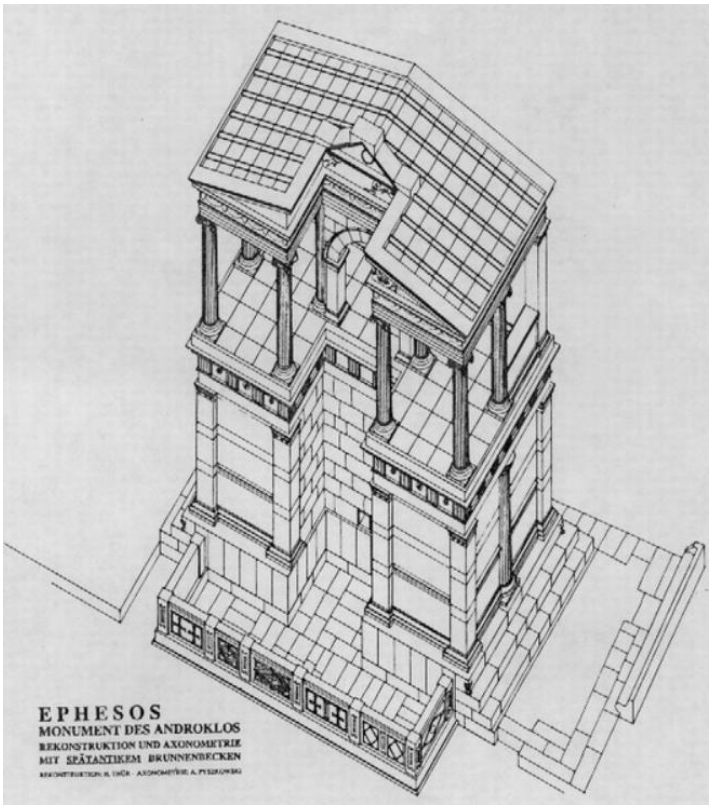

Resim 197. Ephesos, Androklos Heroonu, yeniden yapılandırma (Hilke Thür).
http://constantinople.ehw.gr/Forms/fMedia.aspx?lemmaid=8257&contlang=58&lemmatitle=Ephesus%20(Antiquity),%20Heroon%20of%20Androclus

Resim 198. Ephesos, Oktagon Anıt Mezarı (Yazıcı, 2014, 78, Lev.3, Res. 57; Daim. F-Ladstatter, 2011, 22-29).

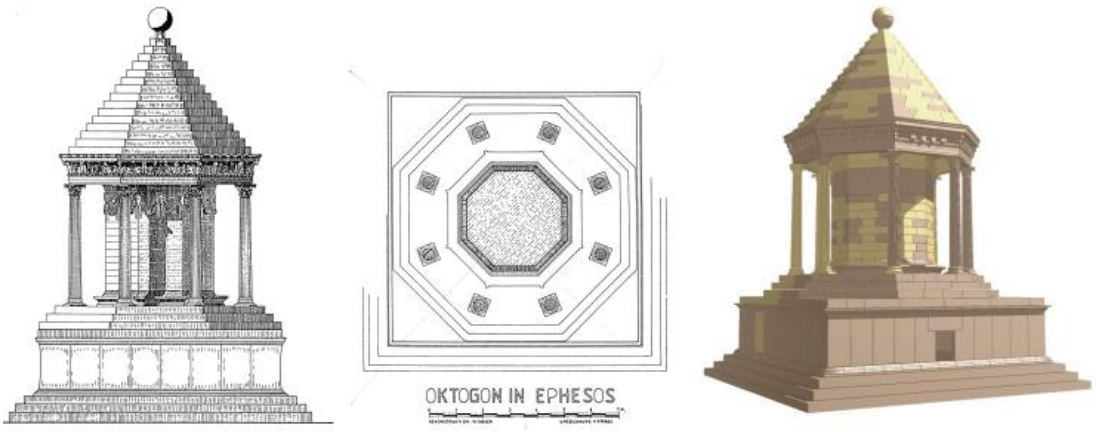

Resim 199. Ephesos, Oktagon anıtı. Soldaki W. Wilberg'in çizimi, sağdaki 3D ölçümler olmadan bir CAD sistemi kullanılarak oluşturulan bir 3D model olarak modern görselleştirme (Thuswaldner- Flory- Kalasek- Hofer- Thür, 2009, 5).

Resim 200. Ephesos, güneydoğudan anıtın tabanı ve mezar odasına giriş (Plattner, 2009, 110).

Resim 201. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı (Yazıcı, 2014, 75; Oliver, 2011, 252, Res. 14).

Resim 202. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı (Wood, 1877, 57).

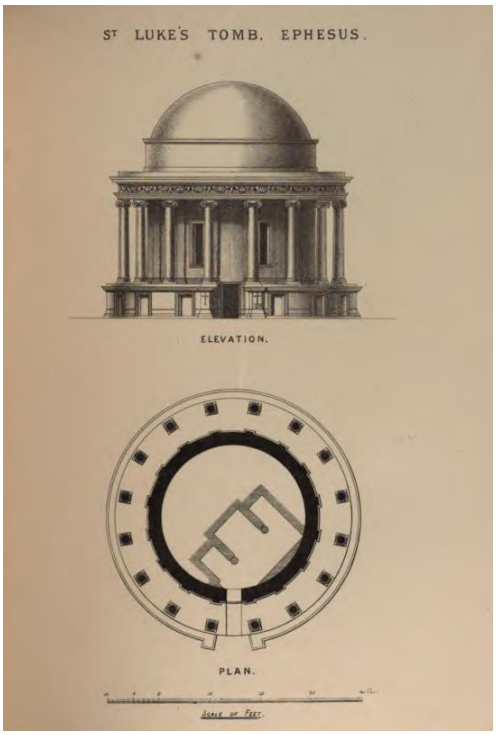

Resim 203. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezar planı (Wood, 1877, 58).

Resim 204. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarı (Yazıcı, 2014, 77).

Resim 205. Ephesos, Lukas'ın Anıt Mezarına ait model çalışması (Yazıcı, 2014, 77; Daim. F- Ladstätter S., 2011, 245).

Resim 206. Ephesos, Celsus Kütüphanesi genel görünüm (Plocek, 2012, 77).

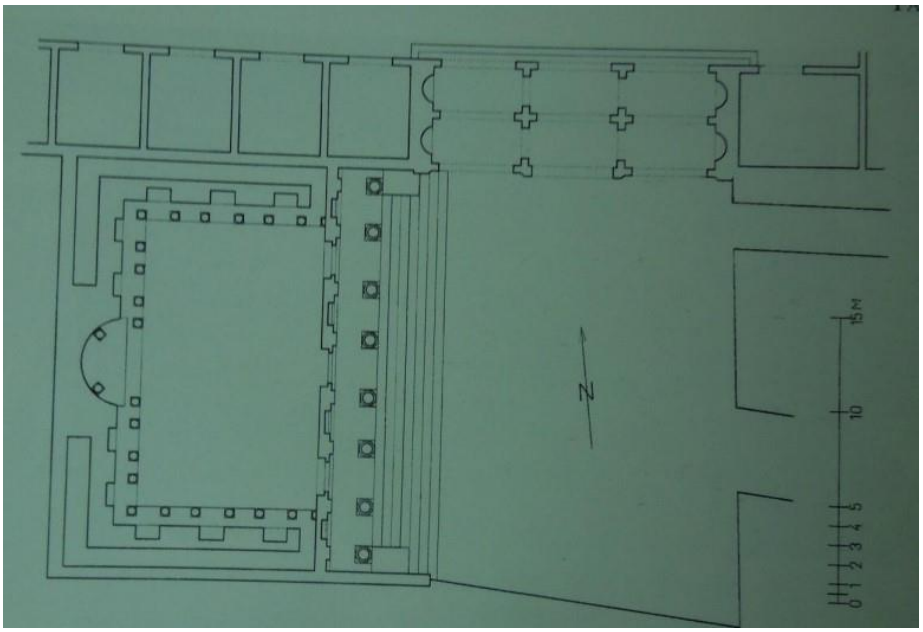

Resim 207. Celsus Kütüphanesi, mezar ve kütüphane planı (Yazıcı, 2014, 80, Lev.37; İdil, 1995, taf.87).

Resim 208. Celsus Kütüphanesi, Iulius Celsus Palemeonus'a ait girlandlı lahit (Yazıcı, 2014, 80, Lev.39; Taşkın, 2011, 94).

Resim 209. Hekatomnos Anıt Mezarı, kutsal alan, havadan genel görünüm (Kızıl, 2020, 133).

Resim 210. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar podyumu (Kızıl, 2020, 148).

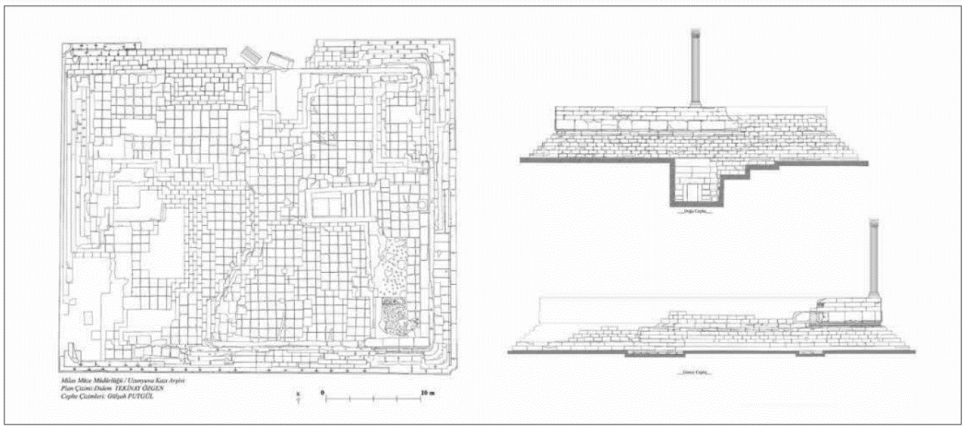

Resim 211. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar podyumu, plan ve kesitler (Kızıl, 2020, 148).

Resim 212. Hekatomnos Anıt Mezarı, krepidoma basamakları ve krepidomadan kenet örneği (Kızıl, 2020, 149).

Resim 213. Hekatomnos Anıt Mezarı, üst oda (Kızıl, 2020, 155).

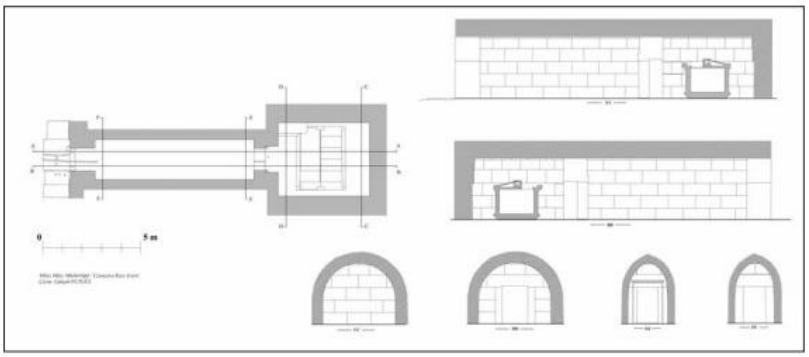

Resim 214. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar odası, plan ve kesitler (Kızıl, 2020, 158).

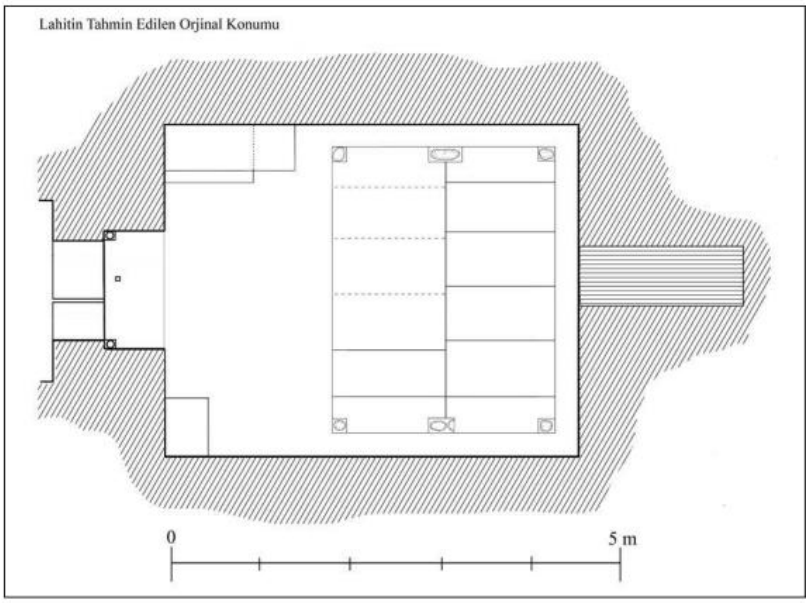

Resim 215. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin tahmin edilen konumuyla mezar odası planı (Kızıl, 2020, 158).

Resim 216. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin ön yüzü. (https://www.atlasdergisi.com/gundem/hekatomnos-anit-mezari-bir-kralin-mezarinda.html)

Resim 217. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin arka yüzü. (https://www.atlasdergisi.com/gundem/hekatomnos-anit-mezari-bir-kralin-mezarinda.html)

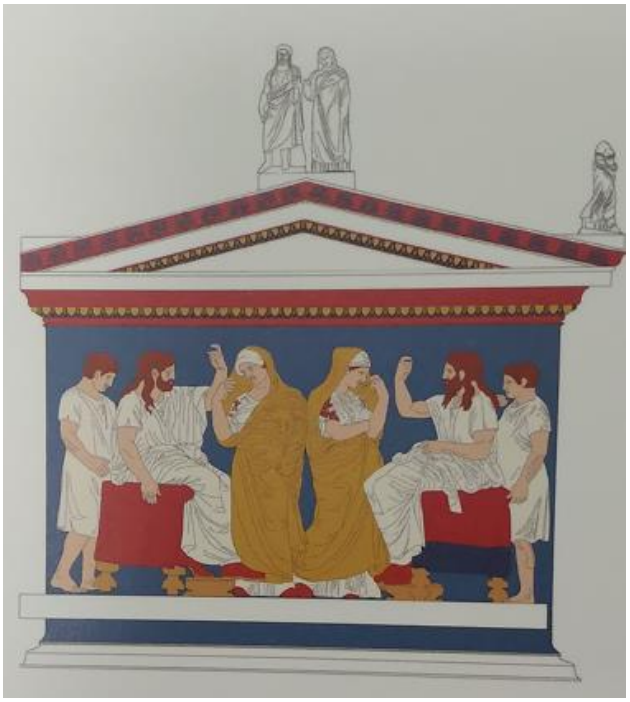

Resim 218. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin renklendirilmiş sol yan yüzü (Işık, 2020, 236).

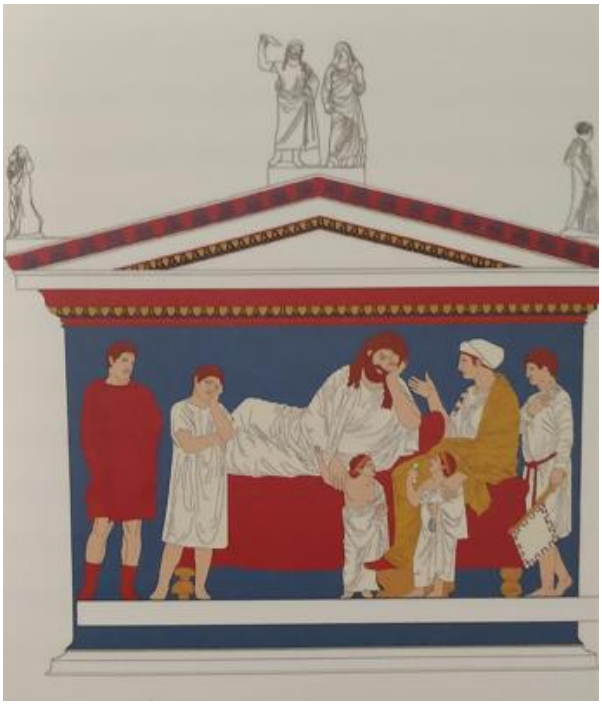

Resim 219. Hekatomnos Anıt Mezarı, lahdin renklendirilmiş sağ yan yüzü (Işık, 2020, 236).

Resim 220. Hekatomnos Anıt Mezarı, mezar odası, raflar (Kızıl, 2020, 161).

Resim 221. Hekatomnos Anıt Mezarı, dromos (Kızıl, 2020, 164).

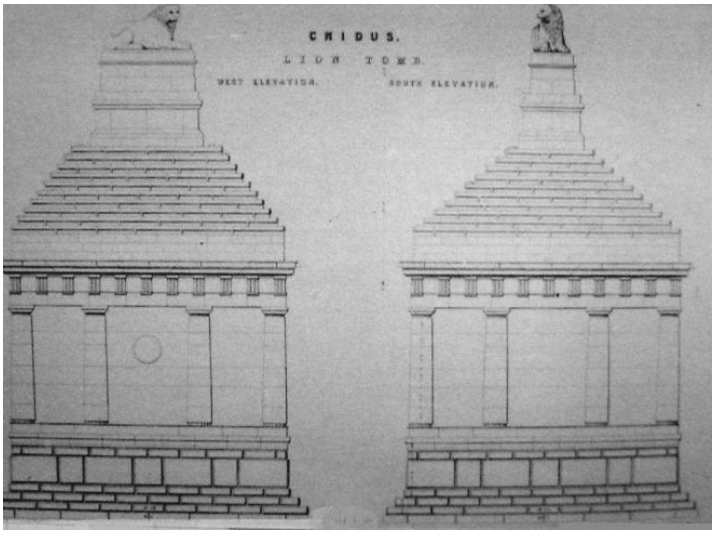

Resim 222. Knidos, Aslanlı Anıt Mezar, restitüsyon çizimi (Pullan,Waywell; Alpaslan, 2005, 108).

Resim 223. Knidos Aslanlı Anıt Mezar, Aslan heykeli (Doksanaltı, 2020, 14, fig.10).

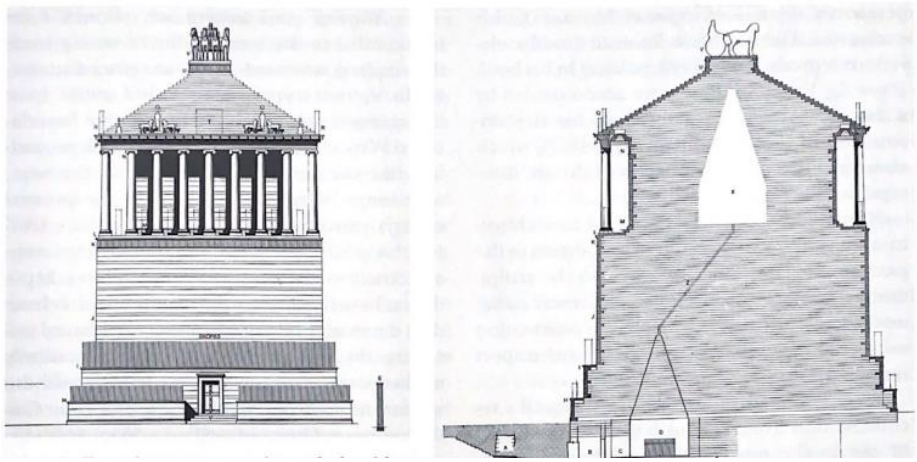

Resim 224. Halikarnassos Mausoleumu rekonstrüksiyonu (Jeppesen, 1976, şek.4-5; Jeppesen, 2002, 15).

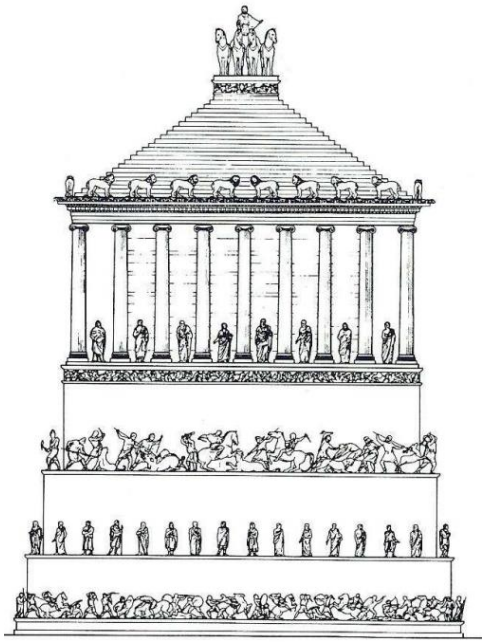

Resim 225. Halikarnassos Mausoleumu restitüsyonu (Waywell; Alpaslan, 2005, 106).

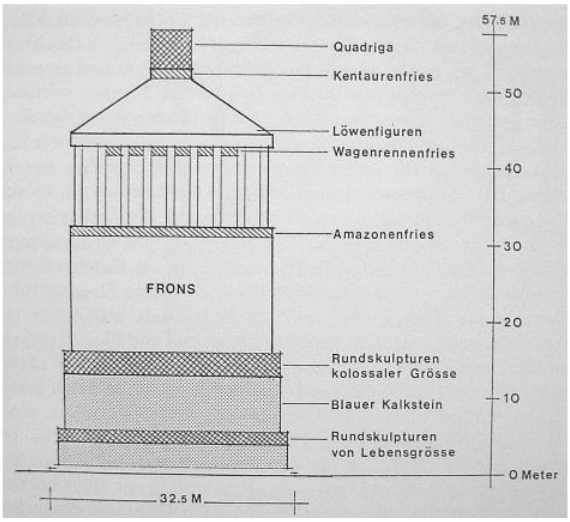

Resim 226. Halikarnassos Mausoleumu, friz ve heykellerin yerleri ve konumu (Jeppesen; Alpaslan, 2005, 10).

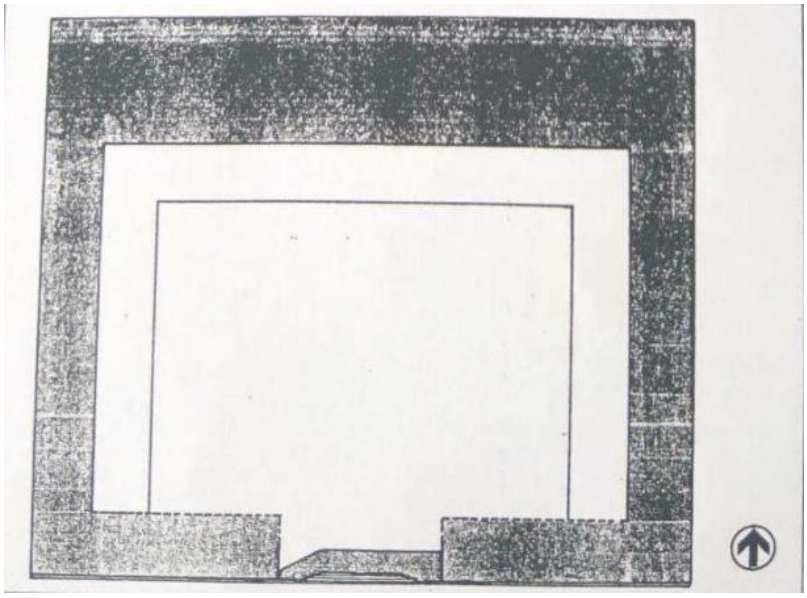

Resim 227. Kaunos, Mezargediği Heroonu planı (Varkıvanç, 1995, 108).

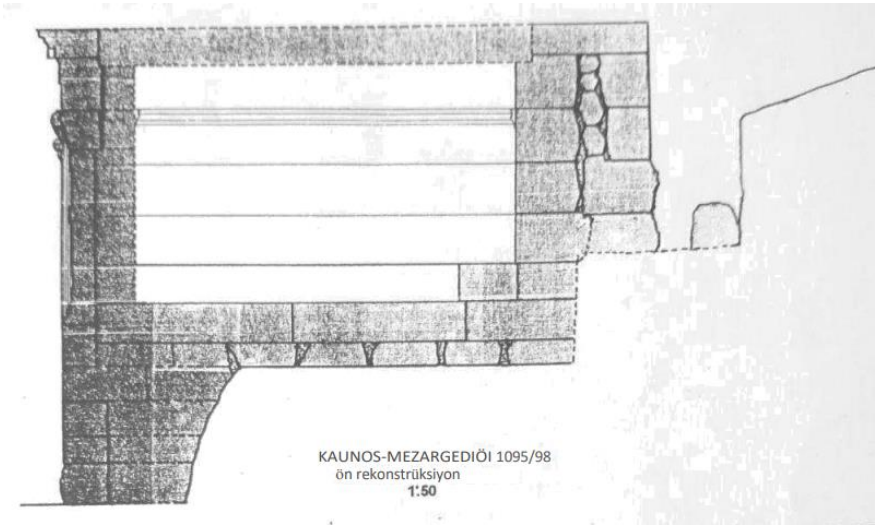

Resim 228. Kaunos, Mezargediği Heroonu, enine kesiti (Varkıvanç, 1995, 109).

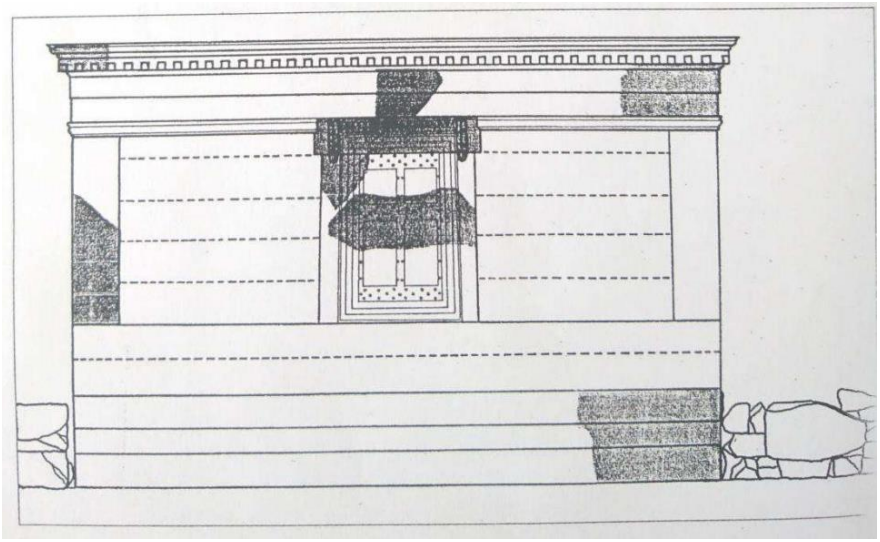

Resim 229. Kaunos, Mezargediği Heroon, ön cephe rekonstrüksiyon (Varkıvanç, 1995, 108).

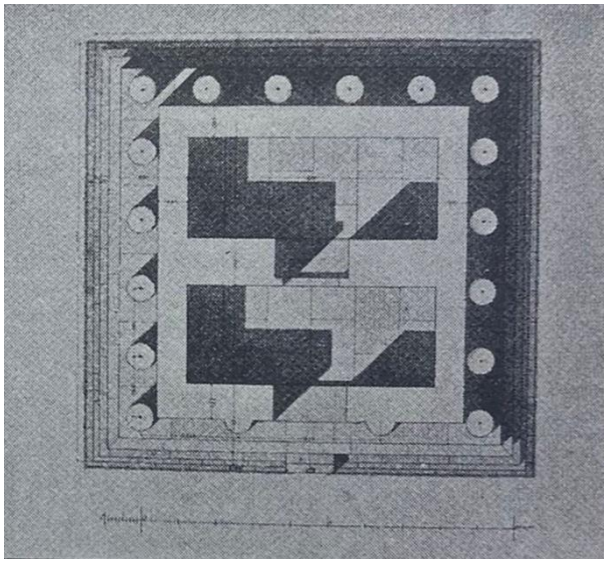

Resim 230. Ta Marmara Anıt Mezarı, planı (Fedak, 1990, 334, fig.110).

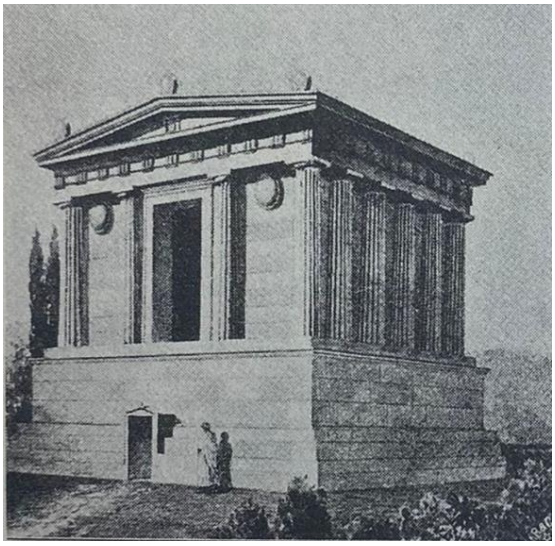

Resim 231. Ta Marmara Anıt Mezarı, rekonstrüksiyonu (Fedak, 1990, 334, fig.110).

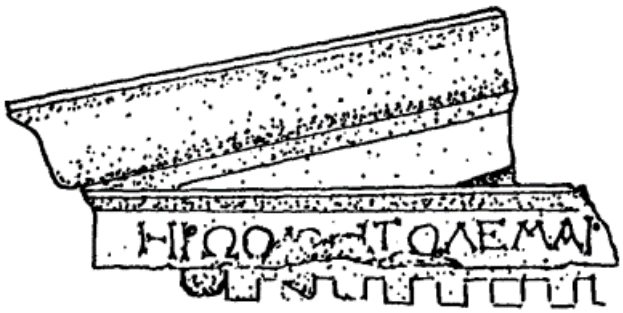

Resim 232. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, önden görünümü (Kızıl, 1999, 42, Çiz.28).

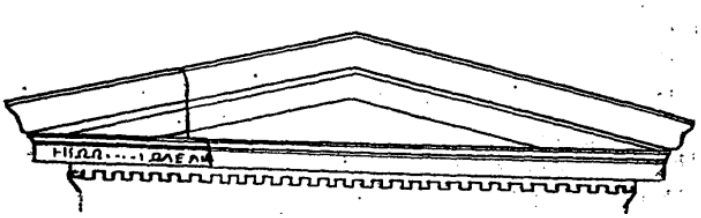

Resim 233. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, restitüsyon (Kızıl, 1999, 42, Çiz.28).

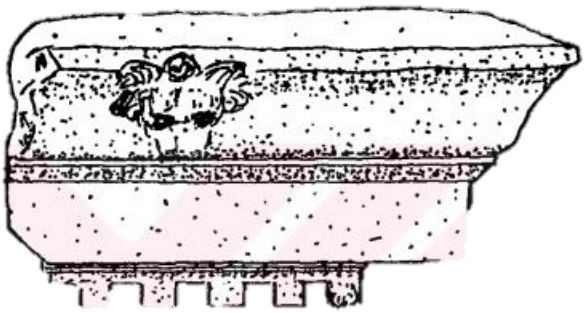

Resim 234. Mylasa, Ptolemaion'a ait alınlık parçası, yandan görünümü (Kızıl, 1999, 42, Çiz.28).

Resim 235. Gümüşkesen Anıt Mezarı (photo: Ivan Kuzma) (Novakova, 2016, 57).

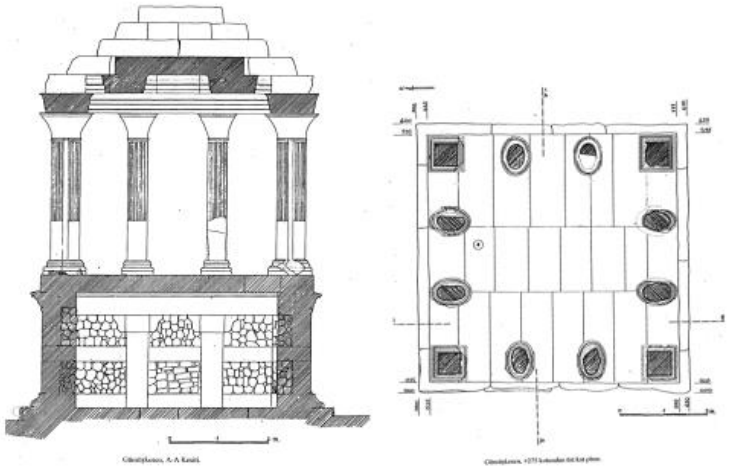

Resim 236. Gümüşkesen Anıt Mezarı plan ve kesit rölövesi (Kızıl, 1999, Çiz.3-6).

Resim 237. Gümüşkesen anıt mezarı, üst kat zeminindeki çizikler (Rumscheid, 1995, 96, Res.11).

Resim 238. Iasos, Balık Pazarı anıt mezarı **(**Baldoni-Franco-Manara-Belli-Berti, 2004, 129).

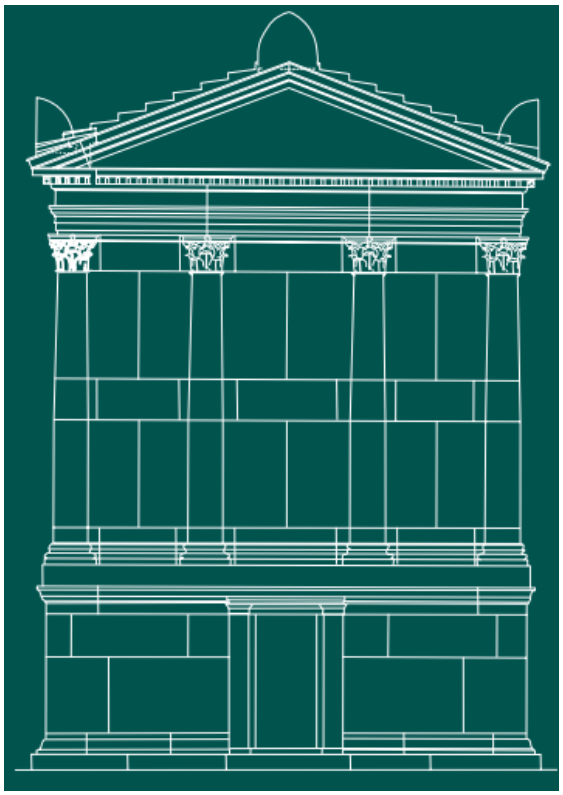

Resim 239. Iasos, Balık Pazarı, anıt mezarın batı cephesine ait restitüsyon (Baldoni-Franco-Manara-Belli-Berti, 2004, 129).

Resim 240. Iasos, Balık Pazarı, avlu (Baldoni-Franco-Manara-Belli-Berti, 2004, 129).

Resim 241. Pedasa, Gebekilise Tümülüsü (Diler, 2016, Pl 215).

Resim 242. Pedasa, Gebekilise Tümülüsü, dromos (Diler, 2016, Pl 216).

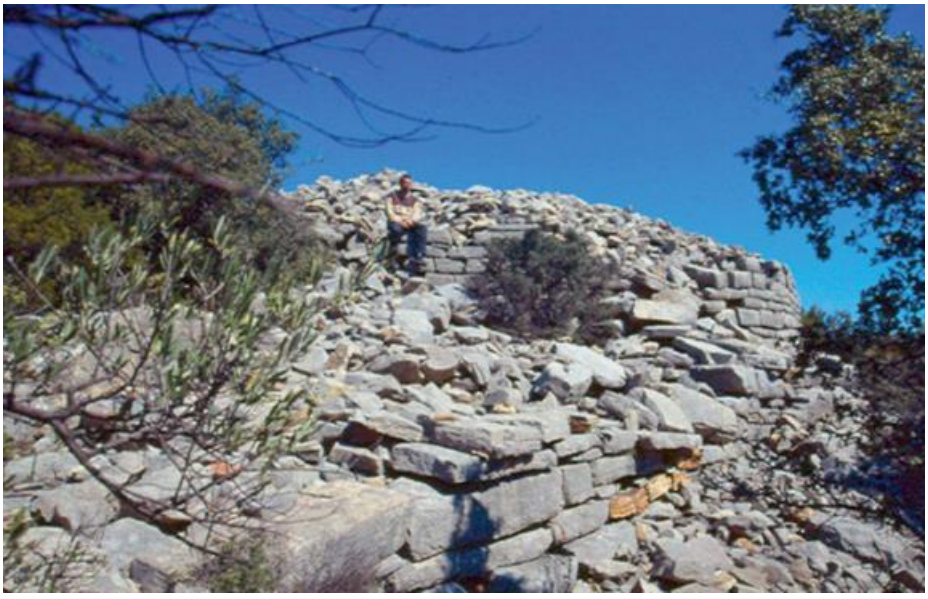

Resim 243. Pedasa, Üçörenler Tümülüsü, teras duvarı (Diler, 2016, Pl 217).

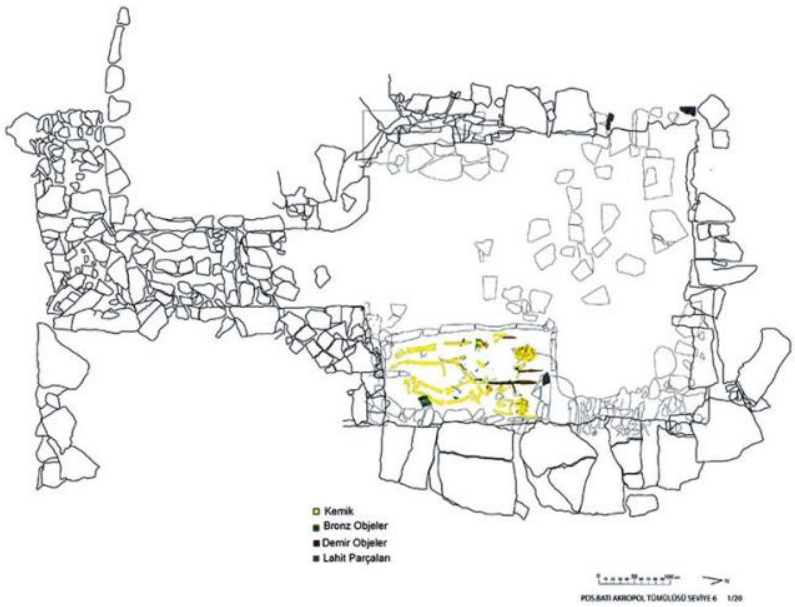

Resim 244. Pedasa Batı Akropol Tümülüsü, erken seviye (Diler, 2016, Pl 235).

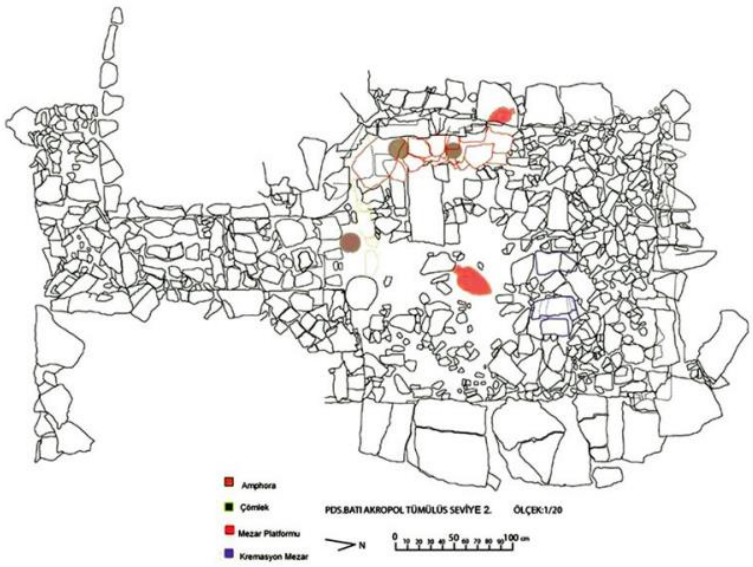

Resim 245. Pedasa Batı Akropol Tümülüsü, Roma mezar katı (Diler, 2016, Pl 233).

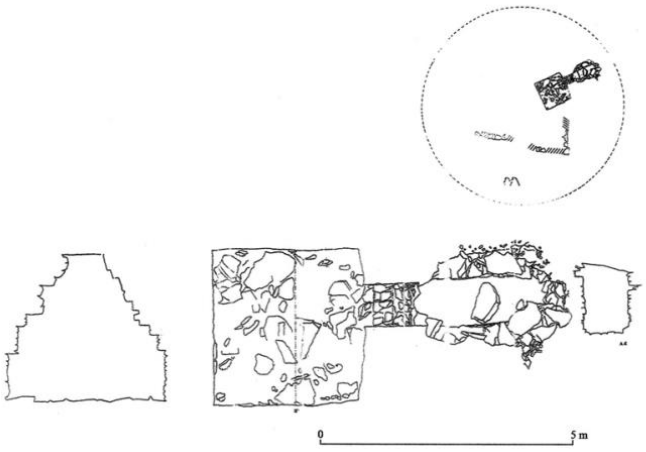

Resim 246. Pedasa, Sivriçam Tepe Tümülüsü plan (Diler, 2016, Pl 220).

Resim 247. Mutaf Tepe Tümülüsü (Dağdeviren, 2022, 90).

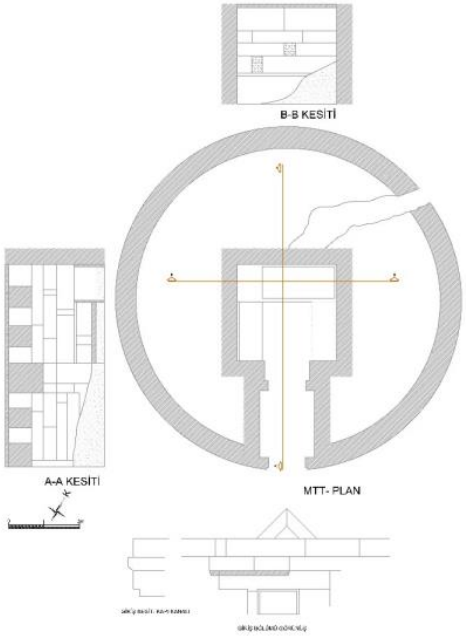

Resim 248. Mutaf Tepe Tümülüsü, plan (Dağdeviren, 2022, 240).

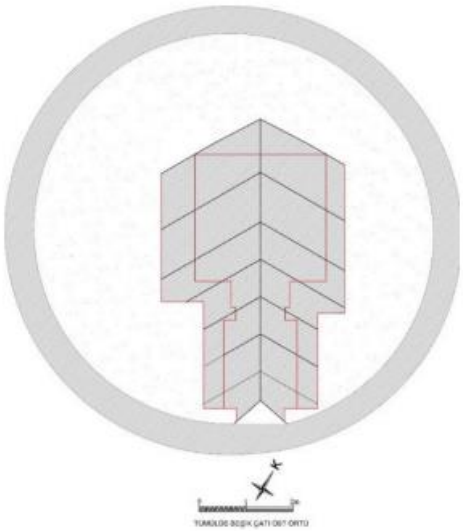

Resim 249. Mutaf Tepe Tümülüsü, beşik çatı üst örtü (Dağdeviren, 2022, 245).

Resim 250. Mutaf Tepe Tümülüsü, çevresindeki düzenlemeler (Dağdeviren, 2022, 246).

Resim 251. Ksanthos, aslanlı mezar (Fellows, 1938, 226).

Resim 252. Ksanthos, Aslanlı mezar, Güney yöndeki aslan bir hayvanı parçalarken. https://www.rehbername.com/seyahat/ksanthos-xanthos-antik-kenti

Resim 253. Ksanthos, Aslanlı mezar, çıplak bir erkeğin aslanı öldürme sahnesi (Özüdoğru, 2013, 82).

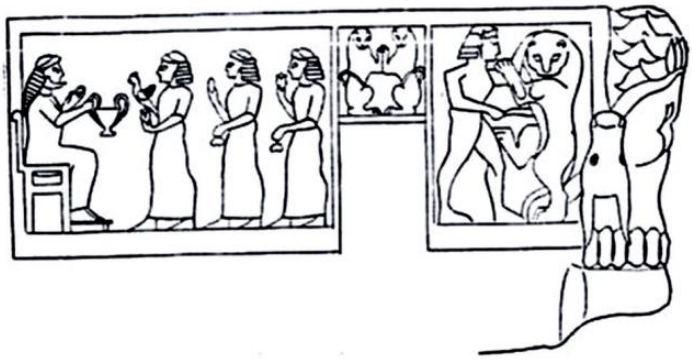

Resim 254. Ksanthos, Aslanlı mezar, mezar sahibi ve hediye getiren figürler (Motor, 2003, 18).

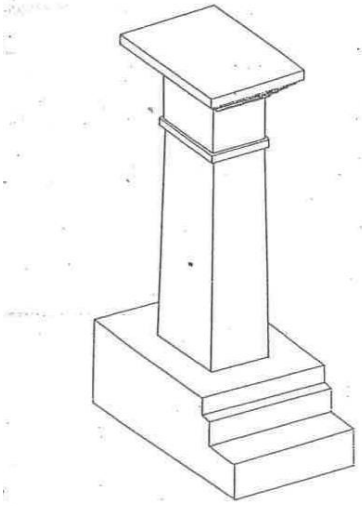

Resim 255. Isinda Anıt Mezarı, rekonstrüksiyon (Özhanlı, 2001-2002, 98).

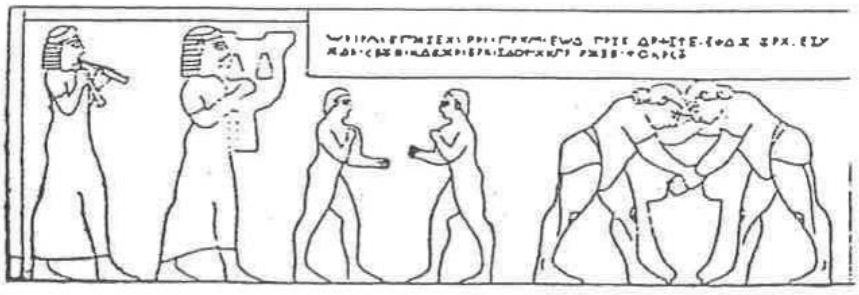

Resim 256. Isinda Anıt Mezarı, kuzey yüz (Akurgal, GrReliefs, Res. 11) (Özhanlı, 2001-2003, 102).

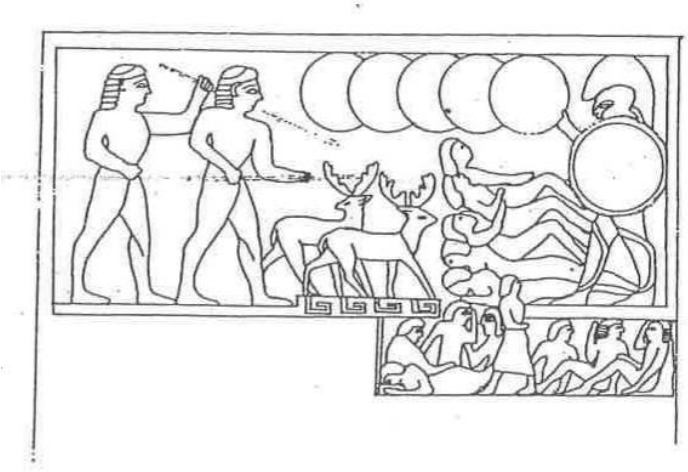

Resim 257. Isinda Anıt Mezarı, güney yüz (Akurgal, Grreliefs'den değiştirilerek) (Özhanlı, 2001-2003, 99).

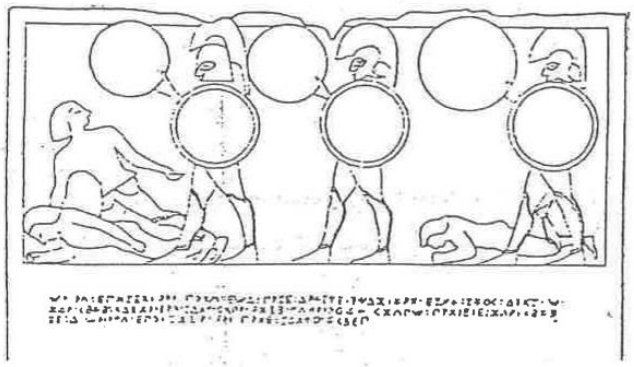

Resim 258. Isinda Anıt Mezarı, doğu yüz (Akurgal, GrReliefs, Res. 10) (Özhanlı, 2001-2003, 100).

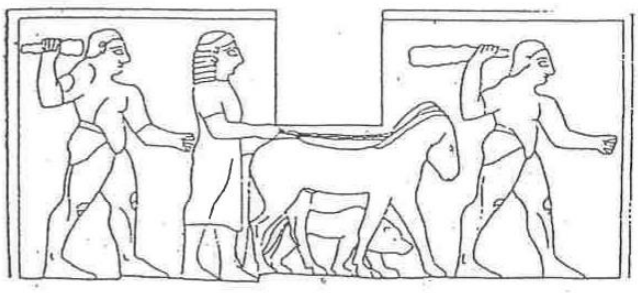

Resim 259. Isinda Anıt Mezarı, batı yüz (Akurgal, GrReliefs, Res. 10) (Özhanlı, 2001-2003, 101).

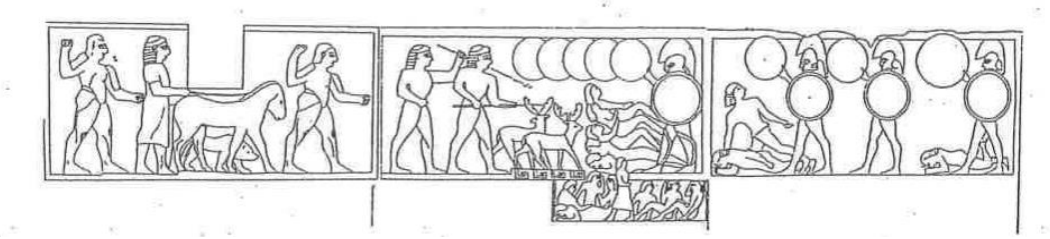

Resim 260. Isinda Anıt Mezarı, güney-batı yüz (Akurgal, Grreliefs'den değiştirilerek) (Özhanlı, 2001-2003, 102).

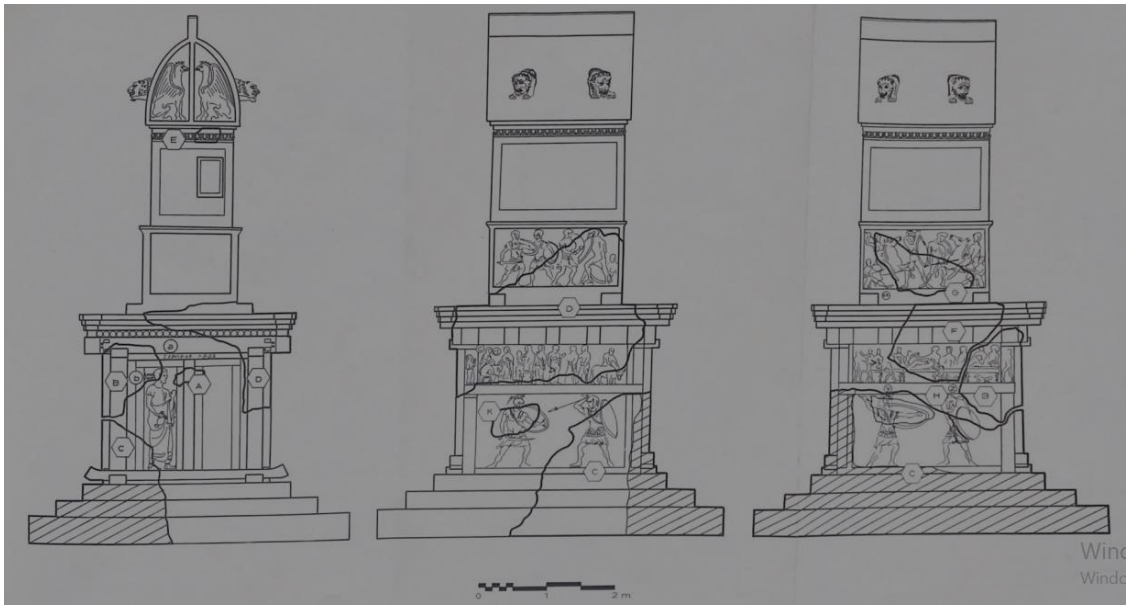

Resim 261. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, rekonstrüksiyon çizimi (Borchardht-Neumann, 1968, 176).

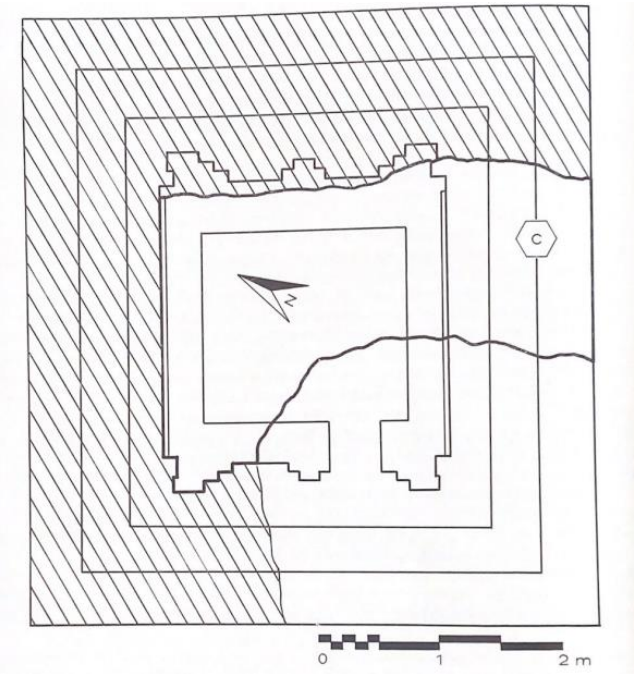

Resim 262. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, kat planı (Borchardht-Neumann, 1968, 176).

Resim 263. Kadyanda, Salas Anıt Mezarı, kuzey tarafı ve lahit kaidesinin doğu dar tarafı (Borchardht-Neumann, 1968, 177).

Resim 264. Harpy Dikme Mezar (Fellows, 1838, 225).

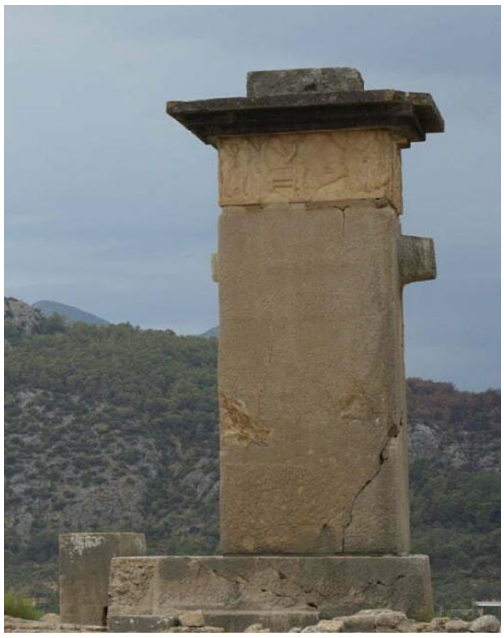

Resim 265. Harpy Dikme Mezar
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/harpy-aniti/#17.1/36.356789/29.31794)

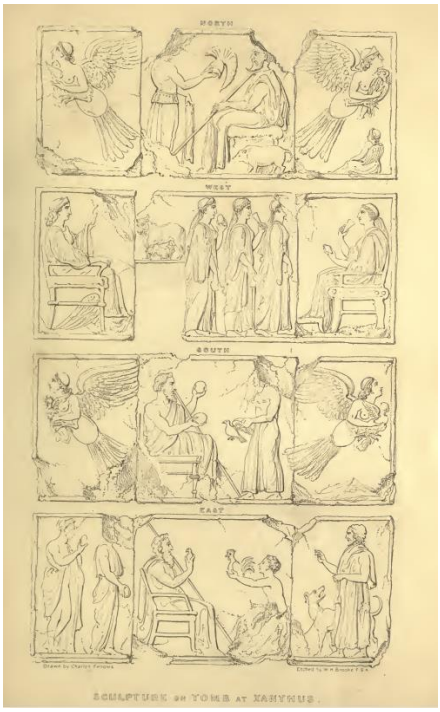

Resim 266. Harpy Dikme Mezar (Fellows, 1838, 233).

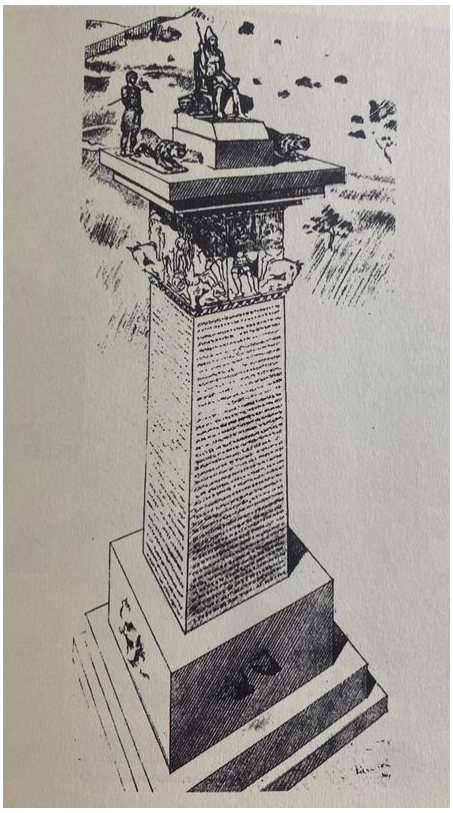

Resim 267. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar (Fedak, 1991, 273; şek. 29).

Resim 268. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar üzerinde bulunan yazıt (Çevik, 2015, 214).

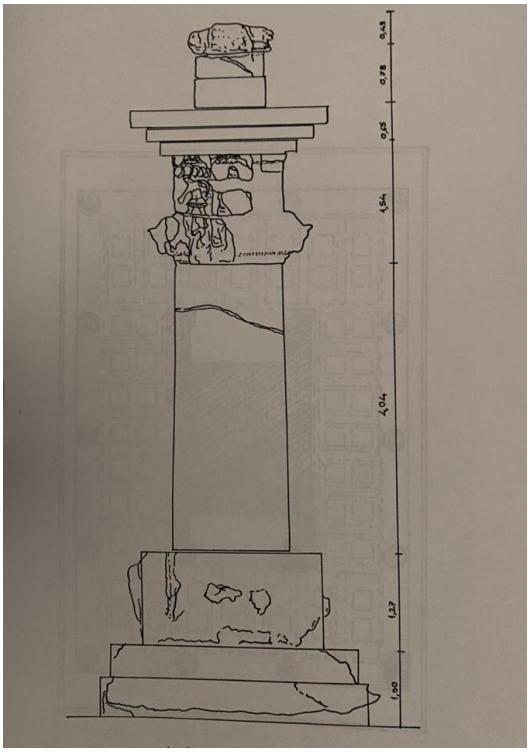

Resim 269. Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar, protomları gösteren çizim (Motor, 2003, 29, çiz. 7).

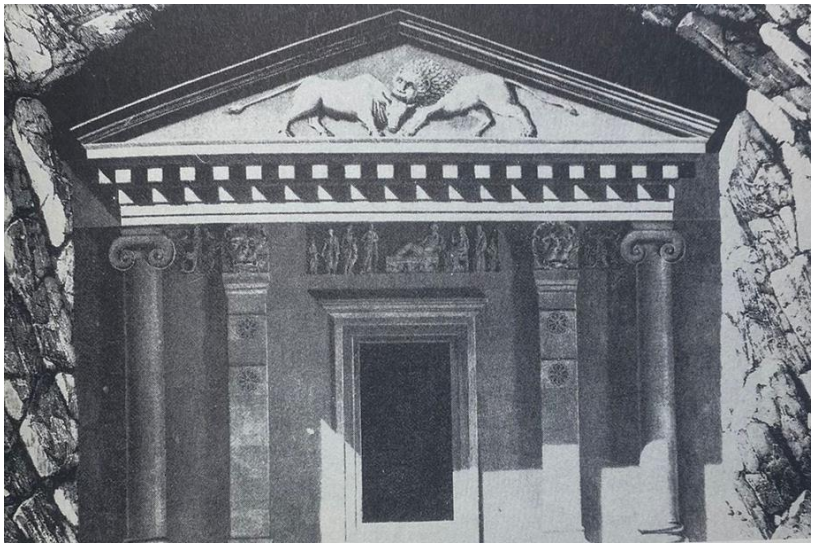

Resim 270. Myra – 69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezar (Fedak, 1991, 343).

Resim 271. Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı (Roos, 2020, 143).

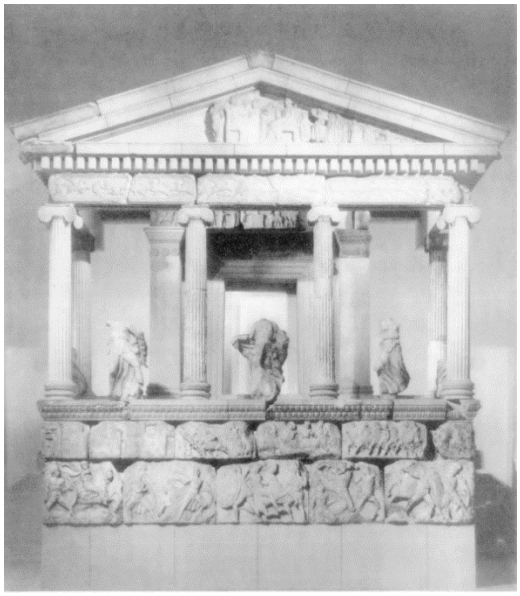

Resim 272. Nereidler Anıtı, doğu cephesi, British Museum (Martin, 1987, 141).

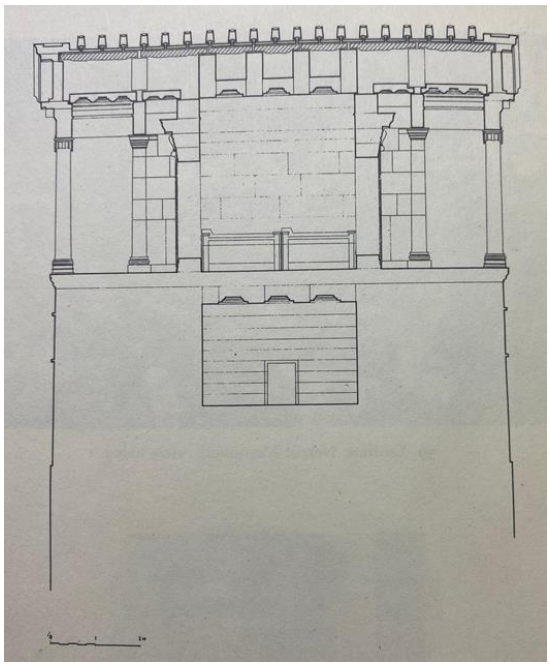

Resim 273. Nereidler Anıtı, kesit (Fedak, 1991, 296; şek. 61).

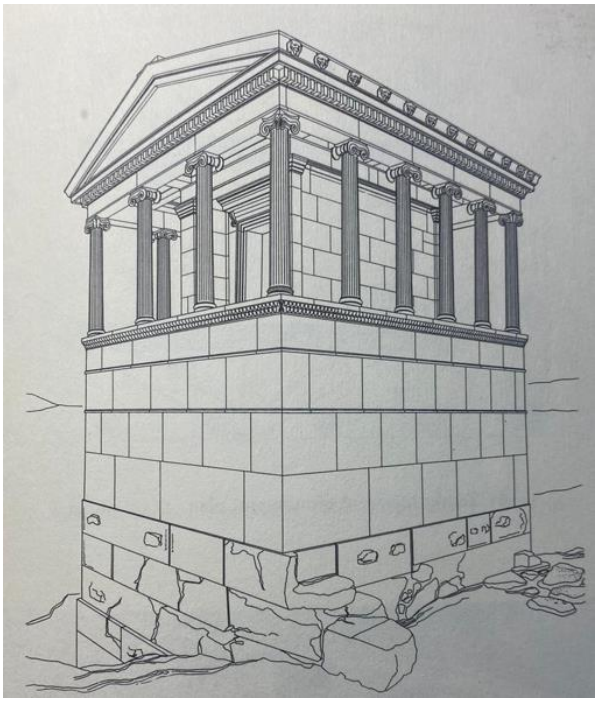

Resim 274. Nereidler Anıtı restitüsyon (Fedak, 1991, 297; şek. 62).

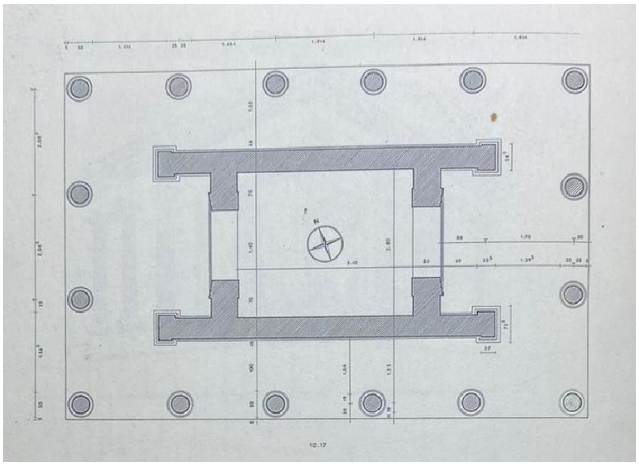

Resim 275. Nereidler Anıtı, planı (Fedak, 1991, 298; şek. 63).

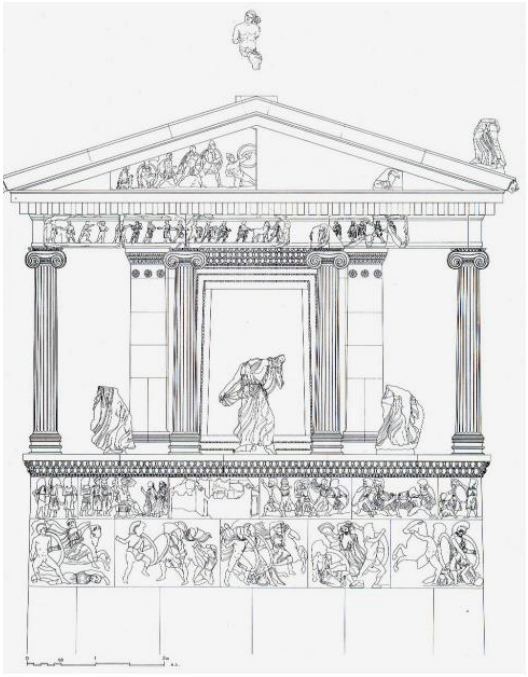

Resim 276. Nereidler Anıtı, doğu cephesi (Borchthart, 1990; Alpaslan, 2005, 99).

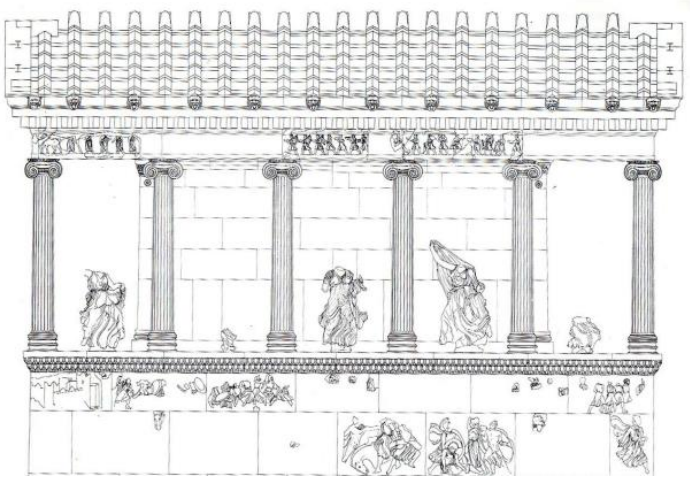

Resim 277. Nereidler Anıtı, kuzey cephesi (Borchthart, 1990; Alpaslan, 2005, 99).

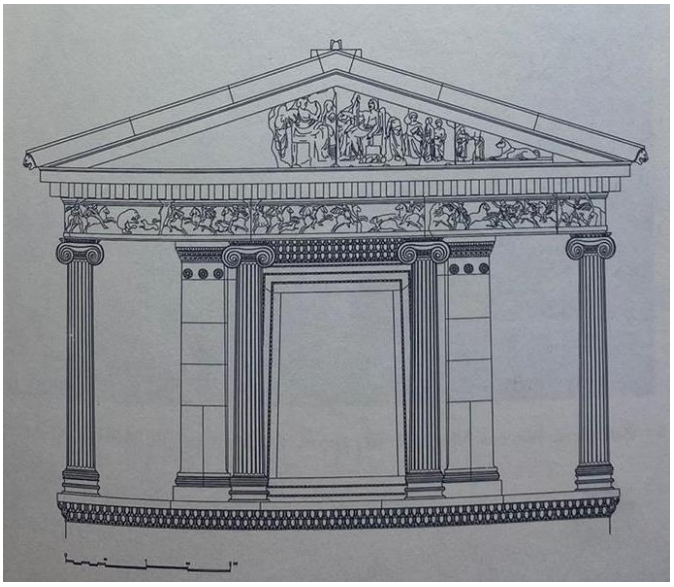

Resim 278. Nereidler Anıtı, kuzey cephesi (Fedak, 1991, 299; şek. 66).

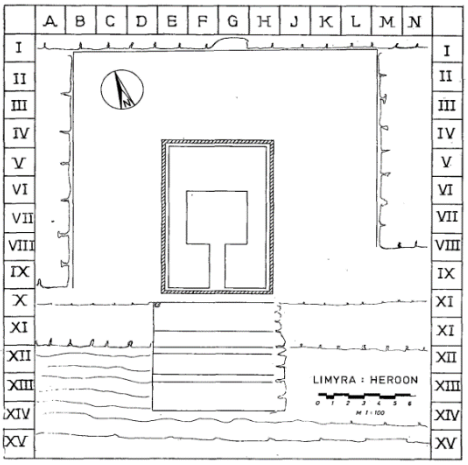

Resim 279. Limyra, Perikle Heroonu planı (Borchhardt, 1969, 18).

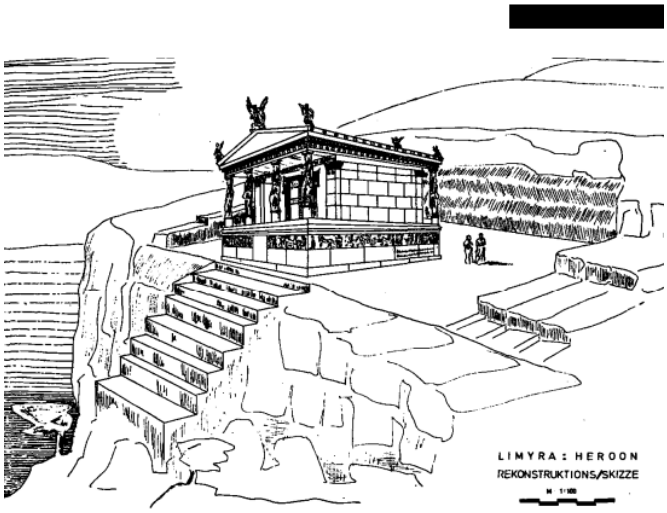

Resim 280. Limyra, Perikle Heroonu rekonstrüksiyonu (Borchhardt, 1969, 19).

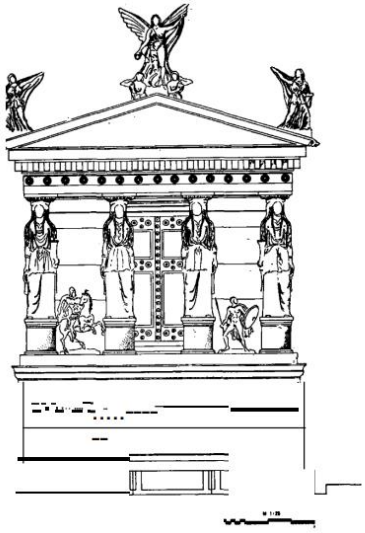

Resim 281. Limyra, Perikle Heroonu batı yüzü (Borchhardt, 1969, 18).

Resim 282. Kızılbel Tümülüsü (Elmalı Müzesi) (Tiryaki, 2016, 72).

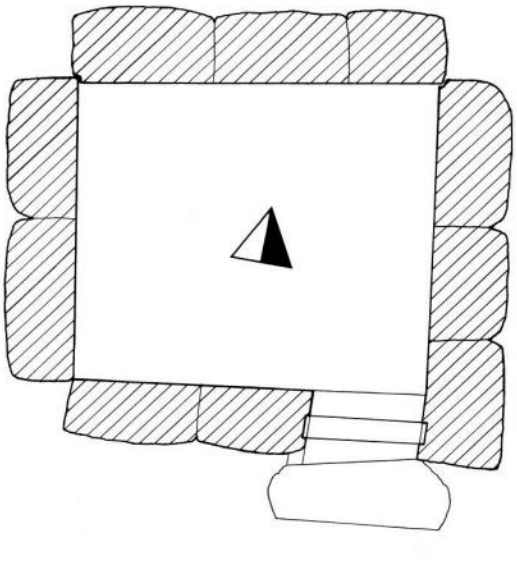

Resim 283. Kızılbel Tümülüsü, mezar odası planı (Mellink, 1998, Fig.2.2; Yılmaz, 2008, Lev.6).

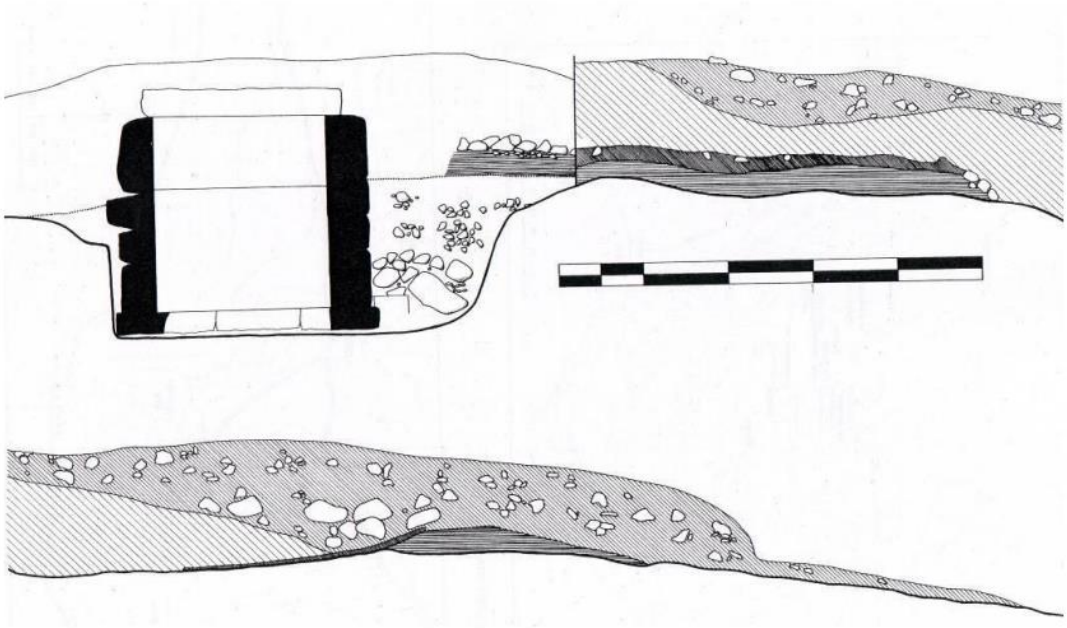

Resim 284. Kızılbel Tümülüsü mezar odası kesiti (Mellink, 1998, Pl.2; Yılmaz, 2008, Lev.6).

Resim 285. Kızılbel Tümülüsü, zemin kaplaması (Mellink, 1998, Pl. XXXVII b).

Resim 286. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Gorgonlar ve Medusa (Mellink, 1998, Pl. XIVb).

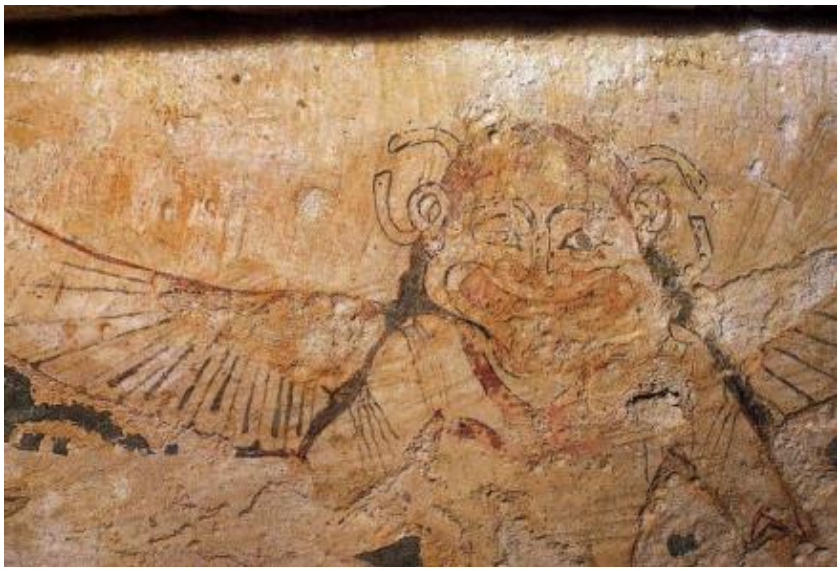

Resim 287. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Gorgon Medusa (Mellink, 1998, Pl. XXVIIb).

Resim 288. Kızılbel Tümülüsü, güney duvarı, Pegasos ve Khrysaor'un doğumu (Mellink, 1998, Pl. XXVIII a).

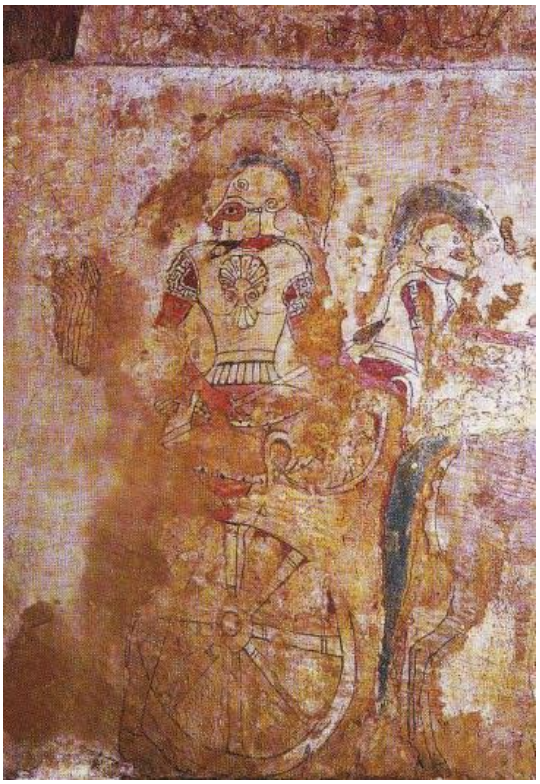

Resim 289. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı savaşçı (Mellink, 1998, Pl. VIIa).

Resim 290. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı, kanatlı kadın figürü (Mellink, 1998, Pl. Xa).

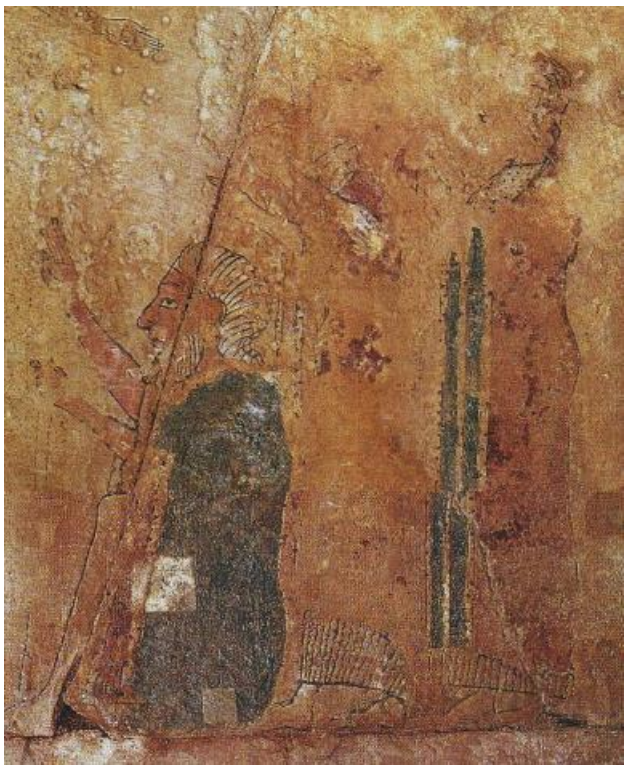

Resim 291. Kızılbel Tümülüsü, batı duvarı oturan yaşlı adam ve arkasında yatakta duran iki kadın (Mellink, 1998, Pl. Xa).

Resim 292. Kızılbel Tümülüsü, doğu duvarı, at ve savaşçı (Mellink, 1998, Pl. XXVIa).

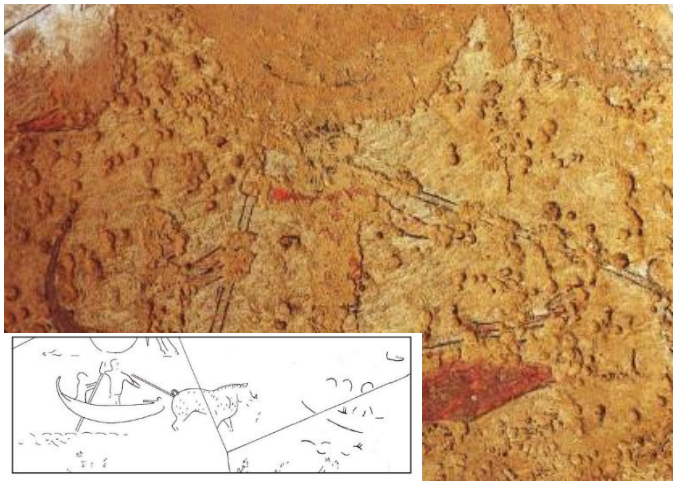

Resim 293. Kızılbel Tümülüsü, doğu duvarı, domuz avı sahnesi (Mellink, 1998, Pl. XXIVIb).

Resim 294. Kızılbel Tümülüsü, duvarı, tahtta oturan adam (Mellink, 1998, Pl. XXb).

Resim 295. Kızılbel Tümülüsü, kuzey duvarı, gemi yolculuğu (Mellink, 1998, Pl. XIVb).

Resim 296. Karaburun II Tümülüsü (Elmalı Müzesi) (Tiryaki, 2016, 72).

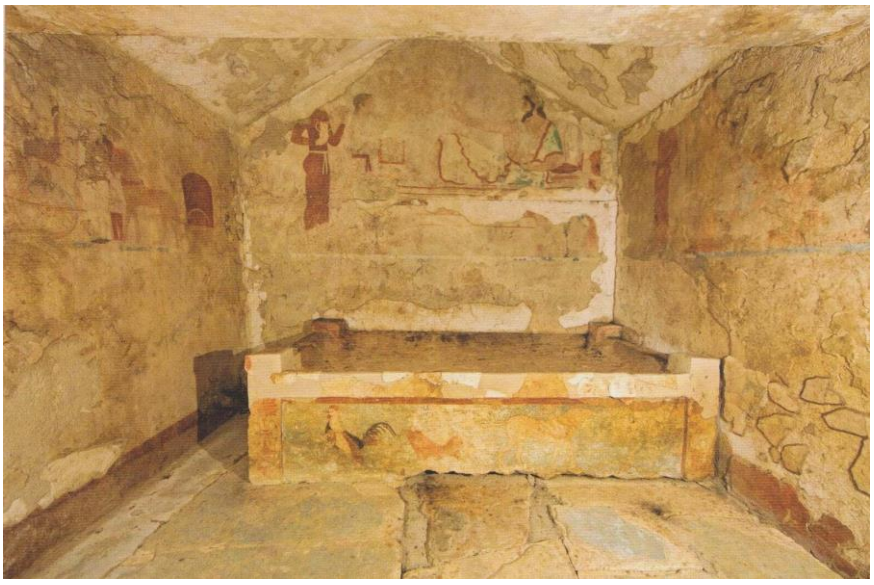

Resim 297. Karaburun II Tümülüsü taş kline.
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/karaburun-tumulusu/#16/36.781857/29.990318)

Resim 298. Karaburun II Tümülüsü batı duvar, kline sahnesi (Avşar, 2016, 135).

Resim 299. Karaburun II Tümülüsü, kuzey duvarı savaş sahnesi
(https://kulturenvanteri.com/tr/yer/karaburun-tumulusu/#16/36.781857/29.990318)

Resim 300. Karaburun II Tümülüsü, güney duvarı ekphora sahnesi (Avşar, 2016, 136).

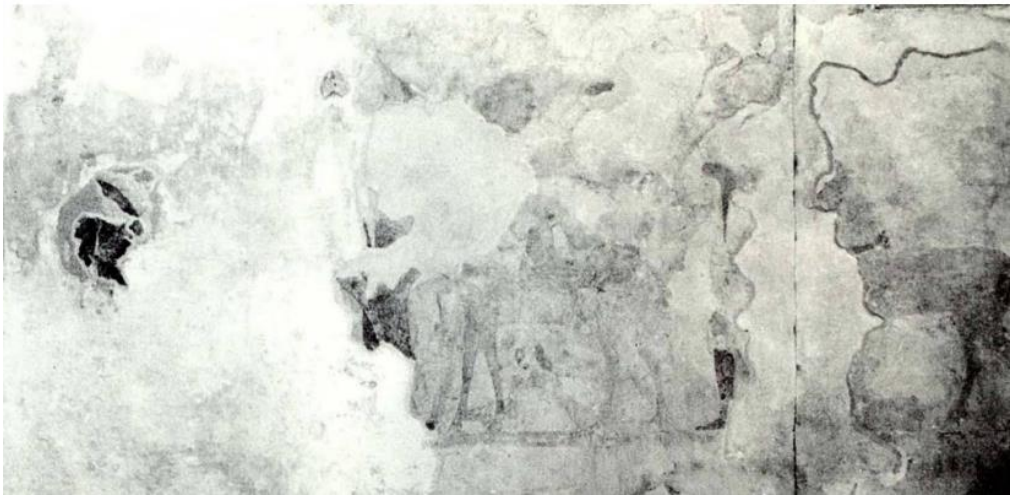

Resim 301. Karaburun II Tümülüsü, güney duvarı ekphora sahnesi (Avşar, 2016, 136).

Resim 302. Termessos, Alketas Mezarı (Erdoğan, 2019, 197).

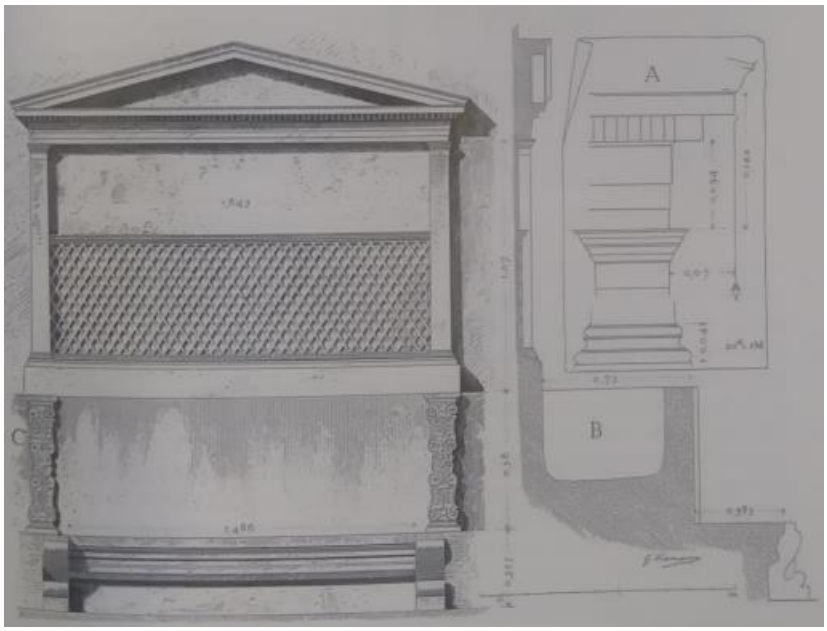

Resim 303. Termessos, Alketas Mezarı Restitüsyonu (Karakurt, 2017, 90; Lanckoroński - Niemann, 1892, Resim. 17).

Resim 304. Termessos, Alketas Mezarı, kartal kabartması (Erdoğan, 2019, 198).

Resim 305. Termessos, Alketas Mezarı, savaşçı kabartması (Karakurt, 2017, 90).

Resim 306. Sagalassos Heroon (Bilir, 2020, 641).

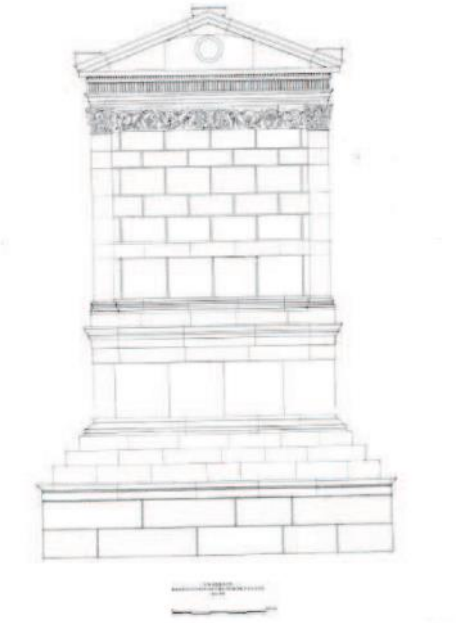

Resim 307. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi (Torun ve Vandeput, 1999; Waelkesns – Vandeput – Berns – Arıkan – Poblome - Torun, 2000, 556).

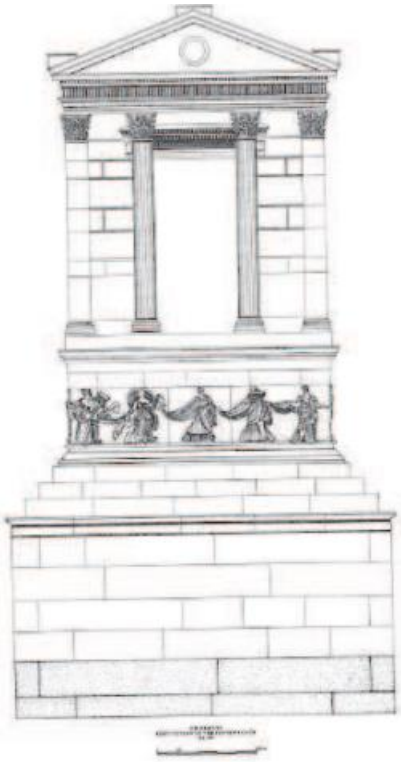

Resim 308. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi (Torun ve Vandeput, 1999; Waelkesns – Vandeput – Berns – Arıkan – Poblome - Torun, 2000, 556).

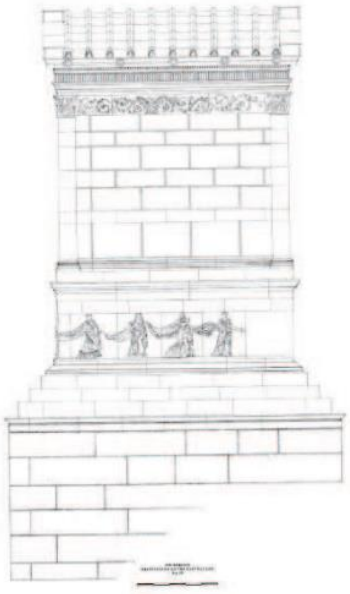

Resim 309. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi (Torun ve Vandeput, 1999; Waelkesns – Vandeput – Berns – Arıkan – Poblome -Torun, 2000, 556).

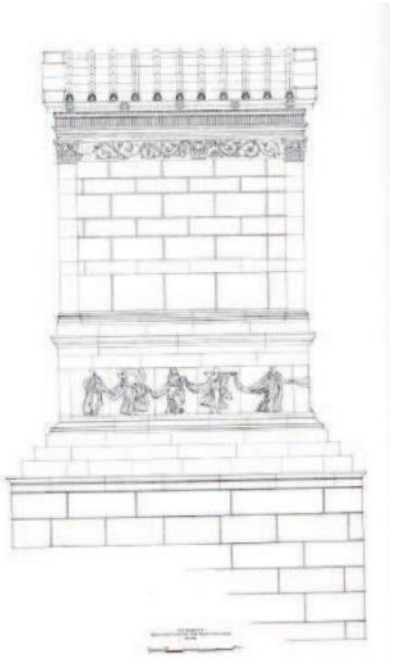

Resim 310. Sagalassos Heroon, kuzey tarafı restitüsyon ve çizimi (Torun ve Vandeput, 1999; Waelkesns – Vandeput – Berns – Arıkan – Poblome - Torun, 2000, 556).

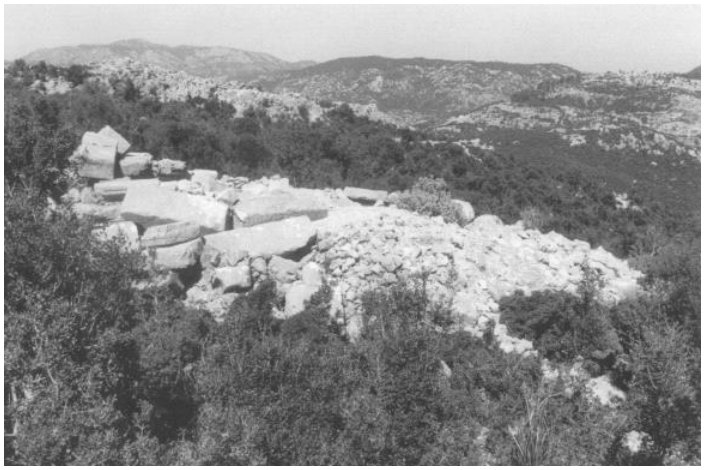

Resim 311. Melli, T1 tapınak tipli mezar kalıntıları (Vandeput- Köse, 2005, 139, Fig.10).

Resim 312. Melli, T1 tapınak tipli mezar, süslü korniş (Vandeput - Köse, 2005, 139, Fig. 11).

Resim 313. Melli, T2 tapınak tipli mezar kalıntıları (Vandeput - Köse, 2005, 140, Fig.12).

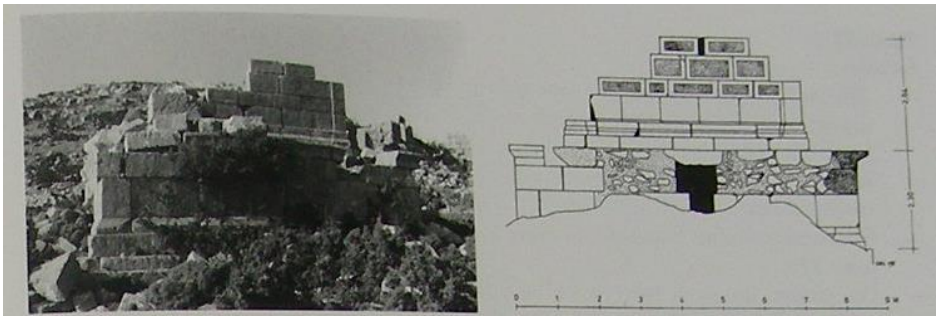

Resim 314. Ariassos, N8 Mausoleum (Cormack, 2005, 177).

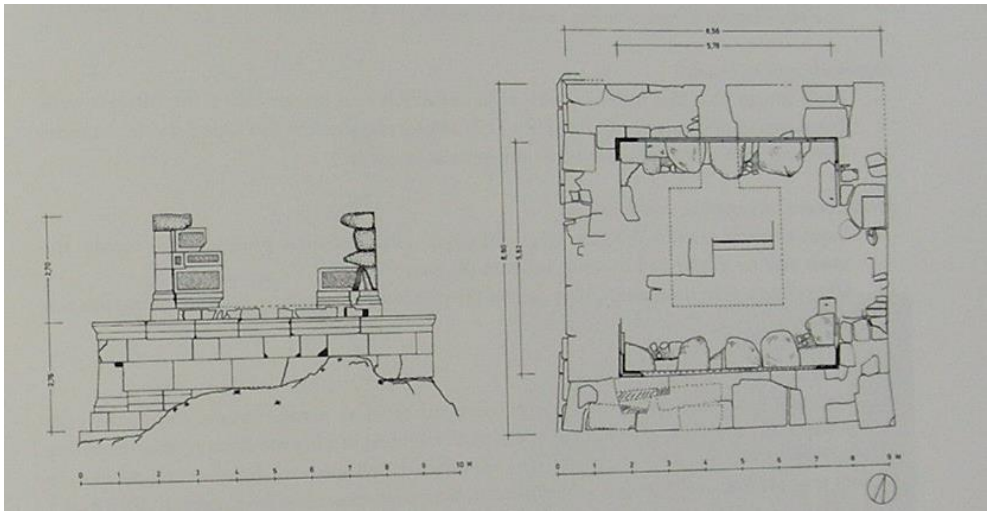

Resim 315. Ariassos, N8 Mausoleum (Cormack, 2005, 177).

Resim 316. Sia, Nanne'nin Anıt Mezarı (Cormack, 2005, 296, fig.190).

Resim 317. Side, tapınak tipli anıt mezar alınlığı (Mansel, 1963, 176, Şek.144).

Resim 318. Perge, M9 No'lu anıt mezar (Toprak Cihan, 2012, 28).

Resim 319. Perge, M9 No'lu anıt mezar (Toprak Cihan, 2012, 29).

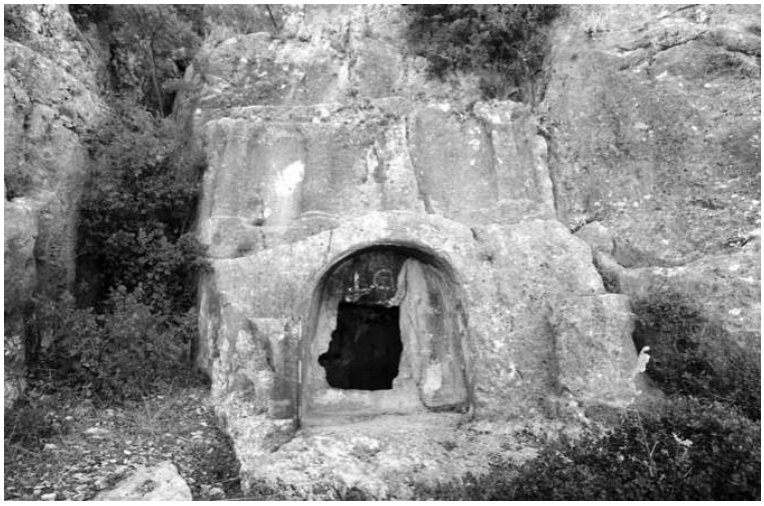

Resim 320. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtının cephesi (Akçay, 2014, 88).

Resim 321. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezarın cephesinden bir cippus (Akçay, 2014, 89).

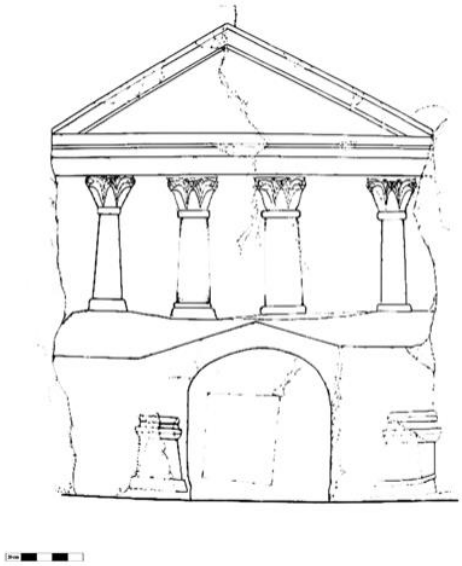

Resim 322. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, cephe çizimi (Akçay, 2014, 89).

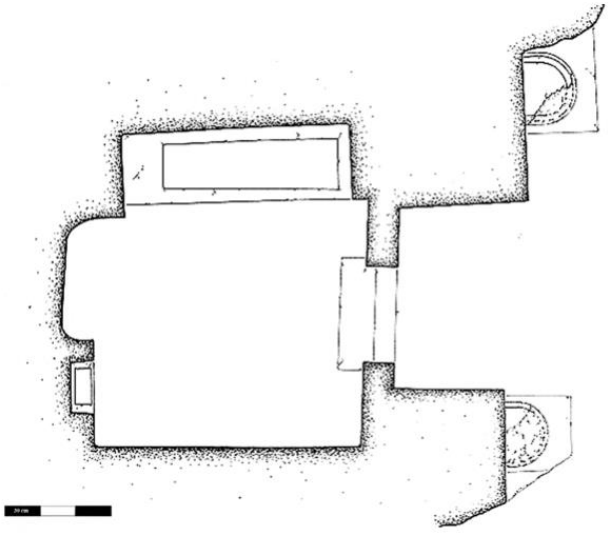

Resim 323. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasının plan çizimi (Akçay, 2014, 89).

Resim 324. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasındaki arcosolium (Akçay, 2014, 90).

Resim 325. Olba, Tapınak Cepheli Kaya Anıtı, mezar odasındaki naiskoslu niş (Akçay, 2014, 90).

Resim 326. Diocaeserea, piramidal çatılı kule mezar (Berns, 1999, 130, Lev.19, Fig 2).

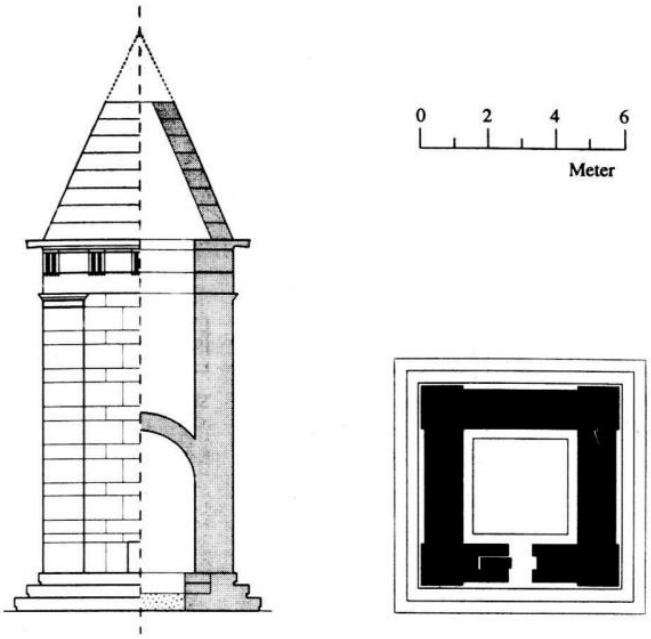

Resim 327. Diocaesarea'daki piramidal çatılı kule mezarın mekan içinde bulunan tonozu (Berns, 1999, 133, Lev 23, Fig.9).

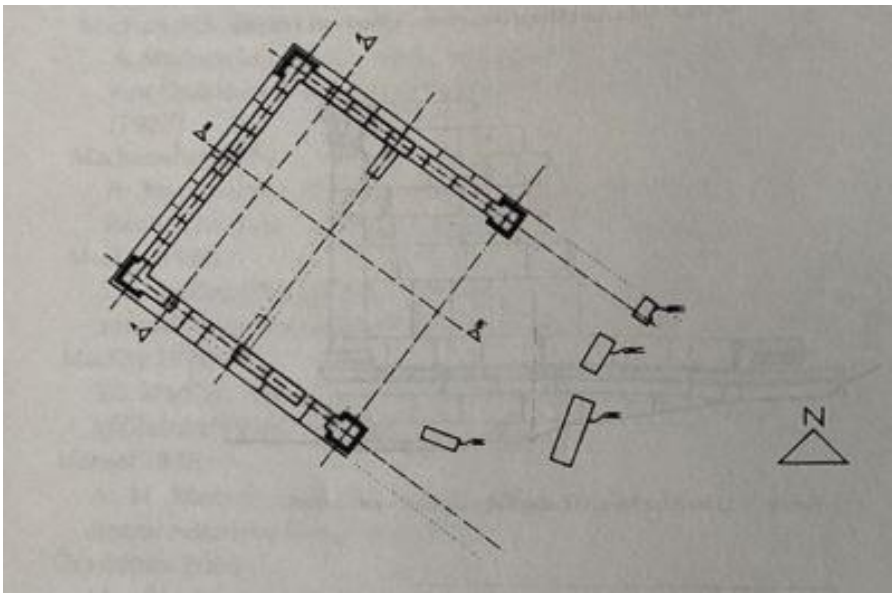

Resim 328. Olba, tapınak planlı anıt mezar planı (Erten, 2007, 156).

Resim 329. Olba, tapınak planlı mezar ve sarnıç (Akçay, 2008, 47).

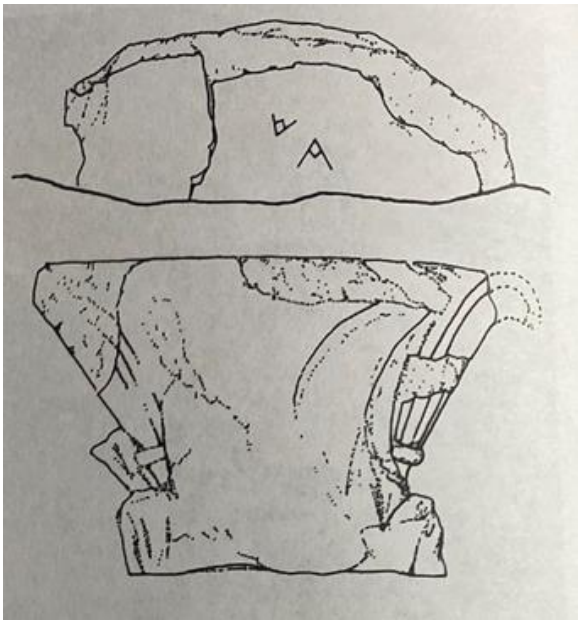

Resim 330. Olba, tapınak planlı anıt mezar, Korinth sütun başlığı (Erten, 2007, 156).

Resim 331. Olba, Tapınak planlı anıt mezar Pilaster başlığı detayı (Akçay, 2008, 177).

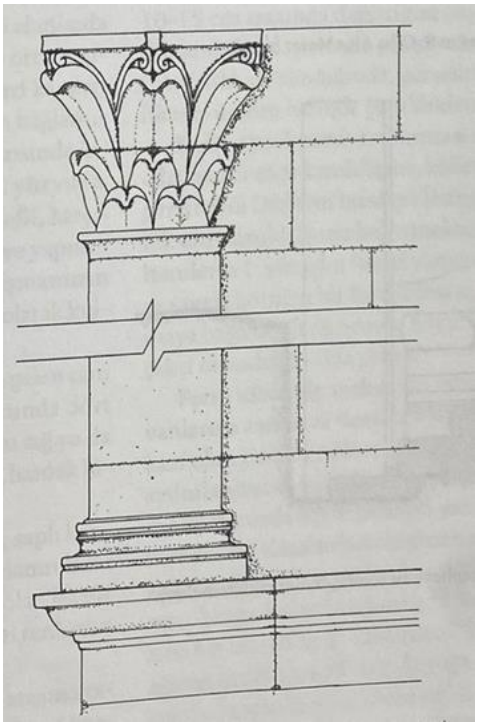

Resim 332. Olba, Tapınak planlı anıt mezar pilaster ve pilaster başlığı (Erten, 2007, 151).

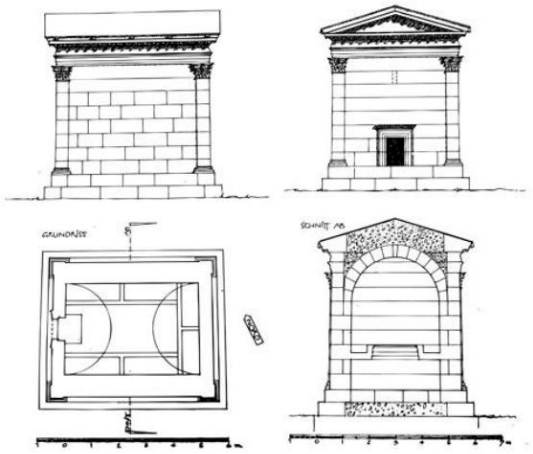

Resim 333. Elaiussa Sebaste, T1 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 38-39).

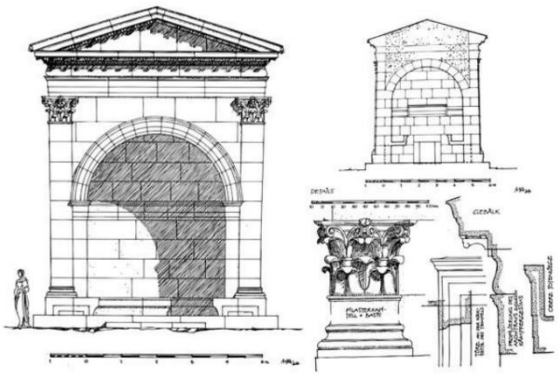

Resim 334. Elaiussa Sebaste, T3 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 41-42).

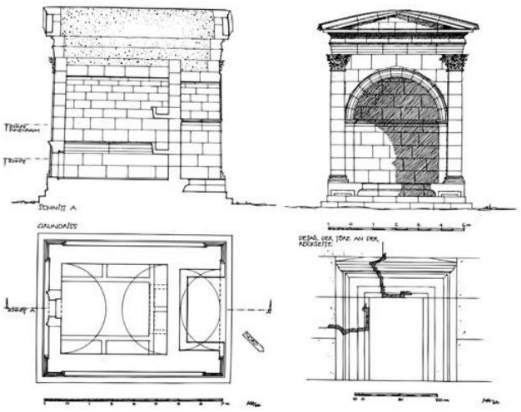

Resim 335. Elaiussa Sebaste, T5 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 43-44).

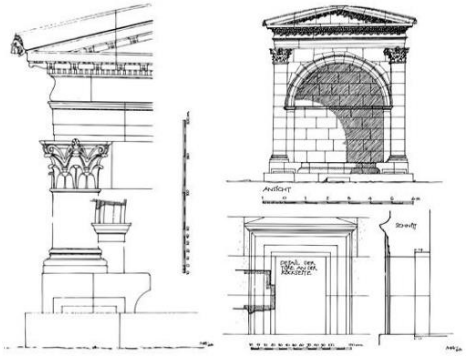

Resim 336. Elaiussa Sebaste, T6 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 38-39).

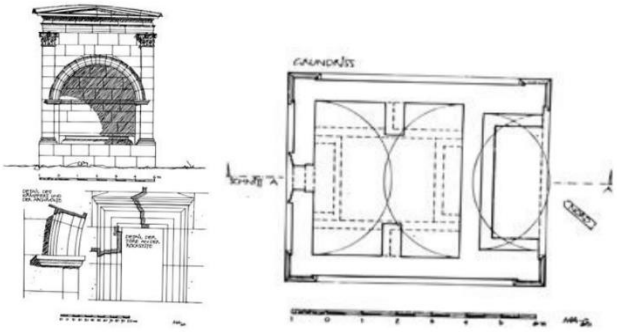

Resim 337. Elaiussa Sebaste, T7 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 48-49).

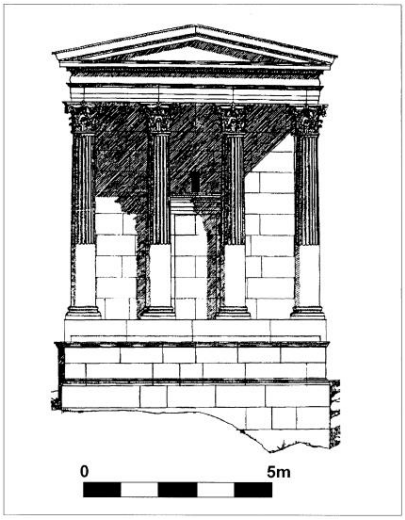

Resim 338. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 53).

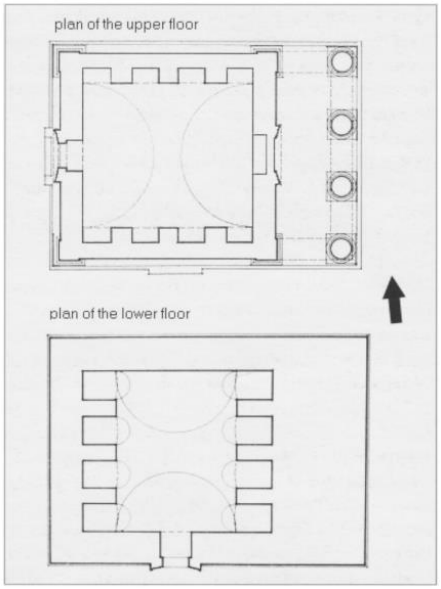

Resim 339. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar (Machatschek, 1967, Ek 52-54).

Resim 340. Elaiussa Sebaste, T11 tapınak tipli anıt mezar, zemin kattaki nişler (Durukan, 2005, 113).

EK 3. TABLOLAR

Tablo 1. Anıt Mezar Tipolojisi ve Lejantlar.

TİP 1	Basamaklı-Podyumlu Mezar	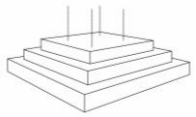
TİP 2	Dikme Mezar	
TİP 3	Kaya Mezar	
TİP 4	Kule-Piramidal Tipli Mezar	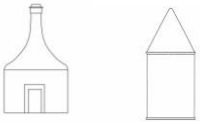
TİP 5	Sunak Mezar	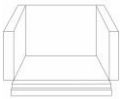
TİP 6	Tapınak Tipli Mezar	
TİP 7	Tonozlu Mezar	
TİP 8	Tümülüs	

Tablo 2. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da Yer Alan Anıt Mezarlar.

BÖLGELER	KENTLER	KRONOLOJİ	TİPLER
THRAKIA	Ainos- Taşaltı Nekropolü Anıt Mezarları	MÖ 4-3.yy	Tip 1
	Vize A Tümülüsü	MÖ 4.yy sonu 3.yy başı	Tip 8
BITHYNIA	• Dikilitaş (Obelisk) Anıt Mezarı	MS 2.yy	Tip 2
	• Herakleia Pontika-Krispos'un Anıt Mezarı	MS 2-3.yy	Tip 2
	• Bacıköy-Akçakaya-Bursa Arkeoloji Müzesinde Bulunan Anıt Mezarlar	MS 2 ya da MS 3.yy	Tip 2
	• Müşküle Anıt Mezarı	Hellenistik dönem	Tip 3
	• Değirmenkaya Anıt Mezarı	MS 2.yy ortaları-MS 3.yy sonları	Tip 3
	• Berberkaya Anıt Mezarı	MÖ 1.yy	Tip 6
TROAS	Antandros 49 No'lu Mezar	MÖ Erken 5.yy	Tip 1
	Antandros 2 No'lu Mezar	MÖ Geç 5.yy	Tip 1
	• Assos Pablius Varius Anıt Mezarı	MÖ 1.yy sonları	Tip 1
	Parion AM1 Mezarı	MS 1.yy	Tip 1
	Parion AM6 Mezarı	MS 1.yy 3.çeyreği – MS 180	Tip 5
	Assos Heroon	MÖ 1.yy	Tip 6
	• Gümüşçay-Kızöldün Tümülüsü	MÖ 6.yy sonları	Tip 8
	• Gümüşçay-Dedetepe Tümülüsü	MÖ 480- 460	Tip 8
	• Çingene Tepe Tümülüsü – Çan Lahdi	MÖ 5.yy ortalarından sonra	Tip 8
	• Dardanos Tümülüsü	MÖ 4.yy	Tip 8
	• Beyoba Tümülüsü	MÖ 1.yy sonları	Tip 8

Tablo 2. (Devamı)

MYSIA	• Kyzikos – Taş Örgü Mezar	MS 2.yy	Tip 1
	Daskyleion Kaya Mezarı II	MÖ 3.yy ortaları	Tip 3
	Koru Tümülüsü	MÖ 5.yy 2.yarısı	Tip 8
AEOLIS	Smyrna Tantalos Anıt Mezarı	MÖ 6.yy sonu ya da MÖ 5-4.yy	Tip 4
	• Aigai Diaphenes Anıt Mezarı	MÖ 2.yy sonu veya MÖ 1.yy	Tip 4
LYDIA	Sardis- Piramit Mezarı	MÖ 6.yy ortaları-MÖ 5.yy başları	Tip 1
	• Sardis- 813 No'lu Mezar	MÖ 500-480	Tip 3
	• Sardis- Mausoleum	MÖ 430-420	Tip 6
	• Sardis- Claudia Sabina Antonia Anıt Mezarı	MS 2.yy sonu veya MS 3.yy başı	Tip 6
	• Karnıyarıktepe Tümülüsü	MÖ 680-645	Tip 8
	Alyattes Tümülüsü	MÖ 640-60 yıl sonrası	Tip 8
PHRYGIA	Laodikeia Tapınak Tipli Mezar	Hellenistik- Erken Roma	Tip 6
	Laodikeia İki Katlı Tonozlu Mezar	MS 1.yy 2.yarısı veya MS 1.yy 1.çeyreği	Tip 7
	• Gordion Tümülüsü	MÖ 743-741	Tip 8
	Tümülüs X	MÖ 8.yy sonları veya MÖ 7.yy başları	Tip 8
	• Tümülüs Y	MÖ 8.yy sonları veya MÖ 7.yy başları	Tip 8
	• Hierapolis 159 No'lu (Kasnaklı)Tümülüs	Hellenistik Dönem	Tip 8
IONIA	Phokaia Pers Anıt Mezarı (Taş Kule)	MÖ 6.yy sonu- MÖ 4.yy	Tip 4
	Belevi Anıt Mezarı	MÖ 3.yy	Tip 6

Tablo 2. (Devamı)

	Androklos Heroonu	MÖ 1.yy	Tip 6
	Oktagon Anıt Mezarı	MÖ 1.yy sonu	Tip 6
	• Lukas'ın Anıt Mezarı	MS 2.yy ortaları	Tip 6
	Celsus Kütüphanesi Anıt Mezarı	MS 2.yy ilk çeyreği	X
KARIA	• Hekatomnos Anıt Mezarı	MÖ 4.yy ilk çeyreği	Tip 1
	Knidos-Aslanlı Mezar	MÖ Geç 4.yy veya Erken 3.yy	Tip 2
	Halikarnassos Mausoleumu	MÖ 4.yy ortalarından hemen sonra	Tip 6
	Kaunos-Mezargediği Heroonu	MÖ 350	Tip 6
	Ta Marmara Anıt Mezarı	MÖ 2.yy ortaları	Tip 6
	Mylasa- Tapınak Planlı Mezar (Ptolemaion)	Erken Roma Dönemi	Tip 6
	Mylasa- Gümüşkesen Anıt Mezarı	MS 2.yy	Tip 6
	Iasos-BalıkPazarı Anıt Mezarı (Mausoleum)	MS 2.yy	Tip 6
	Pedasa-Taş Tümülüsleri	Protogeometrik-Roma	Tip 8
	Mutaf Tepe Tümülüsü	MÖ 6.yüzyılın sonları- 5.yüzyılın ilk yarısı	Tip 8
LYKIA	Ksanthos- Aslanlı Mezar	MÖ 6.yy ortalarından hemen önce	Tip 2
	Isinda Anıt Mezar	MÖ 550	Tip 2
	• Kadyanda – Salas Anıt Mezarı	MÖ 5-4.yy başları	Tip 2
	• Harpy Dikme Mezar	MÖ 500-490 MÖ 5.yy	Tip 2
	• Ksanthos- Yazıtlı Dikme Mezar	MÖ 400	Tip 2

Tablo 2. (Devamı)

	• Myra-69 No'lu Tapınak Cepheli Kaya Mezarı	MÖ 4.yy	Tip 3
	• Telmessos-Amyntas Kaya Mezarı		Tip 3
	Nereidler Anıtı	MÖ 400	Tip 6
	Limyra Perikle Heroonu	MÖ 4.yy	Tip 6
	• Kızılbel Tümülüsü	MÖ 6.yy sonlarına doğru	Tip 8
	• Karaburun II Tümülüsü	MÖ 4.yy	Tip 8
PISIDIA	• Termessos Alketas Anıt Mezarı	Erken Hellenistik Dönemi	Tip 3
	Sagalassos Heroonu	Erken İmp. Dönemi	Tip 6
	Melli Anıt Mezarları (TT1-TT2-TT3)	MS 2.yy sonu veya MS 3.yy	Tip 6
	Sia Nanne'nin Anıt Mezarı	MS 2-3.yy	Tip 6
	• Ariassos N8 Mausoleumu	MS 3.yy 2. çeyreği	Tip 6
PAMPHYLIA	Side Anıt Mezar	MS 2-3.yy	Tip 6
	Perge A9 Anıt Mezarı	Roma İmp. Dön.	X
KILIKIA	Olba-Diocaeserea Anıt Mezarı	MÖ 1.yy	Tip 3
	Olba- Tapınak Cepheli Kaya Anıtı	MS 2.-3.yy başları	Tip 4
	• Elaiussa Sebaste T1 Anıt Mezarı	MS 2.yy ortaları	Tip 6
	• Elaiussa Sebaste T11 Anıt Mezarı	MS 2.-3.yy	Tip 6
	• Olba-Tapınak Planlı Anıt Mezar	MS 2.yüzyıl sonrası MS 3.yy başları	Tip 6

EK 4. GRAFİKLER

Grafik 1. Thrakia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 2. Bithynia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 3. Troas Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

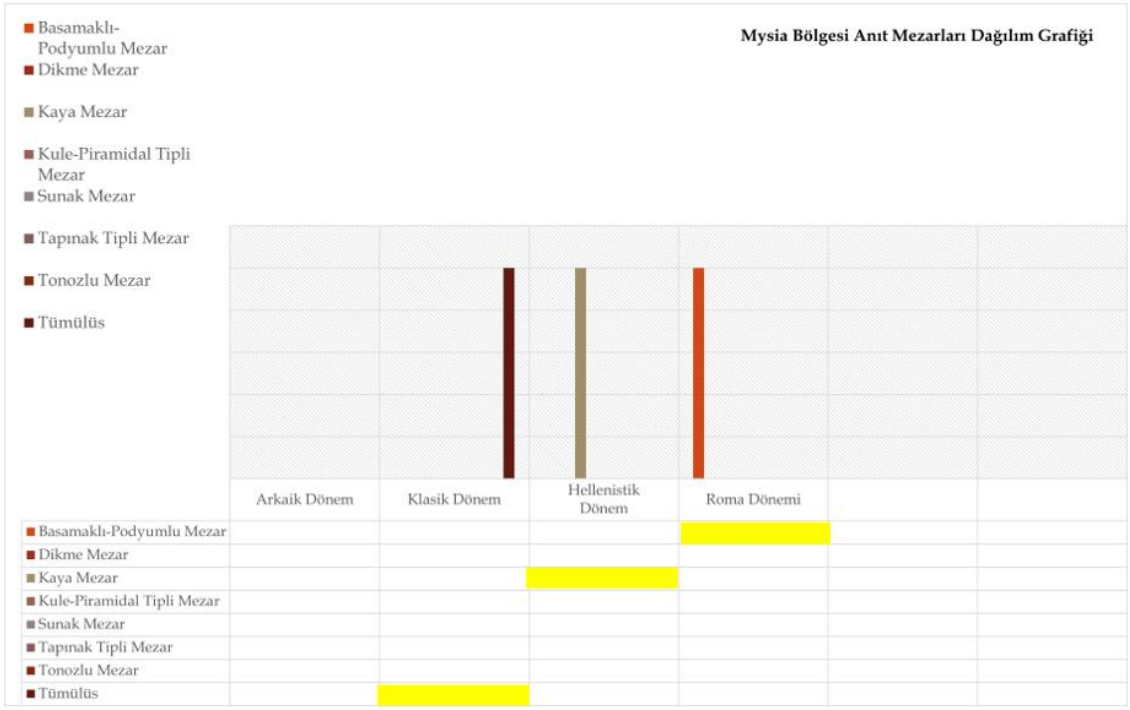

Grafik 4. Mysia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 5. Aeolis Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

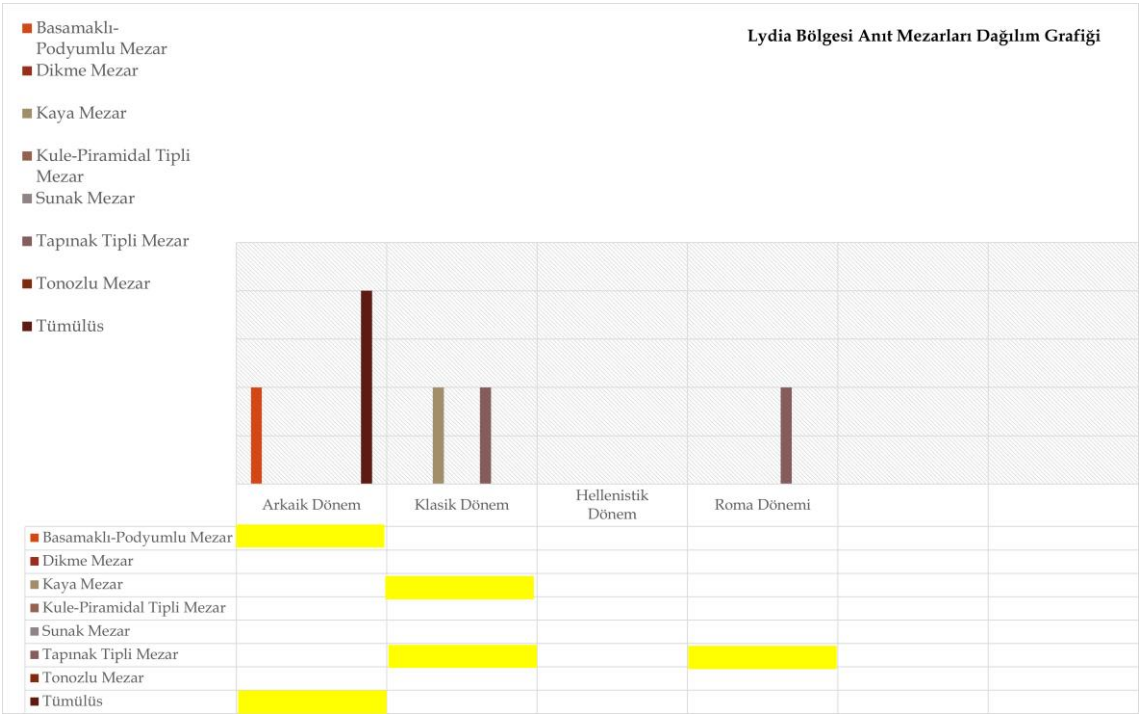

Grafik 6. Lydia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

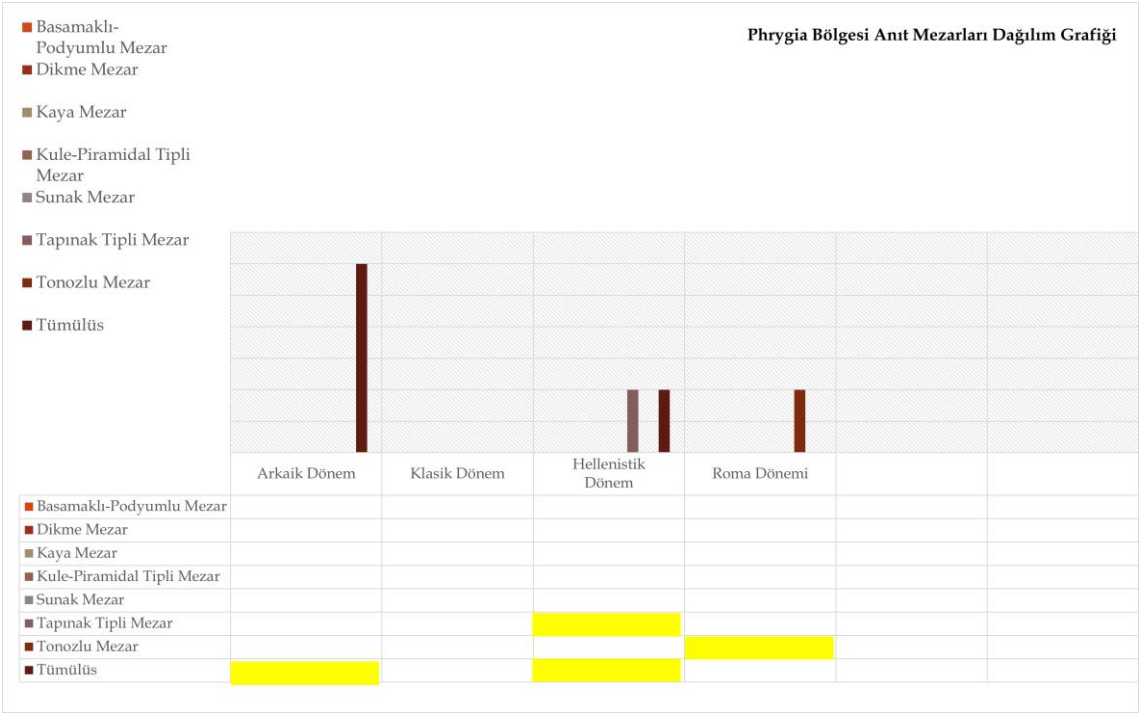

Grafik 7. Phrygia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 8. Ionia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

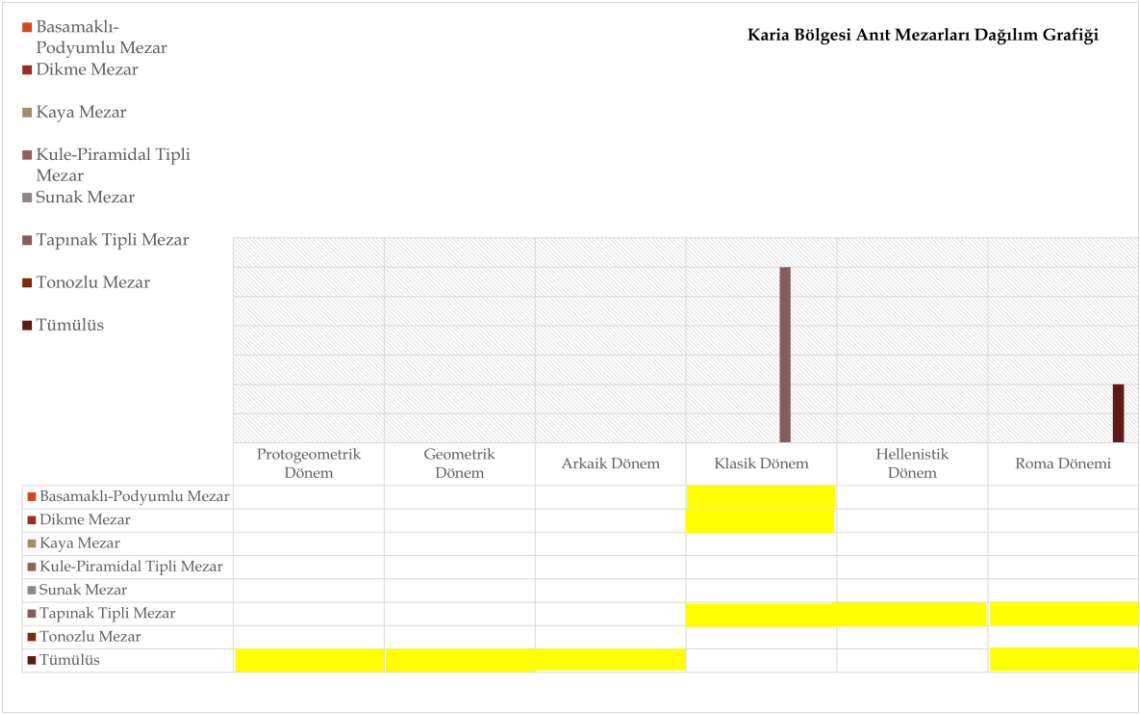

Grafik 9. Karia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 10. Lykia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

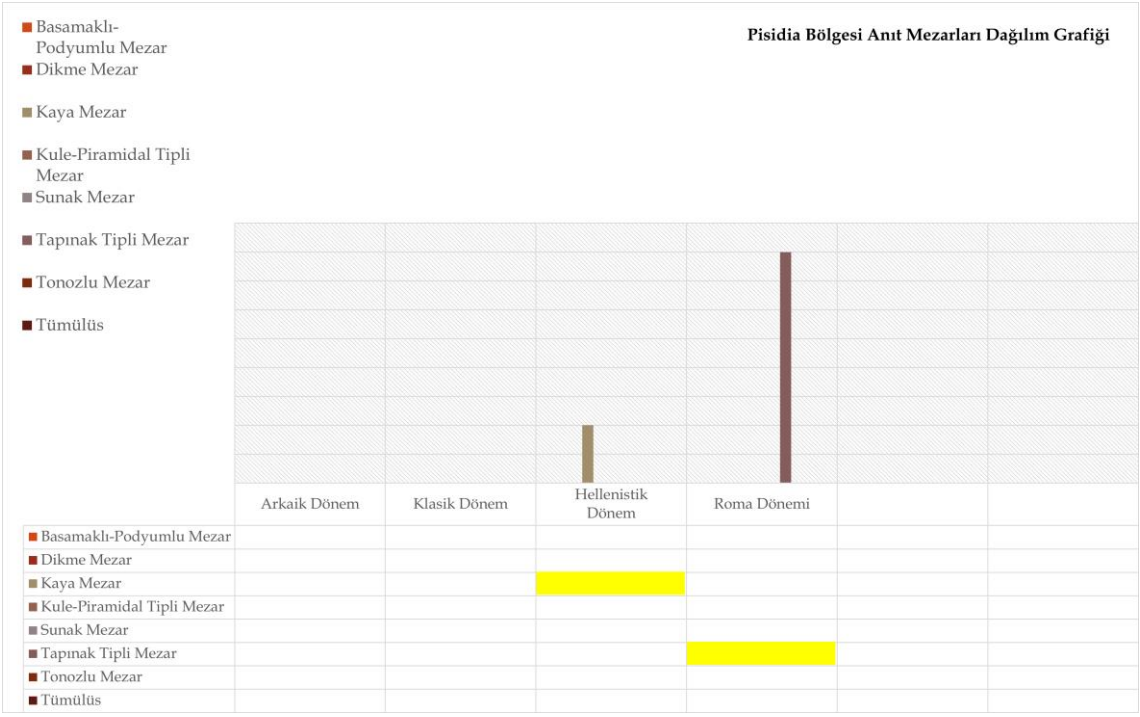

Grafik 11. Pisidia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

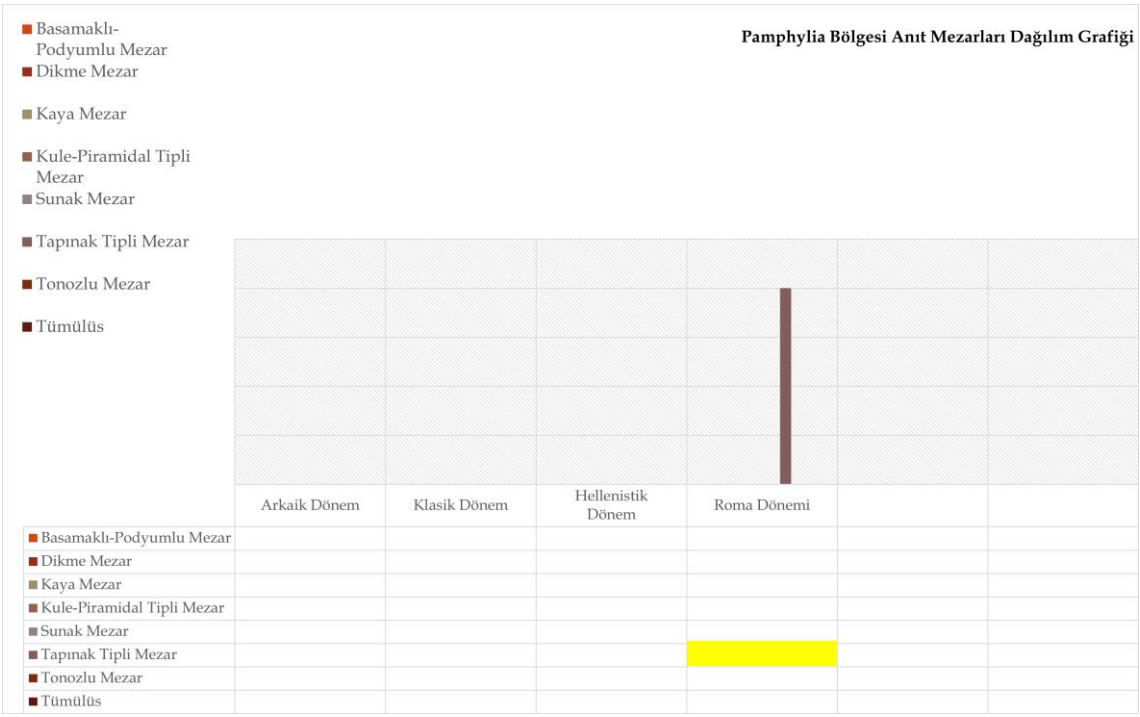

Grafik 12. Pamphylia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

Grafik 13. Kilikia Bölgesi Anıt Mezarların Dağılımı.

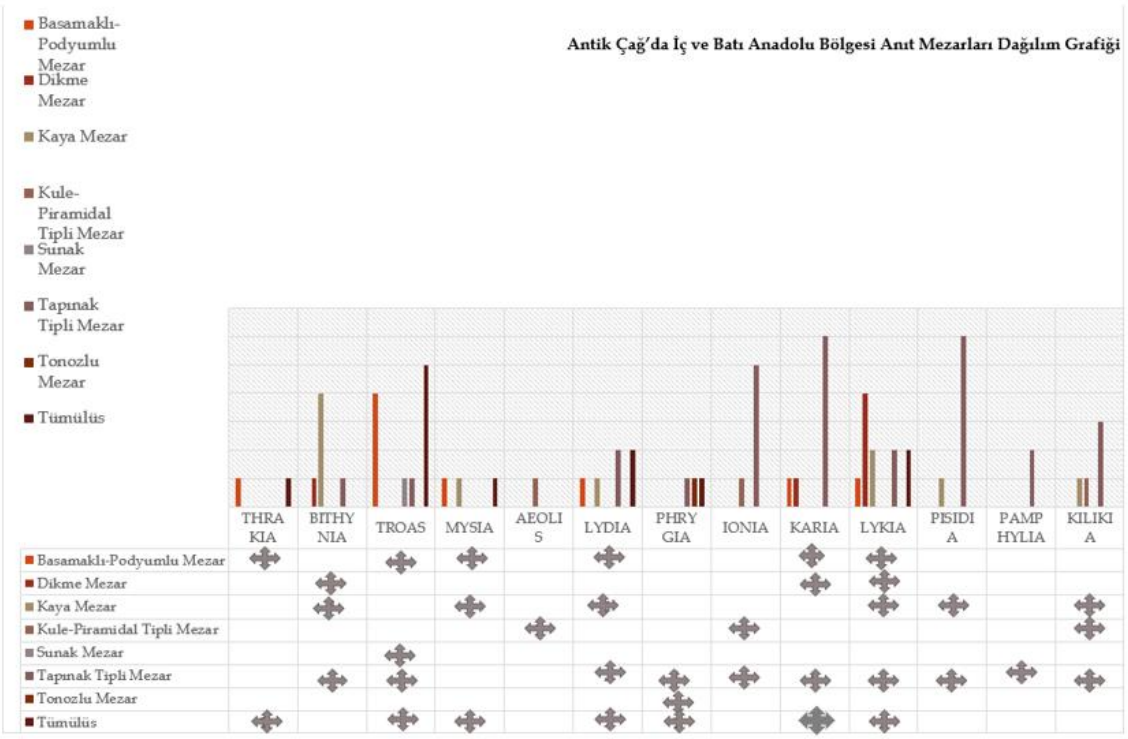

Grafik 14. Antik Çağ'da İç ve Batı Anadolu'da yer alan Anıt Mezarların Dağılımı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Merve ALTUNTAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Sakarya / 15 Aralık 1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı
Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler	2010-2011 Parion Antik Kenti Kazısı 2011-2012 Parion Antik Kenti Kazısı 2017-2018 Tralleis Antik Kenti Kazısı 2018-2019 Tralleis Antik Kenti Kazısı 2019-2020 Ani Örenyeri Kazısı 2020-2021 Ani Örenyeri Kazısı
İletişim	
e-posta	merve.yildirim1@ogr.atauni.edu.tr.
Tarih	2023